

Jan Ekberg

INKOMSTEFFEKTER AV INVANDRING

Jan Ekberg

INKOMSTEFFEKTER AV INVANDRING

With a summary in English

ISBN 91-7636-010-5

ISSN 0281-1588

Jan Ekberg

Tryck Direkt-Kopia Växjö 1983
Utskrift Tryck & Skrivservice Växjö

ACTA WEXIONENSIA
Serie 2 Economy & Politics
Högskolan i Växjö

FÖRORD

Denna studie har i huvudsak finansierats av Expertgruppen för invandringsforskning (EIFO), Arbetsmarknadsdepartementet. Kapitel 9 och 10 har delvis finansierats av Delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA), Arbetsmarknadsdepartementet och Riksbankens Jubileumsfond. Bidrag har också erhållits från Institutet för social forskning samt från Högskolan i Växjö.

Under arbetets gång har jag fått hjälp och stöd av många personer. Jag vill främst tacka min handledare professor Eskil Wadensjö samt professor Björn Thalberg och Ingemar Hansson vilka kritiskt läst tidigare versioner och lämnat förslag till förbättringar. Många värdefulla synpunkter har också lämnats av professor Bengt Höglund, Agneta Kruse, Tarja-Liisa Leiniö, Ann-Charlotte Ståhlberg, Lars Söderström och Vassilis Vlachos. Dessutom har jag haft givande diskussioner med mina kolleger i nationalekonomi vid högskolan i Växjö.

Jag vill också tacka Per Dahmström och Gösta Sundberg för mycket värdefulla insatser i samband med datorbehandlingen av modellerna. Vidare vill jag också tacka John Glarner för översättningen av sammanfattningen samt Thabo Khobotlo och Arthur Micallef för medhjälp vid tabellsammanställningar.

Slutligen vill jag också tacka min familj som med visad tolerans följt mitt arbete.

Växjö i april 1983

Jan Ekberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

1.	Inledning och sammanfattning	1
1.1.	Syfte.	1
1.2.	Invandring	2
1.3.	Invandrarbefolkning.	5
1.4.	Något om ekonomiska effekter av migration.	10
1.5.	Inkomsttillskott genom offentlig sektor.	19
1.5.1.	Allmänt.	19
1.5.2.	Hittillsvarande utveckling	22
1.5.3.	Framskrivning av invandrarbefolkningen	28
1.5.4.	Nyinvandring	32
1.6.	Effekter på lönestruktur och kapitalavkastning	34
1.7.	Något om sysselsättning	37
2.	Befolkningstillskott — registerpopulation — antal med invandrarbakgrund.	43
3.	Invandrarna och arbetsmarknaden	53
3.1.	Yrkesfördelning och näringsgrenstillhörighet.	53
3.2.	Förvärvsintensiteter	58
3.3.	Inkomster	69
3.3.1.	Arbetsinkomster	69
3.3.2.	Andra inkomster och avdrag	77
3.3.3.	Garantibelopp.	81
3.4.	Regionala variationer i inkomster och förvärvsintensiteter	83
3.5.	Arbetsmarknadspolitiska insatser	89
3.5.1.	Arbetslöshet.	89
3.5.2.	Övriga arbetsmarknadspolitiska insatser	95
3.6.	Förvärvsintensiteter och inkomster i ett historiskt perspektiv.	97
3.6.1.	Förvärvsintensiteter	97
3.6.2.	Inkomster	104
3.7.	Förvärvsintensiteter och inkomster. En sammanfattning	105
4.	Pensioner, sjukpenning och sjukvård	114
4.1.	Något om sociala förmåner	114
4.2.	Allmänt om invandrare och svenskar i ATP.	117
4.3.	Pensioner 1978	121
4.4.	Sjukpenning och sjukvård	130

5.	Frågeställningar kring omfördelning mellan invandrar- och svenskbe- folkning genom offentlig sektor	137
5.1.	Allmänt.	137
5.2.	ATP i kalkylen	139
5.3.	Underskott och överskott i offentlig sektor	140
6.	Offentlig sektor samt fördelning av utgifter och skatter på invandrarbefolkningen	143
6.1.	Offentliga utgifter per åldersklasser.	143
6.2.	Fördelning av offentliga utgifter.	146
6.3.	Fördelning av skatter	148
6.4.	Modell.	152
6.4.1.	Demografisk modell.	152
6.4.2.	Modell för inkomster, offentliga utgifter och skatter	155
6.4.3.	Sammanfattande symbolbeteckningar	158
7.	Inkomsteffekt genom offentlig sektor. Invandring sedan andra världskriget.	162
7.1.	Invandrarbefolkning.	162
7.2.	Inkomstillskott omkring 1970	173
7.2.1.	Andel av skatter	173
7.2.2.	Andel av utgifter	180
7.2.3.	Överskott.	190
7.3.	Inkomstillskott omkring 1976	193
7.4.	Diskussion av vissa utgifter	196
7.5.	Ytterligare synpunkter	199
7.6.	Allmänt om förloppet under efterkrigstiden	202
7.7.	Förändring under 70-talet.	205
7.8.	Framskrivning av invandrarbefolkningen	207
8.	Inkomsteffekt genom offentlig sektor. Nyinvandring	215
8.1.	Val av invandringsalternativ.	215
8.2.	Befolkningsutveckling	219
8.3.	Utveckling av offentlig sektor	222
8.3.1.	Utan större ATP	222
8.3.2.	Med större ATP.	229
8.4.	Inkomsteffekt.	232
8.4.1.	Utan större ATP	232
8.4.2.	Med större ATP.	237

9.	Effekter på lönestruktur	243
9.1.	Allmänt.	243
9.2.	Teoretisk analys	243
9.3.	Translog kostnadsfunktion	247
9.4.	Skattningar av efterfrågeelasticiteter	250
9.5.	Utbudselasticitet	255
9.6.	Sysselsättnings- och löneeffekter	255
10.	Inkomstfördelning mellan kapital och arbete samt något om ekonomisk tillväxt	264
10.1.	Producentöverskott	264
10.2.	Långsiktiga effekter på faktorpriser samt ekonomisk tillväxt.	268
10.2.1.	Modell.	268
10.2.2.	Resultat.	272
11.	Några sammanfattande synpunkter	278
Appendix 1.	Omfattning på offentlig sektor 1976	281
Appendix 2.	Offentliga utgifter fördelade på åldersklasser.	283
Appendix 3.	Inkomster i olika åldersklasser	298
Appendix 4.	Invandrarnas inkomster 1975 och 1978	309
Appendix 5.	Inkomsttillskott genom offentlig sektor 1976	311
	A.5.1. Andel av skatter	311
	A.5.2. Andel av utgifter	312
	A.5.3. Överskott.	317
Appendix 6.	Statistiska uppgifter om arbetare, tjänstemän och kapital	318
Appendix 7.	Antalsuppgifter om olika invandrargrupper.	324
Summary.		327
Referenser..		332

TABELLER

Sid

1.1.	Invandring och utvandring under 1900-talet	3
1.2.	Utrikes födda personer den 31/12 1981 efter födelseland	6
1.3.	Ålderssammansättning i procent och antal den 31/12 1978	7
1.4.	Uppskattat befolkningstillskott (invandrarbefolkningen) den 31/12 1978 som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare under perioden 1/1 1944 — 31/12 1978	10
1.5.	Ålderssammansättning i procent år 1990 för den sedan 1944 erhållna invandrarbefolkningen	29
1.6.	Ålderssammansättning i procent år 2000 för den sedan 1944 erhållna invandrarbefolkningen	29
2.1.	Olika grupper andragenerationsinvandrare	44
2.2.	Olika grupper andragenerationsinvandrare	46
2.3.	Antal individer den 31/12 1978 bland utrikes födda, faktisk registerpopulation och befolkningstillskott genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944.	50
2.4.	Ålderssammansättning i procent den 31/12 1978.	51
2.5.	Ungefärligt antal i åldern 0 — 17 år den 31/12 1978 enligt olika definitioner av invandrare	51
3.1.	De sysselsatta fördelade på yrkesområden 1979. Andelar i procent	54
3.2.	Sysselsatta fördelade efter näringsgren. Andelar i procent	55
3.3.	Andel av de förvärvsarbetande (20 — w timmar) bland utrikes födda som befinner sig inom gruv- och tillverkningsindustri (SNI 2 + 3) år 1975	56
3.4.	Några mått på arbetsmiljön. Andel av de förvärvsarbetande i procent. Båda könen	57
3.5.	Andel förvärvsarbetande 1 — w timmar per vecka, arbetslöshet och arbetskraftstal i procent i riket år 1980. Båda könen	64
3.6.	Andel förvärvsarbetande 20 — w timmar per vecka i riket år 1975. Båda könen	65
3.7.	Andel förvärvsarbetande i procent år 1978 räknat på befolkningen den 31/12 1978. Båda könen.	66
3.8.	Andel förvärvsarbetande i procent år 1978 räknat på befolkningen den 31/12 1978. Män.	67
3.9.	Andel förvärvsarbetande i procent år 1978 räknat på befolkningen den 31/12 1978. Kvinnor	67
3.10.	Åldersstandardiserat index för andel förvärvsarbetande i åldern 16 — 64 år. Befolkningen den 31/12 1978	68

3.11.	Medelvärde av arbetsinkomst i 1 000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Män.	74
3.12.	Medelvärde av arbetsinkomst i 1 000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Kvinnor	74
3.13.	Medelvärde av arbetsinkomst i 1 000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Andel av inkomsttagarna i procent med <20 000 kr och > 100 000 kr. Män 16 - 64 år	75
3.14.	Medelvärde av arbetsinkomst i 1 000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Andel av inkomsttagarna i procent med < 20 000 kr och > 100 000 kr. Kvinnor 16 - 64 år	76
3.15.	Skillnad mellan sammanräknad inkomst och arbetsinkomst i 1 000-tal kr per person år 1978.	79
3.16.	Invandrarnas andel i procent av olika inkomstslag för befolkningen 16 år och däröver	80
3.17.	Andel i åldern 16 - w år som för inkomståret 1978 deklarerat för garantibelopp	82
3.18.	Medelvärde av arbetsinkomst i 1 000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Män 16 - 64 år	86
3.19.	Medelvärde av arbetsinkomst i 1 000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Kvinnor 16 - 64 år	87
3.20.	Ålders- och könsstandardiserat index i några kommuner för andel förvärvsarbetande år 1978 i åldern 16 - 64 år.	88
3.21.	Andel i åldern 16 - 64 år som erhållit arbetslöshetsersättning under 1978. Befolkningen den 31/12 1978. Båda könen	91
3.22.	Andel långtidsarbetslösa i procent år 1978 i procent av arbetskraften 16 - 64 år. Befolkningen den 31/12 1978. Båda könen	94
3.23.	Personer som påbörjat arbetsmarknadsutbildning exkl företagsutbildning	96
3.24.	Personer i beredskapsarbete.	96
3.25.	Andel förvärvsarbetande i procent år 1960. Minst halvtid.	97
3.26.	Andel förvärvsarbetande i procent räknat på samtliga i respektive befolkningsgrupp 1950 och 1960. Båda könen	98
3.27.	Andel förvärvsarbetande i procent i åldersklassen 16 - 67 år i oktober 1969	98
3.28.	Index för andel förvärvsarbetande i förvärvsarbetande ålder. Ej standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. Index för totalbefolkningen är 100	102
3.29.	Index för andel förvärvsarbetande i förvärvsarbetande ålder. Standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. Index för totalbefolkningen är 100	103
3.30.	Medianvärdet för arbetsinkomst i 1 000-tal kr per förvärvsarbetande. Minst halvtidsarbete.	104

3.31.	Sjukpenninggrundande inkomst i kr per person i åldersklassen 16 — 66 år (1967) och 16 — 64 år (1980) samt arbetsinkomst i kr per person 16 — 64 år. Båda könen	108
4.1.	Dödstal i promille i olika åldersklasser. Män	120
4.2.	Åldersstandardiserat index för andel med pension respektive folkpension i åldersklassen 16 — 64 år. Befolkningen den 31/12 1978	124
4.3.	Åldersstandardiserat index för andel med pension i åldern 16 — 64 år för olika grupper invandrare. Befolkningen den 31/12 1978.	126
4.4.	Andel i procent med pension för personer 65 år och däröver för olika invandrargrupper. Befolkningen den 31/12 1978.	127
4.5.	Andel i procent i olika åldersklasser med pension. Befolkningen den 31/12 1978. Medelpensionsbelopp per pensionär i 1 000-tal kr år 1978. Män	128
4.6.	Andel i procent i olika åldersklasser med pension. Befolkningen den 31/12 1978. Medelpensionsbelopp per pensionär i 1 000-tal kr år 1978. Kvinnor	129
4.7.	Olika indikatorer på konsumtion av sjukvård och tandvård i åldern 16 — 74 år, 1975. Ålders- och könsstandardiserade index.	131
4.8.	Olika indikatorer på konsumtion av sjukvård i åldern 16 — 64 år, 1977. Ålders- och könsstandardiserade index	133
6.1.	Sammanfattning av offentliga utgifter i kr per capita i olika åldersklasser 1976	145
7.1.	Ålderssammansättning i procent den 31/12 1965 och den 31/12 1970 för respektive befolkningstillskott som erhållits genom nettoinvandring den 1/1 1946 — 31/12 1965 och den 1/1 1944 — 31/12 1970 samt för totalbefolkning.	163
7.2.	Ålderssammansättning i procent för totalbefolkning, svensk-befolkning och den invandrabefolkning som erhållits genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944. Den 31/12 respektive år	169
7.3.	Beräknad andel män i procent i invandrabefolkningen. Den 31/12 respektive år	170
7.4.	Ålderssammansättning i procent den 31/12 1970 för det befolkningstillskott som erhållits genom nettoinvandring sedan 1944 och för det befolkningstillskott som erhållits genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944.	170

7.5.	Befolkningstillskott som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan den 1/1 1944. Beräknat antal den 31/12 1970	171
7.6.	Befolkningstillskott som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan den 1/1 1944. Beräknat antal den 31/12 1980	172
7.7.	Skatter och socialförsäkringar 1970 i miljoner kr.	174
7.8.	Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter i miljoner kr för invandrarbefolkningen 1970. Den invandrarbefolkning som uppstått genom nettoinvandring av både utländska och svenska medborgare sedan 1944.	178
7.9.	Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter i miljoner kr för invandrarbefolkningen 1970. Den invandrarbefolkning som uppstått genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944.	178
7.10.	Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter i kr per capita 1970.	179
7.11.	Vissa offentliga utgifter i miljoner kr 1970.	186
7.12.	Vissa offentliga utgifter i kr per capita 1970.	187
7.13.	Totalt per capita belopp i kr för offentliga utgifter 1970. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning fördelas med samma per capita belopp på svensk- respektive invandrarbefolkning.	188
7.14.	Totalt per capita belopp i kr för offentliga utgifter 1970. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning fördelas inte på invandrarbefolkningen	188
7.15.	Åldersberoende, representativitetsberoende och numerärt beroende offentliga utgifter för invandrarbefolkningen 1970.	189
7.16.	Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1970. S k övriga utgifter fördelas med samma per capita belopp mellan invandrar- och svensk-befolkning	191
7.17.	Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1970. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning antages inte påverkas av invandrarbefolkningens närvaro	192
7.18.	Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1976. S k övriga utgifter fördelas med samma per capita belopp mellan invandrar- och svensk-befolkning	194

7.19.	Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomst- överföring genom offentlig sektor 1976. Utgifterna för försvar samt allmän och utrikes förvaltning antages inte påverkas av invandrar- befolkningens närvaro	194
7.20.	Beräknade samtliga skatter och socialförsäkringsavgifter i kr per capita 1970	199
7.21.	Beräknade samtliga skatter och socialförsäkringsavgifter i kr per capita 1976	199
7.22.	Ålderssammansättning i procent år 1990 för den sedan 1944 uppbyggda invandrabefolkningen	210
7.23.	Ålderssammansättning i procent år 2000 för den sedan 1944 uppbyggda invandrabefolkningen	210
8.1.	Befolkningens storlek i respektive alternativ	220
8.2.	Ålderssammansättning i procent.	221
8.3.	Offentliga utgifter per capita i kr. 1976 års penningvärde	226
8.4.	Utgifter per capita i kr för öppen och sluten sjukvård samt tandvård. 1976 års penningvärde	227
8.5.	Utgifter per capita i kr för service till pensionärer och handi- kappade. 1976 års penningvärde.	227
8.6.	Utgifter per capita i kr för öppen och sluten sjukvård, tandvård, sjukförsäkringar, service till pensionärer och handikappade. 1976 års penningvärde	228
8.7.	Utgifter per capita i kr för grundskola, gymnasium, musikskola, inklusive administration och skolsociala insatser. 1976 års penningvärde	228
8.8.	Offentliga utgifter per capita i kr. Förväntad ökning i ATP ingår. 1976 års penningvärde	230
8.9.	Skillnad i miljoner kr mellan skatter samt socialförsäkrings- avgifter och offentliga utgifter per år för invandrabefolkningen i 1976 års penningvärde. Fall A	233
8.10.	Beloppen i tabell 8.9. dividerat med invandrabefolkningen. Per capita beloppen i kr	234
8.11.	Skillnad i miljoner kr mellan skatter samt socialförsäkrings- avgifter och offentliga utgifter per år för invandrabefolk- ningen i 1976 års penningvärde. Fall B.	235
8.12.	Beloppen i tabell 8.11. dividerat med invandrabefolkningen. Per capita beloppen i kr	236

8.13.	Beräknade ATP-pensioner i miljoner kr. 1976 års penningvärde. Oförändrade reallöner	237
8.14.	Skillnad i miljoner kr mellan skatter samt socialförsäkrings- avgifter och offentliga utgifter i 1976 års penningvärde. Beräknad ökning i ATP-pensioner ingår	239
8.15.	Beloppen i tabell 8.14. dividerat med invandrabefolkningen. Per capita beloppen i kr	239
8.16.	Skillnad i miljoner kr mellan skatter med socialförsäkrings- avgifter och offentliga utgifter per år för invandrabefolk- ningen i 1976 års penningvärde. Beräknad ökning i ATP- pensioner ingår	240
8.17.	Beloppen i tabell 8.16. dividerat med invandrabefolkningen. Per capita beloppen i kr	240
9.1.	Enligt maximum-likelihood-metoden beräknade parameter- värden i efterfrågefunktionerna (9:20) samt t-värden	252
9.2.	Allen partiella substitutionselasticiteter för olika år	253
9.3.	Egenpriselasticiteter enligt (9:19) för olika år	253
9.4.	Korselasticiteter enligt (9:18) för olika år.	253
9.5.	Koefficient (θ) för reduktion i sysselsättning för inhemska arbetare vid invandring av arbetare	257
9.6.	Lägre lön i procent för arbetare orsakad av invandring av arbetare motsvarande 1 procent av antalet arbetare utan invandring	257
9.7.	Koefficient (θ) för reduktion i sysselsättning för inhemska tjänstemän vid invandring av tjänstemän	258
9.8.	Lägre lön i procent för tjänstemän orsakad av invandring av tjänstemän motsvarande 1 procent av antalet tjänstemän utan invandring.	258
10.1.	Utveckling av per capita inkomst, relativlön, lönenivå och andel förvärvsarbetande	276
11.1.	Per capita inkomst i kr för ursprungsbefolkning med respektive utan invandring. 1976 års penningvärde.	278

DIAGRAM

1.1.	Antal i genomsnitt under året vid arbetsförmedlingarna registrerade kvarstående lediga platser samt invandring per år	4
1.2.	Producentöverskott	15
9.1.	Undanträngningseffekt av invandring på en delarbets- marknad	245
10.1.	Producentöverskott	264

1. INLEDNING OCH SAMMANFATTNING

1.1. Syfte

Huvudsyftet med denna studie är att undersöka invandringens effekter på den in-födda svenskbefolkningens inkomstförhållanden. Studien innehåller både en historisk del och en framtidsinriktad del. I den historiska delen studeras inkomsteffekter av efterkrigstidens invandring till Sverige. Denna del får relativt stort utrymme. I den framtidsinriktade delen blir med nödvändighet ambitionsnivån lägre. Den består enbart av några *räkneexempel* på framtida invandrings *tänkbara* effekter. Någon prognos är det således inte frågan om. Osäkerhetsmomenten är alltför många för att det skall vara meningsfullt att tala om prognos för den långa tidsperiod beräkningarna avser.

Studien har således enbart en ekonomisk inriktning och behandlar som sådan inte ens alla tänkbara ekonomiska effekter av invandring. En avgränsning ligger i tidsperspektivet. Vi koncentrerar oss på ekonomiska långsiktseffekter av invandring. Kortsiktiga ekonomiska effekter av invandring — exempelvis effekter på konjunktursvängningar — ligger i huvudsak utanför undersökningsområdet och beröres endast sporadiskt när så befinnes lämpligt från analysynpunkt. Dessutom finns många andra effekter av invandring som visserligen kan ha betydelse för den ursprungliga befolkningens välfärd i vid bemärkelse, men som inte låter sig fångas in i en ekonomisk kalkyl och som därmed inte heller behandlas här.

Frågan om invandringens ekonomiska effekter kan inte studeras utan att också beröra invandranas egna inkomst- och sysselsättningsförhållanden. En beskrivning av dessa blir därför ett viktigt delsyfte med studien. Detta behandlas i kapitel 3.

Frågan om ekonomiska effekter av invandring kan naturligtvis ses som ett intressant rent inomvetenskapligt problem. Men forskning kring detta samt över huvud taget forskning kring befolkning och invandrarfrågor har också bedömts som angeläget från mer allmän samhällssynpunkt. Detta framgår av en enkät till olika myndigheter som Forskningsrådsnämnden (1979) låtit göra. Vidare har arbetsmarknadsdepartementets expertgrupp för invandringsforskning (EIFO) angivit fyra huvudmål för forskningsbehovet på det invandrapolitiska området.¹⁾ Ett av dessa huvudmål är »studier över invandringens ekonomiska och sysselsättningspolitiska följder».

Det är naturligtvis en mycket svår uppgift att samtidigt studera alla ekonomiska effekter av invandring. Detta skulle betyda ett fullständigt studium av hur invandring verkar(t) ur allmän jämviktssynpunkt. Det är knappast troligt att vi någonsin kommer att få något entydigt svar på detta. Det blir således nödvändigt att välja avgränsade problemställningar och på dessa använda tillgängliga metoder. Exempel på en sådan avgränsning står att läsa i EIFO's plan för 1981/82. Inom projektet *Invand-*

ringen, arbetsmarknaden och invandrarna — som är en del av ett större projekt om invandringens långsiktseffekter²⁾ — finns ett delområde som behandlar »invandringens effekter på den svenska arbetsmarknaden (främst effekter på lönestruktur och inkomstfördelning)».

Effekter på lönestruktur sker via förändringar i utbud och efterfrågan på olika delarbetsmarknader, men detta inkluderar inte alla effekter på inkomstfördelningen. Dels finns det andra produktionsfaktorer än arbetskraft (kapital), dels sker inkomstomfördelningar via samhällets institutioner (offentlig sektor). Om invandring sker och detta leder till en förändring i lönestrukturen kan det samtidigt vara så att de individer som får en fördröjd (snabbare) löneutveckling kompenseras (förlorar) genom inkomstfördelning via offentlig sektor. Å priori finns här flera möjligheter. Vi kommer att koncentrera oss på frågan i vad mån invandring genom den offentliga sektorns verksamhet påverkar inkomsterna för den ursprungliga befolkningen samt hur invandring påverkar faktorpriser. Beräkningar över detta presenteras i kapitlen 7-10. Dessutom göres en resultatsammanfattning i avsnitt 1.5 och 1.6.

Invandring kan också påverka inkomstnivån genom effekter på den ekonomiska tillväxten. Denna frågeställning kommer dock att få ett begränsat utrymme; helt enkelt därför att frågan är så omfattande och komplicerad att den skulle kräva en särskild undersökning. Några enkla beräkningar presenteras dock i kapitel 10. Beräkningar som naturligtvis får tolkas med stor försiktighet.

1.2. Invandring

Sverige blev redan 1930 ett nettoinvandringsland. Till en början var invandringsöverskottet blygsamt och uppgick för hela 1930-talet till knappt 39 000 personer. En ganska stor del av dessa bestod av hemvändande svenskar från USA och Canada. Först mot slutet av kriget började invandringen anta mer betydande proportioner. Invandringsöverskottet låg sedan på en hög nivå till 70-talet då vi fick en kraftig minskning. Under 1972 och 1973 hade vi t o m utvandringsöverskott. Från 1974 föreligger åter invandringsöverskott. År 1980 uppgick detta till cirka 10 000 personer för att under 1981 gå ner till cirka 3 000 personer. Trots 1970-talets relativt låga invandringsöverskott var bruttoinvandringen fortfarande betydande; endast något under 60-talets nivå. Det var således utvandringen som ökade kraftigt. Utvandringarna har till större delen bestått av tidigare invandrare. Av 70-talets utvandring har cirka 75 procent bestått av utländska medborgare. Andelen utländska medborgare i 70-talets invandring har varit drygt 85 procent. Av efterkrigstidens invandring har något mer än hälften kommit från de nordiska länderna. Finländarna har varit den klart största gruppen. En sammanfattning göres i tabell 1.1. Här ingår också in- och utvandring av svenska medborgare.

Tabell 1.1. Invandring och utvandring under 1900-talet.¹⁾

Tid	Invandring	Utvandring	Nettoinvandring
1901 – 1910	84.424	257.667	- 173.243
1911 – 1920	75.554	118.375	- 42.821
1921 – 1930	62.201	128.645	- 66.444
1931 – 1940	64.622	25.763	+ 38.859
1941 – 1950	195.715	61.722	+ 133.993
1951 – 1960	256.364	150.355	+ 105.949
1961 – 1970	424.333	188.853	+ 235.480
1971 – 1980	385.650	299.156	+ 86.494

Källa: Wadensjö (1972)

SCB Folkmängd olika årgångar

- 1) Någon diskussion om felaktigheter i folkbokföringen gör vi inte här.
 Detta finns utförligt behandlat i Wadensjö (1972).

Invandringen har under långa perioder uppvisat ett starkt samband med konjunkturläget i Sverige.³⁾ I diagram 1.1. visas den årliga invandringen och antalet vid arbetsförmedlingarna registrerade kvarstående lediga platser sedan 1962. Uppgifter om kvarstående lediga platser finns först från detta år. Vi ser här tre invandringstoppar som är koncentrerade till högkonjunkturåren 64 - 65, 69 - 70 och 74 - 75. Under mellanliggande lågkonjunkturer gick invandringen ner. Ett undantag är dock perioden efter 1975. Trots konjunkturförsvagningen i Sverige har invandringen legat kvar på nästan 1975 års nivå. En bidragande omständighet är säkerligen invandringens ändrade sammansättning. Inslaget av flyktingar och anknätningsinvandrare (släktingar till tidigare invandrade personer) är numera betydligt större än tidigare.⁴⁾ Flytttningsbeslutet för dessa grupper kan antagas ha mindre samband med konjunkturläget i Sverige än för arbetskraftsinvandrarna.

Som nämndes har utvandarna till stor del bestått av tidigare invandrare. Utvandringen har i allmänhet varit störst i lågkonjunkturlägen. Ekonomiska studier visar dock att arbetsmarknadsläget endast haft begränsad betydelse för utvandringsbeslutet. Mer väsentligt har varit invandringens storlek under åren dessförinnan, se Wadensjö (1977), Holmlund (1979). Detta får tolkas så att många invandrare endast planerar att stanna några år.⁵⁾ Även ej infriade förväntningar kan ge kort vistelsetid i landet. Stor invandring under högkonjunktur tenderar därmed några år senare ge stor återutvandring som råkar sammanfalla med lågkonjunktur.

Diagram 1.1. Antal i genomsnitt under året vid arbetsförmedlingarna registrerade kvarstående lediga platser samt invandring per år.¹⁾

1) Här ingår också (åter)invandring av svenska medborgare. Dessa är dock relativt liten grupp.

Anm.: Från 1976 har lagen om allmän platsanmälan successivt genomförts. Serien över kvarstående lediga platser har därför korrigerats från detta år. Beräkningar över lagens effekter på platsanmälan finns i Delander och Read (1978).

1.3. Invandrabefolkning

Genom invandring erhålles en invandrabefolkning. Hur denna skall avgränsas är inte självklart. Svårigheter finns att åstadkomma en för alla sammanhang entydig och meningsfull definition av invandrare. Ibland menas med invandrare personer som är födda utomlands. Ibland menas personer med utländskt medborgarskap. I andra sammanhang låter man invandrargruppen omfatta både utländska medborgare och naturaliserade personer (personer som fått svenskt medborgarskap). Gränsen kan sedan flyttas allt »längre ut». Det finns personer som fötts i Sverige som svenska medborgare men med någon förälder som har eller har haft utländskt medborgarskap. Genom sitt ursprung uppfattas ibland även dessa som invandrare. Totalt kan man då komma upp till 1 miljon eller något fler »invandrare».

I befolkningsstatistiken kan vi urskilja utrikes födda personer. Här ingår både personer med utländskt medborgarskap och invandrare som erhållit svenskt medborgarskap. Dessutom ingår en mycket liten grupp personer som är födda utomlands som svenska medborgare (barn till i utlandet verksamma svenskar). Dessa kan knappast betecknas som invandrare. I totalsammanhanget är de dock tämligen försumbara och approximativt utgör de som i befolkningsstatistiken har beteckningen utrikes födda av den första generationen invandrare. En sammanställning av olika grupper efter födelseland finns i tabell 1.2.

Som synes av tabellen är personer födda i Finland den klart största gruppen följt av personer födda i Danmark, Norge och Västtyskland. Andelen av totalantalet som har svenskt medborgarskap är knappt hälften. Detta betyder knappt 310 000 svenska medborgare och drygt 322 000 utländska medborgare. Variationerna är dock mycket stora mellan olika delgrupper; från 97,7 procent för invandrare från Estland till endast 7,7 procent för invandrare från Turkiet. Variationerna återspeglar naturligtvis olikheter i vistelsetid i landet men också olikheter i naturaliseringsbenägenhet.⁶⁾ Som synes finns det stora olikheter i andelen som invandrat före 1971. Från Estland, Ungern och Tjeckoslovakien har vi i huvudsak fått flyktinginvandrare. Andelen naturaliserade bland dessa är hög. Andelen naturaliserade bland invandrare från Ungern och Tjeckoslovakien är högre än andelen som invandrade före 1971. Detta gäller också invandrare från Polen samt några andra grupper. För invandrare från arbetskraftsländerna — som Finland och de sydeuropeiska länderna — är däremot andelen naturaliserade förhållandevis låg. Detta trots att flertalet kom redan på 60-talet och därmed numera kvalificerat sig för att få svenskt medborgarskap.⁷⁾ En hel del italienare kom så tidigt som under slutet av 40-talet och början av 50-talet. Låg naturaliseringsgrad kan vara tecken på att många tänker återutvand-
ra.

Ofta brukar man till invandrapopulationen också räkna i Sverige födda barn till in-

Tabell 1.2. Utrikes födda personer den 31/12 1981 efter födelseland.

Födelseland	Antal	Andel i procent	Andel i procent av respektive grupp som har erhållit svenskt medborgarskap	Andel i procent av respektive grupp som invandrade senast 1970
Finland	246.363	39,0	46,2	68,9
Danmark	42.894	6,8	52,3	69,3
Norge	42.076	6,7	57,4	78,5
Västtyskland	38.331	6,1	74,5	86,5
Jugoslavien	37.850	6,0	23,7	67,9
Polen	21.026	3,3	53,1	44,3
Turkiet	15.717	2,5	7,7	21,7
Estland	14.944	2,4	97,7	98,6
Grekland	14.794	2,3	30,9	47,1
Ungern	13.311	2,1	79,6	70,8
USA	11.774	1,9	66,2	70,9
Chile	9.547	1,5	18,2	4,4
Storbritannien	8.498	1,3	24,7	40,3
Tjeckoslovakien	7.581	1,2	82,3	79,6
Österrike	6.925	1,1	69,0	86,5
Sovjetunionen	6.728	1,1	81,8	80,8
Italien	5.990	0,9	48,0	75,4
Övriga	87.601	13,8	44,1	30,5
	631.950 ¹⁾	100,0	49,0	62,7

Källa: SCB. Folkmängd den 31/12 1981, Stockholm.

1) I detta antal ingår personer som är födda utomlands som svenska medborgare. De kan uppgå till cirka 10.000, se SCB (1981). Uppgifter om länderfördelning för dessa finns inte.

vandrarföräldrar. I befolkningsstatistiken kan vi identifiera dels de invandrarbarn som har utländskt medborgarskap och dels de som har naturaliserats sedan 1968. Däremot kan vi inte identifiera de som är födda i Sverige och naturaliserade före 1968.⁸⁾ Uppläggningsen av den svenska befolkningsstatistiken gör inte detta möjligt. I tabell 1.3 visas antal och ålderssammansättning för utländska medborgare och naturaliserade som kan identifieras. Respektive grupp omfattar både utrikes födda och födda i Sverige. De naturaliserade består av utrikes födda med svenskt medborgarskap samt invandrarbarn födda i Sverige och naturaliserade sedan 1968. Uppgifterna avser den 31/12 1978. Skälet till detta är att vi har fått uppgifter från SCB – avseende denna tidpunkt – över naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige. Dessa uppgifter finns inte i den officiella befolkningsstatistiken.

Tabell 1.3. Ålderssammansättning i procent och antal den 31/12 1978.

	Utländska medborgare	Naturaliserade	Utländska medborgare plus naturaliserade	Totalbefolkning	»Svenskbefolkning»
0 – 15 år	30,4	16,1	24,1	21,5	21,2
16 – 64 år	67,6	71,4	69,3	62,5	61,9
65 – W år	2,0	12,5	6,6	16,0	16,9
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	424.188	327.068	751.256	8.284.437	7.533.181

Källa: SCB, Folkmängd 1978
Uppgifter från SCB

»Svenskbefolkning» = Totalbefolkning – (utländska medborgare + naturaliserade).

Som framgår av tabellen är invandrarna och speciellt de utländska medborgarna förhållandevis unga. Andelen åldringar är mindre och andelen barn är större än i svenskbefolkningen. Andelen i förvärsarbetande åldrar (16 - 64 år) är också större än i svenskbefolkningen. Betraktas enbart de naturaliserade är dock andelen barn relativt liten. Detta kan inte förklaras med att vi inte har med de som naturaliserats före 1968 och är födda i Sverige. I åldersklassen 0 - 15 år är denna grupp alltför liten för att ha någon väsentlig betydelse.⁹⁾

Som nämndes ovan förekommer uppgifter om cirka 1 miljon eller något fler personer med invandrarbakgrund. Detta ger dock en något överdriven bild av *netto*invandringens hittillsvarande effekter på befolkningens storlek i Sverige. Personer med invandrarbakgrund kan vi få utan någon nettoinvandring. Merparten av invandringen till Sverige har skett under tiden efter andra världskriget. En intressant fråga är:

Hur mycket mindre skulle Sveriges befolkning ha varit om denna invandring inte ägt rum? SCB (1977) beräknade att om vi inte haft någon nettoinvandring av utländska medborgare mellan åren 1944 - 1975 så skulle Sveriges befolkning år 1975 ha varit cirka 730 000 personer mindre.

Befolkningstillskottet uppkommer dels som en direkt effekt genom själva invandringen och dels som en indirekt effekt genom att barn föds i Sverige till invandrarna. Som en grov tumregel kan man ha att invandring av exempelvis 1 000 yngre personer på lång sikt kommer att ge ett befolkningstillskott på cirka 2 000 dvs ungefär dubbelt så många som den ursprungliga invandringen, se SCB (1972a).

Rimligen är den avgränsning av invandrarbefolkningen som bör göras beroende av vilken problemställning som är aktuell. Om man exempelvis studerar frågan hur pass kulturellt pluralistiskt Sverige kommer att bli genom den hittillsvarande invandringen så kan den från analytisk synpunkt lämpliga avgränsningen naturligtvis vara en helt annan än om man studerar invandringens ekonomiska effekter.

Ekonomiska långsiktseffekter av en viss invandring; som effekter på arbetsutbud, produktion, anspråk på offentlig sektor m m är naturligtvis i hög grad beroende av storlek, köns-, ålders- och yrkesmässig sammansättning på det vid olika tidpunkter erhållna befolkningstillskottet som blir en *följd* av invandringen. Eftersom vi i denna studie är intresserade av att studera *konsekvenserna* av invandring blir ovan nämnda karakteristika på befolkningstillskottet något centralt. I *det* perspektivet blir befolkningstillskottet något mer intressant än den »invandrarbefolkning» som kan identifieras enligt någon byråkratisk regel upprättat register eller enligt någon »kulturell» definition. Konsekvens (effekt) definieras vanligen som *skillnaden* mellan två förlopp.¹⁰⁾ Jämförelsealternativet utgöres således av det förlopp som erhålles utan ifrågavarande invandring. I motsvarande utländska studier anses också befolkningstillskottet som det intressanta, se Denton och Spencer (1974).

En annan sak är att det befolkningstillskott som uppstått genom nettoinvandring av utländska medborgare ändå i betydande grad råkar sammanfalla med gruppen utländska medborgare + naturaliserade enligt befolkningsregistret.

Det är alltid möjligt att diskutera vilken invandring som skall undersökas. Man kan kanske hävda att invandring som skett *före* en viss tidpunkt och åtföljande befolkningstillskott som denna invandring givit upphov till inte längre är intressant att studera. Någon vill kanske förlägga denna tidpunkt till 1940, någon annan till 1960, medan en tredje person endast är intresserad av framtida invandring. Karakteristiska hos det befolkningstillskott som hittills uppkommit genom nettoinvandring efter 1940 är naturligtvis i många avseenden annorlunda än för det befolkningstillskott som uppkommit genom nettoinvandring efter 1960. Oberoende av valet av tidpunkt

kan man naturligtvis också anse det intressant att speciellt studera långsiktseffekter av invandring från ett visst land eller en viss typ av invandring. Men hur avgränsningen än göres så blir, för en ekonomisk långsiktsstudie, den principiella slutsatsen densamma: Befolkningstillskottet är en intressant storhet.

Som nämndes ovan har SCB beräknat att nettoinvandringen av utländska medborgare mellan 1944 - 1975 fram till slutet av 1975 givit ett befolkningstillskott på cirka 730 000 personer. Hur stort tillskottet är vid slutet av 70-talet vet vi inte exakt, men den kalkyl som vi låtit göra i kapitel 7 pekar på drygt 800 000 personer per den 31/12 1978. Möjligen är antalet något större. Den ungefärliga ålderssammansättningen framgår av tabell 1.4. Både uppgifter om antal och ålderssammansättning kan endast bli approximativa. (En viss osäkerhet råder om de historiska födelse- och dödstalen bland invandrarna.)¹¹⁾ Även denna tabell visar att invandrabefolkningen är yngre än den ursprungliga befolkningen.

Könsmässigt finns det en viss övervikt för män, speciellt i förvärsarbetande åldrar. Bland främst 60-talets arbetskraftsinvandrare fanns relativt många män. I åldersklassen 65 - w är överväger dock kvinnor. Detta återspeglar dels att medellivslängden är högre hos kvinnor än hos män samt att i den tidiga invandringen (till i början av 50-talet) övervägde kvinnor.

Det framgår också att andelen åldringar bland invandrarna är något mindre i tabell 1.4 än i tabell 1.3. Detta beror naturligtvis på att befolkningstillskottet som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare inte exakt behöver sammanfalla med utländska medborgare + naturaliserade enligt befolkningsregistret. (Som nämndes ovan är överspridningen dock betydande.) I tabell 1.3 ingår exempelvis utrikes födda personer som invandrade före 1944. Många av dessa har numera nått pensionsåldern.

Trots att invandrarna är betydligt yngre än den övriga befolkningen har deras för-yngningseffekt på totalbefolkningen varit ganska liten. Av tabell 1.3 framgick att andelen över 65 år var 16,0 procent i totalbefolkningen och 16,9 procent i den övriga (svenska) befolkningen. Andelen över 65 år har reducerats med endast cirka 1 procentenhet genom invandringen. Siffran blir ungefär densamma om vi definierar invandrabefolkningen enligt tabell 1.4. Invandrabefolkningen är således för liten för att ha någon mer grundläggande betydelse för totalbefolkningens ålderssammansättning. För vissa mindre åldersklasser finns dock en viss effekt, exempelvis i åldern 20 - 40 år.

Av kalkylen i kapitel 7 framgår att i slutet av 1980 uppgick befolkningstillskottet sannolikt till mellan 860 000 - 870 000 personer. En betydande del av dessa är en effekt av invandringen från Finland. Efterkrigstidens invandring har till betydande

Tabell 1.4. Uppskattat befolkningstillskott (invandrarbefolkningen) den 31/12 1978 som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare under perioden 1/1 1944 – 31/12 1978.

Åldersklass	Andel i procent	Andel män i procent i respektive åldersklass ¹⁾
0 – 15 år	26	50,5
16 – 64 år	70	51,1
65 – W år	4	42,8
	100	
Antal	= 810.000	50,6

¹⁾ I totala (svensk) befolkningen är andelen män något mindre än 50 procent. Den 31/12 1978 var andelen män i hela åldersklassen 0 – W år 49,6 procent. Se SCB Folkmängd 31/12 1978.

grad varit en Sverige - Finland relation. Hur stor del av befolkningstillskottet som erhållits genom invandring enbart från Finland kan inte exakt anges, men en andel på cirka 40 procent förefaller trolig. Detta skulle betyda cirka 350 000 personer. *Uppskattningsvis* kan detta också uttryckas så att Finlands befolkning hade varit cirka 350 000 personer större år 1980 om inte efterkrigstidens utvandring från Finland till Sverige hade skett.¹²⁾

Även om invandringen till Sverige helt skulle upphöra från nuläget så kommer invandrarbefolkningen att fortsätta att växa under de närmaste årtiondena. Detta beror på invandrarbefolkningens ålderssammansättning med relativt många i högfertila åldrar. Beräkningar över detta finns i avsnitt 1.5.3. Betraktar vi enbart befolkningstillskottet, som är ett resultat av invandringen från Finland, så kommer detta sannolikt att öka till cirka 400 000 personer år 1990 även om Sverige under 1980-talet inte får någon nettoinvandring från Finland. Folkmängden i Finland skulle således år 1990 vara cirka 400 000 personer större om efterkrigstidens utvandring till Sverige inte hade inträffat. Under 1981 och 1982 hade vi dock nettoutvandring till Finland. Om detta är något bestående eller ej är svårt att säga.

1.4. Något om ekonomiska effekter av migration

Innan vi kommer in på studiens egentliga problemområde kan det finnas anledning att göra några allmänna reflexioner över ekonomiska effekter av migration. En ibland diskuterad fråga är om migration verkar i utjämnande riktning eller ej på inkomster och sysselsättning mellan in- och utvandringsländerna.

Enligt ett synsätt tenderar migration att utjämna skillnader i inkomster, löner och sysselsättningsmöjligheter mellan olika länder (regioner). Eftersom den faktiska riktningen på migrationsströmmarna i allmänhet gått från länder med låga löner och svag efterfrågan på arbetsmarknaden till länder med höga löner och god efterfrågan på arbetsmarknaden så erhålles ett ökat arbetsutbud i inflyttningsregionen och ett minskat arbetsutbud i utflyttningsregionen vilket skulle verka i utjämnande riktning på internationella skillnader i inkomster och sysselsättning. Samtidigt tenderar utjämningsprocessen att efterhand minska flyttningarnas omfattning.

Enligt ett annat synsätt inträffar inte någon sådan utjämning (polariseringsteorin, se exempelvis Myrdal 1969). Tanken är att migrationen är selektiv. Eftersom det bakom en flyttning ofta finns arbetsmarknadsmotiv kommer utflyttning från ett land att i allmänhet omfatta den yngre produktiva delen av befolkningen. Eftersom inflyttningslandet redan förut kan antagas vara det mest expansiva, så ger ett ytterligare tillskott av produktiv arbetskraft upphov till inkomster som genererar en ökad efterfrågan på varor och tjänster med åtföljande benägenhet att ytterligare bygga ut realkapitalstocken (arbetsplatser, vägar, bostäder, osv) i landet vilket än mer ökar efterfrågan på arbetskraft samtidigt som den ekonomiska tillväxten påskyndas genom att ny och effektiv teknik lättare kan införas i samband med nyinvesteringar. Eftersom utflyttningslandet tappar sin mest produktiva arbetskraft med åtföljande efterfrågebortfall så upplever man där en process i motsatt riktning vilket ytterligare ökar utflyttningen utan att leda till ekonomisk utjämning mellan länderna.¹³⁾

I båda synsätten betonas således att skillnader i löner och sysselsättning är viktiga orsaker bakom migration medan uppfattningarna går isär om migrationens effekter.

Under senare år har det funnits en diskussion om den internationella arbetskraftsmigrationen verkat i ekonomiskt utjämnande riktning eller ej. Man tycker sig ha funnit tecken på att de ursprungliga skillnaderna i BNP/capita mellan utflyttnings- och inflyttningsländerna inte har minskat. I vissa fall har skillnaderna t o m ökat. Nu kan man dock inte från iakttagelsen att den *faktiska* skillnaden i BNP/capita inte minskat dra några slutsatser om den internationella migrationens betydelse. Utveckling av BNP/capita påverkas ju av många andra faktorer. Frågan är hur BNP/capita hade sett ut utan den internationella arbetskraftsmigrationen.

Med utgångspunkt att det finns en ömsesidig påverkan mellan migration och ekonomiska storheter som inkomster och sysselsättningsmöjligheter så har under senare år ekonomer börjat utveckla ekonometriska modeller för att empiriskt pröva om utjämning eller ej blivit följden av migration. Exempel på detta är Greenwood (1973, 1975) och Okun (1968). Även i Sverige har sådana studier gjorts, se Dahlberg (1976). En liknande undersökning gjordes av Ekberg (1978). Dessa studier har haft som syfte att granska effekterna av den faktiska internmigrationen i USA respektive Sverige.

Undersökningarna tenderar att stödja polariseringsteorin.

Det borde också finnas möjligheter att utveckla liknande modeller för att studera om arbetskraftsmigrationen mellan de västeuropeiska länderna verkat i utjämnande riktning eller ej på per capita inkomster och sysselsättningsmöjligheter. En ömsesidig påverkan mellan migration och ekonomiska storheter finns ju i både internmigration och internationell migration. Ett exempel på en möjlig undersökningsperiod är 1960 - 1970, dvs en period med stark arbetskraftsmigration i Västeuropa. Förmodligen ligger inte svårigheterna främst i arbetet med modelluppbyggnaden utan mer i risken för kvalitetsbrister och bristande jämförbarhet i de data som skall användas i modellen. Men detta är ju i så fall något som kan undersökas.

I fortsättningen avgränsar vi diskussionen till invandringens ekonomiska effekter för invandringslandet. Dessa kan ligga på en mångfald olika plan. Låt oss se på följande två frågor.

- 1) Har invandringen till Sverige haft någon effekt på den genomsnittliga inkomstnivån samt kan någon sådan effekt förväntas i framtiden?
- 2) Har invandringen till Sverige haft någon effekt på fördelningen av inkomsterna samt kan någon sådan effekt förväntas i framtiden?

Dessa båda frågeställningar är inte helt beroende av varandra. Det finns ständiga återkopplingar. Om exempelvis invandring skulle påverka inkomstfördelning genom påverkan på relativa varu- och faktorpriser så kan detta påverka företagens val av kapital och arbete i produktionen vilket påverkar strukturomvandlingen vilket i sin tur kan påverka den ekonomiska tillväxten och därmed den genomsnittliga inkomstnivån. Samtidigt kan också strukturomvandling påverka fördelningen av inkomster. Vissa grupper vinner, andra grupper förlorar.

Dessa frågeställningar kan vi också se från den ursprungliga befolkningens synpunkt. Om invandring påverkar genomsnittlig inkomstnivå och/eller fördelning av inkomster kan man naturligtvis förvänta att detta också får effekter på den ursprungliga befolkningens inkomstförhållanden.

Från analytisk synpunkt kan det vara lämpligt att först diskutera effekterna för den ursprungliga befolkningen som *grupp* och därefter diskutera effekterna för olika *delgrupper* inom denna.

Låt oss koncentrera oss på följande frågeställningar som kan antagas vara av intresse för den ursprungliga befolkningen som *grupp*.

- I: Påskyndar (en viss) invandring den ekonomiska tillväxten i landet? Man kan tänka sig att detta sker om invandrarna snabbt kan rekryteras för att lösa upp flaskhalsar i ekonomin och underlätta expansionen av framgångsrika företag. I samband med deras utbyggnad kan ny och effektivare produktionsteknik snabbare införas än vad som annars skulle ha varit fallet, vilket kan komma den ursprungliga befolkningen till del. Å priori behöver detta dock inte vara den enda möjligheten. Man kan också tänka sig fall då invandring kan verka bromsande på tillväxten, se nedan.
- II: Kan ursprungsbefolkningen få inkomstillskott genom offentlig sektor? Detta kan ske genom invandrarnas annorlunda ålderssammansättning.
- III: Existerar fallande marginalprodukt och överstiger värdet av genomsnittsprодукten faktorersättningen per sysselsatt invandrare? Vilket utfallet blir för ursprungsbefolkningen är bland annat beroende av om vi kan anses ha en full sysselsättningsekonomi eller inte. Här ligger också frågan om invandrarna påverkar de totala sysselsättningsmöjligheterna för ursprungsbefolkningen.

Även andra effekter kan vara av välfärdsintresse för ursprungsbefolkningen. Dit hör frågor om invandrarna kan gå in och utföra arbeten i dåliga arbetsmiljöer, arbeten som ursprungsbefolkningen då kan slippa. Ytterligare en sådan fråga är om invandrarna kan ha en buffertfunktion i ekonomin. Exempelvis kan man fråga hur arbetsmarknadssituationen för svenskbefolkningen hade sett ut under de senaste årens lågkonjunktur utan efterkrigstidens invandring. Genom att invandrarna ofta har rekryterats till tillverkningsarbete kan detta ha bidragit till att ge svenskbefolkningen en något annan yrkesstruktur än annars. Invandrarna kan ha underlättat industrins expansion samtidigt som en sådan expansion bildat underlaget för tillväxten av andra näringsgrenar (exempelvis offentlig sektor) inom vilka svenskbefolkningen fått arbete. Invandrarna befinner sig således i stor utsträckning inom yrken som under 70-talet inneburit stora arbetslöshetsrisker. Utan invandrarna hade kanske en större andel svenskar befunnit sig i sådana yrken med åtföljande större arbetslöshet bland dessa. Detta är också en sorts omfördelning till svenskbefolkningen.

Men samtidigt är det inte säkert att buffertfunktionen innebär att arbetslösheten över en längre tidsperiod blir lägre i svenskbefolkningen. Wadensjö (1976) fann att arbetslösheten bland utländska medborgare var högre i lågkonjunktur och lägre i högkonjunktur än bland svenska medborgare vilket ligger i linje med de utländska medborgarnas större koncentration till konjunktur känsliga branscher. Sedan AKU-mätningarna kom att omfatta utländska medborgare från 1977 har dock arbetslösheten bland dessa också varit högre i högkonjunkturen 1979 - 80. Denna högkonjunktur var dock inte särskilt kraftig. Om svenskbefolkningen i något mindre utsträckning än vad som annars skulle ha varit fallet hamnat i mindre konjunktur känsliga

liga sektorer så blir arbetslösheten bland dessa något högre i högkonjunkturer än annars. Svängningarna i svenskbefolkningens arbetslöshet skulle således bli något mindre genom buffertfunktionen men detta behöver inte vara fallet med den långsiktiga nivån. Tänkbart är också att dåliga arbetsmiljöer snabbare skulle ha rationaliserats bort utan invandrarnas närvaro och att den långsiktiga betydelsen för ursprungsbefolkningen på denna punkt ändå blir liten. Men låt oss begränsa oss till punkterna I - III och återvända till dessa.

För punkt I kan det vara mest relevant att uttrycka den ekonomiska tillväxten som tillväxt i konsumtion. Vid invandring får man initialt räkna med ett ökat nyinvesteringsbehov (exempelvis i bostäder). Om invandrarnas eget sparande inte räcker till för att realisera detta nyinvesteringsbehov måste konsumtionen något hållas tillbaka för den ursprungliga befolkningen.¹⁴⁾

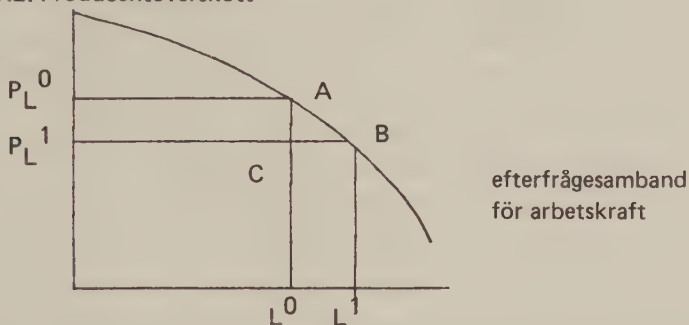
Simuleringsberäkningar, se Ekberg (1977), visar dock att den initialt tillbakahållande effekten på den totala konsumtionen förefaller vara mycket liten vid de nivåer på invandringen som vi i Sverige varit vana vid. (Man får komma ihåg att nyinvandring per år endast utgjort en ytterst liten del av den redan i landet bosatta befolkningen.) Beräkningarna visar att efter ett kort inledningsskede togs konsumtionen igen och BNP/capita och konsumtionen/capita utvecklades därefter praktiskt taget parallellt även vid kontinuerlig invandring.

Som framgick av avsnitt 1.3 har invandrarbefolkningen en annorlunda ålderssammansättning än svenskbefolkningen. Andelen äldre är mindre och andelen i förvärvsarbete är större i invandrarbefolkningen. I Sverige, liksom i andra västeuropeiska länder, är den dominerande delen av den offentliga sektorns omfördelningseffekter inriktade på utjämning mellan personer i aktiv och passiv ålder, mellan förvärvsarbete och arbetslösa, mellan friska och sjuka etc. Eftersom en så stor del är inriktad på omfördelning mellan personer i aktiva och passiva åldrar kan man ha hypotesen att skillnader i ålderssammansättning mellan de båda befolkningsgrupperna ger upphov till omfördelning från invandrarbefolkning till svenskbefolkning. Vad som då menas är det eventuella inkomstillskott som svenskbefolkningen på detta sätt kan få genom invandrarbefolkningens närvaro. När vi ibland använder orden »inkomstomfördelning» eller »inkomstöverföring» genom offentlig sektor avses inkomstillskott genom offentlig sektor. Det tänkta jämförelsealternativet är således att invandrarbefolkningen inte hade funnits.

Ändå är det inte enbart en fråga om skillnader i ålderssammansättning. Det är också frågan om under- eller överrepresentationer, med hänsyn till invandrarnas ålderssammansättning, inom vissa offentliga utgiftsområden. Som vi kommer att se längre fram finns sådana områden. Det blir därför i hög grad ett empiriskt problem att bestämma riktning och storlek på eventuella inkomstöverföringar.

Beträffande punkt III kan en analys göras på följande sätt. Betrakta en viss arbetsmarknad med från början L_0 sysselsatta. Antag vid lönekostnaden P_L^1 per anställd existerar ett efterfrågeöverskott på arbetskraft ($L_1 - L_0$) vilket täckes genom invandring. P_L kommer då att motsvara värdet av invandrarnas marginalprodukt, vilket framgår av följande diagram.

Diagram 1.2. Producentöverskott

I ett läge med full sysselsättning utgöres det produktionsvärde som invandrarna åstadkommer av ytan $AB L_1 L_0$ och deras faktorsättning är $P_L^1 \cdot (L_1 - L_0)$. Skillnaden är ytan ABC vilken tillfaller den ursprungliga befolkningen (inhemska kapitalägare). Detta kan också uttryckas så att värdet av invandrarnas genomsnittsprodukt överstiger faktorsättningen per sysselsatt. Om invandring inte hade skett kan man förvänta att i ett läge med full sysselsättning så kommer lönen att stiga till P_L^0 . Men detta är endast uttryck för en omfördelning inom ursprungsbefolkningen; mellan inhemska kapitalägare och inhemska arbetskraft. Denna omfördelning uttryckes av ytan $P_L^0 AC P_L^1$. Ytan under efterfrågekurvan ner till respektive P_L värde uttrycker den totala ersättningen till kapitalet. Är det endast en liten del av $(L_1 - L_0)$ som kan täckas på detta sätt så kan det produktionsvärde som blir en följd av invandring fortfarande överstiga den totala faktorsättningen för invandrarna. Så blir dock inte fallet om $(L_1 - L_0)$ till större delen kan täckas med inhemska arbetslösa. Förekommer inte full sysselsättning och $(L_1 - L_0)$ helt eller delvis kan täckas med arbetslösa ur den inhemska befolkningen så kan således produktionsvärdet $AB L_1 L_0$ helt eller delvis åstadkommas utan invandring. Invandrarna tränger i så fall endast undan inhemska arbetskraft. Man kan tolka det så att det totala produktionsvärde som blir en effekt av invandring blir mindre än dess totala faktorsättning. Värdet av genomsnittsprodukten blir mindre än faktorsättningen per sysselsatt invandrare. Om detta blir fallet beror på hur mycket av $(L_1 - L_0)$ som kan täckas av inhemska arbetslösa.

Framställningen i diagrammet är mycket partiell och vilar på förutsättningen att invandrarna själva inte kan lägga beslag på producentöverskottet (ABC). Så kan vara

fallet på kort eller medellång sikt. Men om invandrarna sparar en del av sina inkomster kommer de småningom att själva uppträda som kapitalägare och därmed att ta del av producentöverskottet. Samtidigt kommer den kapitalbildning som äger rum att skifta efterfrågekurvan på arbetskraft utåt, vilket vid det givna L_1 kommer att ge högre lön än P_L^1 . Hur stort skiftet blir — och om eventuellt lönen blir högre än P_L^0 — är beroende av hur den underliggande produktionsfunktionen ser ut samt vilka konsekvenser för kapitalbildningen invandringen får. Även kapitalbildningen i den ursprungliga befolkningen kan öka genom att kapitalavkastningen initialt stiger genom invandring. Med detta är vi tillbaka till frågan om invandringens tillväxteffekter.

Vidare finns ytterligare en synpunkt som berör både punkt I och III. Om invandrarna har större rörlighet på arbetsmarknaden än ursprungsbefolkningen så kan detta underlätta anpassningsprocesserna i ekonomin och risken för uppkomsten av inflationsdrivande flaskhalsar i ekonomin blir mindre. Wadensjö (1972) fann att arbetskraftsinvandrarna har stor rörlighet. Om invandrarna underlättar anpassningsprocesserna i ekonomin minskar konflikten mellan de ekonomisk politiska målen full sysselsättning och låg inflation. Den så kallade Phillipskurvan ligger längre åt vänster än annars. Vid given inflation kan det totala efterfrågetrycket i ekonomin hållas högre vilket ger lägre arbetslöshet och större produktion (för ursprungsbefolkningen) än annars.

Låt oss sammanfatta frågorna I - III och bortse från andra tänkbara effekter, av typ buffertfunktionen. Om svaret på samtliga de tre ställda frågorna skulle vara ja kommer den ursprungliga befolkningen som grupp ekonomiskt att vinna på invandring. Om den offentliga sektorn skulle omfördela inkomster från invandrarbefolkningen till ursprungsbefolkningen så verkar detta i höjande riktning på den ursprungliga befolkningens inkomster. Skulle invandringen dessutom påskynda den ekonomiska tillväxten har vi således två mekanismer som båda verkar i höjande riktning på den ursprungliga befolkningens inkomstnivå. Omfördelning via offentlig sektor förstärker den inkomsthöjning för ursprungsbefolkningen som redan finns genom den snabbare ekonomiska tillväxten. En ytterligare förstärkning blir det om värdet av invandrarnas genomsnittsprodukt överstiger deras faktorsättning. Sammanfattningsvis blir den totala tillgången på varor och tjänster per person i ursprungsbefolkningen större än annars.

Skulle å andra sidan svaret på samtliga frågor vara nej blir utfallet för ursprungsbefolkningen som grupp antingen att denna inte påverkas alls (endast om invandring är neutral vad avser ekonomisk tillväxt och omfördelning via offentlig sektor samt värdet av dess genomsnittsprodukt är densamma som dess faktorsättning) eller att denna förlorar ekonomiskt på invandring. En närmare diskussion av tillväxteffekten göres i kapitel 10.

Är svaren blandade blir utfallet oklart för ursprungsbefolkningen. Utfallet beror på styrkan i de motstridiga tendenserna. För att säga något krävs kvantifieringar. Om exempelvis invandring skulle göra att den ekonomiska tillväxten blir långsammare än annars är det ändå tänkbart att ursprungsbefolkningen kan bli mer än väl kompenserad för detta genom inkomststillskott genom offentlig sektor och/eller om invandrarnas genomsnittsprodukt överstiger deras faktorsättning.

Den föregående diskussionen kan sägas ha en koppling till den i vissa länder förekommande gästarbetarpolitiken. Man kan tänka sig att import av produktiv arbetskraft (typ ensamstående man i 20 - 30 årsåldern) kan verka påskyndande på den ekonomiska tillväxten. Medföljer inte familjen blir dessutom anspråken på den offentliga sektorn små med åtföljande omfördelning från invandrar- till ursprungsbe-folkning. Detta kan bli faktiska konsekvenser av en gästarbetarpolitik utan att den behöver ha utformats med dessa syften.

Även i övrigt kan kraven förväntas bli små på investeringar i infrastruktur — exempelvis bostäder — vid ett gästarbetarsystem i jämförelse med familjeinvandring. På detta sätt erhålles en flerverkande effekt för en höjning av den ursprungliga befolkningens inkomst (konsumtions) nivå. Å andra sidan kan det finnas en motverkande tendens. Ett gästarbetarsystem kan förväntas innebära större remitteringar till hem-länderna. För att upprätthålla jämvikt i betalningsbalansen måste exporten av varor och tjänster öka något eller importen av dessa minska något. I båda fallen reducerar detta konsumtionsutrymmet i invandringslandet. Däremot behöver detta inte träffa den ursprungliga befolkningen. Om så blir fallet eller ej är beroende av om remitteringarna tränger undan privat konsumtion eller annat privat sparande (förutom remitteringar) hos invandrarna (gästarbetarna). Gäller det förstnämnda bär dessa själva det mindre konsumtionsutrymmet och den ovan nämnda inkomsthöjningen för ursprungsbefolkningen kvarstår. Reducerar däremot remitteringarna övrigt sparande hos gästarbetarna så måste — vid given investeringsnivå — sparandet öka hos ursprungsbefolkningen med motsvarande återhållande effekt på deras konsumtion. Om denna är större eller mindre än de ovan nämnda konsumtionshöjande effekterna är en kvantifieringsfråga.

Men vilket är då det faktiska kunskapsläget? Någon helt entydig bild av invandringens eventuella effekter på den ekonomiska tillväxten finns knappast. Vi rör oss här fortfarande i stor utsträckning med hypoteser. Exempel på en sådan hypotes är att invandrarnas stora rörlighet på arbetsmarknaden kan ha påskyndat den ekonomiska tillväxten genom att invandrarna snabbt kunnat gå in och »lösa upp» tränga sektorer i samhällsekonomin och därmed underlättat expansionen av framgångsrika företag. Ekonomer som Kindleberger (1967) och Schmid (1971) menar att denna rörlighet hos invandrarna varit av väsentlig betydelse för den ekonomiska tillväxten i olika västeuropeiska länder.

Till detta kommer att invandring innebär att befolkningen blir större vilket kan leda till större investeringsvolym än annars. Är tekniska framsteg bundna till nyinvesteringar får man en effektivare kapitalstock än annars. Å andra sidan kan man också ha hypotesen att invandrarnas tendens att koncentreras till vissa svaga låglönebranscher gjort att dessa fått längre överlevnadstid än annars. Man kan ha fått en mindre benägenhet till rationaliseringar inom dessa branscher och/eller en långsamare överföring av resurser till mer expansiva och produktiva branscher. Näraliggande till detta är att det möjligen också kan finnas branscher som byggts ut alltför långt genom god tillgång på invandrad arbetskraft. I efterhand visar sig branschen vara en krisbransch. Hur »nettot» av dessa motstridande tendenser ser ut för exempelvis Sveriges del vet vi fortfarande inget om. Här finns ett stort forskningsområde som är nära kopplat till den tidigare diskussionen om den internationella arbetskraftsmigrationen verkat i utjämnande eller i polariserande riktning mellan ut- och invandringsländernas ekonomier.

Beträffande omfördelning genom offentlig sektor fann Wadensjö (1972) stöd för att omfördelning sker från invandrare till ursprungsbefolkning. Hans kalkyl avsåg en *marginell* förändring av invandring. Kalkylen utfördes för några olika invandrargrupper.

Wadensjö studerade således effekter av en liten ökning av invandrarbefolkningen. Denna problemställning är något annorlunda än den som behandlas i denna studie. Vi studerar effekter av hela den erhållna invandrarbefolkningen. Det är *a priori* inte säkert att den omfördelning genom offentlig sektor som Wadensjö fann också skulle gälla för den faktiskt erhållna invandrarbefolkningen.

Så långt frågan om inkomsterna för ursprungsbefolkning som *grupp*. Även om ursprungsbefolkningen i genomsnitt (som grupp) får högre (eller lägre) inkomster genom invandring så behöver detta naturligtvis inte vara fallet för alla individer i ursprungsbefolkningen. Invandring kan också påverka inkomstfördelningen *inom* ursprungsbefolkningen. Detta uppkommer genom effekter på relativa varu- och faktorpriser.

Invandring ger upphov till ett ökat arbetsutbud på skilda delarbetsmarknader. Samtidigt påverkar invandring också efterfrågan på olika delarbetsmarknader. Man kan således förvänta sig att invandring får betydelse för relativa faktorpriser. Lönestrukturen kan bli en annan än vad som annars skulle ha varit fallet. Dessutom kan avkastning (pris på) kapital i förhållande till genomsnittlig lönenivå påverkas. Vilka effekter som erhålles är i hög grad beroende av invandringens struktur. Invandring av skolkad arbetskraft kan antagas ha andra effekter än invandring av högutbildade specialister.

Man kan koppla ihop frågan om ursprungsbefolkningen som grupp får högre eller lägre inkomster genom invandring och frågan om fördelning inom gruppen. Om ursprungsbefolkningen som grupp får högre inkomster så finns *alltid* ett utrymme för att, med hjälp av skatte- och transfereringssystemet, fullt ut kompensera de individer som fått lägre inkomster, utan att någon annan behöver få lägre inkomster i jämförelse med fallet utan invandring.

Detta behöver naturligtvis inte betyda att compensation faktiskt tillgripes. Skulle invandring få effekter på inkomstfördelningen som ligger i linje med redan uppställda fördelningspolitiska strävanden finns det ju ingen anledning att kompensera. Vidare kan det vara praktiskt svårt att identifiera just de som gynnsats respektive missgynnsats samt att tekniskt konstruera skatte- och transfereringssystemet så att det på avsett sätt träffar dessa. Ändå är det viktigt att peka på den principiella skillnaden gentemot det fall då ursprungsbefolkningen som grupp får lägre inkomster genom invandring. I det fallet finns inte ens teoretiska möjligheter att fullt ut kompensera de delgrupper som förlorat utan att någon annan delgrupp får lägre inkomster i jämförelse med fallet utan invandring.

1.5. Inkomsttillskott genom offentlig sektor

1.5.1. Allmänt

Som nämnts tidigare är ett av syftena med denna studie att försöka kvantifiera i vad mån den ursprungliga befolkningen får inkomsttillskott genom den offentliga sektorn som konsekvens av invandrarbefolkningens närvaro. Som nämnts tidigare är det detta som avses när vi fortsättningsvis talar om inkomstomfördelning eller inkomstöverföring mellan invandrar- och svenskbefolkning genom offentlig sektor. Att det tänkta jämförelsealternativet är att denna invandrarbefolkning inte hade funnits ger naturligtvis upphov till åtskilliga svårigheter vid beräkningarna. Det finns offentliga utgifter för vilka det är svårt att veta hur de påverkas av det befolknings-tillskott som invandrarbefolkningen utgör. Främst gäller detta (halv)kollektiva tjänster och odelbarheter. Även omfattningen på eventuella stordriftsfördelar är svår att uppskatta. Allt detta diskuteras närmare i kapitel 6. När vi ibland använder uttrycket »invandrarna tar i anspråk offentlig verksamhet» så avses just vilken effekt invandrarbefolkningens närvaro har på denna verksamhet.

Den offentliga sektorns verksamhet finansieras i allt väsentligt med skatter (inkl socialförsäkringsavgifter) av olika slag. Om man jämför i vilken utsträckning invandrar- och svenskar tar i anspråk olika offentliga tjänster och transfereringar samt i vilken utsträckning respektive grupp genom erläggande av skatter finansierar dessa tjänster och transfereringar så får vi svaret på frågan om det härigenom sker någon inkomstfördelning mellan de båda grupperna. Om den ena av de båda befolknings-

grupperna bidrager med mer än vad man tar i anspråk så sker en inkomstöverföring till den andra befolkningsgruppen. Den sistnämnda får sina offentliga tjänster och transfereringar till en lägre utgift (skatt) än annars.

En väsentlig del av den offentliga sektorns verksamhet innebär således att offentliga tjänster och transfereringar ställs till förfogande för den icke aktiva delen av befolkningen. För barn och ungdomar är det främst frågan om barnomsorg, hälsovård, utbildning och barnbidrag. För de äldre är det frågan om åldringsvård, sjukvård och pensioner. Dessutom krävs naturligtvis också insatser för olika grupper i mellanåldrarna som arbetslösa, socialt utslagna och sjuka. När de offentliga utgifterna kommer till stånd så sker en samtidig finansiering med (i stort) olika sorters skatter. Dessa skatter uttages till den helt dominerande delen av den förvärvsarbetande delen av befolkningen.

Denna allmänna kännedom om riktningen i omfördelningen är betydelsefull om det skall vara en någorlunda praktisk hanterbar uppgift att jämföra invandrare och ursprungsbefolkning. Vid ett betraktande av de offentliga utgifterna så bör vi således koncentrera oss på sådana utgifter som kan tänkas vara beroende av sådant som *skiljer* de båda grupperna åt. Det är inte självklart vilka de särskiljande utgifterna är men en god bit på väg bör man komma genom att betrakta utgifter som är beroende av respektive befolkningsgrupps åldersstruktur samt utgifter som gäller områden där sociala och arbetsmarknadsmässiga skillnader kan finnas mellan de båda befolkningsgrupperna.

I kapitel 6 och i appendix finns ett stort antal offentliga utgifter uppdelade på åldersklasser. Här framgår att *tunga* offentliga utgifter är mycket ojämnt fördelade över åldersklasserna. Räknat per person i olika åldersklasser finns de största utgifterna bland de äldre. Relativt stora utgifter finns också för barn och ungdom, men ändå inte i den utsträckning som för de äldre. De lägsta offentliga utgifterna per person förefaller finnas för personer i lägre medelåldern (30-40 år). Visserligen finns i dessa åldersklasser utgifter som inte är aktuella för barn och ungdomar samt äldre. Det är utgifter för exempelvis sjukpenning vid sjukfrånvaro i arbetet, olika arbetsmarknadspolitiska insatser, kriminalvård och nykterhetsvård. Men dessa utgifter per person är ändå relativt måttliga i jämförelse med utgifter för sjuk- och åldringsvård samt pensioner för den äldre delen av befolkningen eller utgifter för utbildning, barnomsorg m m för den yngre delen av befolkningen.

I invandrarbefolkningen finns relativt många barn, en relativt stor andel i förvärvsarbetande åldrar och liten andel åldringar. Eftersom stora offentliga utgifter ligger på den äldre delen av befolkningen borde detta generera hypotesen att den offentliga sektorn omfördelar inkomster från invandrarbefolkningen till svenskbefolkning.

Samtidigt är det inte enbart fråga om ålderssammansättning. Det är också en fråga om under- eller överrepresentation, med hänsyn till invandrarnas ålderssammansättning, inom vissa utgiftsområden samt om invandrarnas ställning på arbetsmarknaden. Det sistnämnda har ju betydelse för invandrarnas skattekraft. Det finns områden där invandrarna är underrepresenterade. Undersökningar tyder på att så är fallet inom barnomsorg (daghem m m) och gymnasieskolan¹⁵⁾ samt för de utländska medborgarna inom folkpensionssystemet (krav på viss vistelsetid). Inom åtminstone gymnasieskolan förefaller dock underrepresentationen idag vara ganska måttlig. Kanske mer ekonomiskt betydelsefulla är vissa »överrepresentationer».

Flera undersökningar, se kapitel 4, pekar på att invandrarna, med hänsyn till sin ålderssammansättning, är (klart) överrepresenterade inom sjukpenningssystemet. Sannolikt gäller detta också sjukvården. Bidragande förklaringar är dåliga arbetsmiljöer, psykosociala anpassningsproblem och invandrarkvinnornas höga fertilitetstal. Möjligen kan också de utländska medborgarnas begränsade tillträde till förtidspensioneringen ha spelat en roll för deras representation inom sjukpenning. I stället för förtidspensionering kan en del individer stannat i periodvisa långtidssjukskrivningar.

Vidare tyder allt på att invandrarnas relativa position på arbetsmarknaden försämrats under 70-talet. Invandringens ändrade karaktär, med en större andel personer som inte *direkt* kunnat gå in på den svenska arbetsmarknaden, samt den svaga utvecklingen för industrin där relativt många invandrare finns har sannolikt samverkat till denna försämring. De arbetsmarknadspolitiska insatserna för invandrarna har därför ökat kraftigt och invandrarna är numera klart överrepresenterade inom flera sådana åtgärder. Tecken tyder på att även i andra avseenden är de sociala problemen idag större än tidigare bland invandrarna. En undersökning, Sveri (1980), visar att kriminaliteten bland utländska medborgare, relativt svenskbefolkningen, numera är högre än under slutet av 60-talet. Vissa kommunstudier, se SIV (1982b), pekar på att andelen utländska ungdomar i de barn- och ungdomsvårdande insatserna (exempelvis placeringar i ungdomsvårdsskolor) är relativt stor samt på ett relativt stort alkoholmissbruk hos finska invandrare. Orsaksmönstret bakom detta är säkerligen mycket komplext och det finns inga möjligheter för oss att här göra någon kausalanalys. Oberoende av orsaken blir den faktiska konsekvensen ofta krav på offentliga insatser. Allt detta tillsammans med de senaste årens reformer på invandrarområdet (inom exempelvis utbildningsområdet) motverkar effekterna av invandrarnas gynn-samma ålderssammansättning samt underrepresentationer på vissa områden. Frågan är hur stora dessa motverkande effekter är. Det blir således i hög grad ett empiriskt problem att fastställa riktningen och den eventuella storleken på den offentliga sektorns inkomstomfördelning mellan svensk- och invandrabefolkning.

I undersökningen studerar vi hur det faktiska synliga tillhandahållandet av offentliga tjänster och transfereringar fördelar sig mellan de båda befolkningsgrupperna

samt hur dessa utgifter finansieras. Detta är ju det väsentliga när vi diskuterar frågan om den offentliga sektorn omfördelar inkomster *mellan* invandrar- respektive svenskbefolkning.

Samtidigt bör kanske också sägas att strukturen på den offentliga sektorns utgifter och inkomster utan invandring kan ha varit något annorlunda än den faktiska strukturen. Till sin storlek är ju invandrabefolkningen numera knappast marginell vilket kan ge en sådan struktureffekt. Som framgick tidigare har invandringen haft en viss — om än liten — föryngringseffekt på totalbefolkningen vilket kan ha någon betydelse. Hur mycket är dock svårt att säga. En utgångspunkt är att den offentliga sektorn hade haft den struktur och omfattning som erhålles genom att reducera de faktiska offentliga utgifterna med de som faller på invandrabefolkningen. Men om detta vet vi inte något säkert. Likaså är det möjligt att utan invandring (och något mindre andel förvärsarbetande) så hade sammansättning på finansieringen av de offentliga utgifterna varit något annorlunda.

Om den offentliga sektorn hade haft en annan inkomst- och utgiftsstruktur vid frånvaro av invandring så är detta en fråga för inkomstfördelningen *inom* ursprungsbefolkningen. Utan invandring finns ju endast denna befolkning. Denna påverkan kan uppkomma dels som en direkt effekt och dels som en indirekt effekt. Den *direkta* effekten uppkommer genom att en annan inkomst- och utgiftsstruktur på den offentliga sektorn innebär att fördelningen av olika offentliga tjänster och transferringar på olika befolkningsgrupper samt finansieringen från dessa kan bli en annan. Den *indirekta* effekten uppkommer genom eventuell påverkan på varu- och faktorerpriser i den privata sektorn. En annan struktur på de offentliga utgifterna (efterfrågan) och en eventuell annan sammansättning på finansieringen av dessa kan ha en sådan påverkan.

Att klargöra vilken betydelse dessa direkta och indirekta effekter haft för inkomstfördelningen *inom* ursprungsbefolkningen är naturligtvis mycket svårt. Detta skulle kräva att vi visste dels hur inkomst- och utgiftsstrukturen hade sett ut utan invandring och dels hur sambanden mellan den ändrade strukturen och prisändringar på olika varu- och faktormarknader ser ut. Några sådana kunskaper har vi inte.

1.5.2. Hittillsvarande utveckling

De i kapitel 7 gjorda beräkningarna visar att skillnaden i ålderssammansättning mellan invandrar- och svenskbefolkning är av central betydelse för frågan om eventuella inkomstöverföringar genom offentlig sektor mellan de båda befolkningsgrupperna. Vill man göra en studie över tiden av eventuella inkomstöverföringar kan det vara lämpligt att se tiden fram till början av 70-talet som en period och tiden därefter

som en annan. Uppdelningen motiveras av att 1970-talet har inneburit förändringar gentemot 50- och 60-talen. Vi har fått förändringar på svensk arbetsmarknad som innebär att invandrarnas förvärvsintensiteter *relativt* svenskbefolkningen nu är lägre än tidigare. En faktor av betydelse för detta är höjningen av de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter. Till detta kommer att invandringen ändrat karaktär. Vi har numera mindre av arbetskraftsinvandring och mer av flykting- och anknytningsinvandring än tidigare. Vidare har flera reformer på invandrarområdet tillkommit under 70-talet. Allt detta har betydelse för frågan om inkomstöverföringar.

Beräkningarna ger ett starkt stöd åt den ovan ställda hypotesen att genom den offentliga sektorn så har inkomster överförs *från* invandrarbefolkningen *till* svenskbefolkningen. Sannolikt har förloppet varit följande: Under början av efterkrigstiden var dessa inkomstöverföringar troligen obetydliga. Helt enkelt beroende på den offentliga sektorns — i jämförelse med senare — relativt ringa omfattning och att invandrarbefolkningen då var liten. Under de följande årtionena fick vi en kontinuerlig ökning i den offentliga sektorns omfattning samtidigt som dess struktur började ändras. Utgifterna för sjukvård och socialförsäkringar kom efterhand att utgöra en allt större *andel* av de offentliga utgifterna.¹⁶⁾ Detta är ju utgifter som i stor utsträckning tillfaller den äldre delen av befolkningen. Detta tillsammans med att invandrarbefolkningen växte och ett gott arbetsmarknadsläge för denna gjorde att inkomstöverföringarna ökade och kulminerade sannolikt omkring 1970 dvs i slutet av 60-talets stora arbetskraftsinvandring.

Den invandrarbefolkning som byggts upp genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944, omfattade i slutet av 1970 cirka 640 000 personer. Från invandrarbefolkningen överfördes omkring 1970 sannolikt mellan 1 - 3 miljarder kronor *per år* i 1982 års penningvärde till den övriga (svensk)befolkningen. Omräknat kan man också uttrycka det så att det svenska 3-personershushållet fick en disponibel inkomst *per år* som blev 400 - 1 200 kronor högre genom denna omfördelningseffekt.¹⁷⁾

Den gjorda kalkylen avser hela den uppbyggda invandrarbefolkningen. Kalkylen visar således ett »genomsnitt» för denna. I invandrarbefolkningen kommer då med vissa mindre grupper som gäststuderande (i den mån de blivit kyrkobokförda) och adoptivbarn. Om dessa grupper är med eller ej har dock ingen betydelse att tala om för kalkylens utfall. Grupperna är (1970) för små. Oberoende av om de båda grupperna medtages eller ej så slutar kalkylen ändå på ungefärligen 1 - 3 miljarder kronor. Beloppsintervallet betingas av andra osäkerheter som är mycket större än frågan om adoptivbarn och gäststuderande. Det är också av tekniska skäl svårt att rensa bort dessa. Men om en sådan bortrensning hade skett är tendensen att detta något skulle ha ökat det överförda beloppet till svenskbefolkningen. Gäststuderande och adoptivbarn är i sådana aktiviteter respektive åldrar att de tar i anspråk offent-

liga utgifter samtidigt som de inte eller endast i liten utsträckning finns på arbetsmarknaden.

Möjligen kan man också diskutera om exempelvis flyktingar skall vara med. Dessa har ju inte primärt kommit hit av arbetsmarknadsskäl. Även om detta är riktigt så kan ju ändå de *ekonomiska effekterna* från dessa i långa stycken vara desamma som för andra (arbetskrafts) invandrare. De tar i anspråk offentliga utgifter och bidrager med skatter samt påverkar det totala arbetsutbudet. I en effektstudie är det dessa saker som är de intressanta medan det är mindre intressant hur man vill klassificera invandrarna efter motiv att komma till Sverige. Betraktas exempelvis flyktinggrupper som kom före 1970 förefaller dessa vara väl inne på arbetsmarknaden. Det finns t o m flyktinggrupper vars åldersspecifika förvärvsintensiteter ligger klart högre än både vad som gäller för invandrare från länder som i huvudsak exporterat arbetskraft som för den infödda svenska befolkningen. Av kapitel 3 framgår att så numera är fallet för naturaliserade invandrare (flyktingar) från Tjeckoslovakien. Tillgängliga uppgifter tyder också på att flyktingar från Ungern snabbt kom in på den svenska arbetsmarknaden. Redan vid 60-talets början hade invandrare med ungerskt medborgarskap klart högre förvärvsintensiteter än den infödda svenskbefolkningen.

Sannolikt är naturaliserade invandrare från Tjeckoslovakien och naturaliserade invandrare från Finland samt invandrare från Jugoslavien de invandrargrupper som i dagsläget har de högsta förvärvsintensiteterna. Naturaliserade invandrare från Tjeckoslovakien har också mycket höga inkomster; betydligt högre än svenskbefolkningen. Däremot har invandrare från Tjeckoslovakien som har kvar hemlandets medborgarskap betydligt lägre förvärvsintensiteter och inkomster. Dessa är dock numera endast en liten grupp, vilket framgick av tabell 1.2. Delvis kan det vara frågan om relativt sent invandrade personer från Tjeckoslovakien. Även om man skulle kunna förvänta sig ett lägre arbetsutbud för flyktinginvandrare än för s k arbetskraftsinvandrare så finns det tydligen ingenting som med *nödvändighet* säger att deras arbetsutbud och förvärvsintensiteter — efter en tid — skulle vara lägre.

Intrycket är dock att förvärvsintensiteterna varierar starkt mellan olika flyktinggrupper. Flera av de flyktinggrupper som kommit under 70-talet förefaller ha låga förvärvsintensiteter. Vad detta exakt beror på är svårt att veta. Kanske är arbetsutbudet relativt lågt. Men en bidragande omständighet är sannolikt att de mött en svårare arbetsmarknad än flyktingar som kom på 50- och 60-talen. I vad mån de lägre förvärvsintensiteterna är något övergående eller långsiktigt bestående är naturligtvis svårt att säga något om idag.

Allmänt sett är invandrarbefolkningen mycket heterogen vad avser inkomster och sysselsättning. Av kapitel 3 framgår också att deras ställning i dessa avseenden också varierar starkt mellan olika regioner.

Det är naturligtvis förenat med åtskilliga svårigheter att genomföra kalkylen. Det uppkomna beloppsintervallet är ett uttryck för en osäkerhet. Men vi har i »garderingssyfte» ändå på flera punkter arbetat med antaganden i känslighetssyfte vad gäller invandrarna. Det kan inte uteslutas att det överförda beloppet kan ha varit större än 3 miljarder per år.

Till detta kommer att ytterligare belopp kan ha överförts till svenskbefolkningen. Detta om invandrarnas genomsnittsprодукt överstiger deras lönekostnad per sysselsatt. I en ekonomi med full sysselsättning kan detta vara fallet. I stort hade vi full sysselsättning i den svenska ekonomin fram till mitten av 70-talet. Dessutom hade vi 1969-70 en mycket kraftig högkonjunktur. Den kalkyl som finns i kapitel 10 pekar dock på att denna typ av inkomstöverföring har varit av mindre betydelse än inkomstöverföringen genom offentlig sektor. Men det innebär ändå en ytterligare förstärkning av den inkomstöverföring som redan erhållits genom offentlig sektor. Det totalt överförda beloppet till svenskbefolkningen per år omkring 1970 var således sannolikt något större än 1 - 3 miljarder kronor.

Gissningsvis kan cirka hälften av nämnda belopp återföras på finska invandrare. Den finska invandrabefolkningen skulle således genom offentlig sektor ha givit den infödda svenskbefolkningen ett inkomstillskott på 0,5 - 1,5 miljarder kronor per år omkring 1970.

Även om allt tyder på att sådana inkomstillskott förekommit sedan lång tid är ju ändå storleksordningen på dessa sett ur svenskbefolkningens synpunkt relativt måttlig. Beloppen bör sättas in i ett större sammanhang. Den nämnda höjningen i disponibel inkomst med 400 — 1 200 kronor per år är inte större än den fortgående *årliga* höjning i hushållens reala disponibla inkomster som vanligtvis inträffade genom den ekonomiska tillväxten under 60-talet. För flertalet år har det studerade inkomstillskottet genom offentlig sektor således endast betytt att den disponibla inkomst som svenskushållet nått ett visst år ändå skulle ha nåtts året efter utan detta inkomstillskott. Något annat är väl knappast att vänta. Invandrabefolkningen är (har varit) för liten för att på nämnda sätt åstadkomma några stora lyft i svensk-befolkningens inkomster.

Resultatet av vår kalkyl ger naturligtvis inte något heltäckande svar på frågan om svenskbefolkningen fått högre inkomster genom invandring. Men vi har visat på *viktiga* omständigheter för detta. För att säga något mer bestämt om svenskbefolkningen fått högre inkomster eller ej skulle vi också behöva veta hur invandringen påverkat den ekonomiska tillväxten. Detta är således ett angeläget forskningsområde.

Man kan naturligtvis alltid diskutera från vilken tidpunkt invandring skall anses star-

ta. Om vi exempelvis endast beaktat invandring som skett efter 1960 så hade riktningen i inkomstöverföringen omkring 1970 med största sannolikhet varit densamma men totalbeloppet blivit mindre. Invandrarbefolkningen hade ju då varit mindre.

Allt tyder på att inkomstöverföringarna har minskat under 1970-talet. Både absolut och räknat per person i invandrarbefolkningen. Dock förefaller minskningen ha gått långsammare och varit mindre än vad man kanske skulle förvänta sig med hänsyn till förändringen i invandringens karaktär, invandrarnas sysselsättning, sociala problem, speciella invandrarinsatser m m. Det har hela tiden funnits en motverkande kraft i att den svenska befolkningen blivit äldre och att de offentliga utgifterna *per åldring* har ökat under 70-talet. Troligen minskade inkomstöverföringen per år till svenskbefolkningen till cirka 1 miljard omkring 1976 (1982 års penningvärde).

Det är svårt att säga något exakt var vi är i dagsläget, men troligen befinner vi oss i närheten av en balanspunkt. Men sannolikt med en tendens att det fortfarande genom offentlig sektor pågår en viss inkomstöverföring till svenskbefolkningen.

Samtidigt är det nuvarande läget svårtolkat. Från slutet av 70-talet (efter 1976) kan Sverige knappast betraktas som en full sysselsättningsekonomi. Undantag dock för 1979 - 80. Svårigheter finns då att veta i vad mån en mekaniskt framräknad inkomstöverföring till svenskbefolkningen också uttrycker ett inkomstillskott. Dessutom har vi numera ett stort underskott i den offentliga sektorn. Hur fördelar vi detta mellan de båda befolkningsgrupperna? En diskussion om detta finns i kapitel 6.

Vi kan konstatera att förändringar i invandrar- och svenskbefolkningens ålderssammansättning *inte* kan ha givit upphov till minskningen av inkomstöverföringarna. Våra kalkyler visar att ökningen av *andelen* äldre har varit mycket liten i invandrarbefolkningen under 70-talet. Sett från *enbart* skillnader i ålderssammansättning borde inkomstöverföringarna till svenskbefolkningen snarare ha ökat något under 70-talet.

När detta nu inte blivit fallet så blir frågan: Vilka är de nytillkommande omständigheterna? De mest väsentliga torde kunna sammanfattas i följande punkter:

- a) Invandringens ändrade karaktär. Vi har nu mindre av arbetskraftsinvandring och mer av flyktingar och anknytningsinvandrare än tidigare. Arbetsutbudet för de sistnämnda kan förväntas vara mindre än för tidigare arbetskraftsinvandrare.
- b) Sysselsättningsproblem inom tillverkningsindustrin, vilket sannolikt drabbat invandrarna speciellt hårt. Invandrarna har ju relativt sett en stor andel förvärvsarbetande inom denna sektor. Svenskundervisning för vuxna invandrare med bi-

behållen lön kan också ha varit bidragande till ett svårare sysselsättningsläge för dessa. Det blir dyrare än annars att anställa en invandrare som behöver sådan undervisning.

- c) Höjningen av de *svenska* kvinnornas förvärvsintensiteter. Av betydelse för de här diskuterade inkomstöverföringarna är respektive befolkningsgrupps *andel* av skatteunderlaget. En höjning av de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter ökar svenskbefolkningens andel av skatteunderlaget och reducerar då automatiskt invandrabefolkningens andel.
- d) Utgifter för s k invandrarspecifika insatser som hemspråksundervisning, särskild svenskundervisning, hemspråksträning, svenskundervisning för vuxna invandrare, invandrarbyråer, delar av statens invandrarverks verksamhet, flyktingmottagning, tolkservice m m.

Som nämnts tidigare finns det dessutom undersökningar, exempelvis Sveri (1980), som tyder på att vissa sociala problem har ökat bland utländska medborgare. Detta ställer också krav på samhällsinsatser.

Av de uppställda punkterna har med all sannolikhet de s k invandrarspecifika insatserna haft minst betydelse. År 1970 uppgick dessa till cirka 2 procent av alla offentliga utgifter som detta år kan beräknas hänföras till invandrabefolkningen. År 1976 var motsvarande andel cirka 3 procent och 1980 troligen fortfarande inte mer än 4 procent. Visserligen har de invandrarspecifika insatserna ökat kraftigt i absoluta tal men andelen är fortfarande liten.¹⁸⁾ Betydligt mer väsentligt för de offentliga utgifterna är naturligtvis invandrarernas deltagande i de stora socialförsäkringssystemen, sjukvård och allmän utbildning.

Av samtliga offentliga utgifter för *total*befolkningen utgör de invandrarspecifika insatserna endast några promille.

Av stor betydelse har varit ändringen i invandrarernas relativa position på arbetsmarknaden. Denna förändring uttrycktes i de nämnda punkterna a - c. Att försöka rangordna dessa är tämligen meningslöst. De är ofta inbördes oberoende. Exempelvis kan en förändring på efterfrågesidan (pkt b) påverka arbetsutbudet (pkt a). Ger ett sökande efter arbete inte resultat så kan effekten bli att man ger upp och inte ställer sig till arbetsmarknadens förfogande. En svag arbetsmarknad kan naturligtvis också bidra till större sociala problem liksom att kraven på invandrarspecifika insatser kan öka för att förbättra invandrarernas position på arbetsmarknaden.

Samtidigt bör man också se punkt b i relation till den tidigare nämnda buffertfunktionen som invandrarna kan ha. Att invandrarna är relativt koncentrerade till den

konjunktürkänsliga tillverkningsindustrin gör att dessa i relativt stor utsträckning fått ta på sig konsekvenserna (bl a ökad arbetslöshet) av de senaste årens ekonomiska stagnation. Om invandrarna inte funnits hade kanske en något större andel av svenskbefolkningen varit sysselsatta i tillverkningsindustrin med åtföljande större arbetslöshet i svenskbefolkningen.

1.5.3. Framskrivning av invandrabefolkningen

På lång sikt är naturligtvis förändringar i ålderssammansättning både i invandrar- och svenskbefolkningen av väsentlig betydelse för riktning och storlek på eventuella inkomstöverföringar. Under de närmaste årtiondena kan vi vänta en ganska kraftig ökning i det *absoluta antalet åldringar* i invandrabefolkningen. Många bland de tidigt anlända invandrarna kommer att nå pensionsåldern. Men även utan fortsatt invandring kommer också antalet personer i de lägre åldersklasserna i invandrarbefolkningen att öka. Även om vi i fortsättningen varken skulle få någon in- eller utvandring så kommer den hittills erhållna invandrabefolkningens storlek ändå att öka under de närmaste årtiondena. Man har fortfarande en relativt stor andel i högfertila åldrar. Detta gör att ökningen av *andelen* åldringar i invandrabefolkningen kommer att bli mer måttlig.

Ett försök till framräkning av den sedan 1944 uppbyggda invandrabefolkningen fram till år 2000 visar också detta. Framräkningen är gjord dels under antagandet av en fortsatt nettoinvandring på 10 000 personer per år från och med 1981 och dels utan fortsatt nettoinvandring. Man kan naturligtvis alltid diskutera detaljer i en sådan framräkning, men det väsentliga är att tillväxten av andelen åldringar ändå inte blir större än att invandrabefolkningen fortfarande vid sekelskiftet har klart lägre andel äldre än totalbefolkningen.¹⁹⁾ Det enda som skulle kunna rubba detta är en kraftig och selektiv återutvandring bestående av yngre och medelålders personer.

En överslagsräkning som vi låtit göra visar att även om det skulle bli en nettoutvandring på 5 000 personer per år från 1985 till år 2000 så är fortfarande andelen åldringar i invandrabefolkningen år 2000 mindre än i totalbefolkningen.²⁰⁾ Ålderssammansättningen på utvandrarna har då antagits motsvara den nuvarande, dvs bestå i huvudsak av yngre och medelålders personer med barn.

Möjligen kan förloppet bli ett annat. Det kan inte uteslutas att en del av 60-talets invandrare i och med inträdet i pensionsåldern väljer att återutvandra. I så fall kan vi få en anhopad återutvandring under slutet av 1990-talet.²¹⁾ Detta skulle innebära att andelen åldringar i invandrabefolkningen blir något mindre än vad vi räknat med i tabell 1.5 och 1.6. Naturligtvis kan inte någon av beräkningarna uppfattas som prognoser. Det är knappast möjligt att med någon rimlig grad av säkerhet säga

något om den framtida in- och utvandringen.

Tabell 1.5. Ålderssammansättning i procent år 1990 för den sedan 1944 erhållna invandrarbefolkningen.

	Nettoinvandring/år + 10.000 från och med 1981	Nettoinvandring/år = 0 från och med 1981	Totalbefolkning
0 – 15 år	24	24	19
16 – 64 år	69	69	64
65 – W år	<u>7</u>	<u>7 (7,5)</u>	<u>17 (17,5)</u>
	100	100	100
Antal	1,07 milj	0,96 milj	8,42 milj

Tabell 1.6. Ålderssammansättning i procent år 2000 för den sedan 1944 erhållna invandrarbefolkningen.¹⁾

	Nettoinvandring/år + 10.000 från och med 1981	Nettoinvandring/år = 0 från och med 1981	Totalbefolkning
0 – 15 år	23	21	20
16 – 64 år	68	68	64
65 – W år	<u>9 (9,5)</u>	<u>11</u>	<u>16</u>
	100	100	100
Antal	1,28 milj	1,03 milj	8,46 milj

1) Uppgifterna om totalbefolkningen är tagna från en av SCB:s senaste befolkningsprognoser, se SCB (1978a). Denna prognos är grundad på ett antagande om en nettoinvandring/år på 10.000 personer från 1978. Det finns således inte fullständig harmoni mellan vårt antagande om nettoinvandring/år på 10.000 personer från 1981 och SCB:s prognoser om totalbefolkningens ålderssammansättning år 2000. Naturligtvis finns inte heller denna harmoni för antagandet om nettoinvandringar per år = 0. Detta har dock ingen betydelse för den helhetsbild som framkommer. Om vi har nettoinvandring per år som är 10.000 eller 0 fram till år 2000 har ingen (endast obetydlig) effekt på totalbefolkningens ålderssammansättning. Att andelen över 65 år i totalbefolkningen inte är större år 2000 än i dagsläget beror på att under 1990-talet så når 30-talets små barnkullar pensionsåldern. Effekten av detta är enbart tillfällig. Efter år 2000 sker en snabb ökning av andelen över 65 år.

Fram till år 1990 har fortsatt invandring eller ej mycket liten betydelse för invandrarbefolkningens ålderssammansättning. Även om andelen äldre i invandrarbefolkningen fortsätter att öka under 1990-talet så är andelen fortfarande år 2000 klart mindre än i svenskbefolkningen. Detta oberoende av fortsatt invandring eller ej. Speciellt stor är skillnaden i andelen mycket gamla (75 - w år). I invandrarbefolkningen är denna andel, år 2000, cirka 3 procent i fallet med fortsatt nettovandring mot cirka 3,5 procent i fallet utan någon fortsatt nettovandring. I totalbefolkningen är motsvarande andel knappt 8 procent, dvs mer än dubbelt så stor som i invandrarbefolkningen. Eftersom kravet på sjuk- och äldreomsorg är stora i denna åldersklass blir skillnaden ekonomiskt betydelsefull.

Att andelen över 65 år i totalbefolkningen inte är större år 2000 än i dagsläget beror på att under 1990-talet når 30-talets små barnkullar pensionsåldern. Effekten av detta är enbart tillfällig. Efter år 2000 sker en relativt snabb ökning av andelen över 65, såvida det inte sker ganska betydande höjningar av födelsetalen.

Man torde således kunna säga att förändringar i invandrarbefolkningens ålderssammansättning inte är av någon avgörande betydelse för riktningen i den offentliga sektorns inkomstfördelning mellan invandrar- och svenskbefolkning den här sidan år 2000. Bedömt *enbart* utifrån ålderssammansättningen kan invandrarbefolkningen mycket väl fortsätta att, under flera årtionden framåt, transferera över köpkraft till svenskbefolkningen.

Även om fortsatt inkomstöverföring skulle ske är det även nu viktigt att se på storleksordningen sett ur svenskbefolkningens synpunkt. Troligen skulle beloppen sett ur svenskbefolkningens synpunkt bli relativt små. Bl a invandrarbefolkningens storlek är av betydelse. Fortfarande år 2000 är den ändå inte mer än 12 - 15 procent av totalbefolkningen.

Nu kan dock *andra* omständigheter göra att inkomstöverföringarna upphör under 80-talet. Så kan bli fallet om vi får en fortsatt utbredning av de tendenser som kunde iakttas under 70-talet. Överrepresentationer, med hänsyn till ålderssammansättning, inom olika sociala områden, (arbetsmarknadspolitiska insatser, sjukpenning, sjukvård, socialhjälp, kriminalvård m m), en allmänt svag industrikonjunktur, samt en fortsatt invandring av grupper som har en utbildning och arbetslivserfarenhet som inte direkt är anpassade för den svenska arbetsmarknaden kan efterhand innebära ett sådant upphörande. Vi vet naturligtvis inte heller vilken omfattning de invandrarspecifika insatserna kommer att få. Men betydelsen, för frågan om eventuella inkomstöverföringar, av den dagsaktuella omfattningen på dessa insatser är måttlig i jämförelse med betydelsen av invandrarnas ställning på arbetsmarknaden.

Vi kan förvänta oss en kraftig ökning av pensionsutgifterna vilka — under det närmaste årtiondet — i huvudsak kommer att tillfalla svenskbefolkningen. Detta kan ju

innebära att inkomstöverföringen genom offentlig sektor till svenskbefolkningen ändå kan fortsätta. Skulle vi mot slutet av 80-talet uppleva en ny ekonomisk expansionsfas i Sverige med åtföljande förbättrat relativt sysselsättningsläge för invandrarna är det inte otänkbart att inkomstöverföringarna åter kan börja öka.

Att i ett ännu längre perspektiv (efter år 2000) spekulera över eventuella inkomstöverföringar är naturligtvis vanskligt. Men några synpunkter kan ändå ges. I fallet utan fortsatt nettoinvandring från nuläget, så kommer invandrarbefolkningen efter år 2000 att åldras ganska snabbt och alltmer närma sig total(svensk)befolkningens ålderssammansättning. Exakt vad som händer är naturligtvis beroende av de åldersspecifika fruktsamhets- och dödstalen. Men om dessa blir desamma i invandrar- och i svenskbefolkning blir resultatet att ålderssammansättningen efterhand blir densamma i de båda befolkningsgrupperna.²²⁾ Invandrarbefolkningen blir således inte äldre än svenskbefolkningen men får då långsiktigt inte heller någon föryngrande effekt på totalbefolkningen. Blir de åldersspecifika dödstalen desamma men de åldersspecifika fruktsamhetstalen högre i invandrar- än i svenskbefolkning så kommer invandrarbefolkningen även långsiktigt att vara något yngre än svenskbefolkningen. Sak samma blir fallet om de åldersspecifika dödstalen i högre åldersklasser är högre i invandrar- än i svenskbefolkning.

En kort diskussion om invandrarernas åldersspecifika fruktsamhets- och dödstal finns i kapitel 4. Redan här kan dock nämnas att från 45 - 50 årsåldern och uppåt förefaller de åldersspecifika dödstalen för män med finskt medborgarskap vara väsentligt högre än för män med svenskt medborgarskap eller för övriga utländska män. Någon skillnad att tala om mellan män med svenskt medborgarskap och övriga utländska män tycks inte finnas. (Även mellan utländska och svenska kvinnor är skillnaderna små.) Dessutom förefaller män med finskt medborgarskap bosatta i Sverige ha något högre dödstal, i nämnda åldersklasser, än män bosatta i Finland. En viss reservation får göras för att antalet utländska medborgare i högre åldersklasser är relativt litet vilket kan ge en viss osäkerhet i frekvenstalen. Å andra sidan finns — utom för de äldsta åldersklasserna — en ganska stor stabilitet år från år. Det är naturligtvis inte möjligt att här ge någon uttömmande förklaring till de iakttagna skillnaderna. Men det finns ju anledning att fundera över hälsotillståndet bland finska män i Sverige. Studier baserade på levnadsnivåundersökningarna visar att hälsotillståndet för finska invandrare i Sverige är klart sämre än för svenskar i motsvarande ålder, se Leiniö (1979).

Även vid fortsatt nettoinvandring närmar sig invandrarbefolkningens ålderssammansättning svenskbefolkningens, men förloppet är långsammare. Inte i något av invandringalternativen skulle invandrarbefolkningen bli äldre än svenskbefolkningen. Från *ålderssammansättnings*synpunkt behöver man således inte förvänta sig att invandrarbefolkningen någon gång genom offentlig sektor, skulle erhålla inkomstöverföring från svenskbefolkningen.

Eventuella framtida inkomstöverföringar från svensk- till invandrarbefolkning kan dock uppkomma av många andra skäl. Vi har tidigare pekat på möjliga sådana. En viktig faktor är invandrarnas långsiktiga ställning på arbetsmarknaden. I det perspektivet blir det av speciellt intresse att få kunskap om den yrkesmässiga rörligheten hos den andra generationen invandrare.²³⁾

1.5.4. Nyinvandring

Som nämndes ovan är det knappast möjligt att med någon rimlig grad av säkerhet säga något om den framtida in- och utvandringen. Men låt oss ändå försöka göra några reflexioner kring den invandrarbefolkning som i framtiden kan byggas upp genom enbart nyinvandring från dagsläget. Vi räknar således med att det även fortsättningsvis kommer att finnas en nettoinvandring.

Hur den offentliga sektorn eventuellt omfördelar inkomster mellan den härigenom uppbyggda invandrarbefolkningen och den befolkning som vi skulle ha haft utan denna nettoinvandring är naturligtvis beroende av många omständigheter som invandrarnas ställning på arbetsmarknaden, in- och utvandrarntal och ålderssammansättning vid flyttningsögonblicket, storlek och sammansättning av offentlig sektor m m. Det blir således endast räkneexempel som kan presenteras. Detta göres i kapitel 8.

Låt oss anta att ålderssammansättningen på den fortsatta årliga in- och utvandringen kommer att vara densamma som under 70-talet och att de åldersspecifika dödstaten ungefär blir de som vi har för närvarande samt att de åldersspecifika fruktsamhetstaten kommer att ligga på den nivå som fanns vid början och mitten av 70-talet. I sistnämnda fall är talen något högre än för närvarande.

Antag vidare att nettoinvandringen är 1,5 o/oo av landets befolkning varje år. Detta motsvarar en nettoinvandring på 12 - 14 000 personer per år. Den genom en jämn sådan invandring uppkomna invandrarbefolkningen skulle efter 40 år (strax efter 2015) omfatta cirka 800 000 personer. Andelen åldringar (≥ 65 år) i denna befolkning är liten. Endast cirka 3 procent mot 18 - 19 procent i den övriga befolkningen. Dessutom är andelen i förvärsarbetande åldrar (16 - 64 år) något större i invandrarbefolkningen än i den övriga befolkningen. Skillnader i ålderssammansättning skulle således kunna möjliggöra inkomstöverföringar från invandrar- till svenskbe-folkning.

Samtidigt bör också sägas att beräkningarna visar att det dröjer några årtionden från det invandringen påbörjas innan invandrarbefolkningen byggts upp så att den ger några inkomstöverföringar till svenskbe-folkningen att tala om, dvs att invandrarbe-

folkningen innehåller en stor andel i förvärvsarbetande åldrar samtidigt som andelen åldringar fortfarande är liten. I *invandringsögonblicket* består invandrarna av ganska många barn och andelen förvärvsarbetande är då något mindre än i den senare uppbyggda invandrabefolkningen. Detta trots att invandrarna naturligtvis också föder barn i Sverige. Men detta uppvägs mer än väl av att de tidigt anlända barnen och ungdomarna efterhand når förvärvsarbetande åldrar. Om några inkomstöverföringar faktiskt skulle inträffa är en helt annan sak. Detta är beroende av omständigheter som vi inte känner idag.

Vi har provat med ett fall där invandrabefolkningens åldersspecifika förvärvsintensiteter relativt vad som gäller i svenskbefolkningen är desamma som i slutet på 70-talet. Den åldersspecifika inkomsten per förvärvsarbetande i invandrabefolkningen relativt vad som gäller i svenskbefolkningen antages också vara densamma som i nuläget som i slutet på 70-talet. Ambitionsnivån beträffande offentliga utgifter till olika åldersklasser antages motsvara de som fanns 1976. De offentliga utgifterna ändras då under kalkylen med ändring i befolkningens storlek och ålderssammansättning. ATP-utgifterna antages dock öka enligt riksförsäkringsverkets prognoser. Den ökning beror mycket lite på förändring i befolkningens ålderssammansättning utan i allt väsentligt på ett beslutat regelsystem som innebär ökade pensioner per åldring.

Hur man skall fördela de förväntade större ATP-utgifterna på invandrar- respektive svenskbefolkning är inte självklart. Vi har fått tillgripa grova schabloner. Någon större betydelse för våra allmänt hållna slutsatser torde detta dock inte ha.

Med dessa förutsättningar pekar våra kalkyler på att vid omkring 40 år efter startåret kan det inträffa att den offentliga sektorn överför några miljarder kronor per år (i nuvarande penningvärde) från invandrabefolkningen till den övriga befolkningen.²⁴ Detta även vid den nuvarande ambitionsnivån beträffande de invandrar-specifika insatserna.

Våra kalkyler ger oss också vissa möjligheter att studera hur förändringar i totalbefolkningens ålderssammansättning påverkar de offentliga utgifterna. En tanke som ibland förekommit är att en åldrande befolkning kan vara en drivkraft bakom ökade offentliga utgifter. Kraven på sjuk- och åldringsvård samt pensioner skulle öka. Eftersom dessa är tunga poster skulle de offentliga utgifterna också öka totalt. En diskussion om detta finns exempelvis i Forsman (1980). De empiriska studierna är dock ganska fåtaliga och avser oftast enbart någon delpost i de offentliga utgifterna.

Men frågan är ändå *hur* pass betydelsefulla förändringar i befolkningsstrukturen är.

Konstanthålles offentliga utgifter per person i olika åldersklasser så finner man visserligen att de förväntade förändringarna i befolkningens åldersstruktur ger större

utgifter för pensioner, sjukvård m m. Men ökningen av dessa utgifter blir ändå relativt måttlig. I sin undersökning av sjukvårdskostnaderna fann Jönsson (1980) samma resultat. Undantag är kommunernas service till åldringar (älderdomshem, social hemhjälp, färdtjänst m m) vilken förefaller vara den mest »åldringskänsliga» av den offentliga verksamheten. Men denna service utgör endast en mycket liten del av de offentliga utgifterna.

Samtidigt blir andra offentliga utgifter mindre. Främst är det frågan om utgifter som ligger på den nedre delen av ålderspyramiden, dvs utbildning, barnomsorg, barnbidrag m m. I stor utsträckning är det således endast frågan om en omstrukturering av de offentliga utgifterna.

Detta innebär att den totala effekten på de offentliga utgifterna av ändringar i befolkningens åldersstruktur blir relativt begränsad. Detta är något som Denton och Spencer (1980) också har funnit på material för Canada. En sammanställning av konsekvenserna av olika tänkbara befolkningsalternativ finns i kapitel 8.

Inte heller har den förändring som skett i befolkningsstrukturen i Sverige efter andra världskriget haft någon betydelse att tala om för den kratiga expansion av den offentliga sektorn under samma period. I stället är det frågan om en stark höjning av servicenivån och av transfereringar per person till olika åldersklasser.

Skulle vi få en väsentlig ökning av de offentliga utgifterna i framtiden så får detta ske genom den sistnämnda mekanismen. Exempel på detta är ATP-systemet med större pensioner per åldring eller en utbyggnad av sjukvården per åldring. Ökar man utgiften per åldring så blir konsekvensen av en åldrande befolkning större. Detta är något som har studerats av Åberg och Nordin (1977).

1.6. Effekter på lönestruktur och kapitalavkastning

Det andra huvudsyftet med denna studie är att analysera hur invandring(en) kan tänkas påverka lönestruktur och kapitalavkastning i förhållande till lön. En översiktlig framställning göres i detta avsnitt. De beräkningar som ligger till grund för diskussionen finns i kapitel 9 och 10.

Om invandring, genom effekter på den ekonomiska tillväxten och/eller omfördelning via offentlig sektor, påverkar den genomsnittliga inkomstnivån för svenskbefolkningen som grupp så kan samtidigt inkomsterna fördelas på många olika sätt inom svenskbefolkningen. Fördelningen är beroende av hur invandring påverkar relativa priser på olika faktormarknader.²⁵⁾ En viss invandring kan ju öka arbetsutbudet på vissa delarbetsmarknader samtidigt som den kan medföra ökad efterfrågan

på andra delarbetsmarknader. Detta kan förväntas påverka lönestrukturen. Om inte anpassning sker genom avtal så kan man förvänta att detta sker genom påverkan på löneglidning. Samtidigt kan också kapitalavkastningen påverkas.

För att säga något om detta behöver vi ha empirisk kännedom om substitutions-, löne- och korselasticiteter för olika produktionsfaktorer. Inom ramen för en trefaktor modell med kapital samt två olika slags arbetskraft, kallad skolad och oskolad, har vi gjort ekonometriska skattningar av dessa elasticiteter. I grova drag torde uppdelningen skolad och oskolad arbetskraft någorlunda svara mot tjänstemän och specialister å den ena sidan och arbetare å den andra. Beräkningarna omfattar således endast mycket grovindelade kategorier av arbetskraft. Studier på mer detaljerad nivå bör vara en kommande forskningsuppgift.

Med tanke på de svårigheter som alltid finns vid skattningar av detta slag så får de gjorda beräkningarna betraktas med en viss försiktighet. Men de visar god överensstämmelse med internationella studier och bör ändå kunna ge en allmän uppfattning om de effekter som inträder.

Vilka effekter som erhålles är naturligtvis beroende av vilken sorts invandring det är frågan om. Arbetarinvandring har andra effekter än invandring av högutbildade personer. Beräkningarna visar att arbetarinvandring verkar något återhållande på den *relativa* löneutvecklingen för arbetare (oskolad arbetskraft). Men samtidigt visar också beräkningarna att detta ökar efterfrågan på annan (skolad) svensk arbetskraft vilket tenderar att höja det relativa löneläget för dessa. Eftersom löneläget för utbildad arbetskraft redan från början kan antagas vara högre än för oskolad sådan så skulle effekten bli ökad lönespridning.

På motsvarande sätt visar också kalkylerna att invandring av skolad arbetskraft tenderar att hålla tillbaka den relativa löneutvecklingen för denna typ av arbetskraft. Den återhållande effekten tenderar här att vara starkare än den återhållande effekten för arbetare vid invandring av sådana. Detta beroende på att löneelasticiteten för utbildad arbetskraft absolut sett är mindre än för outbildad sådan. Men samtidigt kommer invandring av skolad arbetskraft också att öka efterfrågan på (in-hemsk) oskolad sådan vilket tenderar att lönemässigt gynna dessa. I detta fall skulle effekten bli minskad lönespridning.

Sammanfattningsvis skulle invandring av skolad arbetskraft tendera att reducera löneskillnaderna i samhället, medan invandring av oskolad arbetskraft skulle tendera att öka dessa.

De utförda beräkningarna ger således ett empiriskt stöd för den ibland framförda hypotesen, se Wadensjö (1972), att arbetarinvandringen verkat i bevarande riktning på lönestrukturen. Även empiriska studier i Västtyskland pekar i samma riktning, se

Bain och Pauge (1972).

Eftersom vi under efterkrigstiden haft en *faktisk* utjämning av löneskillnaderna²⁶⁾ blir tolkningen närmast att invandringen verkat något bromsande på denna utveckling. Främst torde detta gälla 60-talets invandring som i större utsträckning än tidigare invandring gick till låginkomststyrken, se Wadensjö (1972). Samtidigt kan dock de individer som förlorat på detta ha blivit kompenserade genom att den offentliga sektorn omfördelat inkomster från invandrar- till svenskbefolkningen.

Det finns således en viss antydning om att de främsta »vinnarna» bland löntagarna av — kanske i första hand — 60-talets invandring står att söka bland tjänstemän (utom vissa specialister). Alla tjänstemän behöver naturligtvis inte ha fått en förbättrad relativlön men det finns här sannolikt grupper som fått högre disponibla inkomster än annars *både* genom inkomstomfördelning genom offentlig sektor och genom höjda relativlöner.

Även inkomstfördelningen mellan kapital och arbete påverkas av invandring. Kapitalavkastning i förhållande till genomsnittlig lönenivå blir något högre. Men i *genomsnitt* för ekonomin är dock troligen långsiktseffekten mycket begränsad vid de nivåer på invandringen som vi har varit vana vid. Däremot kan det naturligtvis finnas skillnader mellan olika branscher.

I huvudsak innebär (den lilla) förändringen en omfördelning mellan *inhemska* löntagare och kapitalägare. Om det finns en skillnad mellan invandrarnas genomsnittsprodukt och faktorsättning och denna skillnad tillfaller inhemska kapitalägare så är denna av mindre betydelse.

En mycket preliminär slutsats är således att efterkrigstidens invandring haft mer påtagliga effekter på lönestrukturen än på förhållandet mellan kapitalavkastning och genomsnittlig lön på aggregerad nivå. Fördelningseffekten skulle således i huvudsak finnas mellan olika löntagargrupper.

Dessutom bör nämnas att invandring också kan påverka företagens val av produktionsteknik. Beräkningarna antyder att detta främst gäller vid invandring av oskoldad arbetskraft. God tillgång på sådan arbetskraft kan göra det mer lönsamt än annars för företagen att under längre tid än annars hålla kvar en äldre produktionsapparat. Invandring av utbildad arbetskraft har knappast någon betydelse för detta.

En hel del av arbetskraftsinvandrarna har koncentrerats till yrken och branscher med låga löner och dåliga arbetsmiljöer. Det finns således ett visst empiriskt stöd för att man inom *vissa* sektorer kan ha fått ett långsammare införande av modernare produktionsmetoder än vad som annars skulle ha varit fallet.

Samtidigt behöver detta naturligtvis inte gälla för samhällsekonomin i genomsnitt. Som framgått tidigare kan invandring öka efterfrågan på annan arbetskraft. Inom sektorer som på detta sätt kan få större knapphet än annars på arbetskraft kan det bli mer lönsamt att påskynda införandet av modernare och mer arbetsmiljövänliga produktionsmetoder. Vad det främst torde vara frågan om är att invandring av skolad arbetskraft kan göra att spridningen, mellan olika sektorer, blir större mellan gammal och modern produktionsteknik och mellan dåliga och goda arbetsmiljöer.

Sett på mycket lång sikt kan effekterna på faktorpriser bli mindre eller helt suddas ut. En högre avkastning, än annars, på kapital genom invandring stimulerar nyinvesteringar vilket i sin tur verkar befrämjande på den ekonomiska tillväxten. Men samtidigt innebär en utbyggnad av kapitalstocken att kapitalavkastningen efterhand minskar, eventuellt ner till den nivå vi skulle ha haft utan invandring. Motsvarande diskussion kan föras för relativa löner. Om invandring initialt verkar i lönespridande riktning så kan ju detta efterhand ge en något annan utbildningsprofil i befolkningen än annars. Det blir relativt sett mer lönande att söka sig ifrån yrken som kräver ingen eller liten utbildning och komma över på yrken som kräver utbildning. Utbudet av arbetskraft till den förstnämnda typen av yrken skulle då tendera att minska och utbudet av arbetskraft till den sistnämnda typen av yrken tendera att öka med en åtföljande reduktion av den initialt lönespridande tendensen. I vilken utsträckning detta blir fallet beror ju inte endast på hur den ursprungliga befolkningen ändrar sin utbildningsprofil utan också på hur utbildningsprofilen hos den andra (och tredje) generationen invandrare ser ut i jämförelse med den första generationens invandrare. Även rörlighetsmönstret för de som redan är inne på arbetsmarknaden kan påverkas. Kunskaper om den yrkesmässiga rörligheten hos bland annat den andra generationens invandrare relativt den första generationens invandrare behövs således för att bedöma de långsiktiga effekterna på lönestrukturen.

1.7. Något om sysselsättning

Kunskapen att invandringen givit upphov till olika efterfråge- och utbudseffekter genererar också frågan om det finns individer som inte fått någon lön alls, dvs blivit utan arbete till följd av invandring. Detta kan naturligtvis mycket väl ha varit fallet. Å andra sidan finns det säkert också individer som fått arbete (lön) genom dessa efterfråge- och utbudseffekter. Dessa möjligheter framkom ju också i den tidigare gjorda diskussionen. Beräkningarna pekar ju på att invandringen troligen ökat konkurrensen på vissa delarbetsmarknader samtidigt som invandringen troligen också inneburit ökad efterfrågan på svensk arbetskraft inom andra delarbetsmarknader.

Även om invandringen haft en viss betydelse för utvecklingen på vissa delarbetsmarknader så har troligen ändå dess *samlade* betydelse för alla de ständigt pågående

förändringarna i utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden varit liten. Ett uttryck för dessa ständiga förändringar är de mycket stora strömmar som finns mellan delarbetsmarknader och mellan bestånd i befolkningen (arbetslösa, sysselsatta och ej i arbetskraften). Exempelvis byter årligen cirka 400 000 personer arbetsgivare, där var och en haft ett eller flera söktillfällen under året. Antalet vid arbetsförmedlingarna nyanmällda lediga platser uppgick 1980 till cirka 810 000. Till detta kommer ytterligare arbetsplaceringar från arbetsgivarnas sida. Det totala antalet arbetsplaceringar per år kan mycket väl uppgå till cirka 1 miljon. Merparten av dessa har inget samband med invandring. Troligen hade antalet arbetsplaceringar utan invandrarbefolkningens närvaro endast varit något mindre; helt enkelt därför att befolkningens (arbetsmarknadens) storlek då hade varit något mindre.

En mer intressant fråga är om de senaste årtiondenas invandring kan ha verkat i »undanträngande» riktning på arbetsmarknaden för svenskbefolkningen som *grupp*. Vi vet naturligtvis inget bestämt om detta. Men några allmänna reflexioner kan ändå göras.

Efterkrigstidens svenska ekonomi har i stort varit en full sysselsättningsekonomi fram till mitten av 70-talet. I en sådan ekonomi finns det knappast någon anledning förmoda att den faktiska invandringen skulle ha inneburit att de totala sysselsättningsmöjligheterna för den ursprungliga svenskbefolkningen som grupp blivit sämre. Utan att kunna komma med några »vetenskapliga bevis» så kan man ändå göra den enkla iakttagelsen att samtidigt med en stark invandring så har vi haft en fortgående höjning av andelen sysselsatta i svenskbefolkningen. Dessutom finner vi att andelen sysselsatta i svenskbefolkningen ofta är högst i de regioner där andelen invandrare är hög. Invandrarna har således i stor utsträckning kommit till ekonomiskt expansiva områden där man gått in på lediga platser med åtföljande samtidig tillväxt av både produktion, genom invandrararnas arbetsinsats, och i efterfrågan, genom invandrararnas inkomster. Man bör nog kunna ha hypotesen att utan efterkrigstidens invandring så hade produktion och priser på olika marknader anpassats så att den *totala* sysselsättningsvolymen för den ursprungliga svenskbefolkningen blivit ungefär densamma som den faktiska. Om vi har haft den tidigare nämnda Phillipskurveeffekten är det snarare möjligt att sysselsättningsvolymen för svenskbefolkningen blivit något bättre genom invandring. *Strukturen* på sysselsättningsvolymen — och därmed fördelning av sysselsättning och löner *inom* svenskbefolkningen — kan däremot ha blivit något annorlunda, vilket då hänger samman med de ovan diskuterade utbuds- och efterfrågeeffekterna på olika delarbetsmarknader som invandringen kan ha givit upphov till.

Därmed inte sagt att effekterna blir desamma i en stagnerande ekonomi, med en tämligen given totalefterfrågan. Ett nytillskott av arbetskraft — exempelvis genom invandring — till en sådan ekonomi kan ju ge upphov till en substitutionseffekt gentemot den redan befintliga arbetskraften som grupp. Här finns flera möjligheter. En är att nyinvandrare inte alls kan (genom bristande kvalifikationer) konkurrera

med den inhemska arbetskraften. I så fall sker ingen substitution. Den (något) ökade arbetslöshet som blir följden av nyinvandringen träffar de nyinvandrade själva. Däremot får den redan i landet boende befolkningen klara deras försörjning genom skatte- och transfereringssystemet. En annan möjlighet är att nyinvandrarna enbart konkurrerar med tidigare invandrade personer. I så fall fördelas den ökade arbetslösheten mellan dessa två grupper. En tredje möjlighet är att nyinvandrare också konkurrerar med den genuint inhemska befolkningen. Om, och i vilken utsträckning, något eller några av dessa fall varit för handen sedan slutet av 70-talet vet vi inget om.

Sedan mitten av 60-talet har man kunnat iakttaga att den äldre arbetskraften fått större svårigheter på arbetsmarknaden. Kan detta ha något samband med de efterfråge- och utbudseffekter på olika delarbetsmarknader som invandringen givit upphov till? Detta är ytterst osäkert. Men några mycket allmänna iakttagelser kan göras.

En indikator på de större svårigheterna för den äldre arbetskraften är ökningen av andelen förtidspensionärer bland dessa. En sådan ökning tycks vara ett internationellt fenomen, se Berglind (1977). Av Berglinds studie går det dock knappast att utläsa något omedelbart samband som tyder på att länder med stor invandring skulle haft en större ökning av andelen förtidspensionärer än länder med liten invandring. Ökningen av andelen förtidspensionärer i Sverige tycks vara ungefär genomsnittlig för de undersökta länderna. Ett *utvandringsland* som Finland har både en högre nivå och dessutom haft en betydligt kraftigare ökning av andelen förtidspensionärer än Sverige. Av andra länder kan nämnas att Norge, med liten invandring, haft ungefär samma utveckling som Sverige medan Västtyskland, med stor invandring, haft en mindre ökning av andelen förtidspensionärer än Sverige.

I en regressionsmodell försöker Berglind också förklara de regionala variationerna inom Sverige av andelen förtidspensionerade.²⁷⁾ Han fann att i regioner med stor andel utländska medborgare var andelen förtidspensionärer liten. Bakomliggande förklaring är sannolikt att invandrarna kommit till ekonomiskt expansiva områden. Man kunde således inte finna något stöd för ett konkurrensförhållande mellan äldre svensk arbetskraft och utländska medborgare. I varje fall inte så att det visade sig i förtidspensionering.

Även ungdomarnas arbetsmarknadssituation har sedan ett antal år tillbaka blivit allt svårare. Av Persson (1980) framgår att ungdomarnas arbetslöshetsgrad relativt övriga grupper trendmässigt har ökat sedan 60-talet. Kan detta ha något samband med invandringen? Något bestämt svar kan naturligtvis inte ges. Även här blir det endast frågan om allmänna synpunkter.

Precis som när det gäller den äldre arbetskraften är stigande svårigheter på arbets-

marknaden för ungdomar ett internationellt fenomen och finns i både in- och utvandringsländer. Det torde vara svårt att påvisa att länder som haft stor invandring har högre ungdomsarbetslöshet än länder med liten invandring. Ser man på läget inom Sverige är det dessutom så att ungdomsarbetslösheten har varit *lägst* i regioner med stor invandring (storstadsområdena).

Även om det inte helt kan uteslutas att invandrarna kan ha inneburit ett visst konkurrensmoment på ungdomarnas arbetsmarknad så är de väsentliga orsakerna till den långsiktiga förändringen i ungdomarnas sysselsättningsläge att söka i andra omständigheter. Exempelvis kan man här peka på utvecklingen av interna arbetsmarknader, dvs att rörligheten på arbetsmarknaden i större utsträckning än tidigare sker inom företagen. Detta kan försvåra för ungdomarna att få det första arbetet. Vidare är gamla tiders ungdomsarbeten, typ lärlingsarbeten, numera nästan helt borta. Till detta kommer att de relativa ungdomslönerna ökat vilket kan förväntas minska företagens benägenhet att anställa ungdomar. En ekonometrisk studie, se Ekberg (1979), visar också att höjda ungdomslöner påskyndat bortrationalisering av ungdomsarbeten.²⁸⁾

Som nämndes ovan bör man kunna ha hypotesen att den totala sysselsättningsvolymen för svenskbefolkningen inte på något avgörande sätt påverkats av efterkrigstidens invandring. Däremot kan fördelningen av sysselsättningen inom svenskbefolkningen ha blivit något annorlunda. Denna annorlunda fördelning kan väntas ha verkat på ett så komplicerat sätt att det säkerligen är oerhört svårt att på något detaljerat sätt identifiera de grupper som sysselsättningsmässigt vunnit respektive förlorat. Kategoriindelningar av typ »äldre» eller »ungdomar» är för grova. Även inom dessa grupper finns säkerligen delgrupper som förlorat och andra delgrupper som vunnit.

NOTER

- 1) De fyra huvudmålen finns angivna i EIFO's arbetsplan för 1977/78. Dessa är
 - a) Förbättringar i den fortlöpande statistiken.
 - b) Studier över invandrarernas situation i samhället och utvärdering av samhällets åtgärder för invandrarna.
 - c) Studier över invandringens ekonomiska och sysselsättningspolitiska följder.
 - d) Analys av utvandringens följder för utvandringsländerna.
- 2) Projektet Invandringens Långsiktseffekter (PIL) består av följande delar
 - a) Invandringen - arbetsmarknaden - invandrarna.
 - b) Den andra generationens levnadsförhållanden.
 - c) Svensk och europeisk invandringspolitik - en jämförande studie.
- 3) Flera ekonometriska studier visar detta, se Wadensjö (1972), Ohlsson (1975), Ekberg (1975) och Holmlund (1979).
- 4) Medborgare ifrån de nordiska länderna utgör dock fortfarande cirka 50 procent (1980) av den årliga invandringen av utländska medborgare. De nordiska invandrarna är i huvudsak s k arbetskraftsinvandrare.

- 5) Bland invandrarna finns naturligtvis också många andra återutvandringsplaner. Exempelvis att man planerar återutvandring till barnens skolstart eller i anslutning till sin egen pensionering eller att man helt enkelt avvaktar en bättre arbetsmarknad i hemlandet. Vilken relativ betydelse dessa omständigheter haft för den senaste tidens finska återutvandring är svårt att säga.
- 6) För en diskussion om detta, se Widgren (1980).
- 7) För att få svenskt medborgarskap krävs en vistelsetid i Sverige på minst fem år för utomnordbor och två år för nordbor. För utomnordbor räcker det i vissa fall med tre eller fyra års vistelsetid. Om man vistats minst tre år i Sverige och är gift eller sammanboende med svensk medborgare sedan minst två år kan svenskt medborgarskap erhållas. Statslösa eller politiska flyktingar kan få svenskt medborgarskap efter fyra år.
- 8) Antalet har uppskattats till cirka 40 000 personer, se Reinans (1979a).
- 9) Antalet i åldersklassen 0 - 15 år kan uppskattas till 3 - 4 000 individer, se kapitel 2. Om vi ökar på antalet naturaliserade i tabellen i åldersklassen 0 - 15 år med 4 000 och det totala antalet naturaliserade med 40 000 blir andelen i åldersklassen 0 - 15 år 15,4 procent dvs ännu något lägre.
- 10) För en diskussion av effektbegreppet, se exempelvis Niklasson (1981).
- 11) Om invandrarbefolkningen till sitt antal något skulle avvika i jämförelse med tabell 1.4 kan det gissningsvis endast röra sig om några procent, dvs något tiotusental personer. De stora dragen i ålderssammansättningen påverkas inte av detta.
- 12) Detta blir resultatet om man antar att de finska invandrarna som finns i Sverige hade haft samma åldersspecifika fruktsamhetstal och dödstal om de stannat kvar i Finland. Det är naturligtvis tänkbart att vissa skillnader skulle ha förekommit men de kan knappast ha varit av en sådan storleksordning att det har någon väsentlig betydelse för vår slutsats.
- 13) Exempel på en studie där man försöker beräkna ekonomiska effekter av utvandring på utvandringslandet är Nyberg (1980). Han undersöker effekterna av utvandring på konjunktursvängningar, inkomstfördelning och sysselsättning i Finland.
- 14) I ett inledningsskede kan detta också yttra sig i att köerna till vissa varor och tjänster ökar. Det är inte otänkbart att 60-talets invandring till landets expansiva regioner ytterligare kan ha skärpt den då svåra bostadsbristen med åtföljande välfärdsförluster för svenskbefolkningen. Detta behandlas av Wadensjö (1972). Å andra sidan är det inte givet hur alternativet hade sett ut. Hade inte invandring skett så är det tänkbart att krav på ytterligare avflyttning från glesbygd in till expansiva regioner blivit följden. Även detta hade skärpt bostadsbristen. Men i vilket fall som helst får man rimligen räkna med en anpassning med åtföljande utbyggnad av bostadsbeståndet. Redan i början av 70-talet fanns knappast någon bostadsbrist längre, annat än lokalt. På flera håll fanns överskott av bostäder. I detta läge hade vi sannolikt till vissa delar av landet kunnat öka invandringen utan att bygga ut bostadsbeståndet alls.
- 15) I en undersökning av ett antal kommuner fann SIV (1982a) att invandrarbarn var underrepresenterade inom barnomsorg. Främst föreföll detta vara fallet i kommuner som haft övervägande arbetskraftsinvandring.
Att invandrarungdomar i genomsnitt haft lägre övergångsfrekvens till gymnasieskolan har framkommit i flera undersökningar, se SCB (1980d) och SÖ (1981). Bilden varierar dock starkt mellan olika invandrargrupper. Lågt deltagande i, på framförallt 3 - 4-åriga teoretiska linjer, uppvisar exempelvis ungdomar med finska eller danska som hemspråk. Medan ungdomar med tyska, tjeckiska eller serbokroatiska som hemspråk uppvisar högt deltagande.
- 16) Av de offentliga utgifterna utgjorde sjukvård, socialvård och socialförsäkringar 26 procent 1946, 35 procent 1960 och 40 procent 1970. Uppgifterna är hämtade från Forsman (1980).
- 17) Räknet per person i invandrarbefolkningen är beloppet ungefär 1 500 - 4 500 kronor.

- 18) De invandrarspecifika insatserna kan naturligtvis ändå på ett annat plan vara betydelsefulla. De kan ge avkastning i framtiden genom att underlätta anpassningen i Sverige.
- 19) Vid framskrivningen av invandrabefolkningen har de åldersspecifika födelse- och dödstaten hämtats från SCB (1975). De åldersspecifika födelsetalen är något högre än vad som för närvarande gäller för totalbefolkningen. Troligen är detta ett tämligen realistiskt antagande. Under alla omständigheter har det ingen betydelse för våra allmänna slutsatser hur vi *exakt* sätter de åldersspecifika födelsetalen för invandrabefolkningen. Vid nettoinvandring per år på 10 000 antages invandringen vara 35 000 och utvandringen 25 000. År nettoinvandringen per år noll antages både in- och utvandringen vara 25 000 personer. Uppgifter om in- och utvandrarnas ålderssammansättning under in- respektive utvandringsåret är tagna från SCB (1975).
- 20) Andelen över 65 år blir då cirka 12 procent i invandrabefolkningen.
- 21) Vid en sådan återutvandring utgår visserligen ATP och i vissa fall folkpension till de som återutvandar. Å andra sidan bortfaller utgifter för sjuk- och äldreomsorg. Eftersom både pensioner och vård får betalas för de som stannar kvar blir nettot lägre offentliga utgifter vid en sådan återutvandring.
De hittillsvarande utbetalningarna av pensioner till i utlandet boende invandrare har varit helt obetydliga. Enligt uppgifter från riksförsäkringsverket uppgick utbetalningar av ATP och folkpension till i utlandet boende personer (både svenskar och återutflyttade invandrare) till 6,4 miljoner kronor år 1970 och (beräknat) 201,5 miljoner kronor år 1981. Ökningen kan synas ansevärd men beloppet får fortfarande betraktas som obetydligt (år 1981 endast cirka 3 promille av våra inhemska utgifter för ATP och folkpension). Vi vet inte heller hur beloppet fördelas mellan svenskar och återutvandrare.
- 22) Omkring år 2020-2030 blir andelen äldre i detta invandringsalternativ ungefär densamma som i svenskbefolkningen.
- 23) För närvarande studeras detta av Eskil Wadensjö SOFI. En närliggande problemställning är vilken utveckling över tiden av inkomster och sysselsättning som olika invandrargrupper och årgångar har. Det tvärsnittsmaterial som presenteras i kapitel 3 tillåter inga slutsatser på denna punkt. Det kan nämnas att för olika invandrargrupper i USA har Chiswick (1980) undersökt tidsprofiler för inkomst.
- 24) Består de nuvarande mycket låga födelsetalen i svenskbefolkningen kan det överförda beloppet antas bli större.
- 25) Invandring kan också tänkas påverka relativa varupriser. Detta behandlas dock inte i denna studie.
- 26) För en översiktlig diskussion om detta, se Konjunkturrådet (1981).
- 27) Mellan olika forskare finns något olika förklaringar till den ökade andelen förtidspensionärer i Sverige. Berglind betonar att det är frågan om en utslagningsprocess medan Hedström (1980) mer betonar en ökad tillgänglighet i förtidspensionssystemet.
- 28) Ekonometriska undersökningar i USA visar på samma sak. Höjda ungdomslöner gör att företagen ersätter ungdomsarbetskraft med realkapital, se Grant och Hammermesh (1979).

2. BEFOLKNINGSTILLSKOTT – REGISTERPOPULATION – ANTAL MED INVANDRARBAGGRUND

Som framgått av inledningen har vi i denna studie ansett det principiellt mest intressant att avgränsa invandrabefolkningen till det befolkningstillskott som uppkommer genom invandring. Om man så vill kan befolkningstillskottet kallas en teoretisk invandrabefolkning. Beteckningen »teoretisk» kan motiveras med att befolkningsstillskottet inte exakt behöver sammanfalla med den invandrabefolkning som genom någon formell markering kan identifieras i befolkningsregistret.

För de kommande kalkylerna över hur den offentliga sektorn eventuellt omfördelar inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning behöver vi ett stort antal data gällande befolkningstillskottet. Viktiga sådana är uppgifter om inkomster — och därmed skattekraft — samt uppgifter om eventuella avvikelser gentemot svenskbefolkningen, beträffande anspråktagande av offentlig sektor givet kön och ålder. Eftersom sådana data endast finns för registerpopulationen finns det anledning att något diskutera sambandet mellan befolkningstillskottet och registerpopulationen.

Uppgifterna om antalet invandrare i Sverige varierar starkt. Detta beror naturligtvis på att det inte finns någon entydig definition av vad som skall menas med invandrare.

I befolkningsregistret kan vi identifiera utländska medborgare och större delen av den naturaliserade gruppen. Av de sistnämnda är det dock inte möjligt att identifiera de som är naturaliserade före 1968 och födda i Sverige. Av inledningen framgick dock att gruppen är relativt liten. Totalantalet som kunde identifieras den 31/12 1978 var drygt 750 000 personer. Av dessa var cirka 602 000 födda utomlands.

Antalet personer med s k invandrabakgrund är dock väsentligt större. Denna grupp är svår att avgränsa och något exakt antal kan inte anges. Uppskattningsvis är det en miljon eller något fler.¹⁾

För att klargöra varför befolkningstillskottet, registerpopulationen och antalet personer med invandrabakgrund, kan skilja sig åt torde det vara enklast att resonera utifrån ett räkneexempel där vi arbetar med några renodlade antaganden. Det ena antagandet är att vi definierar registerpopulationen som bestående av utländska medborgare (inklusive statslösa) och naturaliserade. Registerpopulationen består således av individer som har eller någon gång haft utländskt medborgarskap. Det andra antagandet är att barn födda i äktenskap mellan utländsk och svensk medborgare ärver faderns medborgarskap.

I stort sammanfaller dessa antaganden med det svenska regelsystemet på området.

Undantag finns dock. Beträffande registerpopulationen har vi redan nämnt ett exempel. Det finns naturligtvis också undantag från huvudregeln att barnet ärver faderns medborgarskap. Ett viktigt undantag är att barn födda utom äktenskap erhåller moderns medborgarskap. Även andra exempel finns. Dessutom bör nämnas att från 1979 gäller nya regler beträffande barnens medborgarskap i blandäktenskap. Men eftersom vi avslutningsvis kommer att jämföra respektive population per den 31/12 1978 så göres analysen utifrån de äldre reglerna.²⁾

Antag till en början att alla barn föds inom äktenskap. Postulera nu en invandring av 100 utländska medborgare, 50 män och 50 kvinnor. Antag dessa är eller blir gifta inbördes och att i varje äktenskap föds två barn. Vidare antages föräldrarna ha kvar sin utländska medborgarskap vid barnens födelse. Barnen kommer därför att få ett utländskt medborgarskap. Söker ingen i den första eller andra generationen invandrare svenskt medborgarskap så kommer registerpopulationen att bestå enbart av utländska medborgare. Söker en del svenskt medborgarskap så kommer registerpopulationen att bestå av både utländska medborgare och naturaliserade. Registerpopulationen blir således lika stor i båda fallen. Vidare sammanfaller registerpopulationen med befolkningstillskottet samt med antalet individer med invandrarbakgrund.

Det inses att om respektive grupp skall sammanfalla även när den tredje generationen inkluderas så krävs att också den andra generationen invandrare får barn inbördes och att man behåller sitt utländska medborgarskap fram till barnen föds.

Men vilket blir utfallet om en del i den första generationen invandrare ingår äktenskap med personer i ursprungsbefolkningen? Antag så sker för 15 individer (30 procent) av vardera könet. Antag också att fruktsamheten i respektive blandäktenskap är densamma som i icke blandäktenskap och att det föds två barn i varje äktenskap. Antalet individer med invandrarbakgrund i den andra generationen framgår av nedanstående tabell.

Tabell 2.1. Olika grupper andragenerationsinvandrare.

	Antal	Barnets medborgarskap vid födelsen
1. Barn mellan utländsk man och utländsk kvinna	70	Utländskt
2. Barn mellan utländsk man och svensk kvinna	30	Utländskt
3. Barn mellan svensk man och utländsk kvinna	30	Svenskt
4. Summa: Barn med invandrarbakgrund	130	

Som synes kommer antalet barn med utländskt medborgarskap att vara detsamma som i fallet utan blandäktenskap. Eftersom också befolkningstillskottet blir detsamma som tidigare kommer också i detta fall befolkningstillskottet och registerpopulationen att bli lika stora.³⁾

Däremot kommer antalet individer med invandrapåbrå att bli större. Om vid ett tänkt räkningstillfälle 90 procent av den första generationen invandrare fortfarande lever och samtliga i den andra generationen så blir antalet i registerpopulationen 190, antalet i befolkningstillskottet 190, och antalet med invandrabakgrund 220.

Skillnaden mellan registerpopulationen och befolkningstillskottet å den ena sidan och antalet individer med invandrabakgrund blir större ju högre frekvens blandäktenskap. Störst blir skillnaden om samtliga i den första generationen invandrare ingår äktenskap med individer i ursprungsbefolkningen. Antalet barn med invandrabakgrund blir då 200 och det totala antalet individer med invandrabakgrund blir 290. Fortfarande är antalet i registerpopulationen och i befolkningstillskottet 190.

I den tredje generationen kommer det att finnas en del individer vars enda invandrarursprung är att någon mor- eller farförälder invandrat. Har vi en vid definition av vad som skall menas med individer med invandrabakgrund kommer naturligtvis antalet att bli mycket stort när också denna generation beaktas. Skillnaden gentemot befolkningstillskottet och registerpopulationen blir än större.

Även om *antalet* individer i registerpopulationen och i befolkningstillskottet blir detsamma, så blir antalet som kan betraktas som *gemensamma* individer inte desamma. I det givna räkneexemplet blir de gemensamma individerna 150, dvs de som tillhör den första generationen invandrare och de 60 som är barn i äktenskap mellan utländsk man och utländsk kvinna.

I praktiken kan man dock förvänta sig att skillnader uppkommer i antalet i befolkningstillskottet och i registerpopulationen. En källa till detta är att en del av den första generationen invandrare förvärvar svenskt medborgarskap innan man får barn. I så fall får barnet redan vid födseln svenskt medborgarskap och kommer därmed inte med i registerpopulationen. Låt oss anta att detta blir fallet för 20 procent av barnen i respektive grupp. Resultatet sammanfattas i tabell 2.2.

Antalet barn med utländskt medborgarskap vid födelsen blir nu 80 mot tidigare 100. Vid det nämnda räkningstillfället skulle antalet i registerpopulationen uppgå till 170, i befolkningstillskottet till 190 och individer med invandrabakgrund till 220.

Skillnader kan naturligtvis uppkomma också av många andra skäl. Exempelvis att

Tabell 2.2. Olika grupper andragenerationsinvandrare.

	Antal	Barnets medborgarskap vid födelsen
1. Barn mellan utländsk man och utländsk kvinna.		
a) Båda föräldrarna eller fadern utländsk(a) medborgare vid barnets födelse	56	Utländskt
b) Båda föräldrarna eller fadern svensk(a) medborgare vid barnets födelse	14	Svenskt
2. Barn mellan utländsk man och svensk kvinna.		
a) Fadern utländsk medborgare vid barnets födelse	24	Utländskt
b) Fadern svensk medborgare vid barnets födelse	6	Svenskt
3. Barn mellan svensk man och utländsk kvinna.		
a) Modern utländsk medborgare vid barnets födelse	24	Svenskt
b) Modern svensk medborgare vid barnets födelse	6	Svenskt
4. Summa: Barn med invandrarbakgrund	130	

antalet barn mellan svensk mor och utländsk far skiljer sig från antalet barn mellan utländsk mor och svensk far eller om fruktsamheten i de olika äktenskapskonstellationerna systematiskt skiljer sig åt. De uppgifter som finns i befolkningsstatistiken antyder att fruktsamhetstalen för utrikes födda kvinnor med svenskt medborgarskap är något lägre än för de som har kvar sitt utländska medborgarskap. Detta kan dock inte översättas på något entydigt sätt till tabellen. Möjligen skulle antalet barn under punkt 1a vara något större relativt de övriga grupperna. Är så fallet blir registerpopulationen något större och därmed skillnaden mellan registerpopulationen och befolkningstillskottet något mindre än i det sista räkneexemplet.

Å andra sidan finns också tendenser som kan ge en mindre registerpopulation. I blandäktenskap där fadern är utländsk medborgare kan förekomma att faderns medborgarskapsland inte erkänner att landets medborgarskap tilldelas barnet. I så fall får barnet moderns svenska medborgarskap och kommer därmed inte in i registerpopulationen.

Hittills har antagits att samtliga barn föds inom äktenskap. Barn födda utom äktenskap erhåller moderns medborgarskap. Återvänder vi till tabell 2.2 kommer det under punkt 2a att finnas barn som får svenskt medborgarskap och under punkt 3a att finnas barn som får utländskt medborgarskap. Är dessa grupper lika stora tar de ut varandra och antalet i registerpopulationen påverkas inte och inte heller de tidigare gjorda antalsjämförelserna. Hur det mer exakt sett ut på denna punkt under hela efterkrigstiden är svårt att avgöra.

Med hjälp av de givna räkneexemplen bör man kunna göra det troligt att antalet i befolkningstillskottet och i registerpopulationen till en början ligger ganska nära varandra. Efterhand som tiden går förefaller det dock sannolikt att befolkningstillskottet blir större än registerpopulationen. Av betydelse är graden av naturaliseringar hos föräldrarna innan barnen föds. I framförallt den andra generationen invandrarare kan man räkna med att en stor del redan förvärvat svenskt medborgarskap när den tredje generationen föds. Långsiktigt torde detta vara en väsentligt mer dominant faktor än den eventuella nettoeffekten av undantag från (den hittillsvarande) huvudregeln beträffande barns medborgarskap i blandäktenskap.

Man kan också dra slutsatsen att antalet individer med s k invandrarbakgrund blir större än både befolkningstillskottet och registerpopulationen. Antalet i befolkningstillskottet kan således förväntas ligga mellan dessa båda ytterligheter.

Genom efterkrigstiden invandring har vi fått en grupp andra generationsinvandrarare och en, ännu så länge liten, grupp tredje generationsinvandrarare. Man kan därför förvänta att det befolkningstillskott som uppstått genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944 numera är större än den registerpopulation som

denna invandring givit upphov till. Skillnaderna kan förväntas vara större i yngre åldersklasser än i äldre.

Som nämnts tidigare har vi en *faktisk* registerpopulation som den 31/12 1978 uppgick till drygt 750 000 individer. Men denna är inte upplagd för att omfatta enbart invandring efter 1944. Här finns också med personer som invandrat före 1944. Den sistnämnda gruppen är dock ganska liten och återfinnes idag i huvudsak i de äldre åldersklasserna. I dessa åldersklasser kan således den faktiska registerpopulationen förväntas vara något större än befolkningstillskottet.

Men även andra avvikelser finns. I den faktiska registerpopulationen finns uppskattningsvis 10 000 personer som utgörs av i utlandet födda svenska medborgare som inte naturaliserats (svenska barn födda utomlands, se SCB (1981). Detta tillsammans med invandring som skett före 1944 tenderar att göra den faktiska registerpopulationen något för stor i förhållande till den registerpopulation som vi definierade och som skulle kunna vara ett resultat av invandring sedan 1944. Å andra sidan fattas i den faktiska registerpopulationen de som naturaliserats före 1968 och är födda i Sverige. Reinans (1979a) har uppskattat dessa till cirka 40 000. Detta tenderar att göra den faktiska registerpopulationen något för liten i förhållande till den registerpopulation som skulle kunna vara ett resultat av invandring sedan 1944.

Vi ger oss inte in på någon diskussion om vilken av de båda motverkande effekterna som är starkast. Det räcker här att konstatera att om en registerpopulation skulle kunna upprättas för invandring av utländska medborgare sedan 1944 är det troligt att man skulle hamna inte alltför långt ifrån 750 000 personer per den 31/12 1978. Avvikelsen gentemot den faktiska registerpopulationen skulle mer ligga i ålderssammansättningen. Den faktiska registerpopulationen innehåller en större andel åldringar.

Det kalkylerade befolkningstillskott som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944 uppgick — den 31/12 1978 — till cirka 810 000 individer. Befolkningstillskottet överstiger således 750 000 individer vilket är vad man kan förvänta. Naturligtvis är det beräknade befolkningstillskottet kringgärdat med reservationer och får inte uppfattas som absolut riktigt. Något sådant torde inte vara möjligt att få fram. Det finns osäkerheter på flera punkter. Men i grova drag torde kalkylen ändå svara mot verkligheten. En utförligare diskussion om detta finns i kapitel 5.

I tabell 2.3 jämförs utrikes födda, faktisk registerpopulation och befolkningstillskottet. I tabell 2.4 jämföres grupperna med hänsyn till ålderssammansättning. Som synes är befolkningstillskottet större än faktisk registerpopulation i lägre åldersklasser medan det omvända gäller i högre åldersklasser vilket är det förväntade mönstret.

I åldersklasserna över 55 år framgår klart effekten av invandring före 1944. Man finner också att det endast är i åldersklassen under 24 år som den andra generationen (och ett litet antal i den tredje generationen) ännu lämnar något väsentligt bidrag. Från 25 år och uppåt är antalet bland utrikes födda ungefär lika stort som i den faktiska registerpopulationen. Den första generationen invandrare ingår i samtliga grupper. Från 25 år och uppåt blir därför antalet *gemensamma* individer i respektive population betydande.

Att den faktiska registerpopulationen är mindre än befolkningstillskottet i åldern 0 - 15 år kan inte förklaras med att vi i registerpopulationen inte får med de som är födda i Sverige och naturaliserade före 1968. Ingen i denna grupp kunde vid slutet av 1978 vara under 11 år och i åldern 11 - 15 år kan de uppgått till 3 - 4 000 individer.⁴⁾ Å andra sidan ingår i registerpopulationen också 2 - 3 000 individer som är födda utomlands som svenska medborgare och inte naturaliserats.⁵⁾ Dessa har således inte invandrat som utländska medborgare. Nettoeffekten av dessa motstridiga tendenser är således obetydlig. Däremot har de naturaliserade före 1968 och födda i Sverige rimligen större betydelse för skillnaden mellan registerpopulation och befolkningstillskott i åldern 16 - 24 år och i någon mån 25 - 34 år.

Ungefärligen torde man kunna räkna med att det i åldersklassen 55 - 64 år förekommande större antalet utrikes födda än i den teoretiska populationen består av individer som kom före 1944. Låt oss anta att 5 000 i åldersklasserna därunder (ner till cirka 35 år) också kom före 1944.⁶⁾ Troligen finns i åldersklassen 25 - 64 år också cirka 5 000 personer som är utrikes födda med svenskt medborgarskap utan att ha blivit naturaliserade. Reduceras gruppen utrikes födda i åldern 25 - 64 år med dessa delgrupper får vi cirka 403 000 kvar i denna åldersklass. I befolkningstillskottet är antalet individer i samma åldersklass cirka 436 000. De förstnämnda utgör drygt 90 procent av de sistnämnda.

Andelen gemensamma individer kan vara högre. Även i registerpopulationens andra generation finns personer som också ingår i befolkningstillskottet. Skulle detta vara fallet för samtliga i registerpopulationens andra generation så blir överspridningen av gemensamma individer cirka 93 procent i åldersklassen 25 - 64 år. Den verkliga överspridningen kan således antagas vara drygt 90 procent.

I åldersklassen 16 - 64 år är överspridningen mindre. Men om motsvarande beräkningar göres för åldersklassen 16 - 64 år ligger överspridningen på 80 - 90 procent.

Den goda överspridningen gör att uppgifter om inkomster, anspråktagande av of-fentlig sektor m m som finns för den faktiska registerpopulationen i allt väsentligt torde motsvara vad som gäller för befolkningstillskottet. Inkomster — och därmed skattekraft — finns i huvudsak i åldersklassen 16 - 64 år. Även de avvikelser gende-

mot svenskbefolkningen, som iakttagits för den faktiska registerbefolkningen, beträffande anspråktagande av den offentliga sektorn är i huvudsak hänförligt till åldersklassen 16 - 64 år.

I åldern 0 - 17 år finns numera uppgifter om antalet individer med invandrabakgrund. Förutom den första generationen invandrare räknas hit personer med minst den ena föräldern född i utlandet. I tabell 2.5 angives det ungefärliga antalet invandrare i åldern 0 - 17 år enligt olika definitioner. Här framgår att antalet med invandrabakgrund är betydligt större än i de övriga grupperna. Antalet anges till cirka 308 000 individer. Detta omfattar den första och andra generationen invandrare. Det finns också en tredje generation med invandrabakgrund, dvs där minst en mor- eller farförälder var invandrare. Enligt Reinans (1979a) kan den tredje generationen uppgå till 50 000 - 100 000 individer. Medräknas dessa skulle det totala antalet individer i åldern 0 - 17 år som har invandrabakgrund uppgå till 350 000 - 400 000 individer.

Tabell 2.3. Antal individer den 31/12 1978 bland utrikes födda, faktisk registerpopulation och befolkningstillskott genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944. Siffrorna inom parentes visar andelen män i procent.

Ålder	Utrikes födda	Faktisk registerpopulation ¹⁾	Befolkningstillskott sedan 1944
0-15 år	64.696 (48,2)	181.051 (50,3)	210.402 (50,5)
16-24 år	71.700 (47,9)	94.270 (48,6)	129.217 (49,8)
25-34 år	141.435 (50,9)	146.983 (50,8)	161.259 (51,6)
35-44 år	122.104 (53,6)	122.535 (53,5)	123.634 (54,9)
45-54 år	95.653 (46,5)	96.003 (46,5)	97.731 (48,9)
55-64 år	59.943 (44,0)	60.327 (43,9)	53.446 (48,3)
65-W år	47.361 (35,6)	49.387 (36,0)	33.249 (42,8)
Summa	602.892 (48,2)	751.256 (48,7)	808.938 (50,6)

Källa: SCB Folkmängd den 31/12 1978.
Uppgifter den 31/12 1978.
Egna beräkningar.

1) Faktisk registerpopulation består av: Utländska medborgare + utrikes födda med svenskt medborgarskap + naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige.

Observera att andelen män är högre i befolkningstillskottet än i de övriga grupperna. Framförallt är detta fallet i de högre åldersklasserna (över 55 år). Bidragande är att andelen kvinnor var hög i den tidiga invandringen. Även SCB's framräkning till 1970 av befolkningstillskottet av nettoinvandring sedan 1944 ger ungefär samma andel män som i vårt befolkningstillskott. Möjligen är den verkliga andelen män i befolkningstillskottet något lägre. Sannolikt är antalet individer i det framkalkylerade befolkningstillskottet något för stort från 35 år och uppåt. Jämförelse med utrikes födda tyder på detta. Eftersom invandrabarn som fötts i Sverige efter 1944 inte kan ha varit äldre än 35 år år 1978 borde inte befolkningstillskottet i åldersklasserna 35 - 44 år och 45 - 54 år vara större än utrikes födda i samma åldersklasser. Några stora avvikelser är det dock inte frågan om. Det finns en osäkerhet om åldersspecifika dödstal bland invandarmän. Detta kan spela en roll, se diskussion i kapitel 7.

Tabell 2.4. Ålderssammansättning i procent den 31/12 1978.

Ålder	Utrikes födda	Faktisk registerpopulation	Befolkningstillskott sedan 1944
0-15 år	10,7	24,1	26,0
16-44 år	55,6	48,5	51,2
45-64 år	25,8	20,8	18,7
65-W år	7,9	6,6	4,1

Källa: Se tabell 2.3.

Tabell 2.5. Ungefärligt antal i åldern 0-17 år den 31/12 1978 enligt olika definitioner av invandrare.

Utrikes födda	Utländska medborgare	Faktisk registerpopulation	Befolknings- tillskott sedan 1944	Med invandrar- bakgrund
76.000	140.000	220.000	235.000	308.000

Källa: SCB Folkmängd den 31/12 1978.

Reinans. Invandringen och befolkningsutvecklingen. Ingår i DSA 1979:6.
Uppgifter från SCB.
Egna beräkningar.

NOTER

- 1) En person anses ha invandrarbakgrund om han/hon själv invandrat eller är född i Sverige och någon av föräldrarna har invandrat. En framskrivning av personer med invandrarbakgrund finns i Reinans (1974).
- 2) Från 1979 erhåller barnet svenskt medborgarskap om modern är svensk medborgare. Barnet kan då också få faderns medborgarskap. Personer med dubbelt medborgarskap kan därför förväntas bli fler i framtiden.
Antalet med dubbelt medborgarskap torde idag vara litet. Huvudregeln har varit att när en invandrare erhåller svenskt medborgarskap så mister han/hon sitt tidigare. I enstaka fall har dock Statens Invandrarverk gjort undantag.
- 3) Att befolkningstillskottet blir detsamma både med och utan blandäktenskap innebär att vi antager — förutom lika fruktsamhet i respektive äktenskap — att de svenskar som befinner sig i blandäktenskap även utan förekomst av sådana äkten­skap hade varit gifta. Äkten­skapsfrekvensen i svenskbe­folkningen antages således inte påverkas av invandringen.
- 4) Om de naturaliserade före 1968 och födda i Sverige har samma andel i åldersklassen 11 - 15 år som de naturaliserade efter 1968 och födda i Sverige har i åldersklassen 0 - 4 år vid årsskiftet 1978/79. Naturligtvis finns en osäkerhet men någon avgörande betydelse för helhetsbilden har denna inte.
- 5) Reinans (1979a) uppskattade antalet i åldersklassen 0 - 17 år till cirka 3 000.
- 6) Ingen av de som invandrade före 1944 kan 1978 ha varit yngre än 35 år.

3. INVANDRARNAS OCH ARBETSMARKNADEN

Syftet med detta kapitel är att ge en beskrivning av invandrarnas sysselsättnings- och inkomstförhållanden. Vi börjar med en kortfattad redogörelse av deras yrkes- och näringsgrenstillhörighet. Därefter studeras deras förvärvsintensiteter och inkomster. Avsnittet om inkomster tar även separat upp andra inkomster än arbetsinkomster. Dessutom finns ett avsnitt som behandlar arbetslöshet bland invandrarna samt deras deltagande i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Kapitlet avslutas med en betraktelse över hur invandrarnas förvärvsintensiteter och inkomster förändrats över tiden relativt svenskbefolkningen.

3.1. Yrkesfördelning och näringsgrenstillhörighet

Efterkrigstidens invandring till Sverige har i allt väsentligt varit en arbetskraftsinvandring. Som visades i kapitel 1 har invandringen under långa perioder uppvisat ett starkt samband med konjunkturläget i Sverige. Under senare år har dock mönstret i invandringen ändrats. Den utomnordiska invandringen består numera i mycket liten utsträckning av arbetskraftsinvandrare. Enligt Reinans (1979b) bestod den utomnordiska invandringen 1977 till 48 procent av anknätningsfall, 23 procent av flyktingar, 10 procent av adoptivbarn och 9 procent av arbetskraftsinvandrare. Samtidigt bör man också komma ihåg att av den årliga totala invandringen av utländska medborgare har fortfarande, under slutet av 70-talet, cirka 50 procent haft medborgarskap i de nordiska länderna. Dessa invandrare kan till stor del antagas vara arbetskraftsinvandrare.

Den arbetskraftsinvandring som förekommit till Sverige har dels bestått av välutbildade specialister (exempelvis läkare och tekniker), dels av arbetarinvandring till industrin och till servicesektorn. Den senare typen av arbetskraftsinvandring har varit den klart största. Detta återspeglar sig i de utländska medborgarnas yrkessammansättning vilken klart avviker från totalbefolkningens. Detta visas av tabell 3.1. Några aktuellt publicerade detaljerade yrkesuppgifter för naturaliserade invandrare har vi inte. Av tabellen framgår att de utländska medborgarna i väsentligt högre grad än totalbefolkningen finns i tillverknings- och servicearbeten. I servicearbeten är det i huvudsak frågan om restaurang- och städarbeten. Däremot är andelen utländska medborgare låg inom natur-, socialvetenskapligt och tekniskt arbete samt inom administrativt och kameralt arbete.

Invandringsmönstret har också inneburit att andelen företagare bland invandrarna är relativt låg. Flera undersökningar visar detta, se SOU 1967:18, Wadensjö (1972) och SCB (1977). Enligt den sistnämnda undersökningen var 2,6 procent av förvärvsarbetande utländska medborgare företagare mot 7,7 procent i totalbefolkningen. Andelen bland de naturaliserade var 6,2 procent.

Tabell 3.1. De sysselsatta fördelade på yrkesområden 1979. Andelar i procent.

	Totalbefolkning		Utländska medborgare	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Natur- och socialvetenskapligt, tekniskt arbete m m ¹⁾	22,0	29,5	13,3	21,0
Administrativt arbete	3,0	0,8	0,9	0,2
Kameralt och kontorstekniskt arbete	4,6	21,3	1,6	10,6
Kommersiellt arbete	7,7	8,7	3,8	3,6
Lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete	7,9	3,1	3,0	0,7
Transport- och kommunikationsarbete	8,5	3,2	6,2	1,9
Tillverkningsarbete m m	39,7	9,4	57,3	27,2
Servicearbete	6,0	23,6	13,4	34,2
Uppgift saknas	0,2	0,3	0,6	0,8
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Wadensjö. Arbetsmarknad, invandring och ekonomi.

Ingår i: Invandringen och framtiden. Stockholm 1981.

1) Här ingår bl.a. hälso- och sjukvårdsarbete.

Även beträffande näringsgrenstillhörighet uppvisar utländska medborgare ett annat mönster än den övriga befolkningen. Detta framgår av tabell 3.2 där vi också visar uppgifter för naturaliserade och den andra generationen invandrare. Uppgifterna är hämtade från SCB's intervjuundersökning av levnadsförhållanden 1975.¹⁾ Eftersom det är frågan om en urvalsundersökning kan naturligtvis slumpfaktorn ha ett visst inflytande på andelstalet för invandrarna i näringsgrenar där dessa finns i liten utsträckning. De utländska medborgarna finns i stor utsträckning inom tillverkningsindustrin och i liten utsträckning inom sektorer som jordbruk, skogsbruk, byggnadsindustri och offentlig sektor. De naturaliserade invandrarna och den andra generationen invandrare visar större överensstämmelse med svenskbefolkningen. Den i tabellen förekommande gruppen andra generation invandrare har vid omfattning. Här ingår också barn till personer som invandrade under 1920- och 30-talen. Av uppgifterna kan vi därför knappast dra någon slutsats om näringsgrenstillhörighet för den andra generation som blivit ett resultat av efterkrigstidens invandring eller av ännu senare invandring.

Tabell 3.2. Sysselsatta fördelade efter näringgren.
Andelar i procent.

Män

	Jordbruk, skogsbruk m.m.	Gruvor, till- verkningsin- dustri m.m.	Byggnads- industri	Varuhandel m.m.	Samfärdsel, post- och televerk	Offentlig förvaltning	Undervisning, sjukvård, social- vård m.m.	Övriga näringsgrenar
Totalbefolkning	9,1	38,3	11,7	10,5	8,6	5,2	7,5	9,1
Svenska medborgare	9,5	36,6	12,0	10,8	8,8	5,4	7,7	9,3
svenskfödda	9,8	36,1	12,2	10,9	8,9	5,4	7,6	9,2
därav infödda svenskar	9,9	36,0	12,2	10,8	8,9	5,3	7,6	9,2
andra generationens invandrare	6,2	39,7	9,8	14,6	7,5	9,1	6,8	6,2
naturaliserade invandrare	0,0	51,3	6,2	7,7	7,6	5,0	10,5	11,7
Utländska medborgare	2,0	70,6	6,0	5,2	4,8	0,8	4,9	5,8

Kvinnor

	Jordbruk, skogsbruk m.m.	Gruvor, till- verkningsin- dustri m.m.	Byggnads- industri	Varuhandel m.m.	Samfärdsel post- och televerk	Offentlig förvaltning	Undervisning sjukvård, social- vård m.m.	Övriga näringsgrenar
Totalbefolkning	5,1	18,7	1,5	16,3	4,0	4,0	38,3	11,9
Svenska medborgare	5,4	17,0	1,6	16,7	4,2	4,2	39,1	11,9
svenskfödda	5,5	16,4	1,5	16,8	4,2	4,2	39,4	12,0
därav infödda svenskar	5,5	16,6	1,4	16,6	4,3	4,2	39,7	11,6
andra generationens invandrare	4,4	8,6	4,8	21,4	2,0	5,9	29,5	23,4
naturaliserade invandrare	2,9	29,9	3,1	14,7	2,9	3,8	33,1	9,7
Utländska medborgare	0,8	46,4	0,8	10,7	2,2	0,8	25,9	12,4

Källa: SCB. Invandarnas levnadsförhållanden 1975.

Med naturaliserade invandrare menas utomlands födda svenska medborgare med minst en förälder som har eller har haft utländskt medborgarskap. Med andra generationens invandrare menas i Sverige födda svenska medborgare med minst en förälder som har eller har haft utländskt medborgarskap. I gruppen ingår såväl svenskt medborgarskap vid födelsen som sådana som senare förvärvat svenskt medborgarskap.

I tabell 3.2 kunde vi inte jämföra naturaliserade och utländska medborgare med samma födelseland. I tabell 3.3 har vi gjort vissa sådana jämförelser. Här framgår andelen sysselsatta inom gruv- och tillverkningsindustri för utrikes födda efter medborgarskap. Mycket hög andel sysselsatta inom gruv- och tillverkningsindustrin har invandrare med medborgarskap i Finland, Grekland och Jugoslavien, dvs länder varifrån vi i huvudsak haft arbetarinvandring. Invandrare från övriga nordiska länder och övriga sydeuropeiska länder har lägre andel sysselsatta i denna sektor, men ändå klart högre än i totalbefolkningen. För personer födda i övriga europeiska länder är andelen sysselsatta inom tillverkningsindustri betydligt lägre. Inslaget av arbetarinvandrare bland dessa har varit mindre. Ofta har det varit frågan om välutbildade personer. Andelen är också relativt låg för personer födda utom Europa.

Tabell 3.3. Andel om de förvärvsarbetande (20–W timmar) bland utrikes födda som befinner sig inom gruv- och tillverkningsindustri (SNI 2 + 3 år 1975. I totalbefolkningen var andelen 35,9 procent för män och 18,3 procent för kvinnor.

Medborgarskap Födelseland	Utländskt		Svenskt	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Finland	70,4	47,8	49,4	25,1
Övriga nordiska länder	52,5	28,7	49,9	21,6
Jugoslavien och Grekland	72,1	66,7	61,9	53,2
Övriga sydeuropeiska länder	48,9	42,9	49,2	31,4
Övriga europeiska länder	40,4	26,4	45,6	23,7
Utom europeiska länder	42,4	30,9	38,6	20,0
Samtliga utrikes födda	60,4	45,6	46,4	24,3

Källa: Specialuttag från FOB 1975.

För flertalet grupper är andelen lägre för naturaliserade än för de som har kvar sitt utländska medborgarskap. Speciellt stora skillnader finns mellan finländare med svenskt respektive finskt medborgarskap. Bakom skillnaderna kan antagas ligga både olikheter i invandringens sammansättning under olika tidsperioder och i överströmningsbenägenhet till andra näringsgrenar. En djupare analys skulle kräva sådan bakgrundsinformation.

Skillnader i yrkes- och näringsgrenstillhörighet återspeglar sig också i skillnader i arbetstider och arbetsmiljö. Av SCB (1977) framgår att de utländska medborgarna i

klart större utsträckning än infödda svenskar arbetar kvällstid eller har skiftarbete. Av förvärvsarbetande svenskar var 84 procent sysselsatta på dagtid mot 69 procent bland utländska medborgare. För finländare och sydeuropéer var andelen än lägre; 60 respektive 64 procent. Även här gäller dock att de naturaliserade och den andra generationen invandrare ligger närmare svenskbefolkning. Andelen sysselsatta dagtid var 78 procent bland de naturaliserade och 79 procent bland den andra generationen invandrare.

Arbetsmiljön kan beskrivas enligt flera olika kriterier. Enligt SCB (1977) arbetar de utländska medborgarna enligt flertalet kriterier i sämre arbetsmiljöer än svenskbefolkningen. I tabell 3.4 visas arbetsmiljön enligt två kriterier. Det ena kriteriet är »för jämnad öronbedövande buller» och det andra är »risk för olycksfall i arbetet». Enligt båda kriterierna har de utländska medborgarna klart sämre arbetsmiljöer än de övriga grupperna. Speciellt gäller detta för sydeuropéer. De naturaliserade och den andra generationen invandrare ligger närmare svenskbefolkningen.

Enligt samma undersökning hade de utländska medborgarna mindre möjligheter än svenskbefolkningen att lära sig nya saker genom arbetet. Även frekvensen av enformiga arbetsuppgifter var större hos de utländska medborgarna. Några större skillnader förekom dock inte i andelen som uppgav att arbetet var psykiskt belastande.

Tabell 3.4. Några mått på arbetsmiljön. Andel av de förvärvsarbetande i procent. Båda könen.

	För jämnad öron- bedövande buller	Risk för olycks- fall i arbetet
Totalbefolkning	12,4	16,6
Svenska medborgare	11,6	16,1
svenskfödda	11,5	16,1
därav infödda svenskar	11,4	16,2
andra generationens invandrare	12,1	15,2
naturaliserade invandrare	15,6	17,7
Utländska medborgare	26,7	24,2
med nordiskt medborgarskap	26,6	24,5
därav finskt	28,8	25,1
med utomnordiskt medborgarskap	26,9	23,8
därav sydeuropeiskt	34,4	30,4

Källa: SCB. Invandrarnas levnadsförhållanden 1975.

3.2. Förvärvsintensiteter

Undersökningar från 1960-talet över de utländska medborgarnas förvärvsintensiteter visade ofta på mycket höga sådana, se Wadensjö (1972). Detta var under en period då invandringen till stor del bestod av arbetskraftsinvandring samtidigt som det allmänna arbetsmarknadsläget var gott. Under 1970-talet har invandringen ändrat karaktär samtidigt som arbetsmarknadsläget i Sverige försämrats.

Båda dessa omständigheter kan förväntas sänka förvärvsintensiteterna för invandrarna. Detta dels genom att en större del av de nyttillkomna invandrarna inte direkt har yrkesfärdigheter som är efterfrågade på den svenska arbetsmarknaden och dels genom att invandrarna i större utsträckning än svenskarna är anställda inom den konjunktur känsliga tillverkningsindustrin.

För de utländska medborgarna återspeglas detta numera i både stor arbetslöshet, se AKU, och i en förhållandevis stor andel inom arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Dessutom visar flera undersökningar, exempelvis Andersson och Andersson (1978) samt AKU, att de åldersspecifika förvärvsintensiteterna för de utländska medborgarna numera också är lägre än för svenskarna. Räknat på hela gruppen utländska medborgare är dock andelen förvärvsarbetande fortfarande högre än i den svenska befolkningen, men detta förklaras då av de utländska medborgarnas annorlunda ålderssammansättning. En presentation av läget 1980, enligt AKU, finns i tabell 3.5. En viss försiktighet bör iakttas inför uppgifterna om utländska medborgare i AKU. Det är ju endast frågan om urvalsundersökningar. Bortfallet bland utländska medborgare är relativt stort.²⁾ Speciellt när vi ser på enskilda nationaliteter blir antalet individer relativt litet. AKU bör ändå kunna ge oss en grovuppfattning om de utländska medborgarnas sysselsättningsstatus.

Nu utgör dock de utländska medborgarna endast en del av invandrabefolkningen i Sverige. Hur ser det då ut för de invandrare som fått svenskt medborgarskap? Några undersökningar som visar deras åldersspecifika förvärvsintensiteter finns ännu inte.

Genom ett specialuttag från FOB 1975 har det varit möjligt att få sysselsättningsuppgifter för gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap vilka omfattar en stor del av den naturaliserade gruppen. Dessutom har vi från den tidigare omnämnda sambearbetningen mellan inkomst- och befolkningsregistret för inkomståret 1978 gjort uppskattningar av förvärvsintensiteter. De framtagna uppgifterna är några år gamla men nyare uppgifter om de naturaliserade är ännu inte tillgängliga (FOB 1980).

Innan vi presenterar förvärvsintensiteterna från FOB 1975 så finns det anledning att påpeka existensen av (vissa) felmarginaler vid beräkning av dessa. Främst gäller det-

ta för utländska medborgare. Sysselsättningsuppgifter saknas för 4,5 procent av dessa. Speciellt stora förefaller bortfallet vara för sydeuropéer. Motsvarande andel för totalbefolkningen var 1 procent. Bortfallet bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap låg på ungefär samma nivå som i totalbefolkningen. En väsentlig förklaring till det relativt stora bortfallet för utländska medborgare är att en del av dessa återvandrat utan att anmäla detta till folkbokföringsmyndigheten. Vid en efterkontroll fann man att 2,5 procent av de i folkbokföringen registrerade utländska medborgarna inte längre fanns i landet, se Andersson och Andersson (1978) (motsvarande andel för svenska medborgare var 0,1 procent). Vid tidpunkten för folk- och bostadsräkningen hade dessa således inte hunnit bli avregistrerade. Eftersom förvärvsintensitet i FOB 1975 definieras som kvoten mellan antalet personer med säkra uppgifter om förvärvsarbete och antalet kyrkobokförda (dvs inklusive de som inte längre är kvar i landet) är de verkliga förvärvsintensiteterna för de utländska medborgarna sannolikt något högre än vad som framkom i FOB 1975.

Vi har uppgifter om bortfallets storlek i varje åldersklass. För varje åldersklass kan därför beräknas en »korrigerad» förvärvsintensitet genom att bilda kvoten

$$(2:1) K_i = \frac{F_i}{B_i - S_i}$$

K_i = korrigerad förvärvsintensitet för åldersklass i

F_i = antalet säkra förvärvsarbetande i åldersklass i

B_i = befolkning enligt folkbokföring i åldersklass i

S_i = bortfall av sysselsättningsuppgifter i åldersklass i

Man kan säga att den »korrigerade» kvoten uttrycker förvärvsintensiteten för den »kända» befolkningen. Man kan ha hypotesen att förvärvsintensiteten för de personer från vilka sysselsättningsuppgifter saknas (»okända» delen av befolkningen) är lägre än för den »kända» befolkningen. I bortfallet återfinnes sannolikt en del personer som saknar fasta anknytningspunkter i samhället och som då troligen också saknar arbete. De förvärvsintensiteter som enligt (2:1) erhålles för den »kända» befolkningen bildar därför troligen en övre gräns för förvärvsintensiteten i respektive åldersklass.

De verkliga sysselsättningsandelarna kan därför antagas ligga i de intervall som återfinnes i tabell 3.6. Den undre gränsen i varje åldersintervall utgöres således av förvärvsintensiteten enligt FOB 1975 medan den övre gränsen utgöres av den korrigerade förvärvsintensiteten enligt (2:1).

Betraktar vi *hela gruppen* utländska medborgare finner vi att i de flesta åldersklasser är andelen sysselsatta något lägre än för total(svensk)befolkningen. I åldersklasserna 30 - 34 år och 35 - 39 år ligger dock de utländska medborgarna på ungefär samma nivå som totalbefolkningen och i åldersklassen 16 - 19 år något över totalbefolkningen. Det sistnämnda beror troligen på lägre studiefrekvens bland de utländska medborgarna. För hela åldersklassen 16 - w år får naturligtvis de utländska medborgarna genom sin ålderssammansättning klart högre förvärvsintensiteter än totalbefolkningen.

Förvärvsintensiteterna för finska och jugoslaviska medborgare är högre än för samtliga utländska medborgare. Speciellt höga förvärvsintensiteter har jugoslaverna. I flertalet åldersklasser betydligt högre än totalbefolkningen.

De utrikes födda med svenskt medborgarskap har förvärvsintensiteter som i allmänhet ligger högre än de utländska medborgarna och mycket nära totalbefolkningen.

I vissa åldersklasser avviker könssammansättningen bland invandrarna från totalbefolkningens. Främst gäller detta gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap där andelen kvinnor i äldre åldersklasser är förhållandevis hög. I de fall då en avvikande könssammansättning gett någon effekt att tala om på andelen förvärvsarbetande så visar vi också inom parentes de standardiserade värdena. Könssammansättningen i åldersklassen i fråga har då antagits vara densamma som i totalbefolkningen.

Bland de utländska medborgarna är osäkerhetsintervallet i FOB 1975 ändå så stort att en standardisering knappast ger någon ytterligare information.

I tabellerna 3.7 - 3.10 visas resultaten av sambearbetningen mellan inkomst- och befolkningsregistret för inkomståret 1978. I SCB's inkopaket definieras en person som förvärvsarbetande om han/hon erhåller en arbetsinkomst motsvarande minst ett basbelopp. Vid beräkning av förvärvsintensiteter har vi ställt ett något hårdare krav för att en person skall anses vara förvärvsarbetande. För att få bort ströinkomster och om möjligt endast få med de som kan anses ha en någorlunda fast anknytning till arbetsmarknaden så har en person definierats som förvärvsarbetande om han/hon har minst 20 000 kr i arbetsinkomst år 1978.

Som nämnts tidigare finns det bland de utländska medborgarna varje år nyanlända personer som får låga inkomster på grund av den korta vistelsetiden i landet under

året. Dock är antalet nyanlända per år litet i förhållande till den redan existerande stocken av utländska medborgare i landet. Dessutom är det i vissa fall så att vid konstanthållen arbetad tid är arbetsinkomsten något lägre än för svenska medborgare. Vid vår satta inkomstgräns på 20 000 kr torde det främst vara gruppen deltidsarbetande som är intressant att jämföra. Av specialuttag från FOB 1975 framgår dock att för deltidsarbetande personer (1 - 19 timmar per vecka) är mediainkomsten för utländska medborgare *inte* lägre än för den övriga befolkningen. Det är naturligtvis inte helt uteslutet att definition av en person som förvärvsarbetande eller ej med hänsyn till en viss inkomstgräns kan ge något för låga förvärvsintensiteter för de utländska medborgarna. Även om man här kan infoga en svag reservation så torde dessa omständigheter inte ha någon avgörande betydelse. Känslighetsberäkningar visar också att även om vi sänker inkomstgränsen något för de utländska medborgarna så ger detta endast detaljförändringar. Den allmänna bild som tabellerna ger påverkas inte.

Vid jämförelse mellan utländska medborgare och totalbefolkningen ger tabellerna i det stora hela samma bild som AKU-undersökningarna. I praktiskt taget varje åldersklass har de utländska medborgarna lägre andel förvärvsarbetande än totalbefolkningen. Främst gäller detta männen. Ett undantag är åldern 16 - 19 år.

De utrikes födda med svenskt medborgarskap har åldersspecifika förvärvsintensiteter som ungefär ligger i nivå med — eller efter standardisering något över — för vad som gäller för totalbefolkningen. Betraktar vi de naturaliserade sedan 1968 har dessa genomgående mycket höga förvärvsintensiteter. I samtliga åldersklasser har de naturaliserade sedan 1968 högre förvärvsintensiteter än totalbefolkningen. Uppdelning efter kön visar att detta förklaras av kvinnornas höga förvärvsintensiteter. De naturaliserade männen har ungefär samma eller i vissa åldersklasser något lägre förvärvsintensiteter som männen i totalbefolkningen.

En del av de naturaliserade sedan 1968 är födda i Sverige. Denna grupp andra generation invandrare har åldersspecifika förvärvsintensiteter som ungefär ligger i nivå med totalbefolkningens och är högre än de utländska medborgarnas.

I tabell 3.10 har vi beräknat åldersstandardiserade index för andel förvärvsarbetande i åldern 16 - 64 år för några olika invandrargrupper. Vid åldersstandardiseringen har använts åldersspecifika förvärvsintensiteter i totalbefolkningen. Vid könsstandardisering har använts totalbefolkningens könsammansättning.³⁾ ⁴⁾ Jämförelsen av respektive invandrargrupp sker således endast gentemot totalbefolkningen. Däremot bör man vara försiktig med att använda indexen för jämförelse mellan invandrargrupperna.

De invandrargrupper som finns i tabellen är av olika kategorier. De har också valts

med detta i åtanke. Vi har dels invandrare från länder varifrån vi i huvudsak har haft arbetarinvandring, som Finland, Italien och Jugoslavien, och dels invandrare från länder varifrån vi har haft flyktinginvandring som Chile och Tjeckoslovakien. Vidare studeras invandrare från Grekland och Västtyskland. Invandringen från Grekland har bestått av både arbetskraftsinvandring och flyktinginvandring. Invandringen från Västtyskland har i huvudsak varit en arbetskraftsinvandring och med ett relativt stort inslag av välutbildade personer.

I tabellen ordnas grupperna efter antalet utländska medborgare i respektive grupp. Ålders- och könsstandardiserat index för samtliga utländska medborgare är 94 dvs dessa förvärvsarbetar 6 procent mindre, med hänsyn till deras ålders- och könssammansättning, relativt totalbefolkningen. Detta visar mycket god överensstämmelse med motsvarande standardisering på grundval av AKU 1978 (sysselsatta 20 - w timmar). Denna ger index 95. För samtliga naturaliserade sedan 1968 och samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap överstiger däremot index 100. I båda fallen är index 102, dvs man förvärvsarbetar 2 procent mer med hänsyn till ålders- och könssammansättning, relativt totalbefolkningen.

Som synes finns mycket stora variationer i index för olika grupper. Mycket höga förvärvsintensiteter uppvisar kvinnor från Jugoslavien, kvinnor med grekiskt medborgarskap samt naturaliserade kvinnor från Tjeckoslovakien. Låga förvärvsintensiteter har invandrare med medborgarskap i Chile och Tjeckoslovakien. Den sistnämnda invandrargruppen är numera ganska liten. Flertalet invandrare från Tjeckoslovakien hade 1978 svenskt medborgarskap. Högre förvärvsintensiteter har naturaliserade chilensare. Det bör dock betonas att denna grupp är mycket liten.

Relativt låga förvärvsintensiteter uppvisar också män med grekiskt medborgarskap samt kvinnor med tyskt medborgarskap. En viss reservation bör kanske tilläggas för grekiska män. De verkliga förvärvsintensiteterna kan vara något högre än vad tabellen visar. Möjligen finns i denna grupp arbeten där hela familjen deltar men där kvinnan är den formellt anställda. Vi återkommer till detta i avsnittet om inkomster. På motsvarande sätt kan förvärvsintensiteterna möjligen vara något överskattade för grekiska kvinnor.

En förklaring till de låga förvärvsintensiteterna för chilenska medborgare kan vara att dessa har anlänt under en stagnationsperiod i svensk ekonomi. Dessutom kan förvärvsintensiteterna något underskattas genom att det fanns en hel del nyanlända under 1978. Det kan således finnas förvärvsarbete som inte nådde upp till den använda inkomstgränsen på grund av kort vistelsetid i landet under året. Men det är naturligtvis också fullt tänkbart att arbetsutbudet är lågt i denna grupp. Låga förvärvsintensiteter för latinamerikaner har man funnit också i andra undersökningar, se Arbetsmarknadsdepartementet (1981). Även bland invandrare med med-

borgarskap i Tjeckoslovakien finns sannolikt en del personer som kommit relativt sent.⁵⁾ Det är svårt att göra någon djupare analys utan mer bakgrundsinformation.

Tendensen är att bland männen har de naturaliserade högre förvärvsintensiteter än de som har kvar sitt utländska medborgarskap. Bland kvinnorna finns det ingen klar tendens på denna punkt. Exempelvis har naturaliserade tyska kvinnor klart högre förvärvsintensiteter än kvinnor med tyskt medborgarskap medan det omvända gäller för grekiska kvinnor. De höga förvärvsintensiteterna hos kvinnor med jugoslaviskt medborgarskap kan vara ett uttryck för att många tänker återutvandra och inför detta har man ett målsparande. Å andra sidan har även naturaliserade invandrar-kvinnor från Jugoslavien mycket höga förvärvsintensiteter. Naturalisering innebär sannolikt att man tänker stanna i Sverige. Att männen i motsvarande grupper — relativt de naturaliserade — har lägre förvärvsintensiteter beror möjligen på att det kan finnas skillnader i yrkesställning. De utländska medborgarna befinner sig i stor utsträckning i tillverkningsindustrin som har haft sysselsättningsproblem under 70-talet.

Det finns studier på svenskt material som påvisar ett negativt samband mellan mannens inkomst och kvinnans förvärvsintensitet, se exempelvis Järnek (1971). Låga inkomster (förvärvsintensiteter) bland männen skulle generera höga förvärvsintensiteter bland kvinnorna för att upprätthålla en viss konsumtionsnivå i familjen. Möjligen finns en sådan tendens för greker. Tabellen tillåter dock ingen analys på denna punkt. För detta skulle vi behöva ha uppgifter om förvärvsintensiteter för män och kvinnor för varje hushåll. Detta finns inte i vårt material. Försök till testning av sambandet mellan kvinnans förvärvsintensitet och antalet år mannen varit i Sverige gjordes av Ohlsson (1975). Han fann dock endast ett svagt samband.

Sett för båda könen återfinnes de högsta förvärvsintensiteterna hos invandrare från Jugoslavien (både med jugoslaviskt medborgarskap och naturaliserade jugoslaver) samt hos naturaliserade invandrare från Finland och Tjeckoslovakien. En invandrar-grupp bestående i huvudsak av flyktingar har således mycket höga förvärvsintensiteter. Sannolikt är det frågan om en utbildningsmässigt ganska utselektad grupp som hade lätt att komma in på svensk arbetsmarknad.

Vi har i materialet från 1978 inga uppgifter om invandrare (flyktingar) från Ungern, som kom i slutet av 50-talet. Men bearbetning av annat material (folkräkningen 1960) visar att dessa tidigt var väl inne på den svenska arbetsmarknaden. Redan 1960 hade invandrare med ungerskt medborgarskap klart högre åldersspecifika förvärvsintensiteter än svenskbefolkningen. Männens förvärvsintensiteter var som svenska mäns medan kvinnorna hade mycket högre förvärvsintensiteter än svenska kvinnor. Kan de funna höga förvärvsintensiteterna för invandrankvinnor från Ung-

ern, från Jugoslavien och naturaliserade invandrarkvinnor från Tjeckoslovakien vara uttryck för en högre kvinnlig förvärvsintensitet i öststater?

Tabell 3.5. Andel förvärvsarbetande 1—W timmar per vecka, arbetslöshet och arbetskraftstal i procent i riket år 1980. 1)2) Siffrorna inom parentes anger andelen förvärvsarbetande 20—W timmar per vecka. Båda könen.

Ålder	Totalbefolkning			Utländska medborgare		
	Andel förvärvsarbetande	Arbetslöshetsgrad i procent	Arbetskraftstal	Samtliga		
				Andel förvärvsarbetande	Arbetslöshetsgrad i procent	Arbetskraftstal
16—24 år	67,3 (61,8)	5,1	70,8	64,4 (58,4)	7,5	69,7
25—44 år	88,1 (84,0)	1,5	89,4	81,9 (78,2)	3,1	85,0
45—64 år	76,3 (71,9)	1,3	77,3	74,5 (71,8)	1,3	75,8
65—74 år	8,6 (5,7)	0,0	8,6	2,9 (2,9)	0,0	2,9
16—64 år	79,9 (75,4)	2,0	81,5	76,9 (72,9)	4,0	80,1
16—74 år	70,1 (65,8)	2,0	71,3	75,3 (71,3)	4,0	78,4

Ålder	Utländska medborgare					
	Finländska medborgare			Jugoslaviska medborgare ³⁾		
	Andel förvärvsarbetande	Arbetslöshetsgrad i procent	Arbetskraftstal	Andel förvärvsarbetande	Arbetslöshetsgrad i procent	Arbetskraftstal
16—24 år	68,4 (63,8)	7,0	73,5			
25—44 år	86,5 (83,2)	3,4	89,6			
45—64 år	73,8 (71,4)	1,9	74,8			
65—74 år	5,0 (3,1)	0,0	5,0			
16—64 år	80,2 (76,8)	3,9	83,5			
16—74 år	78,5 (75,1)	3,9	81,6	81,0 (79,6)	4,0	84,7

Källa: SCB, AKU 1980.

- 1) Arbetskraftstal anger andelen personer som tillhör arbetskraften. Dessa är antingen förvärvsarbetande eller arbetslösa.
- 2) Arbetslöshetsgraden beräknas som antalet arbetslösa i förhållande till antalet personer som tillhör arbetskraften.
- 3) Materialet för litet för att brytas ner i åldersklasser.

Tabell 3.6. Andel förvärsarbetande 20—W timmar per vecka i procent i riket år 1975.¹⁾

Siffrorna inom parentes har erhållits efter hänsynstagande till avvikande könsammansättning gentemot totalbefolkningen. Båda könen.

Ålder	Utländska medborgare			Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
	Samtliga	Därav: Finländska medborgare	Jugoslaviska medborgare		
16—19 år	43,8 — 46,5	49,0 — 51,1	36,1 — 39,2	42,8 — 43,7	41,9 — 42,4
20—24 år	59,9 — 65,7	65,8 — 70,2	66,8 — 73,4	64,4 — 66,3	66,0 — 67,4
25—29 år	65,7 — 71,0	70,4 — 74,1	77,2 — 82,6	69,8 — 71,7	72,3 — 74,0
30—34 år	70,6 — 75,9	74,3 — 77,6	81,1 — 86,0	72,9 — 74,6	73,3 — 74,7
35—39 år	73,2 — 78,0	75,3 — 78,6	81,2 — 85,8	75,3 — 76,6	75,4 — 76,6
40—44 år	74,2 — 78,3	75,5 — 78,5	80,3 — 84,4	77,6 — 78,5	78,0 — 78,9
45—49 år	72,6 — 76,3	73,4 — 76,2	74,4 — 79,5	76,0 — 76,8	77,6 — 78,4
50—54 år	67,6 — 71,1	65,0 — 67,5	66,7 — 74,5	72,0 — 72,6	73,6 — 74,2
55—59 år	60,6 — 63,6	57,7 — 60,1	54,8 — 63,2	63,2 — 63,8	65,7 — 66,2
60—64 år	42,3 — 45,2	37,7 — 39,1	28,4 — 35,2	46,5 — 46,9	46,5 — 46,9
16—64 år	65,9 — 70,6	68,7 — 72,0	73,3 — 78,6	69,3 — 70,3	67,5 — 68,5
16—W år	64,3 — 68,9	67,4 — 70,6	72,3 — 77,7	59,2 — 60,0	55,2 — 55,9

Källa: FOB 1975 råtabell EN 14 och specialuttag.

1) Motsvarar minst halvtid. Vi nöjer oss med andelen förvärsarbetande 20—W timmar per vecka.

Andelen som förvärsarbetar 1—19 timmar per vecka är mycket liten och har knappast någon betydelse för det allmänna intryck som tabellerna ger vid jämförelse mellan olika befolkningsgrupper.

Tabell 3.7. Andel förvärvsarbetande i procent (andel med minst 20.000 kr i arbetsinkomst)¹⁾ år 1978 räknat på befolkningen den 31/12 1978. Båda könen. Siffrorna inom parentes har erhållits efter hänsynstagande till avvikande könssammansättning gentemot totalbefolkningen.

Ålder	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968 -		Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
		Samtliga	Därav födda i Sverige		
16—19 år	29,1	31,1	28,5	32,5	28,5
20—24 år	66,7	76,3	76,2	74,0	74,5
25—34 år	75,2	80,1 (80,9)	78,0 (79,5)	80,3	80,4
35—49 år	80,2 (79,1)	85,3	82,4 (83,2)	84,2 (84,9)	83,1
50—59 år	69,5 (68,5)	75,6	2)	73,8 (75,5)	74,3
60—64 år	45,6	53,5		50,9 (53,6)	51,0
65—W år	5,0	6,8		6,3 (7,0)	4,7
16—64 år	71,0	74,2	56,0	75,7 (76,6)	72,4
16—W år	69,1	71,4	52,5	64,9 (66,0)	58,6

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

- 1) Arbetsinkomst = A-inkomst av tjänst, jordbruksfastighet och rörelse samt sjöinkomst minus pension, ersättning vid arbetslöshet och livränta, Sjukpenning ingår.
- 2) Antalet individer i åldersklasserna 50—59 år och 60—64 år är litet och vi avstår därför från att här beräkna förvärvsintensiteter. I åldersklassen 65—W är antalet individer större men antalet som når över 20.000 kr i arbetsinkomst är mycket litet, vilket gör att vi även för denna åldersklass avstår från att beräkna förvärvsintensitet. Även mycket små förändringar i det absoluta antal, som når över 20.000 kr får stor betydelse för andelstalet. De relativt låga andelstalen för åldersklassen 16—64 år och 16—W år beror naturligtvis på att naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige i stor utsträckning finns i åldersklassen 16—24 år.

Tabell 3.8. Andel förvärvsarbetande i procent (andel med minst 20.000 kr i arbetsinkomst) år 1978 räknat på befolkningen den 31/12 1978. Män.

Ålder	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968-		Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
		Samtliga	Därav födda i Sverige		
16-19 år	29,8	34,5	31,2	36,2	31,0
20-24 år	69,5	79,0	78,3	76,8	76,7
25-34 år	82,1	89,1	88,1	89,6	91,7
35-49 år	86,5	91,9	88,6	92,6	93,2
50-59 år	79,2	84,4	1)	87,1	87,6
60-64 år	58,2	64,5		69,6	68,9
65-W år	8,5	10,3		11,6	8,1
16-64 år	77,8	80,3	58,6	85,8	82,6
16-W år	76,3	77,7	55,5	76,6	69,2

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell 3.9. Andel förvärvsarbetande i procent (andel med minst 20.000 kr i arbetsinkomst) år 1978 räknat på befolkningen den 31/12 1978. Kvinnor.

Ålder	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968-		Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
		Samtliga	Därav födda i Sverige		
16-19 år	28,5	27,1	25,4	28,0	25,9
20-24 år	64,4	73,0	73,9	70,4	72,2
25-34 år	68,0	72,4	70,5	71,3	68,6
35-49 år	71,5	78,3	77,6	77,0	72,6
50-59 år	58,0	66,2	1)	64,1	61,3
60-64 år	33,2	42,9		38,5	34,0
65-W år	2,6	3,9		3,5	2,1
16-64 år	63,4	67,8	53,3	67,2	62,0
16-W år	61,3	64,9	49,6	55,7	48,5

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Se not 2 tabell 3.7.

Tabell 3.10. Ålderstandardiserat index för andel förvärvsarbete i åldern 16–64 år. Befolkningen den 31/12 1978.¹⁾

	Män	Kvinnor	Båda könen. Könsstandardiserad
I Totalbefolkning	100	100	100
II Svenskbefolkning ²⁾	100	100	100
III Utländska medborgare	91	97	94
Därav medborgarskapsland:			
Finland	96	105	100
Jugoslavien	96	118	105
Grekland	84	114	97
Tyskland	94	82	89
Chile	76	81	78
Italien	91	88	90
Tjeckoslovakien	83	79	81
IV Naturaliserade 1968 –	99	106	102
Därav födda i:			
Finland	101	109	104
Jugoslavien	98	114	104
Grekland	89	103	94
Tyskland	101	100	101
Chile	95	100	97
Italien	98	98	98
Tjeckoslovakien	97	109	102
V Utrikes födda med svenskt medborgarskap	100	105	102
Därav födda i:			
Finland	101	108	103
Jugoslavien	98	113	104
Grekland	89	101	93
Tyskland	102	103	103
Italien	97	99	98

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

- 1) Hur indexen utläses framgår av följande exempel. För finska medborgare är index 96 för män och 105 för kvinnor. Detta betyder att män med finskt medborgarskap har 4 procent lägre andel förvärvsarbete i åldersklassen 16–64 år i jämförelse med vad man skulle förvänta sig med hänsyn till deras ålderssammansättning. Kvinnor med finskt medborgarskap har på motsvarande sätt 5 procent högre andel förvärvsarbete.
- 2) Svenskbefolkning = Totalbefolkning – utländska medborgare – inrikes födda med svenskt medborgarskap – naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige. Denna definition användes i fortsättningen genomgående för inkomstmaterialet från 1978.

3.3. Inkomster

3.3.1. Arbetsinkomster

Tidigare undersökningar, se exempelvis SCB (1977), över de utländska medborgarnas inkomster visar att dessa tenderar att koncentreras till mellaninkomstskikten och att låga eller höga inkomster är mindre förekommande än i den övriga befolkningen. Att så få utländska medborgare befinner sig i de lägsta inkomstskikten förklaras med att de utländska kvinnorna i större utsträckning än svenska kvinnor förvärvsarbetar heltid. Att så liten andel av de utländska medborgarna har höga inkomster torde främst förklaras med deras koncentration till arbetaryrken. Även Wadensjö (1972) fann ett liknande mönster. Denna undersökning avsåg personer som invandrade 1961 - 1968 och undersökningsåret var 1969. En del naturaliseringsar hade skett men flertalet i Wadensjös studie var utländska medborgare. Även en senare undersökning, se Arbetsmarknadsdepartementet (1981) visade på liten andel höginkomsttagare bland utländska medborgare. Andelen låginkomsttagare var dock nu ungefär densamma som bland svenska medborgare.

Undersökningar tyder på att för samma arbeten finns inga större skillnader mellan löner för svenska och utländska medborgare, se Wadensjö (1975). Löneskillnader som finns beror på skillnader i yrkesstruktur. Dessutom kan naturligtvis löneinkomsten sett över en tidsperiod (ett år) påverkas av arbetstidens längd.

Genom sambearbetningen av befolknings- och inkomstregistret för inkomståret 1978 har det varit möjligt att studera inkomsterna också för större delen av den naturaliserade gruppen. I SCB (1977) och SCB (1981) finns också vissa inkomstuppgifter för naturaliserade, dock ej uppdelat på ålder och födelseland. I tabell 3.11 och 3.12 jämföres medelvärdet av arbetsinkomsterna i olika åldersklasser för de som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Respektive population definieras som kyrkobokförda den 31/12 1978. De uppgifter om arbetsinkomst som finns för totalbefolkningen ligger mycket nära vad som gäller för den svenska befolkningen. Detta ser vi genom att i tabellerna ange inkomsterna för svenskbefolkningen. Denna definieras på samma sätt som tidigare, se tabell 3.10.

Innan tabellerna studeras bör man komma ihåg några saker. Det ena är att det bland de utländska medborgarna finns varje år nyanlända, eller i utlandet en del av året boende, personer som får låga inkomster genom den korta vistelsetiden i landet under året. Problemet är således detsamma som när vi definierade förvärvsarbete med en inkomstgräns. Men någon *avgörande* betydelse för den allmänna bild som tabell 3.11 och 3.12 ger kan detta knappast ha. De som lämnade landet under året — och på det sättet fick kort vistelsetid — finns däremot inte med i tabellerna. Uppgifterna avser kyrkobokförda den 31/12. I vissa fall kan dock finnas eftersläpning i avregistreringen från folkbokföringen. Det andra är att vi inte kunnat beakta eventuella

skillnader i arbetad tid (deltid - halvtid - heltid) mellan de olika grupperna. Någon ledtråd kan dock erhållas ifrån folk- och bostadsräkningen 1975. Av denna framgår att de förvärvsarbetande männens fördelning mellan deltid, halvtid och heltid skilde sig mycket lite åt mellan utländska medborgare, utrikes födda med svenskt medborgarskap och totalbefolkningen, se Ekberg (1982). Någon större förändring torde härvidlag knappast ha inträffat mellan 1975 och 1978. (Uppgifter om naturaliserade sedan 1968 kan inte erhållas ur FOB 1975.)⁶⁾ Bland kvinnorna finns dock skillnader i arbetad tid. Mer om detta nedan.

Tabellerna visar att manliga utländska medborgare i allmänhet ligger lägre än de övriga grupperna. Kanske något förvånande är att männen bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap i ett flertal åldersklasser har högre medelinkomst än total (svensk)befolkningen. I något fall gäller samma sak också för gruppen naturaliserade sedan 1968.

Noterbart är de höga inkomsterna för både män och kvinnor i åldersklassen 35 - 49 år bland naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige.

En väsentlig förklaring till den relativt låga medelinkomsten för utländska män torde vara att här återfinnes många av 60- och 70-talets arbetskraftsinvandrare vilka i stor utsträckning gick till låginkomstyrken. Många av dessa invandrare har behållit sitt främmande medborgarskap trots att de uppfyller kvalifikationstiden för att få svenskt medborgarskap. Bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap återfinnes idag många av de tidigt anlända välutbildade invandrarna som gick in på en god arbetsmarknad, vilket kan förklara deras relativt höga inkomster. Möjligen existerar det också en selektionsmekanism på så sätt att de som tycker sig ha lyckats i Sverige i större utsträckning söker svenskt medborgarskap.

Bland kvinnorna ligger de utländska medborgarna ungefär i nivå med eller i vissa fall något över för vad som gäller för totalbefolkningen. Förklaringen torde främst vara relativt mer heltidsarbete bland de utländska kvinnorna. Bland kvinnorna i gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap är däremot fördelningen på arbetad tid, enligt FOB 1975, ungefär densamma som för totalbefolkningen, se Ekberg (1982).

Men invandrarna är en mycket heterogen grupp både vad avser yrkestillhörighet och arbetsutbud. Man kan därför förvänta stora skillnader i årsinkomster mellan olika delgrupper. I tabell 3.13 och 3.14 finns en översiktlig sammanställning för några olika invandrargrupper i åldersklassen 16 - 64 år.

Inom åldersklassen 16 - 64 år varierar ålderssammansättningen mellan de olika grupperna. Eftersom inkomstnivån — för i första hand männen — skiljer sig åt mellan åldersklasserna så visar vi också inom parentes de åldersstandardiserade arbets-

inkomsterna för de olika invandrargrupperna. Vid standardiseringen har ålderssammansättningen antagits vara densamma som i totalbefolkningen. För de utländska medborgarna har dock standardiseringen, i flertalet fall, liten betydelse. Ibland blir inkomsten något lägre, ibland något högre. Detta förklaras av två motverkande krafter. De utländska medborgarna finns i relativt stor utsträckning i åldersklassen 16 - 35 år där inkomsterna ännu inte blivit så höga, men de finns dessutom i mycket liten utsträckning i de äldsta åldersklasserna (55 - 64 år) där inte heller inkomsterna är så höga som i de mellanliggande åldersklasserna. För de naturaliserade betyder dock standardiseringen att deras inkomster i flera fall blir något lägre.

Tyska män — speciellt naturaliserade — har höga inkomster. Deras inkomster ligger i nivå med eller över genomsnittet för svenska män. Samma sak gäller för naturaliserade män från Tjeckoslovakien. Dessa ligger i nivå med naturaliserade tyskar. Män med finländskt, jugoslaviskt och italienskt medborgarskap ligger ungefär på genomsnittet för samtliga utländska män och under genomsnittet för svenska män. Män med grekiskt medborgarskap ligger något under genomsnittet för samtliga utländska män. Låga inkomster uppvisar också män som har medborgarskap i Chile (främst) och Tjeckoslovakien, vilket sannolikt är uttryck för låga förvärvsintensiteter. För den sistnämnda gruppen finns således en mycket stor skillnad gentemot invandrare från Tjeckoslovakien som naturaliserats. Som nämnts tidigare finns små invandrargrupper från Tjeckoslovakien som har kommit relativt sent. Annars har merparten av invandrarna från Tjeckoslovakien numera svenskt medborgarskap. För samtliga grupper gäller att de naturaliserade uppvisar högre medelinkomster än dem som har kvar sitt utländska medborgarskap.

Bland kvinnorna är bilden annorlunda. Här är det personer med jugoslaviskt och grekiskt medborgarskap som uppvisar höga inkomster, klart högre än för de övriga invandrargrupperna samt svenska kvinnor. Anmärkningsvärt är att bland grekiska medborgare har kvinnorna något högre medelinkomst än männen. En väsentlig förklaring är att kvinnor med grekiskt och jugoslaviskt medborgarskap uppvisar ett mycket stort arbetsutbud. Man har både en hög andel förvärvsarbetande och — bland de som förvärvsarbetar — en mycket hög andel heltidsarbetande. (Möjligen kan också en del av de höga registrerade inkomsterna för grekiska kvinnor förklaras med att det kan finnas arbete som utföres av flera familjemedlemmar men där kvinnan är formellt anställd.)⁷⁾ Av råtabeller från FOB 1975 framgår, i åldersklassen 16 - 64 år, att cirka 80 procent av de sysselsatta kvinnorna med grekiskt och jugoslaviskt medborgarskap arbetade heltid mot cirka 55 procent för svenska kvinnor. Någon större förändring mellan 1975 och 1978 torde inte ha skett.⁸⁾

Naturaliserade grekiska kvinnor och kanske i någon mån jugoslaviska kvinnor har lägre arbetsinkomster än dem som har kvar sitt utländska medborgarskap. En tolk-

ning är att man efter ett antal års vistelse i Sverige trappar ner sin arbetsinsats, kanske beroende på att deras män efterhand får högre inkomster. Några uppgifter om arbetad tid för naturaliserade greker och jugoslaver har vi dock inte. (Naturaliserade jugoslaviska kvinnor har ändå relativt höga arbetsinkomster vilket tyder på långa arbetstider även för dessa.) Det är också möjligt att grekiska och jugoslaviska kvinnor som har kvar sitt utländska medborgarskap har för avsikt att återutvandra i större utsträckning. Inför detta kan finnas ett starkt målsparande, vilket för att realiseras kräver stor arbetsinsats.

Sett från den sistnämnda utgångspunkten så borde man kanske också förvänta sig att män med grekiskt och jugoslaviskt medborgarskap borde ha högre inkomster än greker och jugoslaver som förvärvat svenskt medborgarskap. Att så inte är fallet kan bero på att de flesta män redan arbetar heltid och att det är svårt att på något väsentligt sätt öka på inkomsterna genom förlängning av arbetstiderna. Skillnader i yrkessammansättning blir därför av större betydelse för män. Som nämnts tidigare kan det också finnas en mindre effekt av att det bland de utländska medborgarna varje år finns nyanlända grupper som får låg inkomst genom att man vistas endast en del av året i Sverige.

För kvinnor från Finland, Tyskland, Tjeckoslovakien och Chile är bilden annorlunda. Naturaliserade kvinnor med härkomst från dessa länder har högre inkomster än de som har kvar sitt främmande medborgarskap samtidigt som samma sak gäller för männen. Speciellt höga inkomster har naturaliserade kvinnor från Tjeckoslovakien. Inkomstnivåerna tyder på att naturaliserade kvinnor i dessa grupper återfinnes i bättre betalda yrken än dem som har kvar sitt utländska medborgarskap.

En intressant fråga är hur inkomstprofilen ser ut. En ungefärlig uppfattning om detta kan vi få genom att beräkna andelen låginkomsttagare respektive höginkomsttagare. Dessa andelar finns i tabell 3.13 och 3.14. Det är naturligtvis inte självklart vilka inkomster som skall anses som låga eller höga. Men låt oss betrakta en person som låginkomsttagare om han/hon hade en arbetsinkomst på 100 kr – 20 000 kr år 1978. Om man haft minst 100 000 kr i arbetsinkomst räknas man som höginkomsttagare. Möjligen borde den senare gränsen sättas lägre för kvinnorna, men för enkelhetens skull användes 100 000 kronorsgränsen för båda könen. Någon åldersstandardisering av andelen låg- respektive höginkomsttagare har vi inte gjort.

Bland männen är bilden att utrikes födda med svenskt medborgarskap som grupp har mindre andel låginkomsttagare och större andel höginkomsttagare än *både* män med utländskt medborgarskap och svenska män. Som vanligt varierar mönstret starkt mellan olika invandrargrupper. Relativt stor andel låginkomsttagare finns bland grekiska män, medan andelen är liten bland tyska och (i viss mån) bland jugoslaviska män. (Inkomstspridningen bland jugoslaver förefaller vara mindre än i övri-

ga grupper.) Tyska män har också en mycket stor andel höginkomsttagare.

Även bland kvinnorna är, för de naturaliserade, andelen låginkomsttagare mindre och andelen höginkomsttagare större än för både kvinnor med utländskt medborgarskap och svenska kvinnor. För *samtliga* kvinnor med utländskt medborgarskap är andelen låginkomsttagare ungefär lika stor som bland svenska kvinnor. Skillnaderna är stora mellan de olika delgrupperna. Speciellt jugoslaviska kvinnor och kvinnor med grekiskt medborgarskap uppvisar en liten andel låginkomsttagare. Som nämnts tidigare är förklaringen säkerligen en stor andel heltidsarbetande. Bland kvinnor med grekiskt medborgarskap har vi också en anmärkningsvärd stor andel höginkomsttagare.

Som nämnts tidigare finns bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap en obetydlig grupp som är födda som svenska medborgare utomlands (barn till i utlandet verksamma svenskar). Finns det någon risk att om dessa har en »avvikande» inkomstfördelning att de därigenom får stor betydelse i inkomstklasser med små frekvenser? För hela andelen med minst 100 000 kr bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap torde detta dock inte vara fallet. Även om de som är födda som svenska medborgare utomlands skulle vara starkt överrepresenterade i denna inkomstklass så gör känslighetsberäkningar troligt att gruppen ändå är för liten för att påverka den allmänna bild som vi fått fram.⁹⁾

Populationerna har olika ålderssammansättning. I jämförelse med totalbefolkningen har de utrikes födda med svenskt medborgarskap relativt fler i »höginkomståldrar» (40 - 50 års åldern) medan de utländska medborgarna har relativt färre i dessa åldrar. En standardisering med hänsyn till åldersfaktorn kan således förväntas ge en något mindre andel i de högsta inkomstklasserna för de utrikes födda med svenskt medborgarskap i jämförelse med vad tabell 3.13 - 3.14 visar. Några stora förändringar blir det dock knappast frågan om. Några enkla beräkningar visar nämligen att även inom samma åldersklasser är andelen i de högsta inkomstklasserna (100 000 kr och däröver) för de utrikes födda med svenskt medborgarskap fortfarande i nivå med eller, för kvinnorna, något högre än vad som gäller för totalbefolkningen.¹⁰⁾

Tabell 3.11. Medelvärde av arbetsinkomst i 1000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Män.¹⁾

Ålder	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968-		Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning	Svenskbe-folkning
		Samtliga	Därav födda i Sverige			
16-19 år	18,8	19,5	18,0	20,3	17,5	17,3
20-24 år	36,8	38,4	37,4	38,4	38,2	38,3
25-34 år	49,3	53,5	51,4	55,9	57,8	58,7
35-49 år	58,6	64,2	71,1	68,8	69,7	70,6
50-59 år	58,8	63,0	67,4	69,9	67,2	67,3
60-64 år	50,7	52,0	57,8	61,2	55,7	55,5
65-W år	24,5	26,8	15,7	27,4	18,3	18,0
16-64 år	50,0	52,4	32,3	62,4	57,6	58,0

Källa: Sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret för 1978.

1) Arbetsinkomst = A-inkomst av tjänst, jordbruksfästighet och rörelse samt sjöinkomst minus pension, ersättning vid arbetslöshet och livränta. Sjukpenning ingår.

Tabell 3.12. Medelvärde av arbetsinkomst i 1000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Kvinnor.

Ålder	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968-		Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning	Svenskbe-folkning
		Samtliga	Därav födda i Sverige			
16-19 år	17,3	15,7	15,1	16,1	15,1	15,0
20-24 år	31,1	33,0	33,2	32,4	33,0	33,1
25-34 år	35,2	36,5	34,4	36,5	35,0	35,0
35-49 år	39,7	41,9	43,8	41,6	39,1	38,9
50-59 år	38,5	41,9	37,8	41,0	38,1	37,8
60-64 år	34,5	38,5	34,8	36,3	31,6	31,3
65-W år	16,5	18,8	11,9	16,5	12,6	12,5
16-64 år	34,5	36,4	26,8	39,1	34,7	34,5

Källa: Sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret för 1978.

Tabell 3.13. Medelvärdet av arbetsinkomst i 1000-tal kronor för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Siffrorna inom parentes har erhållits efter åldersstandardisering. Andel av inkomsttagarna i procent med < 20.000 kr och > 100.000 kr. Män 16–64 år.

	Medelvärde	Andel 0,1 – 19,9 tke	Andel > 100 tkr
I Totalbefolkning	57,6	12,1	7,1
II Svenskbefolkning	58,0	12,0	7,3
Utländska medborgare	50,0 (49,9)	15,1	3,4
Därav medborgarskapsland:			
Finland	49,5 (48,7)	12,4	1,1
Jugoslavien	50,5 (47,9)	11,6	1,1
Grekland	46,3 (45,2)	18,9	2,5
Tyskland	61,0 (57,1)	11,1	9,0
Chile ¹⁾	≈ 35,0	—	—
Italien	50,9 (48,1)	12,3	3,2
Tjeckoslovakien ¹⁾	≈ 46,0	—	—
III Naturaliserade 1968 –	52,4 (53,7)	14,6	4,4
Därav födda i:			
Finland	52,5 (52,9)	11,5	2,3
Jugoslavien	53,1 (50,4)	10,0	2,0
Grekland	51,2 (48,6)	14,3	4,0
Tyskland	65,4 (57,4)	6,7	9,3
Chile ¹⁾	≈ 46,0	—	—
Italien	55,8 (50,9)	10,2	4,8
Tjeckoslovakien ¹⁾	≈ 72,0	—	—
IV Utrikes födda med svenskt medborgarskap	62,4 (57,8)	8,7	9,0
Därav födda i:			
Finland	57,9 (56,4)	9,1	5,2
Jugoslavien	54,1 (51,2)	9,6	2,4
Grekland	53,4 (53,1)	14,0	4,8
Tyskland	71,8 (62,5)	5,7	14,8
Italien	58,9 (52,7)	9,7	6,0

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

- 1) Av kostnadsskäl har det endast varit möjligt att ta fram sammanfattningstabeller över arbetsinkomster i ålder 20–64 år för invandrare från Chile och Tjeckoslovakien. För ålder 16–19 år har arbetsinkomsterna antagits vara desamma som för samtliga utländska medborgare respektive samtliga naturaliserade sedan 1968 i åldersklassen 16–19 år. Det uppkomna felet är litet och kan rimligen inte röra sig om mer än ett 1000-tal kr. För exempelvis naturaliserade invandrare från Tjeckoslovakien skulle den verkliga medelinkomsten ligga mellan 71.000 – 73.000 kr.

Tabell 3.14. Medelvärde av arbetsinkomst i 1000-tal kronor för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Siffrorna inom parentes har erhållits efter åldersstandardisering. Andel i procent av inkomsttagarna med < 20.000 kr och > 100.000 kr. Kvinnor 16–64 år.

	Medelvärde	Andel 0,1 – 19,9 tkr	Andel > 100 tkr
I Totalbefolkning	34,7	26,3	0,5
II Svenskbefolkning	34,5	26,6	0,5
III Utländska medborgare	34,5 (35,1)	26,8	0,4
Därav medborgarskapsland:			
Finland	35,4 (36,3)	23,6	0,1
Jugoslavien	42,1 (39,9)	14,1	0,2
Grekland	46,7 (45,4)	15,6	3,0
Tyskland	33,2 (33,8)	31,7	0,8
Chile ¹⁾	≈ 27,0	—	—
Italien	35,1 (35,7)	27,7	0,6
Tjeckoslovakien ¹⁾	≈ 33,0	—	—
IV Naturaliserade 1968 —	36,4 (37,2)	23,6	0,7
Därav födda i:			
Finland	37,9 (37,1)	19,3	0,2
Jugoslavien	40,3 (40,4)	15,8	0,4
Grekland	38,0 (38,5)	22,0	1,0
Tyskland	37,1 (34,5)	21,1	0,5
Chile ¹⁾	≈ 35,0	—	—
Italien	35,0 (34,7)	24,4	0,0
Tjeckoslovakien ¹⁾	≈ 45,0	—	—
V Utrikes födda med svenskt medborgarskap	39,1 (36,7)	19,4	1,0
Därav födda i:			
Finland	38,6 (36,7)	18,7	0,4
Jugoslavien	40,4 (39,8)	16,0	0,5
Grekland	37,1 (38,6)	23,3	0,9
Tyskland	39,5 (35,8)	18,6	1,0
Italien	37,5 (36,5)	22,0	0,5

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Se föregående tabell.

3.3.2. Andra inkomster och avdrag

I vilken utsträckning finns då invandrarna i andra inkomstslag (kapitalinkomster, pensionsinkomster m m)? Vi mäter dessa inkomster som skillnaden mellan sammanräknade inkomster och arbetsinkomst. En sammanställning finns i tabell 3.15. I tabellen har vi valt att sprida ut skillnaden mellan sammanräknade inkomster och arbetsinkomster på *samtliga* individer i respektive åldersklass. Detta beroende på att de individer som har någon arbetsinkomst och de individer som har någon sammanräknad inkomst ändå inte är exakt samma populationer. En iakttagelse som kan göras är att dessa andra inkomster är små i lägre åldersklasser, vilket också är vad man kan förvänta sig. En annan iakttagelse är att de utländska medborgarna genomgående redovisar lägre belopp än de andra grupperna. Speciellt stor är skillnaden i åldersklassen över 65 år där beloppet för de utländska medborgarna inte är mycket mer än hälften av vad som gäller för totalbefolkningen. Bidragande orsaker är här troligen folkpensionssystemets ofullständiga täckningsgrad bland åldringarna i gruppen utländska medborgare samt att man inte hunnit tjäna ihop så många ATP-poäng som i totalbefolkningen.¹¹⁾ En kortfattad framställning av villkoren för utländska medborgare att få svensk folkpension finns i kapitel 4.

Även de naturaliserade sedan 1968 uppvisar för männen i åldersklassen över 65 år ett relativt lågt belopp (dock högre än för utländska medborgare). Även här kan en förklaring vara en begränsad vistelsetid i landet och därmed inte så många intjänade ATP-poäng.¹²⁾ Påfallande högt ligger däremot de utrikes födda med svenskt medborgarskap. För kvinnorna har ännu så länge ATP-pensionen inte så stor betydelse, vilket torde förklara att skillnaderna mellan de olika grupperna - med undantag för utländska medborgare - är ganska små.¹³⁾ I flera åldersklasser uppvisar faktiskt de naturaliserade kvinnorna något högre belopp än kvinnorna i totalbefolkningen.

Mellan de sammanräknade inkomsterna och de beskattningsbara inkomsterna ligger avdrag av olika slag. Här finns dels avdrag som deklaranten själv gör och dels grundavdragen. De avdrag som deklaranten själv gör domineras av underskottsavdragen (främst på villor och andra fastigheter). Andra, men beloppsmässigt mindre, avdrag är förvärvsavdragen, premier till pensionsförsäkringar, periodiskt understöd m m. Efter dessa avdrag erhålles den taxerade inkomsten. Den beskattningsbara inkomsten erhålles genom att grundavdraget och det extra grundavdraget drages från den taxerade inkomsten. Det extra grundavdraget tillfaller i huvudsak pensionärer.

En totalsammanställning för hela åldersklassen 16 - w år finns i tabell 3.16. Här framgår att de utländska medborgarnas andel av de beskattningsbara inkomsterna är något större än deras andel av de sammanräknade inkomsterna. Resultatet är inte oväntat med tanke på att de utländska medborgarna har liten andel åldringar och i liten utsträckning bor i villa, se SCB (1977). De utländska medborgarnas andel av de

extra avdragen för pensionärer och villaavdragen blir därför lågt. De naturaliserades andel av sammanräknade inkomster och beskattningsbara inkomster ligger på ungefär samma nivå. Både andelen åldringar och andelen som bor i villa är högre än bland utländska medborgare, se SCB (1977). De deklarationsavdrag i form av periodiskt understöd för remitteringar till hemländerna som invandrarna får göra förefaller således i detta sammanhang vara alltför små för att ge några bestämda utslag i tabellen. Även sett ur betalningsbalanssynpunkt är remitteringarna försvinnande små.¹⁴⁾

Av tabellen framgår också att både de utländska medborgarna och de naturaliserades andel av arbetsinkomsterna klart överstiger deras andel av befolkningen 16 år och däröver. Detta förklaras naturligtvis av invandrarnas ålderssammansättning.

Tabell 3.15. Skillnad mellan sammanräknad inkomst och arbetsinkomst i 1000-tal kr per person år 1978.
Beloppen är framtänkade på samtliga personer i respektive åldersintervall.

Ålder	M ä n				K v i n n o r				
	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968-		Totalbefolkning	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968-		Utrikesfödda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
		Samtliga	Därfödda i Sverige			Samtliga	Därfödda i Sverige		
16-19 år	0,7	0,9	0,9	1,0	0,7	0,9	1,0	1,1	1,0
20-24 år	1,0	1,2	1,1	1,2	0,8	1,1	1,1	1,1	1,2
25-34 år	1,1	1,6	1,4	1,6	1,1	1,4	1,2	1,4	1,5
35-49 år	1,8	2,3	3,4	2,5	1,8	2,5	3,4	2,6	2,3
50-59 år	4,7	5,5	8,8	5,7	4,3	6,3	6,4	6,1	5,4
60-64 år	10,5	12,8	11,1	14,1	8,3	12,0	12,8	13,5	12,7
65-W år	16,1	22,3	20,4	30,9	11,2	18,0	20,0	21,4	20,6
16-W år	2,1	3,3	2,3	8,7	1,9	3,3	2,5	7,4	7,3

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell 3.16. Invandrarnas andel i procent av olika inkomstslag för befolkningen 16 år och däröver.

	Andel av totalbefolk- ningen $\geq$ 16 år den 31/12 1978	Andel av arbetsinkoms- terna	Andel av sammanräk- nade inkoms- ter	Andel av beskattnings- bara inkoms- ter 1)
A. Utländska medborgare	4,54	4,98	4,25	4,37
B. Naturaliserade 1968-	1,78	2,07	1,82	1,83
C. Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3,93	4,43	4,28	4,28

Källa: Sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret för 1978.

1) Kommunalt beskattningsbara inkomster.

3.3.3. Garantibelopp

Ägare av en- eller tvåfamiljsfastighet skall vid den kommunala taxeringen göra tillägg för garantibelopp för fastigheten. År 1978 utgjorde detta tillägg 2 procent av fastighetens taxeringsvärde. Om man ägt fastigheten endast en del av året jämkas garantibeloppet med hänsyn till detta.

Om frekvensen deklaranter som redovisar garantibelopp är stor i en befolkningsgrupp betyder detta en stor andel som bor i villa eller småhus. Dessutom är en villa eller småhus en förmögenhetstillgång. Visserligen framgår inte av vårt material skuldsättningen i fastigheterna men en väsentlig del av de nettoförmögenheter som finns i Sverige ligger i villor och småhus.

I tabell 3.17 redovisas andelen i åldern 16 - w år som för inkomståret 1978 deklarerat för garantibelopp. Som synes är frekvensen låg för utländska medborgare i genomsnitt. Att andelen som bor i villa eller småhus är låg bland utländska medborgare har också framkommit i andra undersökningar, se SCB (1977). Tabellen visar speciellt låg andel för personer med medborgarskap i Chile och Grekland, men även för personer med medborgarskap i Finland och Jugoslavien. Dessutom är garantibeloppen låga för dessa grupper, vilket antyder små fastigheter med låga taxeringsvärden.¹⁵⁾ Tänkbart är dock också att en förhållandevis stor andel av deras fastigheter endast innehafts en del av året, vilket ger lägre garantibelopp. För dessa grupper blir också det beräknade taxeringsvärdet per person lågt.

Bland tyska medborgare är andelen som redovisar garantibelopp relativt hög. Ännu högre är andelen för naturaliserade invandrare från Tyskland och Tjeckoslovakien. Dessa grupper ligger nära totalbefolkningen. Dessutom uppvisar tyskar med beteckningen utrikes födda med svenskt medborgarskap ett klart högre garantibelopp än svenskbefolkningen. Det beräknade taxeringsvärdet per person blir också högre än i svenskbefolkningen. Även naturaliserade invandrare från Jugoslavien och Italien har förhållandevis stor andel som redovisar garantibelopp.¹⁶⁾

Åldersfaktorn kan antagas påverka andelen som bor i villa eller småhus. Andelen är låg i unga hushåll. Materialet är dock inte så uppdelat att en åldersstandardisering direkt kan göras. Med ledning av uppgifter om boende från FOB 1975 kan det dock göras sannolikt att om andelen i varje åldersklass som deklarerat för garantibelopp hade varit densamma för utländska medborgare som för totalbefolkningen skulle andelstalet för samtliga utländska medborgare ligga på 23 - 24 procent. Med andra ord fortfarande en mycket stor skillnad gentemot tabellens 7,1 procent. Räknat på motsvarande sätt skulle andelen för samtliga naturaliserade sedan 1968 ligga på cirka 24 procent och för samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap på cirka 30 procent, dvs även i dessa fall över tabellvärdena.

Tabell 3.17. Andel i åldern 16–W år som för inkomståret 1978 deklarerat för garantibelopp.

	Andel i procent 16–W år	Medel-garanti- belopp i kronor	Beräknat taxe- ringsvärde i kro- nor per person 16–W år
I Totalbefolkning	27,1	2.100	28.430
II Svenskbefolkning	28,5	2.100	29.940
III Utländska medborgare	7,1	1.800	7.150
Därav medborgarskapsland			
Finland	7,3	1.600	5.820
Jugoslavien	6,4	1.600	5.150
Grekland	1,6	1.500	1.210
Tyskland	18,7	2.100	19.670
Chile	0,4	1.300	260
Italien	10,6	2.100	11.160
Tjeckoslovakien	6,3	1.600	5.070
IV Naturaliserade 1968-	16,3	1.900	15.470
Därav födda i:			
Finland	16,5	1.800	14.880
Jugoslavien	22,3	1.900	21.220
Grekland	10,2	1.800	9.140
Tyskland	27,0	2.100	28.390
Chile	10,2	2.000	10.200
Italien	17,5	2.300	20.130
Tjeckoslovakien	24,5	2.000	24.520
V Utrikes födda med svenskt medborgarskap	22,1	2.200	24.280
Därav födda i:			
Finland	20,3	1.900	19.260
Jugoslavien	23,1	1.900	21.960
Grekland	11,3	2.200	12.430
Tyskland	25,0	2.500	31.300
Italien	20,4	2.400	24.520
VI Utländska medborgare + utrikes födda med svenskt medborgarskap + naturali- serade 1968- och födda i Sverige	14,3	2.100	14.850

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

3.4. Regionala variationer i inkomster och förvärvsintensiteter

Den geografiska fördelningen av invandrarna i Sverige är mycket ojämn. Storstadsområdena har en stor andel invandrare men även många industriorter därutån har en relativt stor andel. Räknat per den 1/1 1980 hade, bland landets kommuner, Botkyrka den största andelen utländska medborgare (20,8 procent av kommunens befolkning) följt av Haparanda (19,9 procent). Stora andelar uppvisar också Södertälje (16,3 procent), Surahammar (14,4 procent) och Olofström (13,1 procent). Den lägsta andelen hade Åsele (0,3 procent). Riksgenomsnittet var 5,1 procent.

Det finns inget nödvändigt samband mellan stor andel (eller antal) utländska medborgare i en kommun och graden av heterogenitet (antal nationaliteter) bland de utländska medborgarna. I kommuner som Botkyrka och Södertälje är de utländska medborgarna spridda på ett stort antal nationaliteter medan i Haparanda och Surahammar — som är nästan lika invandrartäta — utgöres de utländska medborgarna nästan enbart av finska medborgare. Det finns också kommuner med en liten andel (antal) utländska medborgare men där ett stort antal nationaliteter är representerade. Ett exempel är Växjö.

Syftet med detta avsnitt är att presentera inkomst- och sysselsättningsuppgifter för invandrare i några kommuner. Vi har betraktat några storstadskommuner samt några kommuner som får representera södra och mellersta Sveriges industriorter.

De valda orterna har haft en mycket olikartad struktur på invandringen. Kommuner som Botkyrka och Södertälje har under senare tid haft ett stort inslag av flyktingar i sin invandring. Under tidigare skede hade dock åtminstone Södertälje en ganska stor arbetskraftsinvandring.

Men även inom Stockholms län varierar strukturen på invandrarbefolkningen. I en kommun som Nacka har nyinvandringen under 70-talet varit relativt liten och den invandrarbefolkning som finns här är i huvudsak resultat av tidig (arbetskrafts)invandring. I en kommun som Danderyd består sannolikt invandrarbefolkningen i stor utsträckning av välutbildade personer.

I Gislaved, Finspång och Karlskoga består invandrarbefolkningen till övervägande del av tidigt anlända arbetskraftsinvandrare. I åtminstone Gislaved har dessutom arbetsmarknadsläget varit gott även under senare hälften av 70-talet.

I tabell 3.18 och 3.19 visas arbetsinkomster i åldern 16 - 64 år. Av utrymmesskäl göres inte någon uppdelning på åldersklasser. I stort är de redovisade inkomstskillnaderna också uttryck för åldersspecifika skillnader i inkomster. Dock skulle en åldersstandardisering ge något lägre inkomster för gruppen utrikes födda med svenskt

medborgarskap men i flertalet kommuner skulle ändå inkomstnivån för denna grupp ligga i nivå eller för kvinnorna något högre än vad som gäller för svenskbefolkningen.

Eftersom den allmänna inkomstnivån varierar en hel del mellan olika orter bör inkomstjämförelserna mellan grupperna i första hand göras inom respektive kommun. Den verkliga höginkomstkommunen är Danderyd. Även invandrarna har här mycket höga inkomster. Gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap har här faktiskt klart högre inkomster än kommunens svenskbefolkning.¹⁷⁾ Detta gäller både män och kvinnor. Skillnaderna kvarstår i allmänhet också efter uppdelning i mindre åldersklasser. Som nämndes ovan kan man misstänka att invandrarna i Danderyd i stor utsträckning består av högutbildade specialister.

I Gislaved, Finspång och Karlskoga ligger invandrarnas inkomster ganska nära svenskbefolkningens. I Gislaved och Finspång är invandrarkvinnornas inkomster högre än bland svenska kvinnor. Stora arbetsinsatser bland invandrarkvinnorna är sannolikt förklaringen. Lägg för övrigt märke till den allmänt höga inkomstnivån i Karlskoga.

Låga inkomster i förhållande till kommunens svenskbefolkning uppvisar de utländska medborgarna i främst Botkyrka men även i Södertälje och Malmö. I Botkyrka är de utländska männens arbetsinkomst endast 72 procent av arbetsinkomsten för svenska män. I Malmö är motsvarande andel 77 procent. Genomsnittet för riket är 86 procent. Orsakerna till detta kan vara många; exempelvis skillnader i yrkesstruktur mellan de olika grupperna. Dessutom har säkert sysselsättningsläget stor betydelse vilket kan antagas återverka på arbetstidens längd. Som vi kommer att se senare tyder mycket på att arbetsmarknadsläget i Malmö numera är svårt för de utländska medborgarna. Däremot uppvisar de naturaliserade även i dessa kommuner relativt goda inkomster. Ett visst undantag utgör dock Malmö.

Även i Nacka har de utländska männen relativt svenska män ganska låga inkomster. Förklaringen är här troligen skillnader i yrkesstruktur. Sysselsättningsläget för utländska medborgare i Nacka förefaller vara relativt bra.

I tabell 3.20 visas ålders- och könsstandardiserade index för andel förvärvsarbetande i åldern 16 - 64 år. Vid standardiseringen jämföres respektive invandrargrupp i en kommun med totalbefolkningen i samma kommun. Detta bör vara det lämpliga tillvägagångssättet när en inkomstgräns användes som mått på förvärvsarbete. Vid tolkningen av resultaten för både inkomster och förvärvsintensiteter bör man ha i minnet att storleken på nyinvandringen under 1978 varierade mellan olika kommuner. Detta kan något återverka på indextalen för utländska medborgare. I Botkyrka och Södertälje har nyinvandringen varit stor under andra halvan av 70-talet. Ande-

len bland de utländska medborgarna med låga arbetsinkomster på grund av kort vistelsetid kan förväntas vara större här än i övrigt. Index talen torde ändå ge en ungefärlig bild av de utländska medborgarnas sysselsättningsläge.

Som synes har invandrarna i Gislaved, Finspång och Karlskoga höga förvärvsintensiteter. De utländska medborgarna ligger på ungefär samma nivå som totalbefolkningen medan de naturaliserade ligger något över. Låga förvärvsintensiteter har däremot de utländska medborgarna i Botkyrka och Malmö samt i någon mån i Södertälje. I Botkyrka och Södertälje fanns dessutom ett ganska stort antal ej kyrkobokförda utländska medborgare, men där en del kan antagas ha blivit kyrkobokförda senare.¹⁸⁾ Dessa finns ej med i tabellen. Förvärvsintensiteter och inkomster bland de ej kyrkobokförda kan antagas vara låga. Däremot har de naturaliserade även i Botkyrka och Södertälje höga förvärvsintensiteter. Skillnaden mellan naturaliserade och utländska medborgare är således stor i dessa kommuner.

Även i Danderyd har de utländska medborgarna ett relativt lågt indexvärde. I viss mån gäller detta också för naturaliserade sedan 1968. Invandrarkvinnorna uppvisar relativt låga förvärvsintensiteter i denna kommun. Sannolikt är inte förklaringen arbetslöshet utan i stället ett relativt lågt arbetsutbud hos invandrarkvinnorna i Danderyd. Detta är kanske en effekt av att deras män har höga inkomster.

Tabell 3.18. Medelvärdet av arbetsinkomst i 1000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst.
Män 16–64 år.

	Riket	Botkyrka	Danderyd	Nacka	Södertälje	Göteborg	Malmö	Gislaved	Finspång	Karl-skoga
Totalbefolkning	57,6	61,4	94,8	70,7	59,0	59,3	58,0	54,0	57,0	67,0
Svenskbefolkning ¹⁾	58,0	65,4	94,2	73,6	61,4	60,7	59,5	54,6	56,8	68,1
Utländska medborgare	50,0	47,2	87,0	53,5	48,8	48,8	45,7	48,2	56,9	57,2
Naturaliserade 1968-	52,4	53,7	85,6	55,0	51,3	52,5	49,4	51,3	53,3	54,5
Utrikes födda med svenskt medborgarskap	62,4	63,1	117,7	70,6	59,3	61,2	56,7	57,4	60,8	65,1

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Svensk befolkning = Totalbefolkning – utländska medborgare – utrikes födda med svenskt medborgarskap – naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige.

Tabell 3.19. Medelvärdet av arbetsinkomst i 1000-tal kr för dem som år 1978 haft någon arbetsinkomst. Kvinnor 16–64 år.

	Riket	Bötkyrka	Danderyd	Nacka	Södertälje	Göteborg	Malmö	Gislaved	Finspång	Karlskoga
Totalbefolkning	34,7	37,5	43,8	41,6	36,8	36,9	37,8	30,1	30,4	38,7
Svenskbefolkning ¹⁾	34,5	37,9	43,5	41,7	37,9	37,0	38,1	29,1	30,0	38,9
Utländska medborgare	34,5	34,7	40,6	39,1	33,3	34,9	33,8	35,6	32,9	35,6
Naturaliserade 1968-	36,4	39,1	49,5	41,8	37,3	37,0	37,7	32,6	31,1	37,3
Utrikes födda med svenskt medborgarskap	39,1	42,0	51,6	45,1	39,6	39,8	39,4	34,7	32,7	39,8

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Se not föregående tabell.

Tabell 3.20. Ålders- och könsstandardiserade index för andel förvärsarbetande år 1978 i åldern 16—64 år.

	Riket	Botkyrka	Danderyd	Nacka	Södertälje	Göteborg	Malmö	Gislaved	Finspång	Karlshoga
Totalbefolkning	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Svenskbefolkning ¹⁾	100	102	100	100	101	100	101	100	100	100
Utländska medborgare	94	92	92	97	93	98	88	101	99	96
Naturaliserade 1968-	102	104	98	103	102	104	100	104	106	103
Utrikes födda med svenskt medborgarskap	102	103	100	100	101	101	98	106	102	102

Källor: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Se not föregående tabell.

3.5. Arbetsmarknadspolitiska insatser

Syftet med detta avsnitt är att ge en kortfattad sammanställning över invandrarnas deltagande i olika arbetsmarknadspolitiska insatser. Förutom arbetsmarknadsutbildning och beredskapsarbete räknar vi också dit ersättning från erkänd arbetslöshetskassa och det kontanta arbetsmarknadsstödet (KAS).

3.5.1. Arbetslöshet

Vi har tidigare funnit att enligt AKU är arbetslösheten högre bland utländska än bland svenska medborgare. Detta förklaras knappast alls av skillnader i ålderssammansättning mellan de båda grupperna, se Reinans (1982). Däremot får vi av AKU inga upplysningar om arbetslösheten bland naturaliserade invandrare. Genom sambearbetningen mellan inkomst och befolkningsregistret har det varit möjligt att få fram hur många i olika invandrargrupper som under 1978 någon gång uppburit arbetslöshetsersättning från erkänd arbetslöshetskassa eller KAS. En sammanställning finns i tabell 3.21. Några uppgifter om naturaliserade chilenare visas ej. Gruppen är liten och det är endast frågan om några enstaka personer som erhållit arbetslöshetsersättning.

De som tillhör arbetskraften definieras som personer som har minst ett basbelopp i arbetsinkomst under året eller har mindre än ett basbelopp i arbetsinkomst men uppburit arbetslöshetsersättning. Man kan möjligen diskutera hur antalet i arbetskraften skall räknas. Detta har dock ingen betydelse för våra allmänna slutsatser. Även om andelstalet beräknades på samtliga individer i åldersklassen 16 - 64 år ändrar detta inte rangordningen i andelen långtidsarbetslösa mellan de olika grupperna.

Av samtliga arbetslösa har inte alla ersättning från erkänd arbetslöshetskassa eller KAS. Av dem som vid en viss *tidpunkt* är arbetslösa brukar man räkna med att cirka 70 procent har sådan ersättning. Av dem som under ett visst år någon gång berörts av arbetslöshet kan man anta att andelen som någon gång erhållit arbetslöshetsersättning är högre. Enligt februariundersökningen i AKU var antalet personer som under 1978 någon gång berörts av arbetslöshet cirka 327 000. Antalet som vid minst ett tillfälle uppburit arbetslöshetsersättning var cirka 278 000. Det sistnämnda antalet är cirka 85 procent av det förstnämnda.

Bland de utländska medborgarna är sistnämnda andelstal betydligt lägre. Vi har visserligen inga uppgifter om antalet utländska medborgare som under 1978 någon gång berörts av arbetslöshet men enligt Reinans (1982) var antalet under 1977 cirka 33 000. För totalbefolkningen var antalet cirka 273 000. Om den procentuella ökningen mellan 1977 och 1978 var densamma för utländska medborgare som för to-

talbefolkningen skulle antalet utländska medborgare som under 1978 någon gång berörts av arbetslöshet vara cirka 39 000. Antalet som någon gång erhöll arbetslöshetsersättning var cirka 21 700. Andelstalet blir endast 56 procent. Även om vi skulle anta att antalet utländska medborgare som berördes av arbetslöshet inte ökade mellan 1977 och 1978 så blir andelstalet endast 66 procent, dvs fortfarande långt under vad som gäller för totalbefolkningen.

En — av kanske flera — bidragande omständighet till detta är att det bland de utländska medborgarna alltid finns grupper med kort vistelsetid i landet. Detta gör att vi här kan ha proportionellt sett fler personer som inte uppfyller det s k medlems- och/eller arbetsvillkoret för att få ersättning från erkänd arbetslöshetskassa eller arbetsvillkoret för att få ersättning från KAS. Dessa individer får klara sig på annat sätt (exempelvis genom socialhjälp) och kommer därmed inte med i tabellen. Det finns dock överenskommelser med en del länder om att man vid ersättning från erkänd arbetslöshetskassa får tillgodoräkna sig i utlandet fullgjord kvalifikationstid.¹⁹⁾ Men som vi fann ovan kan de utländska medborgarnas arbetslöshet relativt totalbefolkningen antagas vara högre än vad tabellen visar. Sannolikt gäller detta också relativt de naturaliserade. Troligen varierar också täckningsgraden för arbetslöshetsersättningen mellan olika grupper utländska medborgare. För de naturaliserade kan täckningsgraden antagas vara mer lik svenskbefolkningens.

Som framgår är andelen arbetslösa högre bland utländska medborgare och naturaliserade sedan 1968 än i svenskbefolkningen. Däremot har de utrikes födda med svenskt medborgarskap lägre andel arbetslösa än i svenskbefolkningen. Det finns stora skillnader mellan olika delgrupper inom den totala invandrargruppen. Finlän-dare, jugoslaver, greker och italienare uppvisar genomgående hög andel arbetslösa. Samtidigt uppvisar invandrare från Tyskland och Tjeckoslovakien genomgående låg andel arbetslösa, lägre än i totalbefolkningen. Så är fallet också för chilener. Detta trots att de sistnämnda anlönt under lågkonjunkturår. En förklaring kan vara att täckningsgraden för arbetslöshetsersättning är låg bland chilenska medborgare. En annan förklaring kan vara att man i stor utsträckning befinner sig i andra arbetsmarknadspolitiska insatser.²⁰⁾

Det är naturligtvis svårt att ge några helt uttömmande förklaringar till de iakttagna skillnaderna, men en väsentlig faktor torde vara skillnader i yrkessammansättning. Finlän-dare och sydeuropéer befinner sig i stor utsträckning inom yrken och näringsgrenar som drabbats speciellt hårt av lågkonjunkturen i slutet av 70-talet. Enligt Wadensjö (1972) finns relativt många tjänstemän bland tyska invandrare, dvs man befinner sig inom yrken där arbetslöshetsriskerna troligen är mindre än för arbetarinvandrarna. Sannolikt gäller samma sak för invandrare från Tjeckoslovakien. Yrkeshänsyn kan också vara förklaringen till att de utrikes födda med svenskt medborgarskap uppvisar en låg andel arbetslösa. Bland dessa återfinnes många av de

Tabell 3.21. Andel i åldern 16–64 år som erhållit arbetslöshetsersättning under 1978. Befolkningen den 31/12 1978. Båda könen.

	Andel i procent av befolkningen 16–64 år	Andel i procent av de som tillhör arbets- kraften 16–64 år
I Totalbefolkning	5,4	6,9
II Svenskbefolkning	5,3	6,8
III Utländska medborgare	7,6	9,7
Därav medborgarskapsland:		
Finland	9,0	10,9
Jugoslavien	8,1	9,5
Grekland	6,7	8,5
Tyskland	3,9	5,0
Chile	4,7	7,3
Italien	7,3	9,4
Tjeckoslovakien	4,3	6,4
IV Naturaliserade 1968-	7,2	8,8
Därav födda i:		
Finland	7,4	8,8
Jugoslavien	7,7	8,9
Grekland	6,4	7,9
Tyskland	4,0	4,8
Italien	6,3	7,5
Tjeckoslovakien	4,5	5,2
V Utrikes födda med svenskt medborgarskap	4,8	5,9
Därav födda i:		
Finland	5,7	6,9
Jugoslavien	7,2	8,3
Grekland	6,0	7,6
Tyskland	3,0	3,7
Italien	6,3	7,6
VI Utländska medborgare + utrikes födda med svenskt medborgarskap + naturali- serade 1968- och födda i Sverige	6,5	8,2

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.
AMS. De erkända arbetslöshetskassorna och det konstanta arbetsmarknads-
stödet 1978.

tidigt anlända välutbildade invandrarna.

Man kan också fråga sig vilken typ av arbetslöshet vi har bland invandrarna? Arbetslösheten kan naturligtvis vara hög för en del invandrargrupper men i huvudsak består av ganska beskedlig korttidsarbetslöshet; eller är också andelen långtidsarbetslösa högre än i svenskbefolkningen. Skälet till att speciellt studera långtidsarbetslösa är de individuella välfärdsförluster som är förknippad härmed. De psykiska och sociala påfrestningarna liksom inkomstbortfallet ökar med arbetslöshetstidens längd.

Å priori kan man här ha olika hypoteser. Vad som kan tala för en lägre långtidsarbetslöshet bland invandrarna är att de är mer rörliga på arbetsmarknaden och att de i relativt stor utsträckning bor i storstadsområdena där långtidsarbetslöshet normalt är mindre vanlig.²¹⁾ Vidare är långtidsarbetslöshet vanligare i de äldsta åldersklasserna där invandrarna endast finns i liten utsträckning. Mot detta talar exempelvis att det kan finnas invandrare som har en tidigare arbetslivserfarenhet som är mindre väl anpassad till den svenska arbetsmarknaden, eller att man befinner sig i yrken och/eller näringsgrenar där långtidsarbetslöshet är mer vanlig. Bristande utbildning eller psykosociala anpassningsproblem i en pressande invandrarsituation kan också göra att man blir mindre attraktiv på arbetsmarknaden. Diskriminering kan inte heller uteslutas.

I tabell 3.22 har vi beräknat andelen långtidsarbetslösa av de som tillhör arbetskraften i åldern 16 - 64 år. Här finns uppgifter om båda könen samt för män (inom parentes). En person har ansetts vara långtidsarbetslös om han/hon har mindre än ett basbelopp i årsinkomst och som också för någon period uppburit arbetslöshetsersättning. Med tanke på kombination av låg arbetsinkomst och regelsystemet för att erhålla arbetslöshetsersättning torde vi i huvudsak fångat in långtidsarbetslösa personer. Merparten av dessa har sannolikt varit arbetslösa 5 - 6 månader, antingen i korta tätt upprepade perioder under året eller i någon (några) lång(a) sammanhängande perioder.²²⁾

I tabellen tar vi inte med uppgifter för invandrare med medborgarskap i Chile och Tjeckoslovakien samt för naturaliserade greker och italienare. Bland chilenska medborgare är det endast enstaka individer — och mycket låg andel — som är långtidsarbetslösa enligt vårt kriterium. Det finns skäl att anta att detta dåligt avspeglar arbetsmarknadsläget för dessa. Låg täckningsgrad i andelen som får arbetslöshetsersättning är sannolikt förklaringen. När det gäller de övriga grupperna är dessa relativt små vilket gör att även små förändringar i det absoluta antalet personer som får arbetslöshetsersättning och haft mindre än ett basbelopp i arbetsinkomst får stor betydelse för den beräknade frekvensen långtidsarbetslösa. Täckningsgraden kan dessutom vara låg bland medborgare från Tjeckoslovakien. Annars är tendensen att långtidsarbetslösheten är låg bland naturaliserade italienare och hög bland naturali-

serade greker.

Det framgår att för samtliga utländska medborgare och för samtliga naturaliserade sedan 1968 är andelen långtidsarbetslösa högre än i svenskbefolkningen. För utrikes födda med svenskt medborgarskap är dock andelen långtidsarbetslösa lägre än i svenskbefolkningen. Det är möjligt (troligt) att den verkliga långtidsarbetslösheten bland de utländska medborgarna relativt svenskbefolkningen är något högre än vad som framgår av tabellen. Den låga täckningsgraden för arbetslöshetsersättning talar för detta.

Personer med finskt medborgarskap och finländare naturaliserade sedan 1968 uppvisar hög andel långtidsarbetslösa. I absoluta tal kan skillnaderna kanske tyckas måttliga, men de innebär ändå att andelen långtidsarbetslösa bland finska medborgare är 40 - 50 procent högre än för svenskbefolkningen. Jugoslaver ligger i allmänhet något lägre än finländarna, undantag dock för männen bland naturaliserade jugoslaver. Genomgående uppvisar tyska invandrare mycket låg andel långtidsarbetslösa. Detsamma gäller italienska medborgare och naturaliserade invandrare från Tjeckoslovakien. Den relativt höga totala arbetslöshet som vi tidigare fann för italienska medborgare skulle då i huvudsak bestå av korttidsarbetslöshet.

Det framgår också att i svenskbefolkningen är långtidsarbetslösheten bland män något lägre än bland kvinnor (vilket också framgår av AKU 1978). I stort gäller samma sak för de olika invandrargrupperna. Undantag dock för naturaliserade jugoslaver samt för invandrarna i storstadsområdena.

Vi fann en högre långtidsarbetslöshet för genomsnittet av invandrarna trots att de i relativt större utsträckning än svenskbefolkningen är bosatta i storstadsområden där långtidsarbetslöshet i totalbefolkningen är mindre vanlig. Av tabellen framgår också att andelen långtidsarbetslösa i totalbefolkningen i Stockholms län och Göteborgs kommun ligger under riksgenomsnittet. Något kan den låga andelen i Stockholms län förklaras med att täckningsgraden för arbetslöshetsförsäkringen där är lägre än för landet i genomsnitt, se SOU 1978:45. I Malmö tenderar dock långtidsarbetslösheten för totalbefolkningen att ligga något över riksgenomsnittet. Även invandrarna i Stockholms län och Göteborgs kommun har i allmänhet lägre andel långtidsarbetslösa än invandrarna i riket. Däremot förefaller arbetsmarknadsläget för invandrarna i Malmö vara mycket besvärligt. Långtidsarbetslösheten bland invandrarna i Malmö ligger långt högre än för kommunens övriga befolkning och cirka dubbelt så högt som för invandrarna i Göteborg och cirka fyra gånger så högt som för invandrarna i Stockholms län. Det finns således flera indikatorer på ett svårt arbetsmarknadsläge för invandrarna i Malmö. I föregående avsnitt fann vi också låga förvärvsintensiteter för dessa.

Tabell 3.22. Andel långtidsarbetslösa i procent år 1978 av arbetskraften 16–64 år.
Befolkningen den 31/12 1978 båda könen.
Siffrorna inom parentes visar långtidsarbetslösheten för män.

		Riket	Stockholms län	Göteborgs kommun	Malmö kommun
I	Totalbefolkning	0,87 (0,64)	0,26 (0,27)	0,66 (0,61)	0,99 (0,93)
II	Svenskbefolkning	0,86 (0,63)			
III	Utländska medborgare Därav medborgarskaps- land:	1,08 (0,91)	0,36 (0,41)	0,96 (0,94)	1,62 (1,75)
	Finland	1,23 (0,97)			
	Jugoslavien	0,94 (0,89)			
	Grekland	1,04 (0,95)			
	Tyskland	0,59 (0,46)			
	Italien	0,52 (0,50)			
IV	Naturaliserade 1968- Därav födda i:	1,14 (1,02)	0,37 (0,48)	0,93 (1,00)	1,64 (1,72)
	Finland	1,08 (1,00)			
	Jugoslavien	1,03 (1,07)			
	Tyskland	0,62 (0,33)			
	Tjeckoslovakien	0,77 (—) ¹⁾			
V	Utrikes födda med svenskt medborgarskap Därav födda i:	0,75 (0,65)	0,24 (0,31)	0,65 (0,71)	1,28 (1,28)
	Finland	0,84 (0,60)			
	Jugoslavien	0,94 (0,79)			
	Tyskland	0,52 (0,31)			
VI	Utländska medborgare + utrikes födda med svenskt medborgarskap + natura- liserade 1968- och födda i Sverige	0,97 (0,83)			

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Materialet för långtidsarbetslösa invandrare från Tjeckoslovakien är ej könsuppdelat.

Stora skillnader finns även mellan olika kommuner inom Stockholms län. Exempelvis visar vårt material att långtidsarbetslösheten är hög bland de utländska medborgarna i Södertälje medan den är relativt låg i en kommun som Nacka. I sistnämnda fall speciellt bland naturaliserade invandrare.

3.5.2. Övriga arbetsmarknadspolitiska insatser

Nära förknippad med invandrarnas ställning på arbetsmarknaden är deras representation inom andra arbetsmarknadspolitiska insatser. Tyvärr finns här endast statistiska uppgifter för utländska medborgare. Uppgifterna pekar på att de utländska medborgarna numera är markant överrepresenterade, med hänsyn till befolkningsandel och ålderssammansättning, inom arbetsmarknadsutbildning. Delvis beror detta på att här förekommer svenskutbildning för vuxna invandrare. Dessutom pekar vissa iakttagelser på att de utländska medborgarna också är överrepresenterade inom stödåtgärder för svårplacerade, se AMS (1978), Arbetsmarknadsdepartementet (1981).

Stödåtgärder för svårplacerade avser i stor utsträckning arbetshandikappade personer. En förklaring till de utländska medborgarnas överrepresentation kan vara att dessa i relativt stor utsträckning återfinnes i påfrestande arbetsmiljöer, med risker för skador och handikapp. En annan förklaring kan vara att de utländska medborgarna har tillträde till det svenska folkpensionssystemet först sedan kravet på viss vistelsetid uppfyllts. För vissa arbetshandikappade utländska medborgare är det tänkbart att alternativet med förtidspensionering saknas och att man då lättare hamnar i stödåtgärder för svårplacerade. Som kommer att visas senare är (var 1978) de utländska medborgarna underrepresenterade, med hänsyn till ålderssammansättning, i förtidspensionering.

Däremot är de utländska medborgarna inte överrepresenterade i beredskapsarbeten. Andelen utländska medborgare motsvarar tämligen exakt deras andel av arbetskraften, se Arbetsmarknadsdepartementet (1981).

Vi saknar egentliga kunskaper om eventuell överrepresentation för naturaliserade invandrare. Mycket talar för att de bör vara mindre överrepresenterade (eller inte alls överrepresenterade) än utländska medborgare. De naturaliserade deltar knappast alls i svenskutbildning för vuxna invandrare.²³⁾ de arbetar i bättre arbetsmiljöer och har sannolikt inte drabbats så hårt — som utländska medborgare — av 70-talets besvärliga arbetsmarknad. Dessutom har de tillträde till förtidspensionering på samma villkor som för övriga svenska medborgare.

Uppgifter om utländska medborgare i arbetsmarknadsutbildning och beredskapsar-

beten finns i tabellerna 3.23 och 3.24. Som synes ökade andelen utländska medborgare i arbetsmarknadsutbildning från 16,9 procent till 19,0 procent från 1976 till 1979/80. Den väsentliga delen av ökningen berodde på att utbildning i svenska för invandrare stod för en ökande andel av arbetsmarknadsutbildningen. Undantages denna utbildning var ökningen från 11,0 procent till 12,0 procent.

Tabell 3.23. Personer som påbörjat arbetsmarknadsutbildning exkl. företagsutbildning.¹⁾

År	All utbildning		All utbildning utom svenska för invandrare	
	Samtliga	Utländska medborgare	Samtliga	Utländska medborgare
1976	86.139	14.519 (16,9%)	80.505	8.885 (11,0%)
1978/79	100.504	19.385 (19,3%)	92.483	11.632 (12,6%)
1979/80	81.991	15.550 (19,0%)	75.169	8.993 (12,0%)

Källa: AMS-statistik nr 4 B 1979, nr 2 B 1980 och nr 3 B 1981.

- 1) Andelen utländska medborgare i företagsutbildning är lägre än deras andel i den egentliga arbetsmarknadsutbildningen. Om vi undantager utbildning av anställda i samband med anställning av ersättare och utbildning vid permitteringsshot, där vi inte har några uppgifter om utländska medborgare, så var i övrig företagsutbildning andelen utländska medborgare 9 procent under 1976 och 10-11 procent under 1979.

Tabell 3.24. Personer i beredskapsarbete.

År	Samtliga	Utländska medborgare
1978	43.434	2.434 (5,6%)
1979	44.972	2.484 (5,5%)

Källa: Arbetsmarknadsdepartementet. Invandrarkvinnor och jämställdhet. DSA 1981:2.

3.6. Förvärvsintensiteter och inkomster i ett historiskt perspektiv

3.6.1. Förvärvsintensiteter

Undersökningar över de utländska medborgarnas förvärvsintensiteter gjordes vid folkräkningarna 1950 och 1960. I tabell 3.25 redovisas andelen förvärvsarbetande i procent, år 1960, i olika åldersklasser. Som synes hade utländska medborgarna i varje åldersklass — utom en — högre förvärvsintensiteter än total(svensk)befolkningen. Främst beror detta på de utländska kvinnornas höga förvärvsintensiteter. De utländska männen hade ungefär samma (i några åldersklasser något lägre) förvärvsintensiteter som svenska män.

Tabell 3.25. Andel förvärvsarbetande i procent år 1960. Minst halvtid.¹⁾

Kön	Åldersklass								
	15—19	20—24	25—29	30—34	35—44	45—54	55—64	65—W	15—64
Män:									
Utlänningar	66,2	83,6	90,3	93,0	93,7	91,8	82,5	28,4	89,0
Totalbefolkn.	54,0	74,9	92,9	96,2	96,8	95,6	87,8	27,1	86,8
Kvinnor:									
Utlänningar	59,7	57,0	44,4	41,8	49,1	57,2	45,3	8,6	50,0
Totalbefolkn.	47,0	57,3	42,0	35,6	36,0	36,4	27,0	4,6	37,1
Båda könen:									
Utlänningar	62,5	68,4	67,2	69,7	74,8	76,0	64,0	16,8	69,9
Totalbefolkn.	50,5	66,2	67,7	66,0	66,6	66,2	56,6	14,9	62,0

Källa: Folkräkningen 1960

- 1) I folkräkningen 1960 redovisas förvärvsarbetande för åldersklassen —19 år. Antalet förvärvsarbetande under 15 år kan förmodas vara obetydligt och samtliga förvärvsarbetande —19 år hänföres därför till åldersklassen 15—19 år.

Relativt sett ännu högre förvärvsintensiteter hade de utländska medborgarna vid folkräkningen 1950. Denna slutsats kan man dra genom att studera tabell 3.26 där vi visar andelen förvärvsarbetande för hela åldersklassen (0 - w år) i respektive befolkningsgrupp.

Tabell 3.26. Andel förvärvsarbetande i procent räknat på samtliga i respektive befolkningsgrupp 1950 och 1960. Båda könen.

	1950	1960
Utländska medborgare	58,9	49,6
Totalbefolkning	44,1	43,1

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960.

Eftersom de utländska medborgarnas ålderssammansättning inte på något avgörande sätt förändrades mellan 1950 och 1960 blir slutsatsen att de åldersspecifika förvärvsintensiteterna för de utländska medborgarna relativt svenskbefolkningen borde vara högre år 1950 än år 1960.

De utländska medborgarnas förvärvsintensiteter undersöktes också vid Folk- och bostadsräkningen 1970 (FOB 1970). Bortfallet av sysselsättningsuppgifter för de utländska medborgarna var dock mycket stort och resultatet från FOB 1970 är knappast tillförlitligt. Låt oss i stället se på de resultat som Wadensjö (1972) kom till. För åldersklassen 16 - 67 år undersökte han sysselsättningsläget i oktober 1969, för personer som invandrade 1961 - 1968 från Finland, Jugoslavien, Italien och Tyskland. Fram till undersökningstillfället kan en del ha förvärvat svenskt medborgarskap men merparten kan antagas ha kvar sitt utländska medborgarskap. Resultaten sammanfattas i tabell 3.27.

Tabell 3.27. Andel förvärvsarbetande i procent i åldersklassen 16-67 år i oktober 1969.

Ursprungsland	Män	Kvinnor	Båda könen
Finland	92,5	64,5	77,3
Italien	92,7	64,6	84,0
Jugoslavien	92,8	79,1	87,2
Tyskland	90,9	41,8	71,3
Sverige	79,0	46,1	62,8

Källa: Wadensjö (1972).

För samtliga invandrargrupper är andelen förvärvsarbetande klart högre än för svenskbefolkningen. Enda undantaget är tyska kvinnor. Speciellt hög andel förvärvsarbetande har de båda sydeuropeiska grupperna. Räknat på båda könen är för-

klaringen delvis att det i dessa båda grupper finns många män.

Wadensjös undersökning ger oss inte någon upplysning om förvärvsintensiteter för hela gruppen utländska medborgare. Men med tanke på den stora arbetskraftsinvandringen under 1960-talet talar mycket för att de utländska medborgarnas åldersspecifika förvärvsintensiteter, i förhållande till svenskbefolkningens, var högre i slutet av 60-talet än i dess början. Utlänningar med medborgarskap i något av länderna Finland, Italien, Jugoslavien och Tyskland utgjorde vid folkräkningen 1960 54,6 procent av samtliga utländska medborgare. Vid FOB 1970 var motsvarande andel 66,7 procent. Grupper för vilka Wadensjö (1972) fann höga förvärvsintensiteter fick således allt större betydelse under 60-talet.

Ett försök till sammanfattning av vad olika undersökningar kommit fram till beträffande invandrarnas förvärvsintensiteter i förhållande till total(svensk)befolkningens finns i tabell 3.28. Vi har här bildat ett index bestående av kvoten mellan andelen förvärvsarbetande i förvärvsarbetande åldrar för utländska medborgare och motsvarande andel i totalbefolkningen. Nämnaren i Wadensjös material utgöres dock av svenska medborgare. Betydelsen av detta är liten. Med förvärvsarbetande ålder menas 15 - 64 år i folkräkningen 1950 och 1960, 16 - 67 år i Wadensjös och Sälls undersökningar samt 16 - 64 år i övriga undersökningar. Flertalet index avser minst halvtidsarbete (20 - w timmar per vecka) utom Wadensjö som också har med deltidarbete. Sälls undersökning är baserad på sjukpenningstatistiken i slutet av 1967. Som förvärvsarbetande räknas här personer som är sjukpenningförsäkrade med undantag för s k 6H-försäkrade (hemmafruförsäkrade). Vid undersökningen från 1978 räknas man som förvärvsarbetande om man haft en arbetsinkomst under året på minst 20 000 kronor.

För vissa invandrargrupper ligger index mycket högt. Delvis beror detta på att andelen män är stor samt att man i stor utsträckning befinner sig i åldersklasser där andelen förvärvsarbetande vanligtvis är hög. Speciellt stor andel män finns bland naturaliserade Jugoslaver samt bland invandrare från Grekland och Italien. För utrikes födda med svenskt medborgarskap låg index 1960 under 100. Detta förklaras av att andelen kvinnor då var relativt hög i denna grupp. Andelen män i gruppen har efterhand ökat.

I tabell 3.29 göres motsvarande redovisning, men indexen är nu ålders- och könsstandardiserade. Vid standardiseringen har använts totalbefolkningens åldersspecifika förvärvsintensiteter och könssammansättning. I vissa fall har underlaget för indexberäkningen varit ganska magert och det blir i dessa fall mer frågan om kvalificerade gissningar. Vi har då satt $\approx$ framför index. Man bör kanske också observera att den åldersklassindelning, inom förvärvsarbetande åldrar, som använts inte har varit densamma de olika åren. Känslighetsberäkningar visar dock att detta inte har någon

större betydelse.

Som synes har de utländska medborgarnas förvärvsintensiteter, med hänsyn till kön och ålder, förändrats ganska mycket över tiden relativt totalbefolkningen. Under 50- och 60-talen låg de utländska medborgarna högre än totalbefolkningen. Ålders- och könsstandardiserat index var då högre än 100.²⁴⁾ Vissa grupper av utländska medborgare hade mycket höga förvärvsintensiteter. Speciellt gäller detta jugoslaver och finländare i slutet av 1960-talet.

Under 70-talet har bilden förändrats. För hela gruppen utländska medborgare är index nu väsentligt lägre än tidigare. Från slutet av 70-talet är index klart lägre än 100. Som framkommit tidigare har vi numera de högsta förvärvsintensiteterna bland invandrare från Jugoslavien samt bland naturaliserade invandrare från Tjeckoslovakien och Finland.

För samtliga naturaliserade var index 102 år 1978. För samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap är index mycket stabilt. För de år för vilka observationer föreligger (1960, 1975 och 1978) för denna grupp är index 102. Man har följt förändringar i totalbefolkningens förvärvsintensiteter över tiden, men på en något högre nivå.

Den relativa förändringen ligger således helt på de utländska medborgarna. Förklaringen till de efterhand allt lägre indexvärdena för utländska medborgare finns både på arbetsmarknadens efterfråge- och utbudssida. På utbudssidan har vi invandringens ändrade karaktär med ett större inslag av grupper som kan förväntas ha ett mindre arbetsutbud än de tidigare arbetskraftsinvandrarna. Även om antalet utländska medborgare har varit relativt konstant under 70-talet så har gruppen delvis bytts ut genom in- och utvandring samt naturaliseringar. Från efterfrågesidan har invandrarna sannolikt drabbats hårdare av 70-talets besvärliga arbetsmarknad än svenskbefolkningen. Invandrarna är i högre grad sysselsatta inom den konjunkturskänkliga tillverkningsindustrin. Dessutom faller index som en följd av de svenska kvinnornas allt högre förvärvsintensiteter. Den sistnämnda omständigheten är inte minst betydelsefull. Om total(svensk)befolkningen år 1980 hade haft samma förvärvsintensiteter som 1970 hade de utländska medborgarnas åldersspecifika förvärvsintensiteter 1980 varit högre än i total(svensk)befolkningen. Förändringen i totalbefolkningens förvärvsintensiteter förklaras i huvudsak av förändringar i de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter. De svenska männens förvärvsintensiteter har förändrats jämförelsevis lite.²⁵⁾

Naturligtvis får de förändringar som skett i index över tiden uppfattas som ungefärliga. Alla undersökningar är inte baserade på samma typ av material. Exempelvis är två av undersökningarna grundade på inkomstdata. Men den allmänna trenden bör

ändå komma fram. Det förefaller som om nergången i index för utländska medborgare var avsevärd från slutet av 60-talet fram till mitten av 70-talet. Förutom de ovan nämnda förklaringarna är det troligt att den kraftiga återutvandring som inträffade under 1972 -73 också bidragit till indexnergången. Återutvandringen under dessa år bestod till stor del av arbetskraftsinvandrare vilka kan förmodas haft höga förvärvsintensiteter. Även under andra halvan av 70-talet var nergången i index fortsatt. Det indexvärde på 99 som erhöles i FOB 1975 svarar närmast mot det sätt att beräkna förvärvsintensitet som användes i AKU. I så fall skulle index för utländska medborgare gått ner från 99 år 1975 till 93 år 1980.²⁶⁾ Efter 1980 har index gått ner ytterligare något och låg 1982 på 90-91.

Tabell 3.28. Index för andel förvärvsarbete i förvävsarbete ålder. Ej standardiserat med hänsyn till ålders- och köns-sammansättning. Index för totalbefolkningen är 100.

	Samtliga utländska medborgare	Därav medborgarskapstid				Samtliga naturliserade 1968-	Därav födda i						Samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap
		Finland	Jugoslavien	Grekland	Tyskland	Italien	Finland	Jugoslavien	Grekland	Tyskland	Italien	Tjeckoslovakien	
Folkräkningen 1950	120												97 ¹⁾
Folkräkningen 1960	112												
Säll 1967	116												
Wadensjö 1969 ²⁾	—	123	139		114	134							
FOB 1975 ³⁾	98–103	102–105	109–115	96–108	100–108	104–113							103
AKU 1977 ⁴⁾	100	102	109	101	100								
SCB 1978	98	104	111	100	97	101	106	114	104	108	109	109	
AKU 1980 ⁴⁾	97	102	108	101	100								

1) I folkräkningen 1960 finns uppgifter om förvävsarbete i olika åldersklasser för utländska medborgare och utrikes födda. Genom att reducera den sistnämnda gruppen med den förstnämnda får vi approximativt utrikes födda med svenskt medborgarskap. Felet kan antagas vara litet. Endast ett fåtal utländska medborgare födda i Sverige torde 1960 ha nått förvävsarbete åldrar.

2) I Wadensjö undersökning har en del blivit naturaliserade. Merparten torde dock ha kvar sitt utländska medborgarskap.

3) Intervallen beror på den osäkerhet som uppkommit genom bortfall av sysselsättningsuppgifter i FOB 1975.

4) I AKU framgår andelen sysselsatta för jugoslaviska, grekiska och tyska medborgare endast för hela åldersklassen 16–74 år. Andelen sysselsatta i åldersklassen 16–64 år uppskattades med ledning av andelen över 64 år i respektive grupp och att andelen sysselsatta i åldern 65–74 år i respektive grupp var densamma som för samtliga utländska medborgare.

Tabell 3.29. Index för andel förvärvsarbete i förvärvsarbete ålder. Standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. Index för totalbefolkningen är 100.

	Samtliga utländska medborgare	Därav medborgarskapsland					Samtliga naturaliserade 1968 -	Därav födda i						Samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap
		Finland	Jugoslavien	Grekland	Tyskland	Italien		Finland	Jugoslavien	Grekland	Tyskland	Italien	Tjeckoslovakien	
Folkräkningen 1950	≈ 120	≈ 120	≈ 120		≈ 103	≈ 115								102 ¹⁾
Folkräkningen 1960	105	99-103	103-109	92-103	93-97	92-97								102
Säl 1967	≈ 110	99	≈ 103	≈ 98	≈ 93			104	104	94	101	98	102	
Wadensjö 1969 ²⁾		100	105	97	89	90		102						
FOB 1975 ³⁾	94-99	99	≈ 101	≈ 98	≈ 93									
AKU 1977 ⁴⁾	96	94												
SCB 1978	94													
AKU 1980 ⁴⁾	93													

1), 2), 3) och 4) Se föregående tabell.

3.6.2. Inkomster

I folkräkningen 1960 och i FOB 1975 finns uppgifter om arbetsinkomstens medianvärde per förvärvsarbetande. Detta framgår av tabell 3.30.

Tabell 3.30. Medianvärde för arbetsinkomst i 1000-tal kr per förvärvsarbetande. Minst halvtidsarbete (20—W timmar per vecka). Inom parentes anges inkomst i förhållande till totalbefolkningen.

Undersökning	Utländska medborgare		Utrikes födda med svenskt medborgarskap		Totalbefolkning	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Folkräkningen 1960	13,3 (1,05)	7,3 (0,97)	14,0 (1,10)	8,3 (1,11)	12,6	7,5
FOB 1975	43,0 (0,96)	32,4 (1,05)	47,8 (1,06)	33,2 (1,07)	45,0	31,0

Som synes är indexvärdena för utrikes födda med svenskt medborgarskap vid båda tillfällena större än 1. Medianinkomsten per förvärvsarbetande var således högre än i totalbefolkningen. För de utrikes födda med svenskt medborgarskap och för utländska män finns en tendens till över tiden fallande relativa inkomster per förvärvsarbetande, medan de utländska kvinnorna haft en tendens i motsatt riktning. Sänkningen av de utländska männens relativa inkomster efter 1960 beror troligen på att arbetskraftsinvandringen under 1960-talet i större utsträckning än tidigare invandrare gick till låginkomststyrken. Höjningen av index för de utländska kvinnorna förklaras av att de kvinnor som invandrade under 1960-talet i relativt stor utsträckning heltidsarbetar. Sannolikt har det inte skett någon större förändring i arbetad tid mellan svenska medborgare relativt männen i de båda invandrargrupperna. Merparten av männen arbetar heltid.²⁷⁾

Vid folkräkningen 1960 var inte inkomstuppgifterna för invandrarna nerbrutna på åldersklasser. Direkta jämförelser med samma åldersnivåer som fanns i materialet från 1975 är därför inte möjliga. Det finns dock skäl som talar för att ett hänsynstagande till förändringar i ålderssammansättning mellan 1960 och 1975 skulle ge ännu lägre relativinkomst för de utländska männen år 1975 i förhållande till 1960.

Andelen över 65 år i totalbefolkningen ökade markant mellan 1960 och 1975 medan motsvarande andel var relativt konstant bland de utländska medborgarna. Låga

arbetsinkomster finns främst bland förvärvsarbetande pensionärer. Det visar sig också att om totalbefolkningen och de utländska medborgarna år 1975 hade haft samma ålderssammansättning som år 1960 så hade — år 1975 — index för de utländska männen legat på 0,94 och för de utländska kvinnorna på 1,03.

Sänkningen av relativinkomsten för utrikes födda med svenskt medborgarskap mellan 1960 och 1975 förklaras sannolikt av att andelen äldre i denna grupp ökat samt att en del av 60-talets invandrare till låginkomststyrken numera har fått svenskt medborgarskap. I vad mån det finns någon effekt av eventuella förändringar i relativ arbetad tid bland kvinnorna vet vi inte.

I det inkomstmateriel som vi har för 1978 finns inga uppgifter om förvärvsarbetande 20 - w timmar. Vi kan således inte göra direkta jämförelser för detta år med 1960 och 1975.

3.7. Förvärvsintensiteter och inkomster. En sammanfattning.

Sammanfattningsvis förefaller både de utländska medborgarnas relativa förvärvsintensiteter och deras relativa inkomster per förvärvsarbetande ha varit högre under 50- och 60-talen än under slutet av 70-talet. Även den relativa inkomsten per förvärvsarbetande bland utrikes födda med svenskt medborgarskap har fallit. Invandrarnas relativa skattekraft skulle således ha varit högre under 50- och 60-talen. I detta avsnitt skall vi försöka ange totaleffekten av dessa förändringar. Vi behöver då undersökningar där samtliga arbetsinkomster kan utläsas. Folkräkningen 1960 ger oss inte denna fullständiga information. Arbetsinkomsten för personer som är deltidssarbetande (1 - 19 timmar per vecka) framgår inte. Dessutom behöver vi upplysningar om medelinkomsterna.

De undersökningar som vi kan använda begränsar sig till de utländska medborgarna. Det finns här två studier. Den ena avser 1967, se Säll (1968) och den andra avser 1980, se Arbetsmarknadsdepartementet (1981). Dessa jämföres också med det inkomstmateriel som finns för 1978.

Av undersökningen för 1967 kan man beräkna att den sjukpenninggrundade inkomsten per år var 17 100 kr per sjukpenningförsäkrad utländsk medborgare och 14 950 kr per sjukpenningförsäkrad i totalbefolkningen, dvs cirka 15 procent högre för utländska medborgare. Den främsta förklaringen till det höga beloppet för utländska medborgare är hög andel (heltids) arbetande kvinnor. Andelen 6H försäkrade (hemmafruförsäkrade) bland utländska medborgare var låg. Praktiskt taget samtliga sjukpenningförsäkrade var i åldersklassen 16 - 66 år.²⁸⁾

En del av befolkningen är inte sjukpenningförsäkrad. Främst gäller det ålderspensionärer, men även inom åldersklassen 16 - 66 år (år 1980 16 - 64 år) finns en hel del personer som inte är sjukpenningförsäkrade. Här finns studerande, förtidspensionärer och ett mindre antal ålderspensionärer.

Låt oss sprida de sjukpenninggrundande inkomsterna i åldersklassen 16 - 66 (64) år på samtliga individer i denna åldersklass. Med ledning av de uppgifter som finns i respektive undersökning kan en sådan uppskattning göras. En sammanställning finns i nedanstående tabell. Där visas också arbetsinkomsten för 1978.

Som synes var den sjukpenninggrundande inkomsten per person 22 procent högre bland utländska medborgare än i totalbefolkningen. Att procenttalet blir högre än per sjukpenningförsäkrad beror på att andelen icke sjukpenningförsäkrade utländska medborgare var lägre än i totalbefolkningen.

Man finner också att i jämförelse med 1967 så var den relativa sjukpenninggrundande inkomsten 1980 cirka 26 procent lägre för utländska medborgare.²⁹⁾ Denna kraftiga minskning är ett uttryck för den samlade förändringen i de utländska medborgarnas relativa position vad avser inkomster och förvärvsintensiteter. En väsentlig bidragande faktor torde vara höjningen av de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter. I det stora hela uppvisar resultatet god samstämmighet med den i tabell 3.35 påvisade kraftiga nergången i relativa förvärvsintensiteter för utländska medborgare.

Förändringen kan inte förklaras med eventuella förskjutningar i ålderssammansättning inom den studerade åldersklassen. Förskjutningarna i relativ ålderssammansättning mellan utländska medborgare och totalbefolkning har varit för små. Förändringen ligger i relativa åldersspecifika inkomster.³⁰⁾ Något (obetydligt) bidragande är sannolikt också att andelen män bland de utländska medborgarna var något större 1967 än 1978.³¹⁾

Kvoten för 1980 är högre än 1978. Tänkbart är att konjunkturuppgången under 1979 -80 något kan ha bidragit till detta. Vidare finns mindre skillnader i definitionen av de båda inkomstbegreppen. Den sjukpenninggrundande inkomsten är en beräknad förväntad inkomst. Arbetsinkomsten är ett faktiskt utfall för de som var kyrkobokförda i slutet av året. Mellan dessa inkomster kan naturligtvis avvikelser uppkomma. Exempel på detta är när en person flyttar in under året. Om han/hon förvärvsarbetar och antages få en stadigvarande bosättning så beräknas för sjukpenningplacering en helårsinkomst även om denna, genom kort vistelsetid, inte hinner realiseras under inflyttningsåret. I stort sett visar således den sjukpenninggrundande inkomsten en inkomst för helårsbosatta. Dessutom står man kvar med den sjukpenninggrundande inkomsten under arbetslöshet under förutsättning att man söker arbete. Hög relativ arbetslöshet bland utländska medborgare och inflyttning är sannolikt också bidragande till den högre kvoten för 1980.³²⁾

Eftersom uppgifter om arbetsinkomsten för 1978 avser de som var kyrkobokförda den 31/12 får vi en mindre underskattning av de arbetsinkomster som under året skapats av utländska medborgare. Vi har med de individer som får låga inkomster genom att de är nyinflyttade under året samtidigt som vi inte har med inkomster för de individer som flyttat ut före årets slut. Om man tänker sig att inflyttaren respektive utflyttaren i genomsnitt befinner sig i landet ett halvt år så bildar dessa båda en tänkt helårsbosatt individ. För att få arbetsinkomsten per helårsbosatt borde vi lägga till de inkomster som de som flyttat ut har erhållit.

Antalet utländska medborgare som lämnade Sverige 1978 var enligt befolkningsstatistiken 15 626. Antag att andelen förvärvsarbetande och arbetsinkomst per förvärvsarbetande var densamma som bland övriga utländska medborgare. Antag vidare att de i genomsnitt befann sig halva året i Sverige. En överslagsberäkning visar att ett medtagande av dessa beräknade inkomster (och tilldelade de utländska medborgare som fanns kvar vid årets slut)³³⁾ skulle höja kvoten i tabell 3.31 till 0,93 - 0,94 dvs endast en liten förändring. Det är närmast denna kvot som man bör jämföra med 1980.

Allt tyder på att de utländska medborgarnas arbetslöshet relativt totalbefolkningen var lägre på 1960-talet. Detta skulle i så fall indikera att förändringen i reativ arbetsinkomst har varit något större än 26 procent. Jämföres med arbetsinkomsten för 1978 blir förändringen 31 procent om kvoten 1978 sättes till 0,93.

Någon större förändring mellan 1967 och 69/70 torde inte ha skett. Den stora förändringen av de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter inträffade först på 70-talet. Dessutom fick vi under den kraftiga högkonjunkturen 69/70 ytterligare invandring av grupper med vanligtvis höga förvärvsintensiteter.

Tabell 3.31. Sjukpenninggrundande inkomst i kr per person i åldersklassen 16–66 år (1967) och 16–64 år (1980) samt arbetsinkomst i kr per person 16–64 år. Båda könen.

Inkomstslag	År	1.	2.	$\frac{1}{2}$
		Utländska medborgare	Totalbefolkning	
Sjukpenninggrundande	1967	16.320	13.350	1,22
Arbetsinkomst	1978	38.200	41.800	0,92
Sjukpenninggrundande inkomst	1980	46.100	47.400	0,97

Källa: Säll. Våra utlänningar är mer sjuka än vi själva visar statistik i Rfv. Tidskrift för allmän försäkring 1968:12.
 Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978. Arbetsmarknadsdepartementet.
 Invandrarkvinnor och jämställdhet. DSA 1981:2.

NOTER

- 1) SCB's undersökningar av levnadsförhållandena omfattar åldern 16 - 74 år. Totalantalet intervjuade i ULF 1975 var 11 164 varav 557 var utländska medborgare, 368 var naturaliserade invandrare och 268 var andra generationsinvandrare.
- 2) Kvaliteten i AKU-data behandlas bland annat i Gellerstedt och Kristiansson (1979). Enligt deras beräkningar leder bortfallet till en mindre överskattning av förvärvsintensiteterna, dvs bortfallet förvärvsarbeter i mindre utsträckning än de som svarar. För totalbefolkningen och båda könen 16 - 74 år är överskattningen 0,4 procent. För utländska medborgare har bortfallet större effekt. För båda könen 16 - 74 år är överskattningen för dessa 2 procent.
- 3) Det använda materialet är uppdelat på åldersklasserna 16 - 19 år, 20 - 24 år, 25 - 34 år, 35 - 49 år, 50 - 59 år och 60 - 64 år. Dessa åldersklasser användes vid standardiseringen.
- 4) Man skulle också kunna standardisera med hjälp av könssammansättning och åldersspecifika förvärvsintensiteter för respektive invandrargrupp och applicera detta på totalbefolkningen. Detta har dock ingen betydelse att tala om. Även invandrargrupper med starkt avvikande ålders- och könssammansättning gentemot totalbefolkningen får ungefär samma index som i tabellen. Exempelvis har italienska medborgare stor andel män. Metoden ger för dessa ett index på omkring 0,90 vilket är detsamma som i tabellen.
- 5) Enligt invandrapolitiska kommittén SOU 1982:49 fanns ännu i slutet av 70-talet en mindre flyktinginvandring från Tjeckoslovakien. Det rörde sig om cirka 80 personer per år.
- 6) Betraktar vi *heltids*arbetande män så framgår av FOB 1975 att arbetsinkomstens medianvärde i samtliga åldersklasser är högst för utrikes födda med svenskt medborgarskap. Detta visas av följande tabell.

Arbetsinkomstens medianvärde i 1 000-tal kr för heltidsarbetande män (35 - w timmar per vecka) år 1975.

Ålder	Utländska medborgare	Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkningen
16 - 24 år	33.1	33.1	31.3
25 - 34 år	43.6	46.2	45.3
35 - 44 år	45.8	50.7	49.5
45 - 54 år	45.3	50.1	48.8
55 - 64 år	42.9	47.7	46.3
65 - w år	38.0	40.8	35.8

Källa: Specialuttag från FOB 1975.

- 7) I sin undersökning av städarnas arbetssituation nämner Leiniö (1980) att det bland grekiska städare är vanligt att hela familjen arbetar i städbranschen.
- 8) Av arbetskraftsundersökningarna (AKU) för 1978 framgår att andelen heltidssysselsatta bland sysselsatta kvinnor med jugoslaviskt respektive grekiskt medborgarskap var 83 procent respektive 79 procent mot 54 procent bland kvinnor med svenskt medborgarskap, dvs ungefär samma skillnad som enligt FOB 1975. Enligt AKU 1981 var andelen heltidsarbetande cirka 70 procent bland kvinnor med jugoslaviskt och grekiskt medborgarskap mot fortfarande 54 procent för kvinnor med svenskt medborgarskap. Skillnaden är således inte så stor som tidigare. Möjligen kan detta bero på slumpfel vid mätningarna och/eller att arbetsutbudet hos de under slutet av 70-talet nyanlända grekiska och jugoslaviska kvinnorna varit mindre än tidigare.
- 9) Man kan se detta med hjälp av följande räkneexempel. Enligt Reinans (1979a) fanns det den 31/12 1978 i gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap 2 569 personer i åldern 25 - 64 år som invandrat under perioden 1968 - 1978 utan att ha blivit naturaliserade

under denna period. Motsvarande antal före 1968 känner vi inte, men låt oss anta att de är lika många. Möjligen är det något flera, men detta är ändå av mindre betydelse för vårt räknexempel. Vi får då 5 138 svenskar i åldern 25 - 64 år. Andelen av dem med arbetsinkomst i totalbefolkningen i detta åldersintervall, som hade arbetsinkomst på minst 100 000 kr, var 5,0 procent räknat på båda könen. Låt oss anta att andelen bland de nämnda svenskarna som helt saknade arbetsinkomst var densamma som för totalbefolkningen. Även om vi sedan för den resterande delen av de som är födda som svenska medborgare utomlands gör det realistiskt starka antagandet att så många som 20 procent hade minst 100 000 kr i arbetsinkomst, så når ändå de naturaliserade invandrarna i åldern 25 - 64 år, bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap, upp till ungefär samma andel (dvs 5,0 procent) i denna inkomstklass som i totalbefolkningen.

- 10) Andelen i procent med minst 100 000 kr bland de som hade någon arbetsinkomst år 1978 i olika åldersklasser framgår av följande tabell. Andelen i åldrarna ≤ 24 år och ≥ 60 år är mycket små och vi utesluter därför dessa.

	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968 -	Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
Män				
25 - 34 år	2,1	2,6	3,4	3,5
35 - 49 år	5,8	7,5	11,2	12,1
50 - 59 år	6,7	7,4	12,7	11,4
Kvinnor				
25 - 34 år	0,4	0,7	0,7	0,4
35 - 49 år	0,7	1,1	1,1	0,8
50 - 59 år	0,6	1,2	1,3	0,7

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

- 11) Genom folkpensionssystemet så har praktiskt taget samtliga individer över 65 år i totalbefolkningen och bland de naturaliserade någon sammanräknad inkomst. Så var 1978 inte fallet för de utländska medborgarna. Detta framgår av följande tabell där vi också visar andelen med kommunalt beskattningsbar inkomst. Andelar i procent. Båda könen.

	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968 - Samtliga	Därav födda i Sverige	Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Totalbefolkning
Andel över 65 år med minst 100 kr i sammanräknad inkomst	70,2	98,6	98,2	99,5	99,6
Andel över 65 år med minst 100 kr i kommunalt be- skattningsbar inkomst	53,2	80,8	76,1	85,3	86,2

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

- 12) Även männen i gruppen naturaliserade 1968- och födda i Sverige har bland åldringarna ett relativt lågt belopp, vilket kan förefalla överraskande. Sannolikt återfinnes bland dessa i åldersklassen över 65 år ett relativt stort antal återvändande svenskar som är födda i Sverige men som under en (stor) del av sin förvärvsarbetslivstid befunnit sig utomlands och för en tid innehaft utländskt medborgarskap. Under utlandsvistelsen har man inte fått ATP-poäng. Däremot uppvisar männen bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap ett

høgt belopp — högre än totalbefolkningen — för åldersklassen över 65 år. Detta tyder på att speciellt de utrikes födda som naturaliserades före 1968 har goda inkomster i pensionsåldern.

- 13) Den totala ATP- pensionen, som ålderspension 1978, var 6 991,7 miljoner kronor varav endast 1 300,5 miljoner kronor (18,6 procent) gick till kvinnor, se SCB (1980b).
- 14) Det torde främst vara bland de utländska medborgarna som remitteringar förekommer. Enligt tillgänglig statistik uppgick de utländska medborgarnas remitteringar till hemländerna år 1978 till 293 miljoner kr. Även om det verkliga beloppet kan vara något större (statistiken behöver inte vara heltäckande) så är det litet i jämförelse med det »vanliga» valutautflödet som sker genom import av varor och tjänster till Sverige. Värdet av denna import var år 1978 nästan 100 000 miljoner kr. Dvs remitteringarna utgjorde endast 3 promille av den sistnämnda summan. Mer detaljerade uppgifter om de utländska medborgarnas remitteringar finns i Hamberg (1979).
- 15) Ett garantibelopp på 2 100 kr motsvarar ett taxeringsvärde på fastigheten på 105 000 kr om man innehaft fastigheten hela året. De beräknade taxeringsvärdena per person har erhållits med ledning av garantibeloppet. I de fall då fastigheten endast innehafts en del av året blir det beräknade taxeringsvärdet per person något för lågt.
- 16) Garantibeloppet för greker som naturaliserats sedan 1968 är 1 800 kr och 2 200 kr för greker som har beteckningen utrikes födda med svenskt medborgarskap. Skillnaden är oväntat stor med tanke på att skillnaden i antal personer mellan de båda grupperna är liten. Möjligen föreligger här något fel i materialet.
- 17) Det är möjligt att det bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap i Danderyd finns relativt många som är födda utomlands som svenska medborgare och som därmed inte bör kallas invandrare. Men om detta vet vi inget.
- 18) Indextalen har beräknats på de utländska medborgarna som var kyrkobokförda den 31/12 1978. Det exakta antalet ej kyrkobokförda utländska medborgare i Botkyrka och Södertälje känner vi ej. Södertälje kommun uppskattade att det i januari 1980 fanns i kommunen cirka 1 600 icke kyrkobokförda assyrier/syrianer, se Arbetsmarknadsdepartementet (1980). Även i andra kommuner kan ha funnits icke kyrkobokförda utländska medborgare, som väntar på tillståndsgivning, men i betydligt mindre utsträckning.
- 19) För en översiktlig framställning av detta, se Invandrarutredningen SOU 1974:69.
- 20) Andelen latinamerikaner i arbetsmarknadsutbildning har varit förhållandevis stor under senare år. Chilenarna är den till storleken dominerande gruppen bland latinamerikaner i Sverige.
- 21) Wadensjö (1972) fann att de s k arbeidskraftsinvandrarna hade hög rörlighet på arbetsmarknaden.
- 22) När det gäller samtliga som erhållit arbetslöshetsersättning tillåter inte materialet som framkommit i samband med utredningen någon uppdelning på kön.
- 23) Detta framgår av AMS- statistik. Exempelvis påbörjade budgetåret 1978/79 8 021 personer utbildning i svenska för invandrare. Av dessa var 7 753 utländska medborgare och endast 268 var svenska medborgare.
- 24) Det kan ha sitt intresse att notera att från folkräkningen 1960 kan beräknas att ungerska medborgare hade ett ålders- och könsstandardiserat index som låg så högt som cirka 120. Speciellt de ungerska kvinnorna hade högt index. Männerna hade ungefär samma förvärvsintensiteter som svenska män.
- 25) Av följande tabell framgår att andelen sysselsatta bland de utländska medborgarna år 1980 var högre än andelen sysselsatta i total(svensk)befolkningen 1970. För en jämförelse mellan 1977 och 1980 av utländska medborgares relativa arbetskraftsdeltagande enligt AKU, se Jonung (1982).

Andel sysselsatta i procent. Båda könen (1 - w timmar per vecka).

	Utländska medborgare 1980	Totalbefolkning 1980	Totalbefolkning 1970
16 - 19 år	50,8	51,4	49,6
20 - 24 år	73,6	80,0	69,5
25 - 34 år	80,2	86,6	76,7
35 - 44 år	84,6	89,8	81,3
45 - 54 år	80,7	88,0	79,2
55 - 64 år	60,1	65,7	63,7

Källa: SCB AKU årsmedeltal 1970 och 1980.

- 26) Från AKU 1977 har vi också uppgifter om de utländska medborgarnas arbetskraftsdeltagande. Tabell 3.28 och 3.29 visade index för förvärvsarbetande 20 - w timmar per vecka. I arbetskraftsdeltagandet kommer dessutom med de som förvärvsarbetar 1 - 19 timmar och de som är arbetslösa. Ålders- och könsstandardiserat index för arbetskraftsdeltagande för utländska medborgare föll från 96 i AKU 1977 till 94 - 95 i AKU 1980. Nergången är mindre än för förvärvsarbetande 20 - w timmar per vecka. Förklaringen tycks vara att förvärvsarbete 1 - 19 timmar per vecka har fått något större relativ betydelse för utländska medborgare. Arbetslösheten relativt totalbefolkningen ändrades mycket lite mellan 1977 och 1980.
- 27) Wadensjö (1972) fann en tendens att männen bland arbetskraftsinvandrarerna var relativt viliga till övertidsarbete. Om detta också var fallet år 1975 vet vi inget om. Enligt SCB (1977) fanns knappast någon skillnad i fördelning på arbetad tid mellan utländska män, naturaliserade män och svenska män.
- 28) I Sälls undersökning finns uppgifter om frekvenser i respektive sjukpenningklass. Frekvens-talen har multiplicerats med respektive klassmitt för att få beloppen. Det eventuella »fel» som kan uppstå torde vara mycket litet.
- Ett obetydligt antal över 65 år var sjukpenningförsäkrade. Dessa har räknats bort. Av dessa antogs ingen vara hemmafruförsäkrad. Exakt vilket antagande som på denna punkt göres för denna lilla grupp är betydelselöst.
- 29) För detta resultat är det naturligtvis praktiskt taget betydelselöst att vi för 1967 har åldersklassen 16 - 66 år och 1980 åldersklassen 16 - 64 år.
- 30) Att den relativa förskjutningen i ålderssammansättning mellan utländska medborgare och totalbefolkningen varit alltför liten för att ha någon betydelse i detta sammanhang framgår av följande standardisering: Antag att de utländska medborgarna och totalbefolkningen har samma åldersspecifika arbetsinkomster inom åldersklassen 16 - 65 år som 1978. Av tabell 3.31 framgår att detta gav värdet 0,92 för kvoten av arbetsinkomst per person mellan de båda befolkningsgrupperna. Motsvarande beräkningar för de respektive ålderssammansättningar som finns 1970 respektive 1967 gav värdena 0,91 respektive 0,92. Uppgifterna om utländska medborgares ålderssammansättning 1967 var inte så finindelade som senare. Standardiseringen för 1967 är därför grövre men kvoten torde ändå ligga nära det verkliga värdet.
- 31) I åldern 16 - w år var andelen män i procent i slutet av respektive år
1967	54,0 (55,6)
1980	52,0

Det lägre värdet 1967 enligt den allmänna försäkringsstatistiken och det högre värdet enligt folkbokföringen.

För en diskussion om dessa skillnader, se Wadensjö (1972).

Som synes är förändringen från 1967 till 1980 liten.

- 32) Enligt befolkningsstatistiken var antalet inflyttade utländska medborgare 27 073 under 1967 och 34 446 under 1980. Räknat på antalet i landet kyrkobokförda utländska medborgare respektive år blir detta 8,9 procent 1967 och 8,1 procent 1980, dvs en liten skillnad.
- 33) Man kan diskutera på vilken population utländska medborgare fördelningen skall ske. Antalet in- och utflyttare är inte exakt lika. Gruppen förändras också under året av naturaliseringar. Effekten på kvoten av dessa omständigheter är dock obetydliga. Dessutom finns ibland eftersläpningar i avregistreringen från folkbokföringen vid återutvandring. Vid FOB 1975 fann man att 2,5 procent av de kyrkobokförda utländska medborgarna ej längre fanns kvar i landet. Antag andelen var densamma 1978. För att få inkomsten per helårsbostatt borde vi reducera populationen med denna andel och reducera inkomstsumman med deras (uppskattade) inkomster. Eftersom dessa effekter delvis tar ut varandra blir effekten på kvoten obetydlig. Antages de i genomsnitt ha varit här halva året och inkomsterna uppskattas med ledning härav blir kvoten fortfarande cirka 0,94.

4. PENSIONER, SJUKPENNING OCH SJUKVÅRD

Man kan anta att invandrarna, med hänsyn till sin ålderssammansättning, tar i anspråk flertalet offentliga utgiftsområden på ungefär samma sätt som svenskbefolkningen. Det finns dock undersökningar som tyder på att inom vissa utgiftsområden är invandrarna över- eller underrepresenterade med hänsyn till ålderssammansättning. Vi har tidigare funnit att invandrarna numera är överrepresenterade inom vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Syftet med detta kapitel är att diskutera några andra delar av den offentliga sektorn. Vi begränsar oss till några som är av utgiftsmässig betydelse, nämligen pensioner, sjukpenning och sjukvård.

4.1. Något om sociala förmåner

Under lång tid var sociala förmåner i Sverige nästan helt förbehållen svenska medborgare. Undantag var den rena fattigvården vilken var tillgänglig även för utländska medborgare bosatta i Sverige.

Däremot har utländska medborgare varit skattskyldiga enligt i princip samma regler som för svenska medborgare. En utländsk medborgare som är bosatt i Sverige är således skattskyldig för alla inkomster. Även reglerna om förmögenhetsbeskattning är desamma för utländska och svenska medborgare.

Under 1950-talet inleddes inom Västeuropa ett samarbete för att genomföra likställighet i rätten till sociala förmåner mellan invandrare och den infödda befolkningen. Under årens lopp har Sverige ingått ett antal överenskommelser för att ge utländska medborgare tillgång till social trygghet i Sverige. Det har varit frågan om avtal med enskilda länder (konventioner) men också om anslutning till olika internationella överenskommelser. En sammanställning av några viktiga överenskommelser göres nedan. Sammanställningen är hämtad ifrån invandrarutredningen, SOU 1974:69.

1. Konvention den 15 september 1955 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om folkpension, tilläggs pension, förmåner vid sjukdom, moderskap, yrkesskada och arbetslöshet, barnbidrag, bidragsförskott samt hjälp åt nödställda (SFS 1956:491, ändr. 1962:226, 1966:562, 1967:113, 1969:797 och 1974:49).
2. Nordisk överenskommelse den 24 februari 1967 om sjukförsäkring (SFS 1967:80).
3. Överenskommelse den 22 mars 1973 mellan Sverige och Norge om rätt i vissa fall till tilläggs pension (SFS 1973:234).
4. Nordisk överenskommelse den 8 september 1959 om arbetslöshetsförsäkring (SFS 1959:524) och överenskommelse i februari och mars 1974 mellan Sverige

och Danmark om gränsarbetares rätt till ersättning under arbetslöshet.

5. Konvention den 17 december 1954 mellan Sverige och Schweiz om folkpension och förmåner vid yrkesskada (SFS 1955:522).
6. Konvention den 9 juni 1956 mellan Sverige och Förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland om folkpension, förmåner vid sjukdom, moderskap, yrkesskada och arbetslöshet samt barnbidrag (SFS 1957:154).
7. Konvention den 25 maj 1955 mellan Sverige och Italien om folkpension, tilläggspension, förmåner vid sjukdom, moderskap, yrkesskada och arbetslöshet samt barnbidrag (SFS 1957:458, ändr. 1973:750).
8. Överenskommelse den 29 oktober 1971 mellan Arbetslöshetskassornas samorganisation i Sverige och Istituto Nazionale della Previdenza Sociale i Italien om arbetslöshetsförsäkring.
9. Konvention den 5 juli 1968 mellan Sverige och Jugoslavien om folkpension, tilläggspension, förmånder vid sjukdom, moderskap och yrkesskada samt barnbidrag (SFS 1969:375).
10. Europeisk överenskommelse och tilläggsprotokoll den 11 december 1953 om pensioner (SFS 1955:563). Till denna överenskommelse, som för Sveriges del endast avser folkpension, har — förutom Sverige — anslutit sig bl a Belgien, Cypern, Frankrike, Grekland, Irland, Luxemburg, Nederländerna, Turkiet och Förbundsrepubliken Tyskland. Därjämte har överenskommelsen godtagits av Danmark, Island, Italien, Norge och Förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland. Medborgare i dessa länder är emellertid genom de vid punkterna 1, 6 och 7 angivna konventionerna tillförsäkrade rätt till folkpension på fördelaktigare villkor än enligt överenskommelsen. Enligt tilläggsprotokollet skall flyktingar erhålla folkpension på samma villkor som är föreskrivna i huvudöverenskommelsen.
11. Europeisk överenskommelse och tilläggsprotokoll den 11 december 1953 om förmåner vid sjukdom, moderskap, yrkesskada och arbetslöshet samt om familjestöd (SFS 1955:563). Denna överenskommelse har godtagits av samma länder som anslutit sig till den europeiska pensionsöverenskommelsen. Enligt tilläggsprotokollet skall flyktingar erhålla ifrågavarande förmåner på samma villkor som är föreskrivna i huvudöverenskommelsen.
12. Internationella arbetsorganisationens (ILO) år 1962 antagna konvention nr 118 om utlänningars likställande med ett lands egna medborgare i fråga om social trygghet, till vilken Sverige anslutit sig beträffande förmåner vid sjukdom, moderskap, yrkesskada och arbetslöshet (SFS 1964:57).

Utländska medborgare är numera praktiskt taget likställda med svenska medborgare vad gäller rätt till offentliga tjänster och transfereringar. Beträffande vissa sociala förmåner krävs en viss vistelsetid i landet. Exempelvis gäller detta barnbidrag som för utländska barn utgår först efter sex månaders vistelse i landet.

Den viktigaste skillnaden mellan svenska och utländska medborgare har gällt rätten till folkpension. Men genom de internationella överenskommelser som Sverige ingått under årens lopp omfattades, vid början av 1979, cirka 90 procent av de utländska medborgarna om överenskommelse om folkpension. Dock krävs en viss vistelsetid i landet. I den korta redogörelse som göres nedan har *vissa* internationella överenskommelser som föreskriver lång vistelsetid satts ur spel från 1979. Men låt oss ändå se på reglerna i några av överenskommelserna.

Reglerna är komplicerade och kravet på vistelsetid varierar starkt för olika grupper och är beroende av från vilket land man kommer. För exempevis rätt till ålderspension krävs för nordiska medborgare minst 3 års och för medborgare från övriga konventionsländer minst 5 års oavbruten bosättning i landet omedelbart före ansökan om pension. Betraktar vi italienska och jugoslaviska medborgare krävs dessutom bosättning i landet under sammanlagt 15 år efter fyllda 18 år. Här ingår då femårsperioden omedelbart före ansökan om pension. Oberoende av detta bosättningsvillkor är dock jugoslaviska medborgare som varit mantalsskrivna i Sverige för de år man fyllt 57 - 62 år berättigade till viss ålderspension. För de utländska medborgare som omfattas av den europeiska pensionsöverenskommelsen är kravet på vistelsetid också 15 år (efter fyllda 20 år). Kraven på viss vistelsetid gör att man kan förvänta att bland utländska medborgare i åldersklassen 65 - 74 år är andelen som vid en viss tidpunkt har ålderspension klart lägre än 90 procent. Även för övriga former av folkpension (förtidspension, änkepension och barnpension) varierar kraven på vistelsetid.¹⁾

Genom ett riksdagsbeslut våren 1979 har dock numera alla utländska medborgare rätt till svensk folkpension efter en viss vistelsetid i landet. Är villkoren i konvention gynnsammare (kortare vistelsetid) gäller dock denna. Enligt riksdagsbeslutet har man rätt till ålderspension om man varit bosatt i Sverige sedan minst 5 år och i sammanlagt 10 år efter fyllda 16 år. Rätt till folkpension och handikappersättning erhålles efter 5 års bosättning i Sverige. Familjepension (änke- och barnpension) betalas ut till den efterlevande om a) den avlidna maken/föräldern varit bosatt i Sverige i minst 5 år före sin död och den efterlevande var bosatt i Sverige eller b) den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst 5 år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt i Sverige.

Beträffande allmän tilläggspension (ATP) är reglerna desamma för svenska som för utländska medborgare. Ett visst undantag gäller dock de sk övergångsbestämmelserna som omfattar personer födda 1896 - 1923. Full pension utgår enligt dessa bestämmelser för ett lägre antal pensionsgrundande år än 30. Dessa övergångsbestämmelser omfattar endast svenska medborgare, samt, enligt den nordiska konventionen om social trygghet, medborgare i annat nordiskt land.

ATP-pension betalas ut både för utländska och svenska medborgare även vid bosättning utomlands. Någon generell rätt för utländska medborgare att ta med sig svensk folkpension utomlands föreligger inte. Svensk medborgare har dock en sådan rätt från 1979. Folkpensionen utgår då i förhållande till antalet yrkesverksamma år i Sverige. Men genom särskilda avtal med vissa länder finns det numera grupper av utländska medborgare som, vid bosättning utomlands, får ta med sig folkpension. Denna beräknas då i allmänhet efter antalet yrkesverksamma år i Sverige.²⁾ Vidare kan nordiska medborgare uppbära folkpension under s k karenstid.³⁾

4.2. Allmänt om invandrare och svenskar i ATP

ATP-systemets karaktär gör att man kan se det från olika utgångspunkter. Man kan (delvis) se det som ett direktbetalningssystem från en grupp individer till en annan. Betraktar vi ett visst år så avstår individer i förvärsarbetande åldrar en del av sina inkomster till de pensionärer som finns samma år. I den meningen kan ATP-utbetalningarna uppfattas som en utökad folkpension. Samtidigt innehåller också ATP-systemet moment som gör att paralleller kan göras med privata försäkringssystem.

I ATP-systemet gör individerna, genom inbetalning av avgifter, uppoffringar i nutid mot försäkrans om framtida pensionsförmåner. Beroende på hur relationen mellan nutida uppoffringar och framtida förmåner ser ut kan ATP-systemet ge inkomstomfördelningseffekter. I ett fördelningsmässigt neutralt system skulle nuvärdet av förväntade förmåner och avgifter vara desamma för alla försäkringstagare.

Kruse och Ståhlberg (1977) har beräknat fördelningseffekterna av ATP. Jämförelse har skett med ett fördelningsmässigt neutralt försäkringssystem som beräknats enligt aktuariemässiga principer. I följande tre punkter sammanfattas några väsentliga resultat av deras kalkyler.

- 1) Den som förvärsarbetar många år missgynnas. Detta beror på att rätt till full ATP erhålles efter 30 års förvärsarbete (utom under ett övergångsskede) medan avgifter betalas under samtliga år som man förvärsarbetar. Vid en realränta på 2 procent skulle ATP-avgiften för en person med 20 år på arbetsmarknaden vara 29 procent av den pensionsgrundande inkomsten mot 26 procent för en person med 30 år på arbetsmarknaden och 18 procent för den med 40 år på arbetsmarknaden för att systemet skall vara fördelningsmässigt neutralt.
- 2) Den som har sin pensionsgrundande inkomst ojämnt fördelad över tiden gynnas framför den som har en jämn inkomst. Detta beror på att pensionen beräknas på genomsnittsinkomsten under de 15 bästa åren.

Dessa båda punkter tyder på att en högutbildad person med ett sent utträde på arbetsmarknaden och som hamnar i karriäryrken gynnas av ATP-systemet.

- 3) Den s k initialgenerationen gynnas. För de som är födda 1896 - 1923 krävs ett lägre antal poängar för att få full ATP-pension (s k övergångsbestämmelser). Dessutom var avgiftsuttaget lägre under systemets första år (då initialgenerationen förvärvsarbetar) än senare. Båda dessa omständigheter är till fördel för initialgenerationen. Fördelen kan uttryckas som en skuld som denna generation lämnar efter sig. Av Kruse och Ståhlbergs beräkningar framgår att initialgenerationen efterlämnar en skuld på cirka 250 miljarder kronor i 1976 års penningvärde.

Låt oss använda dessa tre punkter för en diskussion i vad mån den »genomsnittlige» invandraren kan tänkas gynnas eller missgynnas av ATP i jämförelse med den »genomsnittlige» svensken.

Man kan förvänta sig att den genomsnittliga förvärvsarbetande tiden på den svenska arbetsmarknaden för den första generationen invandrare är kortare än för den förvärvsarbetande svensken. I invandringsögonblicket har många invandrare redan överskridit den ålder vid vilken man normalt debuterar på arbetsmarknaden. Dessutom gör många invandrare upprepade flyttningar mellan Sverige och hemlandet innan pensionsåldern nås. Detta bidrar också till att en del av den förvärvsarbetande tiden förlägges i utlandet. Man bör således förvänta sig att en hel del i den första generationen invandrare inte överskrider 30 år med pensionspoäng. Detta skulle tala för att ATP gynnar invandrarna. Efterhand kan dock denna effekt bli av mindre betydelse när den andra generationen invandrare når förvärvsarbetande ålder. Dessa kan antagas debutera på svensk arbetsmarknad ungefär samtidigt som svenska ungdomar. Debuten kan ju också ske tidigare för invandrarungdomarna om dessa deltar i långtidsutbildning i mindre utsträckning än svenska ungdomar. Vidare är förmodligen återflyttningsbenägenheten för den andra generationen invandrare mindre än för föräldragenerationen. Betraktar vi således enbart tiden på arbetsmarknaden så kan den fördel som den första generationen invandrare får av ATP-systemet förväntas bli mindre för den andra generationen. Eventuellt kan den förbytas till nackdel för denna.

Invandrarna är i större utsträckning än svenskbefolkningen koncentrerade till arbetsyryrken. Man befinner sig således i mindre utsträckning i karriäryrken med en ojämn inkomstprofil över tiden. ATP-systemet skulle här tendera att missgynna invandrarna. Å andra sidan är det tänkbart att detta delvis motbalanseras av upprepade in- och utflyttningar bland invandrarna. Under in- respektive utflyttningsåret befinner man sig endast en del av året i Sverige med åtföljande relativt låga inkomster

under just dessa år i jämförelse med andra år. Livslönekurvan kan således ändå bli relativt ojämn.

Invandarnas ålderssammansättning gör att dessa har en betydligt mindre andel än svenskbefolkningen som tillhör initialgenerationen. Dessutom har utomnordiska medborgare ej omfattats av de sk övergångsbestämmelserna. I jämförelse med svenskbefolkningen skulle ATP-systemet på denna punkt missgynna invandrarna. Initialgenerationen (den svenska) har lämnat efter sig en skuld som delvis kan ha övervältrats på invandrarna. Det förefaller dock som om även den nuvarande generationen (invandrare som svenskar) övervältrar en skuld på nästa generation.

Även på annat sätt kan invandrarna missgynnas. För rätt till ATP-pension krävs minst tre år med pensionsgrundande inkomst. I den första generationen invandrare finns sannolikt mindre grupper som innan de når pensionsåldern förvärvsarbetar endast 1 - 2 år. ATP-avgift tages ut på deras lön men de har inte rätt till ATP.

Vidare finns det tecken som tyder på att de åldersspecifika dödstalen för invandrarna ser annorlunda ut än för svenskbefolkningen. På denna punkt finns numera uppgifter i befolkningsstatistiken för utländska medborgare. (Uppgifter för naturaliserade finns inte.) Tendensen är att i en hel del åldersklasser uppvisar utländska medborgare en viss överdödlighet. Den finns i huvudsak hos männen. I lägre åldersklasser förefaller dock överdödligheten vara relativt liten. Mer markerat framträder den först kring 40 - 50 årsåldern och är sedan högre upp till cirka 70-årsåldern. I åldrarna däröver blir uppgifter om åldersspecifika dödstal för utländska medborgare mycket osäkra. Detta beroende på att det absoluta antalet utländska medborgare i dessa åldersklasser är mycket litet. De åldersspecifika dödstalen varierar också här starkt år från år för utländska medborgare. Det finns knappast något som tyder på att de systematiskt skulle vara lägre än för svenska medborgare.

En närmare analys visar att den nämnda överdödligheten bland utländska män helt faller på finska män. Mellan övriga utländska män och svenska män är skillnaderna obetydliga. Detta framgår av tabell 4.1.

I tabellen visas dödstal i promille i olika åldersklasser för män i genomsnitt 1975 - 1980. För finska män bosatta i Finland avser uppgifterna 1975 - 1979. Genom att ta genomsnittet för flera år bör vi ha reducerat effekten av årsvisa variationer för de utländska medborgarna i de högsta åldersklasserna.

Som synes är dödstalen för män med finskt medborgarskap bosatta i Sverige betydligt högre än för övriga grupper bosatta i Sverige. Dessutom är dödstalen högre än för finska män bosatta i Finland. Möjligen är dödstalen för finska medborgare än högre relativt svenskbefolkningen eller finska män i Finland. Finska medborgare bo-

satta i Sverige kan antagas vara koncentrerad till den nedre delen av respektive 5-års klass, vilket borde ge lägre dödstal än vid en mer jämn fördelning inom åldersklassen (som i svenskbefolkning eller finnar bosatta i Finland).

Tabell 4.1. Dödstal i promille i olika åldersklasser. Män.

	Åldersklass				
	45—49 år	50—54 år	55—59 år	60—64 år	65—69 år
Svenska medborgare	4,2	6,7	10,6	17,2	28,3
Utländska medborgare	6,1	9,7	15,5	22,3	36,7
Därav:					
Finska medborgare	9,7	14,8	22,2	33,1	50,4
Övriga utländska medborgare	4,2	7,3	13,5	17,5	31,9
Finska män bosatta i Finland	7,6	12,0	18,3	26,2	40,8

Källa: SCB Befolkningsförändringar årgångarna 1975-80. United Nations Demographic Yearbook 1980.

Det kan finnas många delförklaringar till de iakttagna skillnaderna. En är att invandrarsituationen kan upplevas som pressande vilket kan utlösa sjukdomstillstånd. En annan är invandrarnas socialgruppstillhörighet. Man har större andel i fysiskt påfrestande arbetsmiljöer med åtföljande större risker att råka ut för skador och handikapp som kan leda till för tidig död. Det finns också undersökningar som tyder på att benägenheten att söka läkarhjälp (och bot) för ett givet sjukdomstillstånd är mindre i lägre socialgrupper än i högre.⁴⁾ Samtidigt är mycket av detta gemensamt för många invandrargrupper. Det återstår att förklara den högre dödligheten bland finska män relativt övriga utländska män. Leiniö (1979) fann att hälsotillståndet bland finska invandrare var klart sämre än bland svenskar i samma åldersklass.

Om en befolkningsgrupp uppvisar en överdödlighet under åren strax innan pensionsåldern så tenderar detta att i ATP-systemet missgynna denna befolkningsgrupp relativt övriga befolkningsgrupper. Inbetalade avgifter motsvaras i relativt mindre utsträckning av framtida pensioner.

Å andra sidan skulle man av ovanstående förvänta sig att invandrarna har en relativt stor andel med förtidspension och änkepension (som konsekvens av sjukdom och överdödlighet) och därmed i relativt stor utsträckning tar del av de gynnsamma reglerna för förtidspension och änkepension i ATP. Som kommer att framgå av avsnitt 4.3 tycks detta dock inte vara fallet.⁵⁾ Undantag dock för finska invandrare. Visserligen kan vi i avsnitt 4.3 inte se enbart ATP-pensionerna men merparten av dem som 1978 hade förtids- eller änkepension som folkpension hade också ATP-pension. Ett mindre antal utländska medborgare har sannolikt enbart ATP-pension (om man inte har tillträde till folkpension).

Numera ger sjukpenning ATP-poäng. Av avsnitt 4.4 framgår att sjukfrånvaron är högre för invandrarna än för den övriga befolkningen. ATP-systemet tenderar här att gynna invandrarna relativt övriga grupper. Sjukpenning ger ATP-poäng samtidigt som den inte bildar underlag för avgifter.

Vi har pekat på ett antal omständigheter som kan göra att ATP gynnar eller missgynnar invandrarna relativt den övriga befolkningen. Som framgått är de olika tendenserna motstridiga och det går inte av den förda diskussionen att säga något om nettoutfallet för invandrarbefolkningen. Kvantifieringar skulle behövas.

4.3. Pensioner 1978

Av SCB's undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) framgår att invandarna är överrepresenterade vad gäller olika typer av arbetshandikapp och långvariga sjukdomar. Särskilt gäller detta utländska medborgare, men även bland de naturaliserade finns, med hänsyn till deras ålderssammansättning, en betydligt större andel personer med arbetsförmågan i hög grad nedsatt i jämförelse med den svenska befolkningen. En förklaring till detta kan vara att invandrarna oftare finns i mer påfrestande arbetsmiljöer än svenskarna. Eftersom i hög grad nedsatt arbetsförmåga kan antagas vara ett skäl till förtidspensionering skulle man utifrån ULF kunna ha hypotesen att andelen med förtidspension och handikappersättning bland invandrarna borde vara relativt stor. För totalbefolkningen fann Wadensjö (1981) att cirka 50 procent av de med arbetsförmågan nedsatt i hög grad hade förtidspension år 1978.

Av dem som är under 65 år och har folkpension har bland männen merparten förtidspension (inklusive sjukbidrag). Bland kvinnorna är det frågan om personer med förtidspension, änkepension samt hustrutillägg. I tabell 4.5 och 4.6 visas endast totalandelen i respektive åldersklass med pension eller folkpension (siffror inom parentes) men framför allt för männen borde en låg (hög) totalandel också indikera en låg (hög) andel med förtidspension.

Totalt för hela åldersklassen 16 - w år är andelen personer med pension (folkpension) mycket liten för de utländska medborgarna. Detta beror naturligtvis främst på deras ålderssammansättning med liten andel åldringar. Bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap är dock andelen åldringar idag förhållandevis stor vilket förklarar att deras andel med pension för hela åldersklassen 16 - w år endast är något mindre än för totalbefolkningen.

Låt oss speciellt granska åldersklassen 16 - 64 år. För denna åldersklass har bildats ett åldersstandardiserat index för andelen av invandrarna som har pension respektive folkpension. För totalbefolkningen är index 1 00. Om index för en grupp invandrare är större (mindre) än 1 00 så betyder detta att andelen i invandrargruppen som har pension (folkpension) är större (mindre) än vad man skulle förvänta sig till dess ålderssammansättning. En sammanfattning finns i tabell 4.2. Standardiseringen är utförd med hjälp av de åldersklasser som finns i tabell 4.5 och 4.6.

Med tanke på resultaten från ULF framgår något överraskande att de utländska medborgarna är klart underrepresenterade med hänsyn till ålderssammansättning, både i andelen med pension och i andelen med enbart folkpension. Underrepresentationen är kraftig och ligger på 21 procent för män och 20 procent för kvinnor vad avser pension. Av de övriga invandrargrupperna ligger männen bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap ungefär på den nivå man kan förvänta sig med hänsyn till ålderssammansättning, medan kvinnorna ligger något högre. Den invandrargrupp för vilken samtliga index är större än 100 är naturaliserade sedan 1968. Med hänsyn till ålderssammansättning finns här således en överrepresentation. Möjligen sker i vissa fall en övergång till svenskt medborgarskap inför en förtidspensionering. Dessutom finns bland de naturaliserade sedan 1968 en del av 60-talets arbetskraftsinvandrare som arbetar i dåliga arbetsmiljöer. Det sistnämnda kan vara orsaken till att de uppvisar högre index än gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap.⁶⁾ Det vägda index mellan utländska medborgare och naturaliserade sedan 1968 visar dock fortfarande på underrepresentation. Det vägda index för utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap är något högre. Gruppen utrikes födda med svenskt medborgarskap är ganska stor vilket får betydelse vid vägningen.

Vilka förklaringar finns då till de utländska medborgarnas underrepresentation?⁷⁾ I de allra yngsta åldersklasserna utgöres i allmänhet förtidspensionärerna av svårt handikappade personer. Man kan då möjligen ha hypotesen att det i dessa åldersklasser föreligger en urvalsmekanism. Har man ett svårt handikapp flyttar man inte. Men om denna förklaring har någon väsentlig betydelse borde sådana tendenser också finnas hos de naturaliserade. Så är dock inte fallet. En annan tänkbar förklaring skulle kunna vara att intervju svaren i ULF inte svarar mot mer objektiva medicinska kriterier på handikapp. Å andra sidan är den relativt höga frekvensen av arbetshandikapp bland de utländska medborgarna enligt ULF ungefär vad man kan

förvänta sig med kännedom om deras arbetsmiljöer.

I stället kan man ställa hypotesen att det är regelsystemet kring de utländska medborgarnas möjligheter att få svensk folkpension som förklarar underrepresentationen. Som nämnts tidigare har de utländska medborgarna inte fritt tillträde till det svenska folkpensionssystemet. För de naturaliserade är reglerna desamma som för den infödda svenskbefolkningen. Dessa olikheter blir då också förenligt med att indexen är högre för naturaliserade invandrare än för utländska medborgare. Möjligen har de liberalare pensionsbestämmelserna från 1979 därefter något förändrat bilden.

I tabell 4.5 och 4.6 kan ytterligare några iakttagelser göras. Bland i första hand männen i åldrarna 55 - 59 år och 60 - 64 år finns personer med pensioner från annat håll än folkpension (ATP och tjänstepension). Andelen män med enbart sådana pensioner var i de två åldersklasserna 5,7 procent respektive 13,0 procent för totalbefolkningen mot 0,5 procent respektive 9,2 procent för utländska medborgare, dvs även här lägre andelstal för de utländska medborgarna.

Även när det gäller andelen med delpension ligger de utländska medborgarna klart under de övriga grupperna. För delpension krävs att man efter 45 år haft ATP-poäng i minst 10 år. En förklaring till de utländska medborgarnas låga andelstal är sannolikt att många inte haft tillräckligt lång vistelse (arbets-) tid i landet för att uppfylla detta krav.

Frekvensen med pension i åldern 16 - 64 år varierar starkt mellan olika invandrargrupper. Detta framgår av tabell 4.3. Som synes är frekvensen förtidspensionerade män hög bland finska invandrare och låg bland invandrare från Italien, Tyskland och Tjeckoslovakien. Dock är frekvensen med pension hög bland italienska kvinnor. Vad dessa stora könsskillnader beror på bland italienska invandrare är svårt att veta utan någon bakgrundsinformation. Bland framför allt greker och jugoslaver finns stora skillnader mellan de som har kvar sitt utländska medborgarskap och de som har naturaliserats. En del individer kan ha skaffat sig svenskt medborgarskap inför en övergång till förtidspensionering.

Detta gör det intressant att se på det vägda index för utländska medborgare och naturaliserade. Bland männen är finländarna den enda grupp vars index överstiger 1 00. Det förefaller vara en rimlig hypotes att här finns ett samband med det tidigare nämnda dåliga hälsotillståndet bland finska invandrare. Konventionsreglernas utformning kan också ha gjort det lättare för finska medborgare att få pension i jämförelse med många andra invandrargrupper.

Bland tyska invandrare finns relativt många tjänstemän, se Wadensjö (1972).

Detta kan vara bidragande till deras låga index. Samma förklaring kan finnas för invandrare från Tjeckoslovakien.

Tabell 4.2. Åldersstandardiserat index för andel med pension respektive folkpension i åldern 16–64 år. Befolkningen den 31/12 1978.

		Pension ¹⁾	Folkpension
Totalbefolkning	Män	1 00	1 00
	Kvinnor	1 00	1 00
Utländska medborgare	Män	79	84
	Kvinnor	80	81
Naturaliserade 1968-	Män	1 15	1 24
	Kvinnor	1 27	1 29
Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Män	99	1 07
	Kvinnor	1 14	1 14
Vägt genomsnitt för utländska medborgare och naturaliserade 1968-	Män	90	97
	Kvinnor	96	97
Vägt genomsnitt för utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap	Män	91	97
	Kvinnor	1 03	1 04

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) Pension = Folkpension (inkl. barntillägg, hustrutillägg och barnbidrag) pensionstillskott, (ATP) och tjänstepension.

Ett förhållande som också bör uppmärksammas är att vi bland finländarna funnit *både* hög andel långtidsarbetslösa och hög andel förtidspensionärer. Detta bör föranleda ytterligare studier. Omvänt visar invandrare från Tjeckoslovakien och Tyskland *både* låg andel långtidsarbetslösa och låg andel förtidspensionärer. För övriga grupper är bilden mer splittrad.

Betraktas åldersklassen över 64 år finner man också här att en relativt liten andel av de utländska medborgarna har pension. Av tabell 4.4 och 4.5 framgår att detta speciellt gäller för åldersklassen över 75 år. Andelen med ålderspension är här endast 51,5 procent för utländska kvinnor och 44,3 procent för utländska män mot praktiskt taget 100 procent för övriga grupper. Vi kan också notera att pensionsbeloppen per ålderspensionär är relativt låga för utländska medborgare. Troligen har dessa små ATP-belopp. Intressant att notera är att pensionsbeloppen bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap praktiskt taget genomgående är högre än i totalbefolkningen. Vi har tidigare funnit höga inkomster i denna invandrargrupp vilket

kan ha givit många ATP-poäng.

Speciellt låg andel med ålderspension uppvisar grekiska och jugoslaviska medborgare, men även personer med medborgarskap i Tjeckoslovakien. Bland kvinnor över 64 år med grekiskt medborgarskap var det endast 5 procent som hade någon pension. Det formella regelsystemet för att få pension kan antagas vara den huvudsakliga förklaringen till ett lågt andelstal, men det kan inte uteslutas att det också finns utländska medborgare som går miste om sina rättigheter på grund av okunnighet om det svenska socialförsäkringssystemet. Det finns tecken som tyder på att så kan vara fallet.⁸⁾

Det kan inte uteslutas att de utländska medborgarnas ställning inom pensionssystemet medfört att dessa under årens lopp blivit mer representerade inom andra sociala områden än vad som annars skulle ha varit fallet. Exempelvis torde många åldringar ha blivit hänvisade till ren socialhjälp. Man kan också tänka sig att om en från medicinska utgångspunkter befogad förtidspensionering inte sker så kan man i stället hamna i periodvisa långtidssjukskrivningar eller i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder som omskolning, arbetsvård och skyddad sysselsättning.

Tabell 4.3. Åldersstandardiserat index för andel med pension i åldern 16–64 år för olika grupper invandrare.

Index för totalbefolkningen är satt till 1 00. Befolkningen den 31/12 1978.

Män

	1. Utländska medborgare ¹⁾	2. Naturaliserade 1968–	3. Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Vägt genom- snitt av 1 + 2	Vägt genom- snitt 1 + 3
Samtliga	79	115	99	90	91
Därav ursprungsland					
Finland	113	141	124	122	118
Jugoslavien	81	114	122	88	92
Grekland	47	188	185	63	66
Tyskland	43	50	75	46	69
Italien	83	81	80	82	81
Tjeckoslovakien	30	49	Inga uppgifter	45	—

Kvinnor

	1. Utländska ¹⁾ medborgare	2. Naturaliserade 1968–	3. Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Vägt genom- snitt av 1 + 2	Vägt genom- snitt av 1 + 3
Samtliga	80	127	114	96	103
Därav ursprungsland					
Finland	102	132	120	112	113
Jugoslavien	92	162	168	103	107
Grekland	48	210	194	60	62
Tyskland	54	94	97	72	90
Italien	142	215	155	164	149
Tjeckoslovakien	16	67	Inga uppgifter	56	—

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) D.v.s. samtliga utländska medborgare, finska medborgare, jugoslaviska medborgare o.s.v. I respektive grupp ingår då också utländska medborgare födda i Sverige. I åldersklassen 16–64 år är detta dock en mycket liten grupp.

Tabell 4.4. Andel i procent med pension för personer 65 år och däröver för olika invandrargrupper. Befolkningen den 31/12 1978. Andelen i totalbefolkningen är 99,5 procent för män och 99,6 procent för kvinnor.

Män

	1. Utländska ¹⁾ medborgare	2. Naturaliserade 1968–	3. Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Vägt genom- snitt av 1+2	Vägt genom- snitt 1+3
Samtliga	66,2.	97,9	99,1	78,0	92,6
Därav ursprungsland					
Finland	87,9	99,1	99,2	91,1	95,3
Jugoslavien	53,5	93,8	96,8	63,5	70,6
Grekland	12,7	95,0	96,0	29,3	32,7
Tyskland	65,8	97,4	98,7	74,9	95,6
Italien	79,2	100,0	99,1	86,9	92,5
Tjeckoslovakien	22,2	90,6	Inga uppgifter	75,6	—

Kvinnor

	1. Utländska ¹⁾ medborgare	2. Naturaliserade 1968–	3. Utrikes födda med svenskt medborgarskap	Vägt genom- snitt 1+2	Vägt genom- snitt 1+3
Samtliga	60,6	99,0	99,7	73,0	93,3
Därav ursprungsland					
Finland	87,1	99,9	99,7	89,3	96,7
Jugoslavien	24,0	96,8	97,2	34,8	40,9
Grekland	5,0	100,0	100,0	12,1	13,4
Tyskland	61,2	99,1	99,6	69,8	95,7
Italien	68,3	100,0	100,0	76,5	87,6
Tjeckoslovakien	— ²⁾	100,0	Inga uppgifter	75,4	—

Källa: Sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret för 1978.

1) Se not tabell 4.3.

2) Antalet individer är litet.

Tabell 4.5. Andel i procent i olika åldersklasser med pension.¹⁾ Befolkningen den 31/12 1978. Medelpensionsbelopp per pensionär i 1000 -tal kr år 1978. Siffrorna inom parentes visar andelen med folkpension. Män.

Män	Utländska medborgare		Naturaliserade 1968-		Utrikes födda med svenskt medborgarskap		Totalbefolkning	
	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär
16-24 år	1,8 (1,8)	8,2	3,8 (3,8)	8,3	3,1 (3,1)	8,8	3,5 (3,5)	9,7
25-34 år	0,5 (0,5)	19,1	1,3 (1,3)	21,9	1,2 (1,2)	20,9	1,5 (1,5)	18,3
35-44 år	1,8 (1,8)	23,9	2,7 (2,7)	24,5	2,5 (2,5)	23,9	2,5 (2,4)	21,2
45-54 år	7,3 (7,3)	24,7	9,5 (9,4)	26,4	7,4 (7,3)	27,5	6,4 (6,2)	25,2
55-59 år	18,6 (18,2)	25,9	20,6 (19,8)	26,4	16,9 (16,2)	29,6	20,0 (14,3)	21,0
60-64 år	42,8 (33,6)	23,3	53,3 (40,9)	24,3	50,2 (36,3)	26,8	48,8 (35,8)	28,4
65-74 år	74,0 (73,8)	23,1	98,2 (98,2)	23,1	98,8 (98,8)	32,9	99,4 (99,4)	31,3
75-W år	44,3 (44,3)	17,1	97,2 (97,2)	15,6	99,7 (99,7)	23,0	99,7 (99,7)	21,9
16-W år	4,7 (4,5)	22,3	9,7 (9,3)	22,1	19,9 (18,9)	28,7	24,4 (23,8)	27,3
därav med delpension								
60-65 år	8,4	16,8	11,2	17,7	13,4	18,6	12,6	18,9

Källa: Sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret för 1978.

1) Att andelen med pension är högre i åldersklassen 16-24 år än i åldersklassen 25-34 år kan förefalla egendomligt men beror på att barnpensioner mellan 16-18 år ingår i den lägre åldersklassen.

Tabell 4.6. Andel i procent i olika åldersklasser med pension.¹⁾ Befolkningen den 31/12 1978. Medelpensionsbelopp per pensionär i 1000-tal kr år 1978. Siffrorna inom parentes visar andelen med folkpension. Kvinnor.

Män	Utländska medborgare		Naturaliserade 1968–		Utrikes födda med svenskt medborgarskap		Totalbefolkning	
	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär	Andel med pension	Pensionsbelopp per pensionär
16–24 år	1,7 (1,7)	7,8	4,1 (4,0)	8,5	3,3 (3,3)	9,3	3,4 (3,3)	9,1
25–34 år	1,1 (1,1)	17,1	2,2 (2,1)	18,2	2,1 (2,1)	18,5	1,9 (1,8)	17,5
35–44 år	3,9 (3,8)	19,0	5,5 (5,4)	20,4	5,1 (5,0)	19,7	4,2 (4,2)	18,8
45–54 år	11,6 (11,5)	19,5	16,6 (16,6)	20,4	14,2 (14,1)	20,6	11,3 (11,2)	24,4
55–59 år	22,8 (22,7)	19,4	33,1 (32,9)	20,2	28,3 (28,0)	20,8	22,9 (22,3)	20,3
60–64 år	46,0 (43,2)	17,2	66,0 (62,0)	18,1	67,1 (62,0)	18,5	65,8 (61,5)	17,0
65–74 år	64,8 (64,7)	17,3	99,2 (99,2)	17,6	99,6 (99,6)	20,4	99,6 (99,6)	19,3
75–W år	51,5 (51,5)	15,5	98,5 (98,5)	15,4	99,9 (99,6)	18,5	99,7 (99,7)	18,6
16–W år	6,6 (6,5)	17,4	13,6 (13,4)	18,0	31,2 (30,8)	19,6	32,1 (31,7)	18,9
därav med delpension								
60–65 år	3,4	16,3	4,9	16,5	6,0	17,5	5,1	17,2

Källa: Sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret för 1978.

1) Att andelen med pension är högre i åldersklassen 16–24 år än i åldersklassen 25–34 år kan förefalla egendomligt men beror på att barnpensioner mellan 16–18 år ingår i den lägre åldersklassen.

4.4. Sjukpenning och sjukvård

En större undersökning över de utländska medborgarnas sjukfrånvaro genomfördes av Riksförsäkringsverket 1967, se Säll (1968). Undersökningen visade att utländska medborgare hade fler sjukpenningdagar per sjukpenningförsäkrad än svenska medborgare. Antalet sjukpenningdagar per sjukpenningförsäkrad utländsk medborgare var 36 procent högre än i svenskbefolkningen, trots att de utländska medborgarna är förhållandevis unga. Om de utländska medborgarna i varje åldersklass haft samma sjukfrånvaro som svenskbefolkningen skulle sjukfrånvaron ha varit 21 procent mindre än i svenskbefolkningen, se Wadensjö (1972). Överrepresentationen uppgick således till ca 70 procent.

Dessutom var sjukfrånvaron koncentrerad till relativt höga sjukpenningklasser, vilket gjorde att de utländska medborgarnas överrepresentation räknat i sjukpenningbelopp var ännu något högre. Andra, mindre undersökningar, som Carlsson och Taghavi (1973) och Socialstyrelsen (1981) visar också på relativt hög sjukfrånvaro bland utländska medborgare. Orsakerna till detta är fortfarande otillräckligt belyst, men sämre arbetsmiljöer och psykosociala anpassningsproblem torde vara av betydelse. Bidragande kan också vara att utländska medborgare haft begränsat tillträde till förtidspensionering.

Vi vet inte något om sjukfrånvaron bland andra (naturaliserade) invandrare. Man kan dock förmoda att den är lägre än för utländska medborgare. De naturaliserade är »längre inne» i det svenska samhället, de har bättre arbetsmiljöer än utländska medborgare och de har tillträde till förtidspensionering på samma villkor som svenska medborgare.⁹⁾

Beträffande invandrarnas sjukvårdskonsumtion är våra kunskaper fortfarande rudimentära. Man kan naturligtvis förvänta sig att då invandrarna är förhållandevis unga är de också genomsnittligt friskare än ursprungsbefolkningen. Men hur ser det ut om vi beaktar skillnader i ålderssammansättning?

I SCB's undersökning av levnadsförhållanden ställdes frågor med syftet att få en uppfattning om sjukvårdskonsumtionen i olika befolkningsgrupper. En sammanfattning av olika indikatorer från ULF 1975 finns i tabell 4.7. Av denna framgår att de utländska medborgarna är klart överrepresenterade i förhållande till sin ålder och könssammansättning vad avser intagna på sjukhus och sjukhem (pkt A) samt besök på akutmottagning (pkt B). Däremot är de utländska medborgarna underrepresenterade vad gäller telefonkonsultationer och tandläkarbesök och ungefär »normalt» representerade beträffande läkemedelskonsumtion. Naturaliserade invandrare och andra generationens invandrare uppvisar ungefär samma mönster som svenskbefolkningen i de flesta indikatorer. De båda sistnämnda grupperna avgränsas på samma

sätt som i avsnitt 3.1.

Tabell 4.7. Olika indikatorer på konsumtion av sjukvård och tandvård i åldern 16–74 år, 1975. Ålders och könssstandardiserade index.¹⁾

	A	B	C	D	E	F
Totalbefolkning	100	100	100	100	100	100
Svenska medborgare	96	97	99	99	101	102
Därav: infödda svenskar	95	98	98	99	99	101
2:a generationens invandrare	101	81	105	100	97	102
naturaliserade invandrare	103	72	119	107	115	111
Utländska medborgare	178	148	116	106	84	71
Invandrare (vägt genomsnitt för 2:a generationens invandrare, naturaliserade invandrare och utländska medborgare)	137	109	114	105	97	91

Källa: SCB. Hälso- och sjukvårdskonsumtion 1975.

A: Intagna på sjukhus eller sjukhem under en tremånadersperiod.

B: Besök vid akutmottagning under en tremånadersperiod.

C: Besök hos läkare under en tremånadersperiod.

D: Använt läkemedel under en tvåveckorsperiod.

E: Haft telefonkonsultationer under en tremånadersperiod.

F: Besök hos tandläkare under en tremånadersperiod.

1) Index för totalbefolkningen är satt till 100. Om index är större än (mindre än) 100 för en grupp utnyttjar man ifrågavarande tjänst mer (mindre) än vad man skulle förvänta sig med hänsyn till grupperns ålders- och könssammansättning. Ex index 178 för utländska medborgare under pkt A betyder att denna grupp finns här 78 procent mer än vad man skulle förvänta sig med hänsyn till de utländska medborgarnas ålders- och könssammansättning.

Flera förklaringar kan finnas till resultatet för de utländska medborgarna. En är att sjukligheten vid given åldersnivå helt enkelt är högre för dessa. Som framgått ovan antyder ULF detta. Ytterligare förklaringar kan vara de utländska kvinnornas höga fertilitetstal. Dessutom kan språksvårigheter göra att man söker direktkontakt med sjukvården i stället för att konsultera läkare per telefon. Det relativt höga värdet för besök på akutmottagning och det relativt låga värdet för telefonkonsultationer

tyder på detta.

ULF's karaktär av urvalsundersökningar gör dock att slumpfelen kan vara stora, speciellt för mindre grupper. Det kan därför finnas anledning att jämföra resultaten ifrån ULF 1975 med ULF 1977. I den senare undersökningen ställdes frågor om antalet vård dagar för de som varit intagna på sjukhus eller sjukhem. En sammanfattning finns i tabell 4.8 där vi också visar besök på akutmottagning. Även denna undersökning visar att antalet intagna (A1) bland de utländska medborgarna är relativt högt. Dock inte så högt som i ULF 1975. För den slutna vården visar ULF 1977 lägre indexvärden för samtliga tre invandrargrupper. Även index för besök på akutmottagning visar lägre värden än 1975 för utländska medborgare.

Man bör endast koncentrera sig på det helhetsintryck respektive undersökning ger. Standardiseringen i ULF 1977 har fått göras med en något annan åldersklassindelning än i ULF 1975. Men detta är något tämligen betydelselöst. Den stora skillnaden mellan de båda undersökningarna är att, vid given ålder, invandrarna och främst de utländska medborgarna uppvisar betydligt lägre konsumtion av främst slutna sjukvård, relativt totalbefolkningen, i ULF 1977 än i ULF 1975.¹⁰⁾

När det gäller konsumtion av slutna sjukvård bör det relevanta måttet vara antalet vård dagar per person (A2) och inte antalet intagna. Som synes är index för antalet vård dagar per person *lägre* för utländska medborgare än för svenska medborgare. Sak samma gäller för andra generationens invandrare. Antalet vård dagar per vård tillfälle skulle således för dessa båda grupper vara betydligt lägre än i den övriga befolkningen. Den stora avvikelsen för den andra generationen invandrare är svår att rationellt förklara. Detta index sättes inom parentes.

De två undersökningarna ger således inte någon entydig bild av invandrarnas konsumtion av slutna sjukvård. Vi får också olika resultat beroende på vilket mått vi använder. Man skulle kunna tolka ULF 1975 så att för hela invandrargruppen var överrepresentationen 37 procent (index 137) medan enligt ULF 1977 skulle det finnas en underrepresentation. Med andra ord en betydande osäkerhet.

Använder vi besök vid akutmottagning som ett mått på hur man tar i anspråk den öppna sjukvården visar både ULF 1975 och ULF 1977 en svag överrepresentation räknat på hela invandrargruppen.

ULF visar endast sjukvårdskonsumtionen i åldersintervallet 16 - 74 år. Hur det ser ut i övriga åldrar vet vi inte något om. Men om det skulle vara så att invandrarna i åldern 16 - 74 år är överrepresenterade, i förhållande till sin ålders- och könssammansättning, inom den slutna sjukvården och man förklarar detta med dåliga arbetsmiljöer, höga fertilitetstal bland invandrarkvinnor så är ju detta omständigheter

som i stort bortfaller inom övriga åldersintervall. Dock kan dåliga arbetsmiljöer i förvärvsarbetande åldrar ge hög sjuklighet även sedan man lämnat arbetsmarknaden. Beträffande personer under 16 år är det tänkbart att det även här kan finnas en högre sjuklighet hos invandrarna. Förekommer anpassningsproblem kan sådana tänkas utlösa sjukdomstillstånd. Det är således inte uteslutet att även utanför åldersklasserna 16 - 74 år så har invandrarna en högre sjuklighet. Därmed inte sagt att detta behöver yttra sig i högre sjukvårdskonsumtion.

Tabell 4.8. Olika indikatorer på konsumtion av sjukvård i åldern 16–74 år, 1977. Ålders- och könsstandardiserade index.

	A 1	A 2	B	C
Totalbefolkning	100	100	100	100
Svenska medborgare	99	101	99	99
Därav: infödda svenskar	101	102	99	99
2:a generationens invandrare	70	(22)	107	96
naturaliserade invandrare	80	115	88	107
Utländska medborgare	113	88	115	123
Invandrare (vägt genomsnitt för 2:a generationens invandrare, naturaliserade invandrare och utländska medborgare)	91	(80)	106	111

Källa: Opublicerat ULF-material.

A 1: Intagna på sjukhus eller sjukhem under en tremånadersperiod.

A 2: Antal vård dagar per person i åldersklassen 16–74 år. Vård dagarna är räknade på samtliga individer i åldersklassen, d.v.s. även på de som inte fått någon vård.

B: Besök vid akutmottagning under en tremånadersperiod.

C: Besök hos läkare under en tremånadersperiod.

Av andra undersökningar som studerat invandrarnas sjukvårdskonsumtion kan nämnas Lindegård (1971). Han undersökte invandrarna i Göteborg. Visserligen kan man inte direkt av undersökningen avläsa om invandrarna är under- eller överrepresenterade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. Men att döma av de antalsuppgifter som lämnas förefaller en överrepresentation föreligga.

Ytterligare en undersökning är Leiniö (1979). Denna visade att finska invandrare i Sverige hade ett klart sämre hälsotillstånd än svenskar i samma ålder. Trots detta

utnyttjade man inte sjukvården mer än jämnåriga svenskar. Vidare utnyttjade finska invandrare tandvården i mindre utsträckning än svenskar i samma ålder. I sistnämnda fall är bilden densamma som för utländska medborgare i ULF 1975.

Sammantaget är det således svårt att med ledning av olika undersökningar få någon entydig bild av invandrarnas sjukvårdskonsumtion.

NOTER

- 1) En relativt utförlig framställning finns i SOU 1974:69.
- 2) Medborgare från Storbritannien och Nordirland kan vid utflyttning från Sverige få behålla sin svenska folkpension om han/hon varit mantalsskriven i Sverige under det år han/hon fyllt 62 år och 5 år närmast dessförinnan. Västtyska, österrikiska, jugoslaviska, grekiska, schweiziska, portugisiska m fl medborgare får ta med sig rätten till folkpension under förutsättning att de har rätt till ATP. Folkpensionen beräknas med ledning av antal år med intjänad ATP-poäng (antal yrkesverksamma år). För full folkpension krävs intjänad ATP-poäng i 30 år. Italienska medborgare har tidigare under vissa förutsättningar kunnat få tillbaka erlagda folkpensionsavgifter när de flyttat från Sverige. Från den 1/11 1982 gäller en ny konvention som innebär att pensionen räknas efter antal yrkesverksamma år i Sverige.
- 3) Den som är medborgare i ett nordiskt land och uppbär folkpensionsförmåner i Sverige kan vid flyttning till annat nordiskt land behålla rätten till pension för tid intill dess motsvarande förmån kan beviljas i vistelselandet (karenstid), dock längst under tre år efter utflyttningen.
- 4) Detta framgår exempelvis av SOU 1981:1.
Som framgår av avsnitt 4.4 ger ULF mycket osäkra utslag om invandrarnas benägenhet att ta i anspråk sjukvårdsapparaten. Men även om de skulle göra detta i större utsträckning än den övriga befolkningen så gör de kanske ändå detta i relativt mindre utsträckning om man tar hänsyn till deras behov. Undersökningar tyder på detta, se Vogel (1978).
- 5) En del utländska kvinnor är gifta med svenska män. Andelen med änkepension från ATP bland dessa utländska kvinnor kan förväntas bestämmas av dödstalen för just denna grupp svenska män. Om här finns en avvikelse i dödstalen gentemot genomsnittet av svenska män vet vi inte.
- 6) Bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap ingår också de tidigt anlända välutbildade invandrargrupperna. Som ett genomsnitt borde påfrestande arbetsmiljöer vara mindre förekommande bland de utrikes födda med svenskt medborgarskap än bland de naturaliserade 1968—. Detta kan förklara skillnaderna i indextal mellan dessa grupper.
- 7) Förtidspensionering kan numera även ske av arbetsmarknadsskäl. Som vi funnit tidigare är de utländska medborgarnas arbetslöshetsgrad högre än i totalbefolkningen. Men inte heller detta är något som ger något särskilt utslag i tabell 4.2.
- 8) Enligt en uppskattning av Riksförsäkringsverket, se Sjögren (1979), uppgick antalet i totalbefolkningen 65 - w år som ej uppbär folkpension till 5 265 personer vid årsskiftet 1977/78. Antalet utländska medborgare som *ej hade rätt* till folkpension angavs till 2 079. Enligt vårt material var antalet som ej uppbär folkpension i åldersklassen 65 - w år vid årsskiftet 1978/79 5 896 personer varav 3 162 personer var utländska medborgare. Antalet utländska medborgare var således drygt 1 000 personer fler än i Riksförsäkringsverkets beräkningar. Visserligen avser inte uppgifterna samma årsskifte men skillnaden är ganska stor. Detta kan inte bero på att antalet utländska medborgare ökade mellan de båda årsskiftena. Dessa var 7 977 1977/78 och 8 485 1978/79.

För de som är mellan 65 - 70 år kan det vara frågan om uppskjutna uttag men dessa borde

avslutas senast den månad man fyller 70 år. De som tillhör åldersintervallet 70 - w år och ej har folkpension kan antagas bestå av personer som har rätt till folkpension men som av någon anledning ej uppbär denna. Antalet utländska medborgare i åldersklassen 70 - w år var 4 515 vid årsskiftet 1977/78 och 4 830 vid årsskiftet 1978/79. Riksförsäkringsverket uppskattade antalet utländska medborgare i åldern 70 - w år som *ej hade rätt* till folkpension till 1 426 personer. Om dessa ökas i proportion till ökningen i antalet utländska medborgare 70 - w år mellan de båda årsskiftena erhålles 1 525 personer vid årsskiftet 1978/79. Antalet utländska medborgare i denna åldersklass i vårt material som ej uppbär folkpension var 2 143 personer. Beräkningarna tyder således på att 618 (2 143 - 1 525) utländska medborgare i åldern 70 - w år hade rätt till folkpension men ej utnyttjade denna rätt. Med reservation för de olika åren och att Riksförsäkringsverkets uppskattning eventuellt något kan ha underskattat antalet som ej har rätt till folkpension antyder beräkningarna att det finns ett relativt stort antal utländska medborgare som har rätt till folkpension men som ej utnyttjar denna rätt. Även i åldersklassen 65 - 70 år kan detta förekomma.

Räknat på motsvarande sätt skulle antalet i totalbefolkningen i åldersklassen 70 - w år som har rätt till folkpension men som ej uppbär den vara 955 personer. Som framgått skulle en stor del (618) vara utländska medborgare.

- 9) I vårt inkomstmaterial för år 1978 framgår också inkomster av s k »sociala förmånen». Här ingår ersättning i form av sjukpenning, föräldrapenning, vårdbidrag, utbildningsbidrag, dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa, kontant arbetsmarknadsstöd m m. Det går således inte direkt att utläsa just sjukpenningens storlek, men allt tyder också i detta material på en klar överrepresentation av invandrarna inom sjukpenningssystemet. Av de sociala förmånerna är sjukpenningen den klart största. Låt oss med invandrare mena utländska medborgare + utrikes födda med svenskt medborgarskap + naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige. De ovan nämnda »sociala förmånerna» tillfaller nästan enbart åldersklassen 16 - 64 år. Om den ovan definierade invandrargruppen i varje åldersklass inom 16 - 64 år hade erhållit »sociala förmånen» i samma utsträckning som i total(svensk)befolkningen skulle beloppet för »sociala förmånen» per invandrare i åldern 16 - 64 år vara ca 3 200 kr. Det verkliga beloppet var ca 5 700 kr dvs ca 75 procent högre än vad man skulle förvänta sig med hänsyn till invandrarernas ålderssammansättning. För de utländska medborgarna var överrepresentationen högre än 75 procent och för de naturaliserade mindre än 75 procent. Även för de naturaliserade var dock beloppet högre än i total(svensk)befolkningen. Om detta procenttal också representerar invandrarernas överrepresentation inom sjukpenningssystemet vet vi inte, men gissningsvis är överrepresentationen här något mindre än 75 procent. Beloppet drages sannolikt upp av att de utländska medborgarna år 1978 var mycket kraftigt överrepresenterade inom arbetsmarknadsutbildning, varifrån utbildningsbidrag utgår. Även om de naturaliserade var mer normalt representerade i arbetsmarknadsutbildning så kommer vi upp i 25 procent eller kanske något fler invandrare i denna utbildning, mot deras befolkningsandel i åldern 16 - 64 år på ca 10 procent. Om vi även beaktar ålderssammansättningen inom 16 - 64 år så torde invandrarernas överrepresentation inom arbetsmarknadsutbildning uppgått till 100 - 150 procent år 1978. Även om överrepresentationen är mindre än 75 procent för exempelvis arbetslöshetshjälp torde ändå den kraftiga överrepresentationen inom arbetsmarknadsutbildning dra upp totalbeloppet så mycket att överrepresentationen för sjukpenning sannolikt inte är större än 75 procent, troligen något mindre.

Det finns också en annan sak som gör att skillnaden mellan invandrare och svenskbefolkning beträffande sjukpenning sannolikt är mindre än 75 procent. I redovisningen av sociala förmåner ingick 1978 inte arbetsgivarinträde vid sjukdom. Arbetsgivarinträde vid sjukdom finns i huvudsak för statsanställda. Även kommunalt anställda lärare har detta. Eftersom invandrare i mindre utsträckning än svenskbefolkningen är sysselsatta i dessa sektorer så innebär 75 procent högre belopp för invandrarna beträffande sociala förmåner sannolikt en överdrift av deras anspråkstagande av sådana förmåner om vi också räknar dit arbetsgivarinträde vid sjukdom.

- 10) I ULF 1975 är standardiseringen utförd för åldersklasserna 16 - 24 år, 25 - 34 år, 35 - 44 år,

45 - 54 år, 55 - 64 år och 65 - 74 år. Det opublicerade materialet i ULF 1977 har erhållits för åldersklasserna 16 - 44 år och 45 - 74 år vilka har använts vid standardisering. Att denna förändring i åldersklassindelning inte har någon avgörande betydelse kan man se genom ett exempel. Användes exempelvis åldersklassindelningen 16 - 44 år och 45 - 74 år i ULF 1975 blir index för utländska medborgare 146 mot 148 i tabell 4.7. Även i övrigt blir förändringarna mycket små. I stället är det den stora skillnaden, vid given ålder, mellan de båda undersökningarna som är av betydelse. I främst åldersklassen 45 - 74 år skulle de utländska medborgarnas konsumtion av sluten sjukvård (A1), relativt totalbefolkningen, vara mycket högre i ULF 1975 i jämförelse med ULF 1977. Det kan inte ha skett någon förändring i de utländska medborgarnas relativa ålderssammansättning inom åldersklassen som kan förklara detta. Samtidigt pekar detta också på slumpfaktorns inflytande i ULF när det gäller verksamheter med låga frekvenser, som sluten vård är. Skillnaderna vad avser A1 är stora även för naturaliserade och andra generationen invandrare, dock inte så stora som för utländska medborgare.

5. FRÅGESTÄLLNINGAR KRING OMFÖRDELNING MELLAN INVANDRAR OCH SVENSKBEFOLKNING GENOM OFFENTLIG SEKTOR

5.1. Allmänt

Beräkningarna över vilken inkomsteffekt som erhålles för den infödda svenskbe-folkningen genom den offentliga sektorn på grund av invandrarbefolkningen göres i två etapper. I en första omgång göres en historisk betraktelse. Vi beräknar då om det sker och har skett inkomstöverföringar genom offentlig sektor mellan den ge-nom nettoinvandring av utländska medborgare sedan andra världskriget erhållna in-vandrarbefolkningen och den övriga befolkningen. Det är naturligtvis en mycket svår och arbetskrävande uppgift att i detalj rekonstruera hela detta förlopp. Detta är inte heller vår ambition. Vi nöjer oss med att intensivstudera några enstaka år, 1970 och 1976, och sedan utifrån de erhållna resultaten försöka dra allmänna slut-satser om hur det kan ha varit under andra år. Närmare motivering för valet av år för intensivstudium lämnas i kapitel 7. I en andra omgång göres en framtidsinrik-tad kalkyl. Vi tänker oss en tidpunkt vid vilken in- och utvandring påbörjas. Invand-ringen per år antages vara större än utvandringen per år och genom nettoinvandring-en bygges det efterhand upp en invandrarbefolkning i landet. Invandrarbefolkning-en definieras i varje tidpunkt som skillnaden mellan totalbefolkningen och den to-talbefolkning som skulle ha erhållits utan ifrågavarande nettoinvandring.

Som underlag för den framtidsinriktade kalkylen har använts data från 1976. Upp-gifter om totalbefolkningen detta år ingår i modellens startår. Sedan jämföres ut-vecklingen av denna befolkning med respektive utan nettoinvandring. Kalkylen har utförts under två olika antaganden beträffande den offentliga sektorns ambitionsni-vå.

I det ena alternativet antages den offentliga sektorn ha den ambitionsnivå som före-låg 1976. Detta betyder att vi så långt möjligt fördelat offentliga utgifter detta år på olika åldersklasser i 1976 års befolkning. Per capita utgifter för olika åldersklasser har därmed erhållits. Dessa bibehålles sedan under beräkningarna. De förändringar i den offentliga sektorns struktur och storlek som uppträder blir ett resultat av de över tiden fortskridande förändringarna i befolkningens storlek och ålderssamman-sättning. Exempelvis innebär en åldrande befolkning att de offentliga utgifterna för sjuk- och åldringsvård samt pensioner blir större.

I verkligheten kan naturligtvis de offentliga utgifterna per person i olika åldersklas-ser förändras över tiden. För det mycket långa perspektiv som beräkningarna om-fattar är det naturligtvis mycket svårt att ställa någon prognos på denna punkt. Men vad man kanske ändå tänker på är de förväntade ökningarna i pensionsutgifterna. I det andra alternativet kommer vi därför att försöka beakta de förväntade större

pensionsutgifterna.

I undersökningen studerar vi hur det faktiska synliga tillhandahållandet av offentliga tjänster och transfereringar fördelar sig mellan de båda befolkningsgrupperna samt hur dessa utgifter finansieras. Detta är ju det väsentliga när vi diskuterar frågan om den offentliga sektorn faktiskt omfördelar inkomster *mellan* invandrar- respektive svenskbefolkning.

Men strukturen på den offentliga sektorns utgifter och inkomster utan invandring kan ha varit något annorlunda än den faktiska strukturen. Som framgått tidigare har invandringen haft en viss — om än liten — föryngringseffekt på totalbefolkningen vilket kan ha någon betydelse. Hur mycket är dock svårt att säga. En utgångspunkt är att den offentliga sektorn hade haft den struktur och omfattning som erhålles genom att reducera de faktiska offentliga utgifterna med de som faller på invandrarbefolkningen. Men om detta vet vi inte något säkert. Likaså är det möjligt att utan invandring (och något mindre andel förvärvsarbete) hade sammansättningen på finansieringen av de offentliga utgifterna varit något annorlunda.

Om den offentliga sektorn hade haft en annan inkomst- och utgiftsstruktur vid frånvaro av invandring så är detta en fråga om inkomstfördelning *inom* ursprungsbe-folkningen. Utan invandring finns endast denna befolkning. Vi kan här tala om dels en *direkt* effekt och dels en *indirekt* effekt. Den direkta effekten uppkommer genom att en annan inkomst- och utgiftsstruktur på den offentliga sektorn innebär att fördelningen av olika offentliga tjänster och transfereringar på olika befolkningsgrupper samt finansieringen från dessa kan bli en annan. Den indirekta effekten uppkommer genom eventuell påverkan på varu- och faktorpriser i den privata sektorn. En annan struktur på de offentliga utgifterna (efterfrågan) och en eventuell annan sammansättning på finansieringen av dessa kan ha en sådan påverkan.

Att klargöra vilken betydelse dessa direkta och indirekta effekter haft för inkomstfördelningen inom ursprungsbe-folkningen är naturligtvis mycket svårt. Detta skulle kräva att vi visste dels hur inkomst- och utgiftsstrukturen hade sett ut utan invandring och dels hur sambanden mellan den ändrade strukturen och prisändringar på olika varu- och faktormarknader ser ut. Några sådana empiriska kunskaper har vi inte.

Storleken på den offentliga sektorn definieras som summan av direkta och indirekta skatter samt socialförsäkringsavgifter. En viss avgränsning av ATP-avgifterna göres dock, se nästa avsnitt. Den principiella utgångspunkten är att endast den del av den offentliga sektorn som finansieras gemensamt studeras. Den del av den offentliga tjänsteproduktionen som täckes med individuella avgifter medtages således inte. Men samtidigt är det långt ifrån oproblematiskt hur avgränsningen skall göras. Det

finns viss tjänsteproduktion som har blandad finansiering. I vissa fall finns här svårigheter att exakt avgöra hur stor del som är gemensamt finansierad. Vidare förekommer att den offentliga sektorn inte är balanserad i varje tidsperiod.

5.2. ATP i kalkylen

Om vi för ett visst år önskar studera hur den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning så blir naturligtvis frågan hur ATP-systemet bör behandlas intressant.

Historiskt har inbetalda ATP-avgifter varit större än de samma år utbetalade pensionerna. Vi har fått ett offentligt sparande och en fonduppbyggnad. Det överskott som vi hade i den offentliga sektorn under 60- och 70-talen fram till och med 1976 svarade ganska väl mot överskottet i ATP-sektorn. Men beräknas inkomstomfördelningen för ett visst historiskt år är en möjlighet att endast beakta de direktutbetalda pensionerna och på den offentliga sektorns inkomstsida endast ta med så mycket av ATP-avgifterna som motsvarar de samtidigt utgående pensionerna. Denna metod kommer att användas i beräkningarna. De ATP-avgifter som för ett visst år överstiger de under året utbetalda pensionerna tages således inte med i kalkylen. Överskottet betraktas som ett kollektivt sparande. Inte heller beaktar vi avkastningen av AP-fonden som för de aktuella åren 1970 och 1976 antages gå till fortsatt fonduppbyggnad.

Men det är samtidigt troligt att invandrarnas bidrag till överskottet har varit relativt stort; större än deras befolkningsandel respektive år. Detta beroende på deras större koncentration till förvärvsarbete åldrar. Genom sitt förhållandevis stora bidrag till det kollektiva sparandet kan invandrarna något ha påskyndat den ekonomiska tillväxten (samtidigt som de också skaffat sig framtida pensionsrättigheter). Effekten på det totala sparandet i ekonomin av ATP-systemet är dock osäker.¹⁾

Man skulle naturligtvis också tänka sig att beakta frågan om invandrarbefolkningen gynnas eller missgynnas av ATP-systemet relativt den ursprungliga befolkningen enligt den i avsnitt 4.2 förda diskussionen. Som framgått är dock det empiriska kunskapsunderlaget svagt. Dessutom kan en sådan beräkning knappast kopplas till frågan om hur ATP-systemet (den offentliga sektorn) omfördelar ett visst år. Frågan om ATP-systemet missgynnar eller gynnar invandrarbefolkningen relativt svenskbefolkningen är något som får hänföras till hur ATP verkar under *en hel följd* av år. Samma fråga kan naturligtvis ställas för många andra delar av socialförsäkringssystemet. Men frågan om hur ATP-systemet eller andra delar av socialförsäkringssystemet gynnar eller missgynnar invandrarbefolkningen relativt svenskbefolkningen över en hel livscykel ligger utanför syftet med denna studie.

5.3. Underskott och överskott i offentlig sektor

Som framkom i föregående avsnitt uppvisade den offentliga sektorn ett finansiellt sparande under 60- och 70-talen fram till 1976. I allt väsentligt har det varit frågan om överskott i ATP-sektorn. En kort diskussion gjordes om invandrarnas del i detta överskott.

Från slutet av 70-talet har ett underskott förelagat i den offentliga sektorn. Visserligen förelåg inget underskott under de båda år som vi kommer att intensivstudera (1970 och 1976) men det kan ändå finnas anledning att kort diskutera vilka konsekvenser för svensk- respektive invandrabefolkning som underskotten kan få.

Den inledande mer allmänna diskussion som göres i detta avsnitt är baserad på Persson (1983). Därefter knytes denna analys till frågan om effekter för svensk- respektive invandrabefolkning.

Vilka är de långsiktiga effekterna av ett underskott i den offentliga sektorn? Vi tänker oss att detta är ett uttryck för större nutida konsumtion än vad som annars skulle ha varit fallet. Underskottet från slutet av 70-talet kan tolkas så.

En fråga är i vilken utsträckning det finns ett samband mellan bytesbalansunderskott och underskott i den offentliga sektorn. Hur sambandet ser ut är delvis beroende av hur den inhemska realräntan ser ut gentemot omvärldens.

Med tanke på existensen av internationella kapitalmarknader förefaller det vara ett rimligt antagande att den inhemska realräntan långsiktigt följer den internationella. I så fall kan man räkna med en försämrad bytesbalans så länge den offentliga sektorns underskott består. Detta beror på att underskottet inte kompenseras av ett ökat sparande i den privata sektorn. Visserligen blir de disponibla inkomsterna högre i den privata sektorn, genom underskottet i den offentliga sektorn, men om sparbenägenheten är mindre än ett blir det totala sparandet i ekonomin lägre. Påverkas inte investeringarna (bestämmer av realräntan) erhålles en försämring i bytesbalansen.

Skulle däremot realräntan skilja sig från omvärldens blir förloppet ett annat. Den offentliga sektorns lånebehov driver upp realräntan vilket i sin tur stimulerar sparandet i den privata sektorn och försämringen i bytesbalansen blir nu mindre. Vidare kommer räntehöjningen att tränga ut privata investeringar med åtföljande lägre ekonomisk tillväxt. Även om realräntan långsiktigt anpassar sig till den internationella kan sådana utträngningseffekter uppkomma genom att den inhemska realräntan temporärt stiger över den internationella.

Om vi får ett underskott i bytesbalansen, och en utlandsskuld, leder detta till lägre konsumtionsstandard i framtiden. Utgångspunkten var att utlandsuplåningen användes för konsumtion. Användes utlandsuplåning för att göra investeringar och därmed öka produktionskapaciteten behöver vi inte få lägre konsumtion i framtiden.

Den lägre konsumtionen inträffar även om inte realräntan samt investeringar och därmed inte heller den ekonomiska tillväxten påverkas. En del av den framtida produktionen måste användas till räntebetalningar. Blir detta bestående på lång sikt påverkas både nuvarande generations framtida konsumtionsmöjlighet och framtida generationers konsumtionsmöjligheter.

Skulle realräntan bli högre än den internationella blir visserligen underskottet i bytesbalansen, och därmed utlandsskulden, mindre men å andra sidan trängs investeringar undan med åtföljande lägre ekonomisk tillväxt och lägre framtida konsumtionsstandard. Oberoende av antagande beträffande realränta blir effekten lägre framtida konsumtionsstandard. Denna kommer att få bäras kollektivt av alla.

Låt oss knyta den gjorda diskussionen till frågan hur svensk- respektive invandrabefolkningen kan tänkas påverkas av det hittillsvarande underskottet i den offentliga sektorn. Man kan som utgångspunkt ställa frågan hur stort underskottet per person är i respektive befolkningsgrupp. Antag att underskottet per person har varit lägre i invandrabefolkningen än i svenskbefolkningen. Detta innebär att den för höga konsumtion, som underskottet varit uttryck för, har varit mindre per person i invandrabefolkningen än i svenskbefolkningen. Men samtidigt kommer den framtida lägre konsumtionsstandard att bäras av alla. Bäres den, per person, likartat för båda befolkningsgrupperna missgynnas således invandrabefolkningen relativt svenskbefolkningen på så sätt att invandrabefolkningen inte haft så stor konsumtionsfördel av underskottet samtidigt som man får vara med och bära den framtida lägre konsumtionsstandard.

Det är dock tänkbart att den framtida generationen förvärvsarbetande tar »hämd» på den nuvarande generationen när de sistnämnda blir pensionärer. Den framtida generationen förvärvsarbetande ställer inte upp på att finansiera sjuk- och åldringvård samt pensioner för pensionärerna i den utsträckning som annars skulle ha varit fallet. Som framkom i kapitel 1 är ännu vid sekelskiftet andelen åldringar lägre och andelen i förvärvsarbetande åldrar större i invandrabefolkningen än i svenskbefolkningen. Invandrabefolkningen skulle kunna kompensera sig genom att framtida förvärvsarbetande invandrare (och svenskar) inte ger de (i huvudsak) svenska pensionärerna den service som annars skulle ha varit fallet. Utsträckes tidsperspektivet ytterligare några årtionden minskar dock invandrabefolkningens möjligheter till sådan kompensation. Andelen

åldringar i invandrabefolkningen närmar sig efterhand andelen i svenskbefolkningen. Andelen i invandrabefolkningen som skulle drabbas av »hämnden» blir då ungefär densamma som i svenskbefolkningen.

Om å andra sidan underskottet per person är högre i invandrabefolkningen än i svenskbefolkningen blir slutsatsen den motsatta om den framtida lägre konsumtionsstandarden bäres jämnt över befolkningen. Invandrabefolkningen gynnas relativt svenskbefolkningen.

Är det möjligt att säga något om vilket av dessa alternativ som varit för handen? Den diskussion och de beräkningar som presenteras i kapitel 7 gör det sannolikt att det hittillsvarande underskottet (upplåningsbehovet) varit lägre per person i invandrabefolkningen än i svenskbefolkningen. Detta hänger samman med invandrabefolkningens annorlunda ålderssammansättning med relativt stor andel i förvärvsarbeteande åldrar.

Sammanfattningsvis tyder mycket på att invandrabefolkningen, per person, har haft större överskott än svenskbefolkningen per person under den period då överskott förelegat i den offentliga sektorn och mindre underskott per person än i svenskbefolkningen under den period då underskott förelegat.

NOT

- 1) En sammanfattning av olika undersökningar finns i Ståhlberg (1982). Det är mycket svårt att veta hur det hade varit om ATP fungerat som ett rent fördelningssystem. Det sparande som hittills skett i ATP-systemet hade då kanske i stället varit ett privat sparande. Till vilken grad substitution finns mellan de båda sparformerna är svårt att veta. Det kan inte heller uteslutas att substitutionen är annorlunda för invandrare än för svenskar.

6. OFFENTLIG SEKTOR SAMT FÖRDELNING AV UTGIFTER OCH SKATTER PÅ INVANDRARBEFOLKNINGEN

6.1. Offentliga utgifter per åldersklasser

Syftet med detta avsnitt är att ge en översiktlig beskrivning av vissa offentliga utgifter år 1976 uppdelade på åldersklasser. Skälet till att vi demonstrerar hur uppdelningen såg ut just 1976 är att vi senare kommer att intensivstudera detta år för en beräkning av hur den offentliga sektorn fördelar inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning. Dessutom kommer de per capita belopp som fanns i olika åldersklasser 1976 att bilda underlag för den framtidsinriktade kalkylen. En mer detaljerad uppdelning på åldersklasser finns i appendix där också källmaterialet samt motiveringarna för uppdelningen presenteras.

De totala skattefinansierade offentliga utgifterna för 1976 beräknas ha uppgått till 158 165 miljoner kr. I huvudsak användes dessa för att finansiera offentlig konsumtion och transfereringar.¹⁾ En relativt stor del av dessa består av utgifter för kollektiva tjänster och odelbarheter. Exempel på kollektiva tjänster är allmän och utrikes förvaltning, försvar, rättsväsen och allmän forskning. Exempel på odelbarheter är gator, vägar, parker m m. Detta är verksamheter som tillfaller hela befolkningen och kan knappast delas upp på åldersklasser. Per capita beloppet blir detsamma i olika åldersklasser. Detta gäller även en del andra utgifter för vilka uppdelning i åldersklasser ej kunnat ske. I dessa fall har vi inget empiriskt underlag för någon uppdelning.

Av de nämnda 158 165 miljoner kr har cirka 99 000 miljoner kr (dvs knappt 2/3) delats upp på åldersklasser. Det är här främst frågan om utgifter inom socialvård, sjukvård, socialförsäkring, utbildning och arbetsmarknad. En sammanställning finns i tabell 6.1.

Eftersom vi endast är intresserade av de offentliga tjänster och transfereringar som skattefinansieras har vi räknat bort den del som finansieras med individuella avgifter. För de de åldersberoende utgifterna finns sådana avgifter främst inom barnomsorg och åldringsvård. Likaså räknas vissa transfereringar som socialhjälp och bidragsförskott netto, dvs de under åren utgående beloppen reduceras med belopp för tidigare socialhjälp och bidragsförskott som återbetalas under året. Till en del föreligger återbetalningsskyldighet för dessa transfereringar. Övriga transfereringar anges brutto, dvs även de skattepliktiga som pensioner, sjukpenning m m.

Per capita beloppen i tabellen är således utgifter som hänförs till åldersklassen dividerat med befolkningen i åldersklassen i fråga. För översiktens skull är åldersklasserna relativt breda. Av appendix framgår att det finns offentliga utgifter som är kon-

centrerade på mindre åldersklasser. Exempel på detta är föräldrapenningen som nästan enbart är ett resultat av att föräldrar stannar hemma hos nyfödda barn. En liten del utgår också för att man stannar hemma hos något större barn. Den dominerande delen av föräldrapenningen är således hänförlig till åldersklassen 0 - 1 år där per capita beloppet för föräldrapenning naturligtvis blir väsentligt större än när denna sprids på den större åldersklassen 0 - 6 år.

De summerade per capita beloppen varierar starkt över åldersklasserna. Som synes har vi höga summerade per capita belopp på den nedre och framför allt på övre delen av ålderspyramiden. För barn och ungdomar är det utgifter för utbildning, barnomsorg, barnbidrag och barnavårdande insatser (fosterhemsplaceringar, fritidsverksamhet m m) som dominerar. För åldringar är det utgifter för pensioner, sjukvård och åldringsvård. I de allra äldsta åldersklasserna (över exempelvis 80 år) ökar per capita beloppen ytterligare genom snabbt stigande sjuk- och åldringsvårdskostnader.

De lägsta per capita beloppen finns i 25 - 40 årsåldern. Visserligen finns här utgifter för exempelvis sjukpenning, arbetsmarknadspolitiska insatser, nykterhetsvård och kriminalvård. I totalsammanhanget är dessa utgifter dock inte särskilt stora och de motbalanseras av låga utgifter för utbildning, sjukvård och pensioner. Möjligen borde per capita beloppet för s k övriga utgifter vara något högre i mellanåldrarna. Exempelvis kan man anta att dessa utnyttjar vissa odelbarheter — som vägnätet vid bilkörning — i större utsträckning än befolkningen i övrigt. Även industripolitiska insatser ligger här. Helhetsintrycket som tabellen ger kan dock knappast påverkas.

Som nämndes ovan är skattepliktiga transfereringar angivna brutto. Men även om vi försöker räkna netto, dvs beakta att en del av dessa transfereringar återvänder till den offentliga sektorn så har detta ändå inte någon avgörande betydelse. För personer över 65 år kan detta endast betyda att det summerade per capita beloppet sänks med några tusen kronor, dvs de summerade utgifterna blir ändå cirka 27 000 kr för personer över 65 år och cirka 38 000 kr för personer över 75 år.²⁾ Genom att föräldrapenningen är skattepliktig skulle per capita beloppet för åldersklassen 0 - 6 år troligen sänkas med kanske 1 000 kr. Även för mellanåldrarna sänks per capita beloppet genom att sjukpenning och vissa delar av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna (som arbetslöshetsersättning och utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning) är skattepliktiga. För mellanåldrarna (25 - 40 år) betyder detta kanske en sänkning med 1 000 kr.³⁾ De *relativa* per capita beloppen mellan olika åldersklasser påverkas således endast i liten utsträckning.

Tabell 6.1. Sammanfattning av offentliga utgifter i kr per capita i olika åldersklasser 1976.

Ålder	Sjukvård och tandvård	Sjukförsäkring utom sjukpenning	Sjukpenning	Service till pensionärer och handikappade	Föräldrapenning	Barnomsorg	Andra sociala utgifter för barn och ungdom ¹⁾	Utbildning	Studiebidrag Studiestöd	Pensioner	Arbetsmarknadspolitiska insatser ²⁾	Nykterhetsvård	Kriminalvård	Socialhjälp och bostadsbidrag ³⁾	Σ	Övrigt, kollektiva tjänster odelbarheter m m	Σ
0-6	1 140	140			2 000	3 340	2 340			110					9 150	7 200	16 350
7-15	800	140			40	1 110	2 420	10 300		260					15 150	7 200	22 350
16-19	1 070	370	510				240	7 330	950	190	570			80	11 780	7 200	18 980
20-24	1 070	370	1 010	10				3 210	220	190	930	20	90	460	7 830	7 200	15 030
25-34	1 160	390	1 600	20				1 160	90	190	670	70	210		60 200	7 200	13 220
35-44	1 520	550	1 840	20				540	30	450	560	150	100		6 170	7 200	13 370
45-54	1 940	610	2 190	40				260	10	1 290	430	150	50	410	7 380	7 200	14 580
55-64	2 630	610	2 480	260				100		5 100	320	90	10		12 010	7 200	19 210
65-75	4 680	770	1 390	1 390				50		15 330				30	22 610	7 200	29 810
75-W	12 550	810	340	6 100						13 380		20			33 230	7 200	40 430
0-W															12 070	7 200	19 270

1) Bidragsförskott, fosterhemsplaceringar, viss fritidsverksamhet för barn och ungdom samt barnbidrag.

2) Arbetsmarknadsutbildning, arbetsförmiddling, åtgärder för svårplacerade och arbetslöshetsersättning.

3) Möjlig är beloppet i åldern 16-34 år något högre och i åldern 35-64 år något lägre. Bostadsbidrag till pensionärer ingår ej.

Dessa har hänförs till pensionerna.

Anm: Om vi till pensionerna också hade fört kompletteringspensioner för f d stats- och kommunalanställda skulle per capita beloppet för åldersklassen 65 - w år sannolikt öka med cirka 1 000 kr.

Den invandrarbefolkning som erhållits genom invandring sedan andra världskriget har en annan ålderssammansättning än svenskbefolkningen. Framför allt är andelen åldringar liten. Andelen barn och andelen i förvärvsarbete är större än i svenskbefolkningen. Den annorlunda ålderssammansättningen gör att man kan ställa hypotesen att det samlade per capita beloppet för hela åldersklassen 0 - w år är lägre för invandrarbefolkningen än för svenskbefolkningen. Som vi tidigare har funnit är det dock inte enbart frågan om ålderssammansättning. Det finns områden där invandrarna är över- eller underrepresenterade med hänsyn till ålderssammansättning.

Att invandrarbefolkningen är mer koncentrerad till förvärvsarbete gör också att deras andel av skatteinkomsterna kan bli förhållandevis stor. Skillnader i ålderssammansättning mellan invandrar- och svenskbefolkning är således en väsentlig omständighet när vi diskuterar omfördelning genom offentlig sektor.

6.2. Fördelning av offentliga utgifter

Som framkom i föregående avsnitt varierar per capita beloppen starkt mellan olika åldersklasser. Kännedom om invandrar- och svenskbefolkningens ålderssammansättning ger oss en utgångspunkt för att fördela de åldersklassuppdelade utgifterna på respektive befolkningsgrupp. Härvid kan man också beakta eventuella under- eller överrepresentationer med hänsyn till ålderssammansättning bland invandrarna. Detta göres i samband med kalkylernas genomförande i kapitel 7 och 8.

Fördelningen av övriga offentliga utgifter erbjuder åtskilliga svårigheter. Vissa av dessa torde som en approximation kunna fördelas med samma per capita belopp på respektive befolkningsgrupp. Men de stora svårigheterna finns vid fördelningen av skattekollektiva tjänster och odelbarheter. Dessa utgör en stor del av övriga offentliga utgifter.

Låt oss först betrakta kollektiva tjänster. Exempel på dessa är allmän och utrikes förvaltning, försvar, rättsväsen (utom kriminalvård som föres till socialvård), allmän forskning. Utmärkande för en rent kollektiv tjänst är att samma mängd konsumeras av samtliga individer. Enligt ekonomisk teori erhålles den optimala mängden i ett läge där individernas sammanlagda betalningsvillighet motsvarar marginalkostnaden för tjänsten i fråga.

Antag att det ett visst år finns en viss (optimal) mängd av de kollektiva tjänsterna. I landet finns en svensk- och invandrarbefolkning. Hur fördelar vi de kollektiva tjänsterna mellan de båda befolkningsgrupperna? En utgångspunkt är att anta att den genomsnittlige invandraren och den genomsnittlige svensken har samma nytta (betalningsvillighet) av de kollektiva tjänsterna och att dessa därför bör fördelas

med samma per capita belopp mellan de båda befolkningsgrupperna.

Men jämförelsealternativet är att vi inte hade haft någon invandring av utländska medborgare och därmed inte heller någon invandrarbefolkning. Den intressanta frågan blir då i stället: Vilket *tillskott* av kollektiva tjänster ger invandrarbefolkningen upphov till? Det kan ju inte uteslutas att utgifterna för exempelvis försvaret påverkas mycket lite av invandrarbefolkningens närvaro i landet. Önskar ursprungsbe-folkningen uppnå en viss skyddseffekt av försvaret kan omfattningen på detta bli ungefär detsamma både med eller utan invandrarbefolkning. Fördelas tillskottet av försvarstjänster på invandrarbefolkningen kan per capita utgiften för denna förväntas bli låg. Hur stort tillskottet blir är naturligtvis en empirisk fråga. Här finns ett beroende till frågan *hur* pass kollektivt försvaret är. Även tjänster av närmast individuell eller halvkollektiv karaktär kan finnas inom försvaret. Vid en större befolkning krävs exempelvis mer skydds(rum)utrustning för civilbefolkningen, mer omfattande beredskap för evakueringar. Även i andra avseenden kan det naturligtvis krävas mer av försvaret för att uppnå en viss skyddseffekt. Möjligen beror detta på hur invandrarbefolkningen fördelar sig geografiskt över landet. Samma resonemang kan föras beträffande allmän och utrikes förvaltning. För att denna skall fungera tillfredsställande krävs en viss omfattning som kan vara tämligen oberoende av befolkningens storlek.⁴⁾

För rätts- och polisväsen kan tillskottet av utgifter bli större. Invandrarna befinner sig i större utsträckning än svenskbefolkningen i brottsaktiva åldrar. Även brottslighet som följd av anpassningsproblem bland invandrarna kan finnas. En mer heterogen sammansatt befolkning kan också innebära konfliktrisker mellan olika befolkningsgrupper. För att befolkningen skall uppleva samma trygghet — som i fallet utan invandring — av rätts- och polisväsendet krävs en utbyggnad av detta. Hur mycket är naturligtvis svårt att säga. För att uppnå trygghetseffekten behöver kanske utbyggnaden ändå vara mindre än proportionell mot den befolkningsökning som blir effekt av invandringen. Utan invandring finns ändå en viss fast basorganisation.

Även utgifterna för odelbarheter som gator, vägar och parker är svåra att fördela. Diskussionen kan föras på ett likartat sätt som för kollektiva tjänster. Man kan exempelvis göra antagandet att den genomsnittlige invandraren har lika stor nytta av gatu- och vägväsendet som den genomsnittlige svensken och att fördelningen då bör ske efter detta (med samma per capita belopp för respektive befolkningsgrupp). Men man kan också fråga vilket tillskott av utgifter för gatu- och vägväsendet som blir en följd av invandring och som behövs för att »utrymmesvälfärden» för ursprungsbe-folkningen inte skall påverkas. Med större befolkning blir bilparken och antalet bostäder (bostadsområden) större vilket leder till krav på utbyggnad av gatu- och vägnätet. Frågan är i vilken utsträckning dessa anläggningar behöver anpassas

proportionellt mot en större befolkning. Är så fallet blir kostnaden per invandrare densamma som i den ursprungliga befolkningen. I avsaknad av annan information gör vi detta antagande i beräkningarna.

Wadensjö (1972) antog att försvaret, allmän och utrikes förvaltning samt den statliga delen av vägväsendet inte påverkades av den (marginella) invandring som han studerade. Våra kalkyler omfattar dock en invandrarbefolkning som knappast kan betraktas som marginell och därför bör man i ett sådant fall förvänta sig en viss kostnadseffekt. Ökningen är dock sannolikt mindre än proportionell mot befolkningsökningen. Men samtidigt är det empiriska kunskapsläget så svagt att det blir nödvändigt med känslighetsberäkningar. Fördelas utgifterna för försvaret samt central och utrikes förvaltning med samma per capita belopp på invandrar- respektive svenskbefolkning innebär detta sannolikt en överskattning av det utgiftstillskott som blir en följd av invandringen. Men i kalkylerna användes ändå detta som ett alternativ. En övre utgiftsgräns erhålles då för invandrarbefolkningen. För att få en undre utgiftsgräns utföres kalkylen också för det fall då invandrarbefolkningens närvaro inte påverkar omfattningen på försvaret samt central och utrikes förvaltning.

6.3. Fördelning av skatter

För beräkning av hur stor andel av skatter och socialförsäkringsavgifter som faller på invandrarna behöver vi uppgifter om deras inkomster *relativt* svenskbefolkningen. Sådana uppgifter har erhållits genom den i kapitel 3 nämnda sambearbetningen mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978. I beräkningarna har vi antagit att de åldersspecifika medelinkomsterna för invandrarbefolkningen motsvarar det vägda medelvärdet, i varje åldersklass, av den inkomst som fanns hos de utländska medborgarna och de utrikes födda med svenskt medborgarskap. Vi har också inkomstuppgifter för de som är naturaliserade efter 1968 och födda i Sverige. Ett medtagande av dessa vid beräkning av invandrarernas åldersspecifika inkomster har dock inte någon betydelse att tala om. De åldersspecifika inkomsterna för de som är naturaliserade efter 1968 och födda i Sverige ligger ganska nära motsvarande inkomster för utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap. Dessutom har gruppen endast ett litet antal i förvärsarbetande åldrar. En sammanställning av arbetsinkomster, beskattningsbara inkomster och sammanräknade inkomster finns i appendix.

Naturligtvis är de på detta sätt beräknade åldersspecifika inkomsterna endast en approximation. Gruppen utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap sammanfaller inte helt med den invandrarbefolkning som erhålles genom nettoinvandring av utländska medborgare. Men som framkom i kapitel 2 har övertäckningen varit stor mellan de båda grupperna.

De åldersspecifika inkomsterna för invandrarna, relativt svenskbefolkningen, som erhålles ur inkomstmaterialiet för 1978 har använts i de framtidsinriktade beräkningarna. När det gäller frågan om den offentliga sektorn historiskt har omfördelat inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning måste vi också beakta att invandrarernas relativa åldersspecifika inkomster tidigare varit högre. En diskussion om detta gjordes i kapitel 3.

Inkomstsummor för arbetsinkomst och beskattningsbar inkomst kan nu beräknas för invandrarbefolkningen och totalbefolkningen efterhand som modellen skrivs fram. Invandrarbefolkningens *andel* av respektive inkomstsumma för totalbefolkningen kan därmed erhållas för varje år.

Kommunal- och landstingsskatt är proportionell. Invandrarbefolkningens andel av de kommunalt beskattningsbara inkomsterna användes för att beräkna deras andel av kommunal- och landstingsskatt för fysiska personer.^{5) 6)}

Den statliga inkomstskatten är progressiv. Hur stor del av denna som fördelas på invandrarna är beroende av hur deras inkomstfördelning ser ut i olika åldersklasser relativt totalbefolkningen. Inkomstfördelningen för summan av utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap samt för totalbefolkningen framgår av appendix. Vi har endast tillgång till de kommunalt beskattningsbara inkomsterna men fördelningen av dessa kan approximativt anses motsvara fördelningen av de statliga beskattningsbara inkomsterna. Eftersom fördelningen är hämtad från 1978 års inkomster så har invandrarbefolkningens andel av den statliga inkomstskatten för fysiska personer beräknats med ledning av 1978 års statliga inkomstskatteskala i den framtidsinriktade kalkylen. Ett alternativ hade naturligtvis varit att räkna om fördelningarna till 1976 års nivå och beräkna invandrarbefolkningens andelstal med hjälp av 1976 års skatteskala. Effekten på andelstalet av en sådan omräkning är dock obetydlig. Dessutom kan en omräkning endast bli en approximation.⁷⁾ För de historiska kalkylerna göres naturligtvis omräkning och användes respektive års inkomstskatteskala.

En mindre del (cirka 10 procent) av de direkta skatterna utgöres av skatter på juridiska personer (bolag, stiftelser m m) förmögenshetsskatt, arvs- och gåvoskatt, ku-pongskatt, utskiftningskatt m m. Det är mycket svårt att veta hur dessa skatter bör fördelas på invandrarna. Kunskapsunderlaget är svagt. Men rimligen bör vi här räkna lågt för invandrarna.

Av SCB (1977) framgår att invandrarna i genomsnitt har en svagare förmögenshetsställning än totalbefolkningen.⁸⁾ Sannolikt gäller detta också underlaget till skatter från juridiska personer, arvs- och gåvoskatt osv. Invandrarbefolkningens andel av de ovan nämnda speciella skatterna antages utgöra endast hälften av deras genomsnittliga andel av skatterna för fysiska personer till stat, kommun och landsting.⁹⁾ Vi har

använt denna princip genom hela beräkningsperioden. Möjligen innebär detta en underskattning av invandrarnas bidrag till dessa skatter i slutet av perioden. Troligen får invandrare med längre vistelsetid i landet en förbättrad förmögenhetsställning. Vi fann i kapitel 3 att andelen som deklarerar för en- och tvåfamiljsfastigheter var betydligt högre för naturaliserade invandrare än för utländska medborgare. Möjligen har naturaliserade också i större utsträckning byggt upp bolag och stiftelser.

Utgångspunkten vid fördelningen av de sociala avgifterna har varit invandrarnas andel av arbetsinkomsterna. I vad mån är detta en rimlig fördelningsnorm? Sannolikt är kapitalandelen bland invandrarnas inkomster mindre än bland svenskarnas inkomster. Om fördelningsnormen skall anses vara rimlig eller ej beror således på om man kan anta att de sociala avgifterna övervältras på löntagarna. På en fri kapitalmarknad kan man anta att avkastningen på kapital långsiktigt följer avkastningen på den internationella kapitalmarknaden. Skulle avkastningen i Sverige på kort sikt vara lägre så blir investeringarna i Sverige mindre än annars tills avkastningen åter blir densamma som på den internationella kapitalmarknaden. Vi antager därför att produktionsfaktorn arbete långsiktigt bär de sociala avgifterna. Detta antages också av Kruse och Ståhlberg (1977). Visserligen kan övervältringen tänkas vara olika för olika löntagargrupper. Men det är svårt att se att det på denna punkt skulle finnas några systematiska skillnader mellan invandrare och svenskar som grupper. Vi använder därför andel av arbetsinkomster som fördelningsnorm av sociala avgifter. I arbetsinkomsterna ingår vissa offentliga transfereringar. Av betydelse är främst sjukpenning. Alla dessa transfereringar har vi naturligtvis först räknat bort innan andelstalet beräknas.¹⁰⁾

Återstår så de indirekta skatterna. Dessa domineras av mervärdesskatt följt av bilskatt, energiskatt, spritskatt och tobaksskatt. Dessa skatter är mycket svåra att fördela individuellt.

Ett problem är om man skall se invandrarnas bidrag till de indirekta skatterna från »utbudssidan» eller »efterfrågesidan». Låt oss betrakta mervärdesskatten. Sett från utbudssidan kan vi resonera enligt följande: Mervärdesskatten uttages på en varas förädlingsvärde. Invandrarna befinner sig i större utsträckning än svenskbefolkningen i förvärsarbetande åldrar. Detta antyder att invandrarnas bidrag till förädlingsvärdet är relativt högt. Användes andel av förädlingsvärdet som fördelningsnorm kan invandrarnas andel av mervärdesskatten bli relativt hög. Fastställer vi i stället fördelningsnormen från efterfrågesidan skulle respektive befolkningsgrupps konsumtionsnivå (mönster) bestämma dess andel. Konsumtionsnivån bestämmes av den disponibla inkomsten minus sparande. Genom invandrarnas ålderssammansättning samt skatte- och transfereringssystemets funktionssätt är det sannolikt att invandrarnas andel av de disponibla inkomsterna blir mindre än deras andel av förädlingsvärdet. Detta tyder på att invandrarnas andel av mervärdesskatten blir högre om den

räknas från utbudssidan än från efterfrågesidan.

Till de principiella svårigheterna finns naturligtvis också flera praktiska. Låt oss anta att vi bestämt att fördelningsnormen bör vara andel av förädlingsvärdet. Problemet är då att vi inte har några exakta data som visar denna andel för invandrarna. Vi saknar exempelvis uppgifter om invandrarnas bidrag till kapitalandelen. Troligen är invandrarna här underrepresenterade. Förädlingsvärdet domineras dock av löner och invandrarnas andel av dessa torde endast i mindre grad avvika från deras andel av förädlingsvärdet.

Ett annat problem är att mervärdeskatten tages ut på olika underlag för olika varor och tjänster. Vidare är invandrare och svenskar sysselsättningsmässigt inte likartat fördelade på olika varor och tjänstegrupper. Invandrarna finns i relativt stor utsträckning inom tillverkningsarbete där man i allmänhet har ett högt uttagsunderlag och i relativt liten utsträckning inom verksamhet med lågt eller inget uttagsunderlag (som anläggnings- och byggnadsverksamhet och offentliga tjänster). Dessa skillnader i uttagsunderlag kan motbalansera invandrarnas underrepresentation i bidrag till kapitalandelen.

Trots de osäkerheter som finns kommer vi att göra ett beräkningsalternativ där mervärdeskatten fördelas efter uppskattad andel av förädlingsvärdet. Som fördelningsnorm användes invandrarnas andel av arbetsinkomster.

Om de indirekta skatterna fördelas från efterfrågesidan behöver vi beräkna invandrarnas andel av disponibla inkomster. Av kapitel 3 framgick att invandrarnas andel av de beskattningsbara respektive de sammanräknade inkomsterna var ungefär desamma.¹¹⁾ Ett motiv för att använda de beskattningsbara inkomsterna som utgångspunkt är att här redan finns ett visst beaktande av den eventuellt lägre konsumtionsbenägenheten i Sverige hos invandrarna på grund av deras remitteringar. Åtminstone en del av remitteringarna till hemländerna får man dra av i deklarationen. Wadensjö (1972) fann att finska, italienska, jugoslaviska och tyska invandrare hade relativt hög sparbenägenhet (inklusive remitteringar). Spar(remitterings)benägenheten minskade dock med längre vistelsetid i landet. Några uppgifter om sparbenägenhet i andra invandrargrupper har vi inte. Visserligen redovisar Hamberg (1979) remitteringar för olika grupper utländska medborgare, men skall vi kunna säga något om reduktion av konsumtion måste vi också veta något om invandrarnas vanliga sparande i Sverige.

Låt oss använda den beskattningsbara inkomsten som utgångspunkt vid beräkning av invandrarnas andel av disponibla inkomster.

Den disponibla inkomsten för respektive grupp erhålles genom att till den beskatt-

ningsbara inkomsten lägga offentliga transfereringar och dra ifrån inkomstskatter.^{12) 13)} I den beskattningsbara inkomsten ingår numera redan tunga transfereeringar som pensioner, arbetslöshetshjälp, utbildningsbidrag och sjukpenning. De transfereringar som vi lägger till inskränker sig därför till barnbidrag, bostadsbidrag, och socialhjälp.

Enligt 1957 och 1958 års sparundersökningar varierade andelen av de disponibla inkomsterna som sparades starkt mellan olika åldersklasser. Sparbenägenheten var låg upp till 30-årsåldern och hög i 40 - 50-årsåldern. Varierande inkomstnivåer och försörjningsbörda (antal hemmavarande barn) torde vara förklaringen. Den minskade sedan men var fortfarande något högre än i de allra lägsta åldersklasserna.

Invandrarna finns i relativt stor utsträckning i åldersklasser där sparbenägenheten normalt är ganska låg. För större delen av vår beräkningsperiod torde detta också gälla för den efterhand uppbyggda invandrarbefolkningen. Ett antagande att invandrarbefolkningens andel av den disponibla inkomstsumman som sparas är densamma som i svenskbefolkningen innebär sannolikt att invandrarbefolkningens åldersspecifika sparbenägenheter (utöver avdragsgilla remitteringar) är något högre än i svenskbefolkningen. I brist på mer omfattande empiriska kunskaper gör vi detta antagande.

Möjligen är detta en överdrift av invandrarnas sparande och att vi därmed något underskattar deras bidrag till de indirekta skatterna från efterfrågesidan. Å andra sidan kan detta i någon mån sägas vara syftet för att få en nedre gräns för invandrarnas bidrag av dessa skatter.

6.4. Modell

I detta avsnitt presenteras ekvationerna i den modell som kommer att användas för beräkning av inkomsteffekten genom offentlig sektor. Modellen är uppdelad i en demografisk modell och en modell för inkomster, offentliga utgifter och skatter. De båda modellerna knyts samman genom de åldersspecifika inkomsterna och de åldersspecifika offentliga utgifterna. Modellen användes för stegvisa årliga framskrivningar.

6.4.1. Demografisk modell

Fruktbarhetstalet i åldersklass j och år t betecknas med f_{jt} . Om kvinnans fruktsamma period är i åldern 14 till 45 år kan antalet levande födda år t skrivas som

45

$$B_t = \sum_{j=14} f_{jt} \cdot N_{KVjt}$$

där N_{KVjt} antal kvinnor i åldersklass j år t .

Om kvoten mellan antalet levande födda pojkar och antalet levande födda flickor betecknas med z så kan antalet levande födda pojkar år t (B_{Mt}) skrivas som

$$B_{Mt} = \frac{z}{1+z} \cdot B_t$$

och antalet levande födda flickor år t (B_{KVt}) som

$$B_{KVt} = \frac{1}{1+z} \cdot B_t$$

För den könsmässiga fördelningen bland invandrarna och utvandrarna inför vi följande beteckningar

$$v = \frac{\text{antal invandrare, män}}{\text{antal invandrare, kvinnor}}$$

$$h = \frac{\text{antal utvandrare, män}}{\text{antal utvandrare, kvinnor}}$$

Om totalinvandringen år t betecknas med I_t kan antalet invandrade män (I_{Mt}) skrivas

$$I_{Mt} = \frac{v}{1+v} \cdot I_t$$

och antalet invandrade kvinnor (I_{KVt})

$$I_{KVt} = \frac{1}{1+v} \cdot I_t$$

Om totalutvandringen år t betecknas med E_t kan antalet utvandrade män (E_{Mt}) skrivas

$$E_{Mt} = \frac{h}{1+h} \cdot E_t$$

och antalet utvandrade kvinnor (E_{KVt})

$$E_{KVt} = \frac{1}{1+h} \cdot E_t$$

Ingen i den inhemska befolkningen eller in- och utvandrare antages vara äldre än 110 år. Om andelen av invandrarna som befinner sig i åldersklass j betecknas med i_j så kan antalet invandrade män respektive kvinnor år t skrivas

$$I_{Mt} = \sum_{j=0}^{110} i_{Mj} \cdot I_{Mjt}$$

$$I_{KVt} = \sum_{j=0}^{110} i_{KVj} \cdot I_{KVjt}$$

$$\text{där } I_t = I_{Mt} + I_{KVt}$$

Om motsvarande andel i åldersklass j för utvandrarerna betecknas med e_j så kan antalet utvandrade män respektive kvinnor år t skrivas

$$E_{Mt} = \sum_{j=0}^{110} e_{MJ} \cdot E_{Mjt}$$

$$E_{KVt} = \sum_{j=0}^{110} e_{KVt} \cdot E_{KVjt}$$

$$\text{där } E_t = E_{Mt} + E_{KVt}$$

Antalet män i åldersklass 0 (0 - 1 år) i början av år $t+1$ bestäms av antalet levande födda år t korregerat med dödstalet under första levnadsåret samt nettoinvandring till åldersklassen under år t . Detta kan skrivas¹⁴⁾

$$N_{M0t+1} = B_{Mt} \cdot (1 - d_{M0}) + I_{M0t} - E_{M0t}$$

samt för kvinnor

$$N_{KV0t+1} = B_{KVt} \cdot (1 - d_{KV0}) + I_{KV0t} - E_{KV0t}$$

där d_{M0} och d_{KV0} åldersspecifika dödstal

För åldersklass j bland övriga åldersklasser kan motsvarande skrivas

$$N_{Mjt+1} = N_{Mjt} \cdot (1 - d_{Mj}) + I_{Mjt} - E_{Mjt}$$

$$N_{KVjt+1} = N_{KVjt} \cdot (1 - d_{KVj}) + I_{KVj} - E_{KVjt}$$

där $j = 1 \dots 110$

Totalbefolkningen i början av år $t+1$ blir

$$N_{t+1} = \sum_{j=0}^{110} N_{Mjt+1} + \sum_{j=0}^{110} N_{KVjt+1}$$

Betecknas invandrarbefolkningen år t med IB_t , den totalbefolkning år t som erhålles med nettoinvandring med N_t och den totalbefolkning år t som erhålles utan nettoinvandring med $\bar{N}_t$ kan vi skriva

$$IB_t = \bar{N}_t - \bar{N}_t$$

6.4.2. Modell för inkomster, offentliga utgifter och skatter

Inkomster antages inte förekomma i åldersklassen under 16 år. De inkomster som finns under denna åldersgräns är obetydliga och vi kan bortse från dem. Om den åldersspecifika arbetsinkomsten betecknas med a_j , den åldersspecifika beskattningsbara inkomsten med bs_j och den åldersspecifika sammanräknade inkomsten med s_j kan respektive inkomstsummor skrivas.¹⁵⁾

$$A_t = \sum_{j=16}^{110} a_{Mj} \cdot N_{Mj} + \sum_{j=16}^{110} a_{KVj} \cdot N_{KVj}$$

$$BS_t = \sum_{j=16}^{110} bs_{Mj} \cdot N_{Mj} + \sum_{j=16}^{110} bs_{KVj} \cdot N_{KVj}$$

$$S_t = \sum_{j=16}^{110} s_{Mj} \cdot N_{Mj} + \sum_{j=16}^{110} s_{KVj} \cdot N_{KVj}$$

Har vi nettoinvandring erhålles en invandrarbefolkning. Betecknas respektive åldersspecifika inkomster för invandrarbefolkningen med a_j^{IB} , bs_j^{IB} och s_j^{IB} kan respektive inkomstsummor för denna skrivas

$$A_t^{IB} = \sum_{j=16}^{110} a_{Mj}^{IB} \cdot IB_{Mjt} + \sum_{j=16}^{110} a_{KVj}^{IB} \cdot IB_{KVjt}$$

$$BS_t^{IB} = \sum_{j=16}^{110} bs_{Mj}^{IB} \cdot IB_{Mjt} + \sum_{j=16}^{110} bs_{KVj}^{IB} \cdot IB_{KVjt}$$

$$S_t^{IB} = \sum_{j=16}^{110} s_{Mj}^{IB} \cdot IB_{Mjt} + \sum_{j=16}^{110} s_{KVj}^{IB} \cdot IB_{KVjt}$$

En ganska stor del av de offentliga utgifterna har fördelats på åldersklasser. Låt oss beteckna den offentliga utgiften per person i åldersklass j med U . Till detta kommer (övriga) offentliga utgifter som inte har delats upp på åldersklasser. Låt oss beteckna dessa med $\ddot{O}U$. De totala offentliga utgifterna år t kan skrivas

$$U_t = \sum_{j=0}^{110} U_{jt} \cdot N_{jt} + \ddot{O}U_t$$

I den framtidsinriktade kalkylen antages den offentliga sektorns inkomster och utgifter varje år vara lika stora dvs

$$U_t = INK_t$$

där

$$INK_t = DS_t + DK_t + SA_t + IS_t + \ddot{O}S_t$$

DS_t = direkt skatt till stat för fysiska personer år t

DK_t = direkt skatt till kommun och landsting för fysiska personer år t

SA_t = socialförsäkringsavgifter år t

IS_t = indirekta skatter år t

$ÖS_t$ = övriga skatter år t

De offentliga utgifterna för invandrarbefolkningen (U_t^{IB}) kan skrivas

$$U_t^{IB} = \sum_{j=0}^{110} U_{jt}^{IB} \cdot IB_{jt} + \ddot{O}U_t^{IB}$$

där U_{jt}^{IB} är åldersspecifik utgift för invandrarbefolkningen och $\ddot{O}U_t^{IB}$ är övrig utgift för invandrarbefolkningen. För många offentliga utgifter är $U_{jt}^{IB} = U_{jt}$. I vissa fall finns avvikelser. Redogörelse för detta sker i samband med kalkylerna.

Invandrarbefolkningens bidrag till den offentliga sektorns inkomster (INK_t^{IB}) kan skrivas

$$INK_t^{IB} = DS_t^{IB} + DK_t^{IB} + SA_t^{IB} + IS_t^{IB} + \ddot{O}S_t^{IB}$$

där

$$DK_t^{IB} = \frac{BS_t^{IB}}{BS_t} \cdot DK_t$$

$$SA_t^{IB} = \frac{A_t^{IB}}{A_t} \cdot SA_t$$

DS_t^{IB} erhålles efter inplacering i den statliga inkomstskatteskalen av invandrarbefolkningens fördelning av de beskattningsbara inkomsterna.

Som nämndes tidigare kan invandrarnas bidrag till indirekta skatter tänkas beräknas på olika sätt. Sker beräkningen med ledning av disponibla inkomster får vi

$$IS_t^{IB} = \frac{(BS_t^{IB} - DS_t^{IB} - DK_t^{IB} + TR^{IB}) \cdot (1 - s)}{(BS_t - DS_t - DK_t + TR) \cdot (1 - s)} \cdot IS_t$$

där s = sparbenägenhet
 TR = transfereringar
 TR^{IB} = transfereringar till invandrabefolkningen

En annan möjlighet är att fördela invandrarnas bidrag till mervärdeskatten efter beräknat bidrag till förädlingsvärdet. Vi vet inte denna andel men om vi som proxy använder deras andel av arbetsinkomsterna (se avsnitt 6.3) så erhålles

$$IS_t^{IB} = \frac{A_t^{IB}}{A_t} \times MVS_t + \frac{(BS_t^{IB} - DS_t^{IB} - DK_t^{IB} + TR^{IB}) \cdot (1 - s)}{(BS_t - DS_t - DK_t + TR) \cdot (1 - s)} \times ÖIS_t$$

där MVS_t = mervärdeskatt år t
 $ÖIS_t$ = övriga indirekta skatter år t

Invandrarnas bidrag till de indirekta skatterna beräknas enligt båda dessa alternativ.

De övriga skatterna är mycket små. Det är här frågan om skatter på juridiska personer (bolag, stiftelser), förmögenhetsskatt, arvs- och gåvoskatt, kupongskatt, utskiftningsskatt m m. Som framgått tidigare är våra kunskaper mycket små om invandrarnas andel av dessa skatter. Vi räknar här försiktigt och antager schablonmässigt att den utgör endast hälften av deras andel av skatterna för fysiska personer till stat, kommun och landsting. Vi får

$$ÖS_t^{IB} = \frac{\frac{DS_t^{IB} + DK_t^{IB}}{2}}{DS_t + DK_t} \times ÖS_t$$

För invandrabefolkningen gäller för varje år

$$U_t^{IB} \begin{matrix} < \\ = \\ > \end{matrix} INK_t^{IB}$$

6.4.3. Sammanfattande symbolbeteckningar

A = summa arbetsinkomster
 a_{Mj} = arbetsinkomst per person män i åldersklass j

a _{KVj}	= arbetsinkomst per person kvinnor i åldersklass j
B	= totalantalet födda
B _M	= antal födda män
B _{KV}	= antal födda kvinnor
BS	= summa beskattningsbara inkomster
bs _{Mj}	= beskattningsbar inkomst per person män i åldersklass j
bs _{KVj}	= beskattningsbar inkomst per person kvinnor i åldersklass j
d	= dödstal
DK	= direkt skatt till kommun och landsting för fysiska personer
DS	= direkt skatt till stat för fysiska personer
E	= emigration
e	= storhet för emigranternas åldersfördelning
f	= fertilitetstal
h	= $\frac{\text{antal utvandrare, män}}{\text{antal utvandrare, kvinnor}}$
I	= immigration
i	= storhet för immigranternas åldersfördelning
IB	= invandrarbefolkning
INK	= inkomst för offentlig sektor
IS	= indirekta skatter
j	= index för ålder
KV	= antal kvinnor
M	= antal män
MVS	= mervärdeskatt
N	= befolkningen i början av året
S	= summa sammanräknade inkomster
s	= sparbenägenhet
SA	= sociala avgifter
S _{Mj}	= sammanräknad inkomst per person män i åldersklass j
S _{KVj}	= sammanräknad inkomst per person kvinnor i åldersklass j
t	= index för tid
TR	= transfereringar
U	= summa offentliga utgifter
U _j	= offentliga utgifter per person i åldersklass j
v	= $\frac{\text{antal invandrare, män}}{\text{antal invandrare, kvinnor}}$
z	= $\frac{\text{antal levande födda pojkar}}{\text{antal levande födda flickor}}$
ÖIS	= övriga indirekta skatter
ÖU	= övriga utgifter för offentlig sektor
ÖS	= övriga skatter

NOTER

- 1) Offentliga investeringar finansieras i stor utsträckning med lån. Dock är det svårt att få en samlad bild av i vilken utsträckning exempelvis kommunerna finansierar investeringar med skatter. Någon större betydelse har detta dock inte. Investeringarna är en mycket liten del av den offentliga sektorns verksamhet.
I vår definition av den offentliga sektorn ingår naturligtvis inte affärsverk, kommunala bostadsbolag m.m. Dessa finansierar sin verksamhet med avgifter.
- 2) Skatteutredning, SOU 1977:91, beräknade att en pensionär år 1978 vid en taxerad inkomst på 20 000 kr betalade 1 765 kr i skatt, dvs 9 procent. En pensionär med 25 000 kr i taxerad inkomst betalade 3 900 kr, dvs 16 procent. Vid 30 000 kr gick 20 procent i skatt. Den genomsnittliga pensionen per ålderspensionär var 1978 drygt 20 000 kr. En del pensionärer har sidoinkomster och det är därför svårt att exakt ange hur stor del av just pensionen som återgår i skatt. Men även om vi räknar med 20 procent för de pensionärer som fanns 1976 blir det cirka 3 000 kr för pensionärerna i åldersklassen 65 - 74 år och cirka 2 600 kr för åldersklassen 75 - w år.
- 3) I exempelvis åldersklassen 25 - 34 år är 1 600 kr sjukpenning, 190 kr pensioner och kanske 300 kr utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning och arbetslöshetsersättning, dvs sammanlagt 2 090 kr. Betalas 50 procent tillbaka i skatt blir detta 1 045 kr. Vid 60 procent blir det 1 250 kr.
- 4) I viss mån framkommer detta på det kommunala planet. I små kommuner är per capita utgiften för central förvaltning i genomsnitt klart högre än i stora kommuner, se SOU 1974: 3. Sannolikt låga per capita utgifter för invandrarna på denna punkt förstärkes ytterligare av att invandrarna i stor utsträckning bosatt sig i större kommuner.
- 5) Om de framräknade inkomstsummorna för invandrar- och totalbefolkning räknas tillbaka till 1976 års penningvärde eller ej har naturligtvis ingen betydelse för andelstalen.
- 6) Invandrarans fördelning på låg- och högskattekommuner tycks inte på något avgörande sätt att skilja sig från svenskbefolkningen, se Ekberg (1981).
- 7) Man finner att för gruppen utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap så var dess andel 1978 av inkomstskatten för fysiska personer till stat, kommun och landsting nästan densamma som gruppens andel av de beskattningsbara inkomsterna. Detta betyder således också att progressiviteten i den statliga inkomstskatteskalen inte förorsakar någon större skillnad i andel av inkomstskatt för fysiska personer och andel av beskattningsbar inkomst. Av inkomstmaterialiet för 1978 framgår att gruppen utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap stod för 8,65 procent av de beskattningsbara inkomsterna. Dessutom har vi fått fram vad samma grupp erlagt i slutlig total inkomstskatt för fysiska personer. Deras andel av denna var 8,40 procent. Kvoten mellan dessa tal var 0,971 dvs mycket nära 1.
- 8) Samma sak framgår i en undersökning avseende finska invandrare, se Leiniö (1979). Det är dock sannolikt att finska invandrare har en svagare förmögenhetsställning än genomsnittet för hela invandrarpopulationen. Den finska invandringen har i mycket stor utsträckning varit en arbetarinvandring. Som vi fann i kapitel 3 ägde de en- och tvåfamiljshus i relativt liten omfattning. Finska medborgare ägde ungefär som genomsnittet för utländska medborgare medan finländare med svenskt medborgarskap ägde i mindre utsträckning än samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap. De knapphändiga uppgifter som finns i SCB (1977) tyder på att förmögenhetssituationen är bättre hos naturaliserade än för utländska medborgare.
- 9) Invandrarans andel av inkomstskatter för fysiska personer motsvarar ungefär deras befolkningsandel. Andelen av speciella skatter, förmögenhetsskatt m.m. blir då ungefär hälften av deras befolkningsandel. Som jämförelse kan nämnas att vi i kapitel 3 fann att taxeringsvärdet per person i åldern 16 - w år var hälften så stort i invandrarbefolkningen som i svenskbefolkningen.

- 10) Förutom sjukpenning ingår också utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning i arbetsinkomsten. Detta bidrag uppgick 1978 totalt till cirka 1 800 miljoner kr. För arbetsinkomstens storlek har detta inte någon större betydelse. Vi har tidigare funnit att de utländska medborgarnas andel av de som befann sig i arbetsmarknadsutbildning var nästan 20 procent 1978/79. Antag deras andel av utbildningsbidraget också var 20 procent. Räkna vi bort utbildningsbidraget från de i kapitel 3 redovisade arbetsinkomsterna i åldern 16 - 64 år skulle vi för män få cirka 48 500 kr för utländska medborgare och 57 200 kr för totalbefolkningen och 57 700 kr för svenskbefolkningen. För kvinnor blir det respektive 33 000 kr, 34 300 kr och 34 200 kr. Respektive belopp i kapitel 3 var 50 000 kr, 57 600 kr och 58 000 kr för män samt 34 500 kr, 34 700 kr och 34 500 kr för kvinnor. I förhållande till sin befolkningsandel är antalet latinamerikaner stort i arbetsmarknadsutbildning. Detta gör att de förvärvsintensiteter som i kapitel 3 beräknades för chilenerna kan vara lägre än vad som framkom där. Å andra sidan finns det en motverkande effekt i att en del är nyanlända under året och får låga årsinkomster även om de förvärvsarbetar. Detta gör att arbetsinkomst, utom utbildningsbidrag, för helårsbosatt gissningsvis ändå kommer att ligga nära de belopp som finns i kapitel 3.
- 11) Om man skulle reducera de sammanräknade inkomsterna med underskottsavdragen blir sannolikt invandrarernas andel av de på detta sätt erhållna inkomsterna något större än deras andel av de beskattningsbara inkomsterna. Detta beroende på att invandrarna i mindre utsträckning äger fastigheter. Som utgångspunkt för beräkning av disponibla inkomster skulle man kunna använda just sammanräknad inkomst minus underskottsavdrag. Eftersom vi inte har uppgifter om dessa avdrag för invandrarbefolkningen så använder vi i stället som utgångspunkt den beskattningsbara inkomsten. Effekten på andelstalet av detta kan antagas vara obetydlig.
- 12) Våra kunskaper om invandrarernas konsumtionsmönster är mycket små. Enligt SCB (1977) förefaller invandrarna ha bil i något mindre utsträckning än svenskbefolkningen. Den del av de indirekta skatterna som utgöres av bilskatter borde därför korrigeras något för detta. Å andra sidan borde vi då också korrigera den del av offentliga utgifter som faller på invandrarna och som uppkommer genom vägunderhåll och olyckor. Något underlag för korrigering av det sistnämnda finns inte och någon korrigering för bilskatt göres därför inte heller.
- 13) I den framtidsinriktade kalkylen räknas naturligtvis den beskattningsbara inkomstsumman om till 1976 års nivå och penningvärde.
- 14) Under *invandringsåret* ansättes inget dödstal för invandrarna. Skall det vara meningsfullt att göra detta måste vi känna till hur invandrarna anlände över tiden under året. Detta motbalanseras av att inte heller födelsetal ansättes för invandarkvinnorna under *invandringsåret*. Det eventuella nettofelet av dessa två saker är naturligtvis helt försumbart. Dödstal och födelsetal ansättes ju fortsättningsvis på vanligt sätt för invandrarna.
- 15) Den åldersspecifika inkomsten är medelinkomsten beräknad på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även de som inte har någon inkomst. Den åldersspecifika arbetsinkomsten kommer då att återspegla förvärvsintensiteten och inkomst per förvärvsarbetande.

7. INKOMSTEFFEKTER GENOM OFFENTLIG SEKTOR. INVANDRING SEDAN ANDRA VÄRLDSKRIGET

I detta kapitel göres beräkningar med syfte att belysa om efterkrigstidens invandring givit inkomsteffekter för den infödda svenskbefolkningen genom offentlig sektor. Det är knappast möjligt att följa hela förloppet. I stället utväljes några enstaka år för intensivstudium och med ledning av resultaten härifrån försöker vi säga något om hur det kan ha varit under andra år.

De år som har valts ut är 1970 och 1976. Valet av just dessa år kräver naturligtvis motiveringar. Delvis är dessa rent praktiska. Ett skäl är att vi har förhandsinformation som kan utnyttjas för beräkningarna dessa år. Som framkommit i tidigare kapitel har vi ganska god information om invandrarnas inkomst och sysselsättningsläge vid slutet av 60-talet. Sådant information är viktig och kan utnyttjas vid beräkningarna för 1970. Visserligen har vi inkomst- och sysselsättningsuppgifter för utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap också för 1960. Men detta år ligger långt tillbaka i tiden och man kan anta att uppgifterna för utrikes födda med svenskt medborgarskap också till relativt stor del avser personer som invandrade före 1944. En kanske än viktigare faktor är att det statistiska underlaget för uppdelning av de offentliga utgifterna på åldersklasser blir sämre desto längre bakåt i tiden vi går.

Andra motiv för att studera 1970 är att för detta år finns andra framräkningar över invandrarbefolkningen som vi kan stödja oss på. Som framkommit tidigare har det dessutom under 1970-talet förekommit förändringar på invandrarområdet och på svensk arbetsmarknad som gör det motiverat att välja ett år innan dessa förändringar och sedan jämföra med ett annat år därefter.

Att vi i sistnämnda fall valt 1976 kan motiveras med att vi ännu detta år betraktat Sverige som en full sysselsättningsekonomi. I stort kan Sverige under efterkrigstiden anses ha varit en full sysselsättningsekonomi fram till ungefär mitten av 70-talet. Resultaten är lättare att tolka i en sådan ekonomi. Läget efter 1976 blir endast föremål för allmän analys. Ytterligare ett skäl till att studera 1976 är att — genom annan forskning — en så pass omfattande offentlig verksamhet som sjukvård och tandvård redan är uppdelad på åldersklasser. Detta kan vi utnyttja.

7.1. Invandrarbefolkning

Av central betydelse för frågan hur den offentliga sektorn omfördelat inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning är hur ålderssammansättningen ser ut på invandrarbefolkningen.

Det har gjorts några studier där befolkningstillskottet som erhållits genom nettoinvandring sedan andra världskriget har beräknats. Man har ställt frågan hur mycket mindre skulle Sveriges befolkning ha varit om det under den studerade perioden varken funnits någon in- eller utvandring. Jämförelsealternativet är således att Sverige varit helt slutet.

Ohlsson (1971) fann att det befolkningstillskott som uppkommit under perioden 1/1 1946 – 31/12 1966 uppgick till cirka 418 000 personer. Befolkningstillskottet var klart yngre än den övriga befolkningen.

I en motsvarande undersökning fann SCB (1972a), att den nettoinvandring som vi haft under tiden 1/1 1944 – 31/12 1970 givit upphov till ett befolkningstillskott på 562 210 personer räknat per den 31/12 1970. Detta befolkningstillskott finns uppdelat på kön och ålder (5-årsklasser). I tabell 7.1 visas befolkningstillskottet uppdelat på några större åldersklasser. Jämförelse göres med totalbefolkningen samt med Ohlssons studie. I den sistnämnda finns uppgifter om ålderssammansättning den 31/12 1965.

Tabell 7.1. Ålderssammansättning i procent den 31/12 1965 och den 31/12 1970 för respektive befolkningstillskott som erhållits genom nettoinvandringen den 1/1 1946 – 31/12 1965 och den 1/1 1944 – 31/12 1970 samt för totalbefolkning.

Ålder	31/12 1965 Ohlsson (1971)	31/12 1970 SCB (1972a)	Totalbefolkning 31/12 1970
0–14 år	27,9	26,3	20,8
15–64 år	69,6	69,9	65,4
65–W år	2,5	3,9	13,8
	100,0	100,0	100,0

Källa: SCB Information i prognosfrågor 1972:14, Stockholm.

Ohlsson R. Studier i efterkrigsmigrationen till Sverige. Lund 1971.

Som synes är andelen äldre i befolkningstillskottet betydligt mindre än i den övriga befolkningen. Andelen barn och ungdomar är större liksom andelen i förvävsarbetande ålder.

Mellan SCB's och Ohlssons undersökningar föreligger mindre skillnader i ålderssammansättning. Fullständig överensstämmelse kan naturligtvis inte heller förväntas med tanke på att undersökningsperioderna skiljer sig åt.

De nämnda studierna omfattar all nettoinvandring, dvs även in- och utvandring av svenska medborgare. Eftersom vi under 1944 - 1970 haft en nettoutvandring av svenska medborgare på cirka 40 000 personer så blir det befolkningstillskott som erhållits genom nettoinvandring av enbart utländska medborgare större än de nämnda 565 210 personerna. I SCB studien uppskattades tillskottet till mellan 629 000 — 653 000 personer.

Man kan naturligtvis diskutera vilket befolkningstillskott som skall anses vara intressant för oss. Men närmast till hands förefaller ligga det tillskott som uppstått genom nettoinvandring av enbart utländska medborgare. In- och utvandringen av svenska medborgare torde i allt väsentligt ha bestått av personer tillhörande den ursprungliga svenskbefolkningen. Antalet naturaliserade bland in- och utvandarna har troligen för större delen av perioden varit ganska begränsat. Dessutom hade sannolikt in- och utvandring av personer tillhörande den ursprungliga svenskbefolkningen skett ändå, dvs oberoende av in- och utvandring av utländska medborgare.¹⁾ Vissa individer kan dock ha utvandrat som svensk medborgare och därefter i utlandet förvärvat utländskt medborgarskap och senare återinvandrat till Sverige som utländsk medborgare. Men detta kan endast vara frågan om ett litet antal personer. Något mer betydande samband mellan in- och utvandring av ursprungliga svenskar och in- och utvandring av utländska medborgare är svårt att se. Vi koncentrerar oss därför fortsättningsvis på in- och utvandring av utländska medborgare. I jämförelsealternativet är Sverige således inte helt slutet. In- och utvandring av svenska medborgare pågår.

Det befolkningstillskott som uppstått genom nettoinvandring av enbart utländska medborgare finns inte uppdelat på åldersklasser i den nämnda SCB-undersökningen. Vi har därför i stora drag försökt rekonstruera detta befolkningstillskott.

Jämförelsealternativet är varken någon in- eller utvandring av utländska medborgare. Hur ett jämförelsealternativ skall konstrueras är naturligtvis inte självklart. En årlig nettoinvandring som är noll kan också erhållas vid bruttoinvandring och brutto-utvandring som varje år är lika stora. Emellertid förefaller det sistnämnda mindre rimligt. Med invandringspolitiken påverkas invandringen. Någon särskild utvandringspolitik har vi inte. Tillåtes invandring av utländska medborgare finns det därför inget som säger att utvandringen av utländska medborgare samma år skulle bli lika stor.²⁾ Sättet att åstadkomma noll i årlig nettoinvandring blir då att inte tillåta någon bruttoinvandring av utländska medborgare, vilket automatiskt inte heller ger någon utvandring av sådana.

Vår problemställning rymmer ett intressant vetenskapsteoretiskt problem. Jämförelsealternativet att vi varken skulle ha haft någon in- eller utvandring av utländska medborgare kan på ett sätt sägas vara orealistiskt med tanke på den öppna ekonomi som Sverige har varit under efterkrigstiden. Men från *analytisk* utgångspunkt är det

detta jämförelsealternativ som bör väljas om man önskar besvara frågan om »vilka inkomsteffekter efterkrigstidens invandring givit upphov till». Naturligtvis skulle man som jämförelsealternativ i stället kunna välja en viss annan nivå på in- och utvandring av utländska medborgare och sedan jämföra med den faktiska in- och utvandringen av dessa. Men då studeras en annan fråga nämligen »vilka inkomsteffekter det faktiska förloppet (invandringen) haft i förhållande till en annan tänkt invandring».

Beräkningarna blir med nödvändighet ungefärliga. Vi tvingas till vissa konstruktioner. Vid årsskiftet 1943/44 fanns en liten grupp kyrkobokförda utländska medborgare i Sverige. Uppskattningsvis uppgick de till cirka 10 000 personer, se SCB (1972a).³⁾ Dessa kommer att ingå i den svenska befolkningen vid denna tidpunkt. Om en del senare har återutvandrat som utländska medborgare och den årliga invandringen av utländska medborgare sättes till noll blir resultatet en mindre nettoutvandring. (Förmodligen i huvudsak under åren strax efter kriget.) För att upprätthålla jämförelsealternativet om noll i årlig brutto- och nettoinvandring av utländska medborgare tvingas vi anta att sådan återutvandring inte skett eller att återutvandrarerna hade svenskt medborgarskap vid återutvandringstillfället. Med tanke på gruppens begränsade storlek kan ett sådant antagande inte påverka resultaten i någon väsentlig utsträckning.

Även felkällorna är många. Som åldersspecifika fruktsamhetstal och dödstal har använts historiska uppgifter för totalbefolkningen. Visserligen har de utländska medborgarna i dagsläget högre åldersspecifika fruktsamhetstal än svenskbefolkningen. Man kan dock ha hypotesen att dessa skillnader tidigare har varit mindre. Under 40-, 50- och 60-talen var fruktsamhetstalen i svenskbefolkningen klart högre än i nuläget. Dessutom kom den sydeuropeiska invandringen (där vi har höga fruktsamhetstal) igång först på 60-talet. Effekten av detta »fel» borde därför ännu så länge vara relativt liten. Dessutom förefaller det vara en rimlig förmodan att tidigare anlända, numera naturaliserade invandrarkvinnor, har åldersspecifika fruktsamhetstal som ligger relativt nära infödda svenska kvinnors. Av de uppgifter som finns i befolkningsstatistiken över åldersspecifika fruktsamhetstal för kvinnor med beteckningen utrikes födda med svenskt medborgarskap framgår också att dessa ligger närmare svenska kvinnor.

Att de åldersspecifika fruktsamhetstalen tidigare legat på ungefär samma nivå för svenska och utländska kvinnor framgår också av Ohlssons undersökning. Hans beräkningar för 1950 och 1960 visar att skillnaden mellan svenska och utländska kvinnor på denna punkt var obetydlig. Motsvarande beräkning för 1969 visade dock att de utländska kvinnorna nu hade högre åldersspecifika fruktsamhetstal än svenska kvinnor. Att skillnaden uppkom så sent gör att dess betydelse för storlek och ålderssammansättning på den framkalkylerade invandrabefolkningen omkring 1970

kan antagas vara relativt liten. Vid framskrivning av invandrarbefolkningen under andra halvan av 70-talet har dock antagits att de åldersspecifika fruktsamhetstalen för kvinnorna i invandrarbefolkningen är något högre än i svenskbefolkningen. Vi har använt uppgifter om fruktsamhetstal från SCB (1975). Detta är något högre än vad som gällde för totalbefolkningen.

Ett annat problem är att befolkningsstatistiken inte ger upplysningar om in- och utvandring per år av utländska medborgare före 1951. Mellan 1944 och 1950 har vi fått använda uppgifter om den totala in- och utvandringen per år. SCB (1972a) har uppskattat att vi mellan 1944 - 1950 hade en nettoutvandring på cirka 2 000 svenska medborgare, vilket är ett mycket litet antal personer i totalsammanhanget. Att vi för dessa år fått inkludera in- och utvandring av svenska medborgare kan således rimligen inte ha någon större betydelse.

Officiella uppgifter om ålders- och könssammansättning för den årliga in- och utvandringen av utländska medborgare finns endast från och med 1968. Fram till detta år avser uppgifterna enbart den totala in- och utvandringen (dvs inklusive svenska medborgare). Men även efter 1968 kan man ur den officiella statistiken endast avläsa ålderssammansättningen för breda åldersklasser. Men genom en av SCB utförd specialbearbetning har det varit möjligt att få fram mer detaljerade uppgifter om ålders- och könssammansättning för den årliga in- och utvandringen av utländska medborgare från och med 1968. Uppgifterna avser 5-årsklasser. Detta betyder att vi för perioden 1944 - 1967 fått approximera ålders- och könssammansättningen på den årliga in- och utvandringen av utländska medborgare med ålders- och könssammansättningen på den årliga totala in- och utvandringen. Approximationen har gjorts för 5-årsklasser. Överensstämmelsen torde vara någorlunda god. Utländska medborgare dominerar den årliga in- och utvandringen.

Ytterligare problem är felaktigheter i befolkningsstatistiken. Det finns utländska medborgare som står kvar i befolkningsregistret ännu en tid efter att de återutvandrat. I de fall man inte anmält en återutflyttning till folkbokföringsmyndigheten tar det en viss tid innan avregistrering sker. Vidare finns en eftersläpning mellan invandringstidpunkten och folkbokföring. Detta ger naturligtvis också upphov till mindre felaktigheter i våra beräkningar. För analys av felaktigheter i folkbokföringen se exempelvis Wadensjö (1972).

I de uppgifter som föreligger i befolkningsstatistiken sedan 1970-talet finns det också en tendens att utländska medborgare i vissa åldersklasser har högre dödstal än totalbefolkningen. I huvudsak gäller detta från 45 - 50-årsåldern och uppåt och väsentligen män, se kapitel 4. Antalet utländska medborgare i dessa åldersklasser är dock relativt litet och en viss osäkerhet finns därför om frekvenstalen. Några uppgifter om dödstal för naturaliserade finns inte och inte heller för utländska medbor-

gare under 1950- och 60-talen. Våra möjligheter till korrigering för eventuellt något högre dödstal för invandrarna i högre åldersklasser är därför synnerligen små. Det är således tänkbart att det verkliga befolkningstillskottet är något yngre och att andelen män är något lägre än i det framkalkylerade befolkningstillskottet. Möjligen tyder den jämförelse som i kapitel 2 gjordes mellan registerpopulationen och det framkalkylerade befolkningstillskottet på detta.⁴⁾

Trots ofullständigheterna i underlagsmaterialet borde det ändå vara möjligt att få fram ungefärligt antal och ålderssammansättning på invandrabefolkningen. Man finner också att det antal som kalkylerats fram visar stor överensstämmelse med beräkningar som utförts med andra metoder.

Som nämnts tidigare beräknade SCB att befolkningstillskottet som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944 uppgick till mellan 629 000 och 653 000 personer vid slutet av år 1970. Våra beräkningar gav 642 122 personer, dvs en god överensstämmelse. SCB (1977) anger befolkningstillskottet i slutet av 1975 till cirka 730 000 personer. Vi fick knappt 720 000 personer, dvs även här god överensstämmelse.

I stora drag kan man antaga att den av oss beräknade ålderssammansättningen svarar väl mot verkligheten. För att veta hur den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning är det väsentliga att veta hur befolkningen i stort fördelar sig på förvärvsarbete och icke förvärvsarbete. För detta är vår kalkyl tillfyllest.

De nämnda SCB-kalkylerna för 1970 och 1975 finns inte uppdelade på åldersklasser. Men låt oss göra en jämförelse med SCB (1972a). Visserligen avser den sistnämnda det befolkningstillskott som erhållits genom total nettoinvandring sedan 1944, men eftersom utländska medborgare dominerat nettoinvandringen borde vi få god överensstämmelse. Detta får vi också, vilket framgår av tabell 7.4. Något bidragande till detta är naturligtvis att vi — för perioden 1944 - 1967 — fått approximera ålders- och könssammansättningen på den årliga in- och utvandringen av utländska medborgare med den årliga totala in- och utvandringen.

Den framräknade invandrabefolkningen återgives översiktligt i tabell 7.2 för några större åldersklasser. Här framgår att andelen över 65 år har förändrats mycket litet under efterkrigstiden. Detta resultat fick också Ohlsson (1971). Den ökning i det absoluta antalet åldringar som skett i invandrabefolkningen har inte varit större än att den motbalanserats av ett större antal individer i yngre åldersklasser. Även andelen i förvärvsarbete (16 - 64 år) har varit stabil.

Trots att invandrabefolkningen har betydligt mindre andel åldringar än totalbefolk-

ningen så har invandrarbefolkningen inte haft någon större effekt på totalbefolkningens åldersammansättning. I varje fall inte för de stora åldersklasser vi har i tabellen. Den uppkomna invandrarbefolkningen är för liten för detta. På andelen åldringar finns den största effekten i dagsläget. 1980 skulle andelen över 65 år ha varit 1,4 procentenheter högre utan nettoinvandringen sedan 1944. Utan invandring skulle, ceteris paribus, Sveriges befolkning antalsmässigt ha stagnerat vid cirka 7,5 miljoner vid mitten av 70-talet för att sedan minska.

År 1980 uppgick invandrarbefolkningen till cirka 860 000 personer. En väsentlig del av invandringen under efterkrigstiden har varit en Sverige - Finland relation. Man kan därför fråga hur stor del av befolkningstillskottet som är ett resultat av invandringen från Finland. Något bestämt antal kan vi inte få fram men gissningsvis rör det sig om cirka 40 procent av nämnda 860 000. Detta blir cirka 350 000. Man kan också uttrycka det så att Finlands folkmängd 1980 var cirka 350 000 personer mindre på grund av efterkrigstidens utvandring till Sverige. Eventuella skillnader i åldersspecifika fruktsamhetstal och dödstal i denna befolkningsgrupp om den bor i Finland eller Sverige kan inte vara av en sådan storleksordning utan att befolkningstillskottet för Sverige blir ungefär detsamma som befolkningsförlusten för Finland.

I den tidiga invandringen fanns en överrepresentation av kvinnor. I tabell 7.3 visar sig detta i könssammansättningen på invandrarbefolkningen 1960. Under 1960-talets arbetskraftsinvandring ändrades bilden och 1970 var andelen män något mer än 50 procent vilket fortfarande är fallet. Mer detaljerade uppgifter om köns- och åldersammansättning på den framräknade invandrarbefolkningen per den 31/12 1970 och 31/12 1980 finns i tabellerna 7.5 - 7.6.

Under 80- och 90-talen kan man dock förvänta att invandrarbefolkningens åldersammansättning kommer att ändras. En hel del av de tidiga invandrarna närmar sig nu pensionsåldern. Trots ökningen kommer dock *andelen* åldringar i invandrarbefolkningen sannolikt att vara relativt måttlig ännu omkring år 2000. En diskussion om detta finns i avsnitt 7.8.

Tabell 7.2. Ålderssammansättning i procent för totalbefolkning, svenskbefolkning och den invandrabefolkning som erhållits genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944. Den 31/12 respektive år.

Ålder	1950			1960			1970			1975			1980		
	1	2	1-2	1	2	1-2	1	2	1-2	1	2	1-2	1	2	1-2
0-15 år 16-64 år 65-W år	Total- befolkning		Svensk- befolkning	Total- befolkning	Invandrar- befolkning	Svensk- befolkning	Total- befolkning	Invandrar- befolkning	Svensk- befolkning	Total- befolkning	Invandrar- befolkning	Svensk- befolkning	Total- befolkning	Invandrar- befolkning	Svensk- befolkning
	23	24	23	24	29	24	22	28	22	22	27	22	21	26	20
	66	73	66	64	68	64	64	69	64	63	69	62	63	70	62
Antal milli.	11	3	11	12	3	12	14	3	15	15	4	16	16	4	18
													(16,4)		(17,8)
	6,99	0,13	6,86	7,50	0,31	7,19	8,08	0,64	7,44	8,21	0,72	7,49	8,32	0,86	7,46

Källa: SCB Statistisk årsbok, olika årgångar.
Egna beräkningar.

Tabell 7.3. Beräknad andel män i procent i invandrarbefolkningen.
Den 31/12 respektive år.

Ålder	1960	1970	1975	1980
0–15 år	51,4	51,1	50,7	50,4
16–64 år	47,4	52,5	51,3	51,2
65–W år	42,6	42,6	42,6	42,8
0–W år	48,4	51,8	50,8	50,6

Tabell 7.4. Ålderssammansättning i procent den 31/12 1970 för det befolknings-
tillskott som erhållits genom nettoinvandring sedan 1944 och för det
befolkningstillskott som erhållits genom nettoinvandring av utländska
medborgare sedan 1944.

Ålder	Befolkningstillskott genom nettoinvandring sedan 1944	Befolkningstillskott genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944
0–14 år	26,3	25,9
15–44 år	56,2	56,2
45–64 år	13,6	14,8
65–W år	<u>3,9</u>	<u>3,1</u>
	100,0	100,0
Antal	565 210	642 122

Källa: SCB Information i prognosfrågor 1972:14.
Egna beräkningar.

Tabell 7.5. Befolkningstillskott som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan den 1/1 1944.
Beräknat antal den 31/12 1970.

Ålder	Män	Kvinnor
0— 4 år	29 026	27 959
5— 9 år	29 186	27 756
10—14 år	26 947	25 599
15—19 år	26 677	28 046
20—24 år	36 825	33 823
25—29 år	38 519	28 481
30—34 år	36 113	26 824
35—39 år	29 484	26 227
40—44 år	24 775	24 763
45—49 år	19 706	20 171
50—54 år	12 909	12 752
55—59 år	8 330	8 835
60—64 år	5 757	6 585
65—69 år	3 859	4 652
70—74 år	2 314	3 158
75—79 år	1 299	1 983
80—84 år	747	1 171
85—89 år	231	387
90—95 år	64	111
95—W år	26	45
	332 794	309 328

Tabell 7.6. Befolkningstillskott som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan den 1/1 1944.
Beräknat antal den 31/12 1980.

Ålder	Män	Kvinnor
0- 4 år	38 887	37 454
5- 9 år	36 045	35 867
10-14 år	31 028	30 986
15-19 år	33 411	33 536
20-24 år	39 863	38 644
25-29 år	43 681	43 715
30-34 år	44 809	41 253
35-39 år	37 899	30 591
40-44 år	33 770	27 650
45-49 år	27 880	26 858
50-54 år	23 384	25 207
55-59 år	18 345	20 174
60-64 år	11 679	12 575
65-69 år	7 044	8 454
70-74 år	4 505	5 962
75-79 år	2 610	3 759
80-84 år	1 221	2 034
85-89 år	413	818
90-95 år	119	258
95-W år	18	43
	436 611	425 838

7.2. Inkomsttillskott omkring 1970

I detta avsnitt försöker vi kvantifiera i vad mån den ursprungliga befolkningen fick något inkomsttillskott genom den offentliga sektorn på grund av invandrarbefolkningen år 1970. Vi befann oss då i slutet av en period med omfattande arbetskraftsinvandring. Beräkningarna utförs med hjälp av en data för 1970, men de erhållna resultaten kan sannolikt tolkas till att avse läget omkring 1970.⁵⁾

Som framgått ovan finns det en viss osäkerhet om storlek och ålderssammansättning på invandrarbefolkningen år 1970. Vi har därför låtit utföra två kalkyler. I den första (kalkyl 1) betraktar vi det av SCB (1972a) beräknade befolkningstillskottet som uppkommit genom nettoinvandring av både utländska och svenska medborgare sedan den 1/1 1944. I efterhand »korrigeras» sedan kalkylen till att avse den invandrarbefolkning som uppkommit genom nettoinvandring av enbart utländska medborgare. I den andra kalkylen (kalkyl 2) utföres beräkningarna *direkt* på den i avsnitt 7.1 framräknade invandrarbefolkningen som uppkommit genom nettoinvandring av utländska medborgare.

7.2.1. Andel av skatter

Som nämdes i kapitel 6 avgränsar vi beräkningarna ett visst år till att avse den del av de offentliga utgifterna som motsvaras av direkta och indirekta skatter samt socialförsäkringsavgifter under året. Endast en del av den offentliga sektorn som finansieras gemensamt anses således vara intressant. Den del av den offentliga tjänsteproduktionen som finansieras med individuella avgifter är inte med.

För ett visst år kan det naturligtvis uppkomma skillnader mellan summan av skatter och socialförsäkringsavgifter och de offentliga utgifter som finansieras gemensamt under året. Är skillnaden positiv uppkommer ett kollektivt sparande. Detta var fallet 1970. I huvudsak uppkom skillnaden genom att inbetalda ATP-avgifter översteg ATP-pensionerna. Vi tar endast med den del av ATP-avgifterna som motsvaras av under året utgående pensioner. Det totalbelopp som vi fördelar mellan invandrar- och svenskbefolkning utgöres således av summan av direkta och indirekta skatter samt på angivet sätt reducerade socialförsäkringsavgifter. På utgiftssidan fördelas samma totalbelopp. Eftersom samma totalbelopp fördelas både på den offentliga sektorns inkomstsida och på dess utgiftssida kommer underskott för den ena gruppen att innebära motsvarande överskott för den andra.

Som vi kommer att finna i den efterföljande analysen var troligen invandrarbefolkningens bidrag per person till ATP-överskottet större än per person i svenskbefolkningen. Genom att vi i en första omgång inte beaktar detta underskattar vi något in-

vandrarbefolkningens bidrag till den offentliga sektorns inkomstsida.

I tabell 7.7 sammanfattas skatter och socialförsäkringsavgifter 1970 för totalbefolkningen.

Tabell 7.7. Skatter och socialförsäkringsavgifter 1970 i miljoner kronor.

i:	Direkta skatter till staten		16 807
	Varav:		
	Inkomstskatt för fysiska personer	14 000	
	Kupongskatt, lotterivinstskatt, stämpel- skatt, stämpelavgift m m	380	
	Arvs- och gåvoskatt	249	
	Skatt på juridiska personer och förmögenhetsskatt ¹⁾	2 178	
II:	Direkta skatter till kommun och landsting		19 212
	Varav:		
	Inkomstskatt för fysiska personer	17 842	
	Skatt på juridiska personer	1 370 ¹⁾	
III:	Indirekta skatter		17 831
IV:	Socialförsäkringsavgifter + allmän arbets- givaravgift		9 274
			63 124

Källa: SOU 1977:91.

1) Ett mindre belopp, 454 miljoner kr, var ofördelat mellan stat och kommun.
Detta har fördelats med 227 miljoner kr på vardera stat och kommun.

Invandrarnas andel av olika skatter beräknas sedan med ledning av de principer som diskuterats i kapitel 6. Ett problem som nu inträder är att de uppgifter om invandrar- och svenskbefolkningens åldersspecifika inkomster som finns i vårt inkomstmaterial avser 1978. De förändringar på svensk arbetsmarknad och på invandrarområdet som inträffat under 1970-talet gör att användandet av dessa inkomstuppgifter för beräkning av invandrarnas andel av skatter och socialförsäkringsavgifter vid 70-talets ingång torde ge en grov underskattning. Att invandrarnas åldersspecifika inkomster *relativt* svenskbefolkningen kan antagas vara högre 1970 än senare framgick också av kapitel 3. Någon helt rättvisande korrigering för detta är knappast möjlig, men några enkla uppskattningar kan ändå göras. Under nedanstående punkter presenteras några alternativ.

- I: Under 1970-talet har en kraftig ökning av kvinnornas förvärvsintensiteter skett. I huvudsak torde det vara frågan om en ökning i de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter. (Kvinnorna bland arbetskraftsinvandrarna hade redan mycket höga förvärvsintensiteter.) Detta visar sig också i kvinnornas andel av inkomstsummorna. Av de sammanräknade inkomsterna stod kvinnorna år 1970 för cirka 29 procent och 1978 för cirka 37 procent, se SCB (1972b) och SCB (1980b). Man kan nu ställa frågan: Om vi antager att kvinnornas andel av de sammanräknade inkomsterna hade varit densamma 1978 som 1970, hur mycket mindre skulle då de totala sammanräknade inkomsterna vara? I stället för de faktiska sammanräknade inkomsterna på 273 318 miljoner kr 1978 skulle vi haft 243 306 miljoner kr. Av sambearbetningen mellan inkomst- och befolkningsregistret framgår också de sammanräknade inkomsterna år 1978 för utländska medborgare plus utrikes födda med svenskt medborgarskap plus naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige. Deras andel av de sammanräknade inkomsterna år 1978 var 12 procent högre räknat på den sistnämnda summan än räknat på den förstnämnda summan.

Om höjningen av kvinnornas andel av de sammanräknade inkomsterna endast orsakas av ökade förvärvsintensiteter blir höjningen av deras andel av arbetsinkomsterna något större. I de sammanräknade inkomsterna ingår en mindre del som inte är arbetsinkomst. Den angivna invandrargruppens större andel räknat på arbetsinkomsten kan vara 13 - 14 procent. Därmed inte sagt att vi skall korrigera invandrarnas relativa åldersspecifika inkomster med just 13 - 14 procent. Vissa (men mindre) ändringar har också skett i männens förvärvsintensiteter. Dessutom finns det säkerligen grupper av invandrankvinnor som också har höjt sina förvärvsintensiteter. Å andra sidan finns det troligen också invandrankvinnor för vilka förvärvsintensiteterna sänkts räknat *absolut*. Det förefaller som detta kan vara fallet för åtminstone en del av arbetskraftsinvandrarna. En bidragande faktor kan vara att man till dessa invandrargrupper fått tillskott av anknätningsinvandrare med troligen lägre förvärvsintensiteter. Som framgick

av kapitel 3 är förvärvsintensiteterna för många av 70-talets övriga invandrar-grupper ännu så länge låga. Se också Arbetsmarknadsdepartementet (1981). Dominerar de båda sistnämnda effekterna borde korrigeringen vara större än 13 – 14 procent.⁶⁾

- II: I kapitel 3 gjordes en jämförelse över tiden av utländska medborgares arbetsinkomster och sjukpenninggrundande inkomster. Vi fann här att mellan 1967 och slutet av 70-talet minskade de utländska medborgarnas åldersspecifika inkomster relativt totalbefolkningen med 25 - 30 procent.

Någon större förändring mellan 1967 och 69/70 torde inte ha skett. Vi fick under den kraftiga högkonjunkturen 69/70 ytterligare invandring av grupper med genomsnittligt höga förvärvsintensiteter.

Men låt oss ändå vara försiktiga och i en första omgång nöja oss med att låta de utländska medborgarnas relativa arbetsinkomster i åldern 16 - 65 år »endast» vara 20 procent högre än 1978.

Återstår så invandrare som inte är utländska medborgare. Underlaget för att bedöma eventuella förändringar i relativ arbetsinkomst bland dessa är sämre. Men sannolikt har även här en nergång skett. I kapitel 3 framgick att den relativa arbetsinkomstens medianvärde för förvärvsarbetande utrikes födda med svenskt medborgarskap fallit mellan 1960 och 1975. En ytterligare minskning förefaller dessutom ha skett mellan 1975 och 1978, se appendix. 1975 och 1978 hade de utrikes födda med svenskt medborgarskap något högre förvärvsintensiteter än totalbefolkningen med hänsyn till kön och ålder. Troligen har samma gällt tidigare vilket antydes av tabell 3.29. I så fall skulle de relativa förändringarna över tiden ha varit små. En nergång i de naturaliserades relativa arbetsinkomst skulle i så fall i huvudsak ha skett genom att den relativa arbetsinkomsten per förvärvsarbetande har fallit.

Men låt oss även här vara försiktiga och till en början anta att den relativa åldersspecifika arbetsinkomsten inte ändrats mellan slutet av 1960-talet och slutet av 1970-talet.

Antalet utländska medborgare i åldersklassen 15 - 64 år uppgick enligt FOB 1975 till 282 226 personer. I invandrabefolkningen (565 210 personer) var antalet i motsvarande åldersklass 394 951 personer. De utländska medborgarnas andel var 71 procent. I den något större invandrabefolkning som uppstått ge-

nom nettoinvandring av enbart utländska medborgare var motsvarande andelstal 62 procent. Dessa andelstal kan man ungefär också låta gälla för åldersklassen 16 - 65 år. Vi kan nu beräkna följande vägda index.

$$0,71 \cdot 1,20 + 0,29 \cdot 1 \approx 1,14$$

$$0,62 \cdot 1,20 + 0,38 \cdot 1 \approx 1,13$$

Som framgått ovan är dessa indextal troligen en underskattning av den förändring som inträffat. Låt oss som ett högre alternativ anta 30 procent högre för utländska medborgare och 10 procent högre för den övriga invandrarbefolkningen. Möjligen är detta en överskattning, men vi får då två gränser som vi kan arbeta med. Indexen blir

$$0,71 \cdot 1,30 + 0,29 \cdot 1,1 \approx 1,24$$

$$0,62 \cdot 1,30 + 0,38 \cdot 1,1 \approx 1,22$$

Genomsnittet för det lägre fallet ligger på cirka 1,14 och för det högre fallet 1,23. Invandrarnas relativa åldersspecifika arbetsinkomster från 1978 korrigeras inom åldersklassen 16 - 65 år med 14 respektive 23 procent. Vi döper respektive fall till lågalternativet och högalternativet.⁷⁾

Effekten på invandrarnas andel av underlaget för inkomstbeskattning blir något mindre än 14 respektive 23 procent. En anledning till detta är att vissa offentliga transfereringar som sjukpenning, föräldrapenning, utbildningsbidrag, arbetslöshetshjälp numera beskattas. Så var inte fallet 1970. Detta har vi tagit hänsyn till. En sammanfattning av beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter framgår av tabell 7.8 och 7.9.⁸⁾

Divideras totalbeloppen med respektive befolkning erhålles per capita belopp. Dessa sammanfattas i tabell 7.10. Svenskbefolkningen utgöres av skillnaden mellan totalbefolkningen och invandrarbefolkningen. Per capita beloppet för svenskbefolkningen påverkas ganska lite av vilken invandrarbefolkning vi har och om vi för denna antager låg- eller högalternativet.

Som framgår av tabell 7.10 är per capita beloppen för invandrarbefolkningen högre än för totalbefolkningen. Detta trots att inkomsten per förvärvsarbete är något lägre för invandrarbefolkningen än för den övriga befolkningen. Invandrarbefolkningens större koncentration till förvärvsarbeteande åldrar samt höga förvärvsintensiteter inom dessa åldersklasser är förklaringen.

Tabell 7.8. Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter i miljoner kr för invandrarbefolkningen 1970. Den invandrarbefolkning som uppstått genom nettoinvandring av både utländska och svenska medborgare sedan 1944.

	Lågalternativ		Högalternativ	
Direkta skatter		2 417		2 596
Varav:				
Statlig inkomstskatt för fysiska personer	986		1 064	
Kommunal inkomstskatt för fysiska personer	1 283		1 384	
Övriga skatter	148		148	
Indirekta skatter		1 332 (1 374)		1 423 (1 474)
Socialförsäkringsavgifter + allmän arbetsgivaravgift		747		807
		4 496 (4 538)		4 826 (4 877)

Tabell 7.9. Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter i miljoner kr för invandrarbefolkningen 1970. Den invandrarbefolkning som uppstått genom nettoinvandring av utländska medborgare sedan 1944.

	Lågalternativ		Högalternativ	
Direkta skatter		2 790		2 997
Varav:				
Statlig inkomstskatt för fysiska personer	1 137		1 227	
Kommunal inkomstskatt för fysiska personer	1 482		1 599	
Övriga skatter	171		171	
Indirekta skatter		1 535 (1 586)		1 640 (1 702)
Socialförsäkringsavgifter + allmän arbetsgivaravgift		865		934
		5 190 (5 241)		5 571 (5 633)

Tabell 7.10. Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter i kr per capita 1970.

Totalbe- folkning	Svenskbe- folkning	Kalkyl 1 (tabell 7.8.) Invandrarbefolkning		Kalkyl 2 (tabell 7.9.) Invandrarbefolkning	
		Låg- alternativ	Hög- alternativ	Låg- alternativ	Hög- alternativ
7 810	7 730—7 790	7 950 (8 030)	8 540 (8 630)	8 080 (8 160)	8 680 (8 770)

7.2.2. Andel av utgifter

För endast en del av de offentliga utgifterna finns underlagsmaterial för uppdelning på åldersklasser. Dessa utgjorde cirka 60 procent av de skattefinansierade offentliga utgifterna 1970. De åldersklassuppdelade utgifterna har delats in i några stora områden. Det ena området är socialvård och sjukvård samt socialförsäkring. Det andra området är utbildning och arbetsmarknad. Till detta kommer de invandarspecifika insatserna. Storleksmässigt är naturligtvis de båda förstnämnda områdena helt dominerande. I socialförsäkringarna brukar man inräkna ersättning vid arbetslöshet. I vår tabellsammanfattning för vi dock arbetslöshetersättning tillsammans med övriga arbetsmarknadspolitiska insatser.

Fördelning av övriga offentliga utgifter på invandrar- och svenskbefolkning erbjuder svårigheter. En stor del av dessa utgifter svarar mot kollektiva tjänster och odelbarheter. Vi har här fått arbeta med schabloner. Som motiverats i kapitel 6 är en möjlighet att fördela samtliga övriga offentliga utgifter med samma per capita belopp mellan de båda befolkningsgrupperna. Detta göres också i ett kalkylalternativ. Men som också framgick är det möjligt att vissa utgifter ökar mindre än proportionellt mot en större folkmängd. I ett andra kalkylalternativ antages att omfattningen på försvaret och central förvaltning inte påverkas av invandrarbefolkningens närvaro. Inte något av alternativen behöver vara helt realistiska, men de är gränser och göres i känslighetssyfte.

Vid fördelning av de åldersuppdelade utgifterna har vi kunnat utnyttja uppgifterna om invandrararnas ålderssammansättning. Som framgick av kapitel 3 och 4 finns dock utgiftsområden där invandrarna är under- eller överrepresenterade med hänsyn till deras ålderssammansättning. Detta har vi beaktat. Nedan följer en diskussion om detta.

Med ledning av framställningen i kapitel 4 antages att invandrarna är underrepresenterade med hänsyn till ålderssammansättning inom pensioner. Dessutom visar undersökningar, se SCB (1980d), att invandrarna är underrepresenterade med hänsyn till ålderssammansättning inom gymnasieskolan. Av samtliga elever i årskurs 9 läsåret 1978 - 79 antogs 79,9 procent till gymnasieskolan medan motsvarande procenttal för elever med annat hemspråk än svenska (invandrarelever) var 69,1 procent, dvs cirka 14 procent lägre för invandrarelever. Tidigare undersökningar tyder på än större skillnader, se SÖ (1981). Begreppet invandrarelev avgränsas dock på något olika sätt i olika undersökningar. I en undersökning avseende några kommuner, se SIV (1982b), var invandrarna underrepresenterade inom barnomsorg. Underrepresentation inom barnomsorg och pensioner antages vara 10 procent. Inom gymnasieskolan och andra mindre skolformer på gymnasienivå (folkhögskola, lantbruksskola osv) samt vidhängande studiebidrag antages underrepresentationen vara 20 procent.

Bland invandrarbarn kan finnas ett större behov av skolsociala insatser av olika slag. Om så är fallet och i vilken utsträckning är svårt att ange. Men vi har antagit att invandrarbarnen är överrepresenterade med 10 procent inom sådana insatser.

Inom högre utbildning antages dock invandrarbefolkningen vara representerade enligt sin ålderssammansättning. Visserligen skulle man förvänta sig en underrepresentation i högre utbildning med kännedom om underrepresentation i gymnasieskolan, men detta antages motbalanseras av gäststuderande vilka kommer med i invandrarbefolkningen i den mån de kyrkobokförts.

Visserligen avser de refererade undersökningarna senare tidpunkter än 1970. Men man kan ändå på goda grunder anta att motsvarande underrepresentationer fanns detta år. Dessa kan till och med ha varit större 1970 än senare. Det förefaller sannolikt att underrepresentationen inom pensionssystemet då var större än 1978 för vilket år vi har uppgifter. Det krävs ju en viss vistelsetid i landet innan man får tillträde till folkpension. Det förefaller troligt att en mindre del av de utländska medborgarna hade passerat en sådan tidsgräns 1970 än 1978. Nyinvandringen var stor 1969 - 70.

Inom vissa utgiftsområden finansieras en mindre del med avgifter från de som utnyttjar tjänsten i fråga. Inom det sociala området är det främst service till pensionärer och handikappade (ålderdomshem, social hemhjälp osv) och barnomsorg. Vissa skillnader kan här finnas mellan invandrar- och svenskbefolkning. Underrepresentationen inom pensionssystemet gör att invandrarna antages betala mindre avgifter för service till pensionärer och handikappade. Underrepresentation med 10 procent inom pensionssystemet kan motivera att dessa avgifter i genomsnitt sättes 10 procent lägre för invandrarna. Vi antager dock att avgifterna är 20 procent lägre. Detta beroende på att invandrapensionärer antages ha små kapitalinkomster, vilket också påverkar avgiftsuttaget. Inom barnomsorg antages dock avgiften per invandrarbarn vara densamma som per svenskt barn. Visserligen har vi en större frekvens bland invandrarna inom låginkomststyrken, vilket skulle motivera lägre avgift för dessa. Men detta antages motverkas av invandrarkvinnornas långa arbetstider, vilket ger en relativt god familjeinkomst.

Möjligen var invandrarbarn underrepresenterade inom bidragsförskott 1970. Barn med utomnordiskt medborgarskap kunde få bidragsförskott först 1976. Men bidragsförskotten påverkas också av frekvensen skilsmässor och utomäktenskapliga barn. I vilken utsträckning det på denna punkt fanns frekvensskillnader år 1970 mellan invandrar- och svenskbefolkning och vad dessa i så fall skulle betyda är svårt att säga. Osäkerheten gör att vi antager att invandrarbefolkningen tog i anspråk bidragsförskott som svenskbefolkningen. I totalsammanhanget är bidragsförskotten ändå mycket små.

Undersökningar från slutet av 60-talet över brottsaktivitet bland utländska medborgare visade att dessa hade ungefär samma nivå på brottslighet som svenska medborgare givet kön och ålder. Se exempelvis SOU 1974:69. Inte heller föreföll det finnas någon speciell överrepresentation inom nykterhetsvården. Av socialvårdsstatistiken framgår att av de inskrivna vid landets nykterhetsvårdsanstalter svarade de utländska medborgarnas andel ungefär mot deras befolkningsandel. Inom kriminalvård och nykterhetsvård antages invandrabefolkningen vara representerad, med hänsyn till kön och ålder, på samma sätt som svenskbefolkningen.⁹⁾

Vi har tidigare redovisat flera undersökningar som visat att invandrarna har högre sjukfrånvaro från arbetet med hänsyn till ålderssammansättning. Vi fann att en överrepresentation med 60 procent var fullt möjlig. Eftersom invandrarnas förvärvsintensiteter i förhållande till svenskbefolkningen var högre omkring 1970 än senare så har vi ökat på invandrarnas överrepresentation vad avser sjukpenning till 75 procent.

Det finns stor osäkerhet om invandrarnas anspråktagande av sjukvård, vilket framgick av diskussionen i kapitel 4. Enda möjligheten är här att göra känslighetsberäkningar. Detta sker genom att beräkna två alternativ. I det ena alternativet antages invandrarna, med hänsyn till ålderssammansättning, ta i anspråk sjukvård på samma sätt som svenskbefolkningen. I det andra alternativet antages invandrarna vara överrepresenterade med 40 procent. Som en övre gräns torde detta räcka. En överrepresentation med 40 procent ligger högre än de högsta värdena enligt ULF.

Arbetsmarknadsläget för invandrarna förefaller 1970 ha varit gott. Av de vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetslösa år 1970 var endast 2,9 procent utländska medborgare mot deras befolkningsandel på 5,0 procent, se SOU 1974:69. Några uppgifter för andra invandrare finns inte. Å andra sidan var invandrarna möjligen mer representerade inom stödåtgärder för svårplacerade. Underrepresentation inom förtidspensionering kan ha givit en sådan effekt. I frånvaro av mer exakta uppgifter har vi antagit att invandrarna var normalt representerade med hänsyn till ålderssammansättning inom de *samlade* utgifterna för arbetslöshetshjälp, arbetsförmedling och stödåtgärder för svårplacerade. Trots det goda arbetsmarknadsläget är det dock inte otänkbart att invandrarna var något överrepresenterade inom arbetsmarknadsutbildning. Det kan finnas nyanlända invandrare med ett utbildningsbehov innan utträdet på arbetsmarknaden. Vi antager därför att invandrarna, med hänsyn till ålderssammansättning, var överrepresenterade med 20 procent inom arbetsmarknadsutbildning.

Beträffande socialhjälp finns uppgifter i officiell statistik om hur mycket som går till utländska medborgare. Här ingår dock också utländska medborgare som inte är kyrkobokförda i landet. Det är här frågan om utländska medborgare som väntar på

besked om uppehållstillstånd/förpassning eller om utländska turister som råkat i svårigheter och behöver hjälp. Ej kyrkobokförda utländska medborgare ingår inte i invandrarbefolkningen och därför borde denna del av socialhjälpens inte medräknas.

Socialhjälpens för hela befolkningen 1970 var 358 miljoner kronor. Per capita blir detta 44 kronor. För utländska medborgare var beloppet 39 miljoner kronor. Fördelat på kyrkobokförda utländska medborgare blir detta 95 kronor. Med tanke på att utländska medborgare inte hade tillträde till alla delar av socialförsäkringssystemet (främst folkpension) på samma villkor som den övriga befolkningen, så skulle man förvänta sig ett relativt högt per capita belopp för socialhjälp. Men eftersom här ingår socialhjälp till icke kyrkobokförda personer så är 95 kronor för högt.

Men vi vet inte hur mycket som gick till icke kyrkobokförda utländska medborgare. Med tanke på osäkerheten och de små belopp det är frågan om så låter vi hela den socialhjälp som 1970 gick till utländska medborgare falla på enbart kyrkobokförda utländska medborgare. Den övriga delen av invandrarbefolkningen antages ta i anspråk socialhjälp på samma sätt som totalbefolkningen.

När det gäller s k invandrarspecifika insatser avser utgifterna för svenska för invandrare, överförandet och omhändertagandet av flyktingar, anpassningsåtgärder för invandrare och hälften av Statens Invandrarverk genomsnittet för budgetåren 1969/70 och 1970/71. Beloppet för stödundervisning i svenska avser budgetåret 1971/72. Att ha ett senare (och större) belopp än för 1970/71 är att gardera för eventuella utgifter i kommunerna som inte var statsbidragsfinansierade.

Det finns naturligtvis speciella utgifter för invandrarna som alltid kan diskuteras hur de skall fördelas. För Statens Invandrarverk har vi, som en kvalificerad gissning, endast räknat hälften av dess utgifter.¹⁰⁾ Skälet till detta är att en del av Statens Invandrarverks uppgifter är att upprätthålla gränskontrollen. Även utan någon faktisk invandring kan man anta att det funnits ett invandringstryck mot Sverige. För att hindra detta att realiseras skulle en del av Statens Invandrarverk ändå behövas. Exakt hur mycket är naturligtvis svårt att säga. Även en del av socialhjälpens som går till utländska medborgare kan sägas ingå i gränskontrollen. Det kan också finnas andra invandrarspecifika insatser som delvis går till ej kyrkobokförda utländska medborgare. Så kan vara fallet med svenskutbildningen. Hela utgiften för denna har förts på kyrkobokförda invandrare. En viss överskattning kan således finnas här. Självfallet har det i praktiken ingen betydelse för det allmänna kalkylutfallet hur avgränsningen exakt görs. Beloppen är mycket små i totalsammanhanget. De totala invandrarspecifika utgifterna utgjorde 1970 inte mer än cirka 2 procent av de totala offentliga utgifter som detta år kan beräknas hänföras till invandrarbefolkningen.¹¹⁾

I tabell 7.11 sammanfattas de åldersklassuppdelade offentliga utgifterna samt de

speciella utgifterna för invandrarna. Inom parentes anges alternativet med den 40-procentiga överrepresentationen inom sjukvård. I tabell 7.12 anges samma utgifter per capita. Som synes är den samlade per capita utgiften för invandrabefolkningen klart lägre än för totalbefolkningen. Invandrabefolkningens annorlunda ålderssammansättning är den väsentliga förklaringen.

De i tabell 7.11 förekommande offentliga utgifterna var 37 965 miljoner kr. Vi har beräknat summan av skatter och socialförsäkringsavgifter som 1970 svarade mot offentliga utgifter till 63 124 miljoner kr. Skillnaden (63 124 – 37 965) blir 25 159 miljoner kr, vilket motsvarar de s k övriga skattefinansierade offentliga utgifterna. Fördelar vi dessa på totalbefolkningen den 31/12 1971 erhålles följande per capita belopp

$$\frac{25\,159}{8\,081\,229} = 3\,110 \text{ kr}$$

Som nämnts tidigare är en möjlighet att tilldela invandrabefolkningen samma per capita belopp. Göres detta kan det samlade per capita beloppet för totalbefolkning, svenskbefolkning och invandrabefolkning sammanfattas enligt tabell 7.13. Beloppet för svenskbefolkningen påverkas endast obetydligt av hur invandrabefolkningen avgränsas och hur denna antages ta i anspråk sjukvård.

Vi har tidigare diskuterat möjligheten att utgifterna för försvar samt allmän och utrikes förvaltning påverkas endast mycket lite av invandrabefolkningens närvaro. Enligt nationalräkenskaperna uppgick de offentliga konsumtionsavgifterna för allmän och utrikes förvaltning som försvar till 8 374 miljoner kr år 1970. Antag som ett extremfall att detta belopp hade varit detsamma utan invandrabefolkningens närvaro. Per capita utgiften för s k övriga utgifter blir nu 2 070 kr för invandrabefolkningen i stället för tidigare beräknade 3 110 kr. En sammanställning finns i tabell 7.14.

Tabell 7.13 och 7.14 ger oss sannolikt två ytterlighetsgränser. Tabell 7.14 ger troligen ett för lågt per capita belopp för invandrabefolkningen, medan beloppen inom parentes i tabell 7.13 troligen ger ett för högt belopp. Förutom sjukvård fanns även andra utgifter där vi kan antagas ha räknat för högt för invandrarna. Exempel på detta var socialhjälp och bidragsförskott. Som kommer att framgå i en senare diskussion finns det även andra skäl som talar för att totalbeloppen i tabell 7.13 ligger för högt för invandrabefolkningen.

De belopp som i tabell 7.11 och 7.12 tillfaller invandrabefolkningen är starkt beroende av dess ålderssammansättning. Med dessutom fanns det områden där invandrbefolkningen var över- eller underrepresenterade med hänsyn till sin ålderssammans-

sättning. Låt oss dela upp utgifterna i åldersberoende representativitetsberoende och numerärt beroende.

Med åldersberoende utgifter menas det utgiftsbelopp som i tabell 7.11 skulle tilldelas invandrabefolkningen med hänsyn till dess ålderssammansättning. Man skulle också kunna beakta eventuella könsskillnader. Det har dock inte varit möjligt att dela upp alla offentliga utgifter efter kön. I de flesta åldersklasser är dock skillnaden i könssammansättning mellan invandrar- och totalbefolkning liten vilket gör att betydelsen av denna skillnad kan antagas vara marginell.

Med representativitetsberoende utgifter menas sådana som tillkommer utöver de åldersberoende genom att invandrabefolkningen är under- eller överrepresenterad med hänsyn till ålderssammansättning.

Med numerärt beroende utgifter menas de s k övriga offentliga utgifterna samt de s k invandrar-specifika insatserna. En totalsammanställning göres i tabell 7.15. Vi nöjer oss med att visa resultatet i kalkyl 2.

Som framgår av tabell 7.15 är de representativitetsberoende utgifterna positiva, dvs de överrepresentationer som invandrabefolkningen har inom vissa områden överväger gentemot underrepresentationerna inom andra områden. Intervallet för de representativitetsberoende utgifterna uppkommer på grund av osäkerheten om invandrarnas representation inom sjukvården. I det stora hela är representationseffekten ganska liten. Den är inte mer än 3 - 5 procent av de utgifter som totalt kan hänföras till invandrabefolkningen.

Tabell 7.11. Vissa offentliga utgifter i miljoner kr 1970.

	Total- befolkning	Invandrar- befolkning som erhål- lits genom nettoinvand- ring av både utländska och svenska medborgare	Invandrar- befolkning som erhål- lits genom nettoinvand- ring av ut- ländska medborgare
1: Socialvård, sjukvård och social- försäkringar			
Barn och ungdomsvård			
a) bidragsförskott	131	12	13
b) fosterhemsplaceringar mm	322	28	32
Barnomsorg	736	60	66
Fritidsverksamhet för barn och ungdom	177	15	18
Socialhjälp	359	46	50
Nykterhetsvård	216	14	17
Service till pensionärer och handikappade	1 408	27	28
Bostadsbidrag (utom till pen- sionärer)	555	43	50
Barnbidrag	1 600	141	160
Moderskapshjälp	367	35	36
Kriminalvård	291	27	30
Folkpension (med bostads- bidrag) samt ATP	9 134	211	217
Sluten och öppen sjukvård	7 955	368 (515)	406 (568)
Försäkringskassans ersättning till apoteken för läkemedels- konsumtion	516	25	29
Försäkringskassans ersättning till folktandvård samt till hus- håll för besök hos privatprak- tiserande tandläkare	14	1	1
Försäkringskassans ersättning till hushåll för besök hos läkare	511	33	37
Sjukpenningersättning	2 662	307	357

II: Utbildning och arbetsmarknad			
Grundskola	3 571	303	355
Gymnasieskola	1 340	93	109
Kommunal vuxenskola	210	19	21
Musikskola m m	160	14	17
Skoladministration, lokaler, skolmåltider, skolskjutsar m m	2 094	187	215
Universitet och högskola ¹⁾	1 301	128	141
Folkhögskola	472	36	40
Lantbruksskola, lantushålls- skola, skogsbruksskola, centrala yrkesskolor			
Vårdskolor			
Statsbidrag till studiecirklar, studieförbund och vissa andra vuxenutbildningsinsatser	160	12	14
AMS-utbildning	453	50	56
Arbetsförmedling, stödåtgärder för svårplacerade, arbetslöshets- hjälp	635	47	55
Arbetarskydd	15	1	1
Studiehjälp, förlängt barnbidrag	317	22	25
Studiebidrag, universitet och och högskola	181	18	19
III: Speciella utgifter för invandrare			
Stödundervisning i svenska för invandrabarn	18	18	18
Svenska för invandrare	45	45	45
Överförande och omhändertaga- ande av flyktingar, anpass- ningsåtgärder för invandrare, statens invandrarverk	39	34	34
Summa	37 965	2 420 (2 567)	2 712 (2 874)

Källa: SCB. Nationalräkenskaper, SMN 1978:8.4 Appendix 1, kommunernas finanser 1970, Socialvärden 1970, Csn studiestödsstatistik 1965/66 – 1977/78, Budgetpropositioner.

1) Avser utgifter för utbildning. Forskning räknas till kollektiva tjänster. Det är naturligtvis inte alltid självklart hur utgifter för utbildning skall separeras från utgifter för forskning. Schablonmässigt har vi i vårt belopp hänfört utbildningsdepartementets och jordbruksdepartementets utgifter för avlöningar och driftkostnader för universitet och högskolor. S.k. gemensamma utgifter för vetenskapliga bibliotek, vissa forskningsändamål, central förvaltning m m räknas som kollektiva. I praktiken kommer ändå viss forskning att ingå i vårt belopp.

Tabell 7.12. Vissa offentliga utgifter i kr per capita 1970.

	Total- befolkning.	Invandrar- befolkning som erhål- lits genom nettoinvand- ring av både utländska och svenska medborgare.	Invandrar- befolkning som erhål- lits genom nettoinvand- ring av ut- ländska medborgare.
1: Socialvård, sjukvård och social- försäkringar			
Barn och ungdomsvård			
a) bidragsförskott	16	20	20
b) fosterhemsplaceringar mm	40	50	50
Barnomsorg	91	105	102
Fritidsverksamhet för barn och ungdom	22	27	28
Socialhjälp	44	81	77
Nykterhetsvård	27	25	26
Service till pensionärer och handikappade	174	48	44
Bostadsbidrag (utom till pen- sionärer)	69	77	78
Barnbidrag	198	249	249
Moderskapshjälp	45	61	56
Kriminalvård	36	48	47
Folkpension (med bostads- bidrag) samt ATP	1 130	373	338
Sluten och öppen sjukvård	984	651 (911)	631 (883)
Försäkringskassans ersättning till apoteken för läkemedels- konsumtion	64	45	45
Försäkringskassans ersättning till folktandvård samt till hus- håll för besök hos privatprak- tiserande tandläkare	2	2	2
Försäkringskassans ersättning till hushåll för besök hos läkare	63	58	58
Sjukpenningersättning	329	544	555

II: Utbildning och arbetsmarknad			
Grundskola	442	537	552
Gymnasieskola	166	165	170
Kommunal vuxenskola	26	33	33
Musikskola m m	20	25	26
Skoladministration, lokaler, skolmåltider, skolskjutsar m m	259	330	334
Universitet och högskola ¹⁾	161	226	219
Folkhögskola	58	64	62
Lantbruksskola, lanthushålls- skola, skogsbruksskola, centrala yrkesskolor			
Vårdskolor			
Statsbidrag till studiecirklar, studieförbund och vissa andra vuxenutbildningsinsatser	20	21	22
AMS-utbildning	56	88	87
Arbetsförmedling, stödåtgärder för svårplacerade, arbetslöshets- hjälp	79	84	86
Arbetarskydd	2	2	2
Studiehjälp, förlängt barnbidrag	39	38	40
Studiebidrag, universitet och och högskola	22	32	30
III: Speciella utgifter för invandrare			
Stödundervisning i svenska för invandrabarn	2	32	30
Svenska för invandrare	6	79	70
Överförande och omhändertagande av flyktingar, anpassningsåtgärder för invandrare, statens invandrarverk	5	61	53
Summa	4 697	4 281 (4 541)	4 222 (4 474)

Tabell 7.13. Totalt per capita belopp i kr för offentliga utgifter 1970. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning fördelas med samma per capita belopp på svensk respektive invandrarbefolkning.

	Total- befolkning	Svensk- befolkning	Kalkyl 1 Invandrar- befolkning	Kalkyl 2 Invandrar- befolkning
Belopp enligt tabell 7.12	4.700	4 740 (4 710)	4 280 (4 540)	4 220 (4 470)
Övriga utgifter	<u>3 110</u>	<u>3 110</u>	<u>3 110</u>	<u>3 110</u>
	7 810	7 850 (7 820)	7 390 (7 650)	7 330 (7 580)

Tabell 7.14. Totalt per capita belopp i kr för offentliga utgifter 1970. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning fördelas inte på invandrarbefolkningen.

	Total- befolkning	Svensk- befolkning	Kalkyl 1 Invandrar- befolkning	Kalkyl 2 Invandrar- befolkning
Belopp enligt tabell 7.12	4 720	4 740 (4 710)	4 280 (4 540)	4 220 (4 470)
Övriga utgifter	<u>3 110</u>	<u>3 190</u>	<u>2 070</u>	<u>2 070</u>
	7 810	7 930 (7 900)	6 350 (6 610)	6 290 (6 540)

Tabell 7.15. Åldersberoende, representativitetsberoende och numerärt beroende offentliga utgifter för invandrabefolkningen 1970.

	Miljoner kr	Per capita i kr
Åldersberoende	2 500	3 900
Representativitets- beroende	110 — 280	180 — 430
Numerärt beroende	1 430 — 2 090	2 200 — 3 250
	4 040 — 4 870	6 290 — 7 580

7.2.3. Överskott

I detta avsnitt sammanfattas resultaten för 1970. De olika beräkningsalternativen har givit olika nivåer på offentliga inkomster och utgifter för invandrabefolkningen. I tabell 7.16 och 7.17 sammanfattas de största respektive minsta *skillnader* som vi funnit. Summabeloppen anges endast på 10-tal miljoner kr när. Det approximativa i beräkningarna gör det rimligt att tolka beloppen som gällande omkring 1970.¹²⁾

Den invandrabefolkning som erhållits genom nettoinvandring av enbart utländska medborgare är cirka 14 procent högre än den invandrabefolkning som erhållits genom nettoinvandring av både utländska och svenska medborgare. Det är enbart den förstnämnda befolkningen vi är intresserade av. Om denna (ungefär) skulle uppvisa samma åldersfördelning som den invandrabefolkning som uppkommit genom nettoinvandring av både utländska och svenska medborgare så skulle vi (approximativt) kunna använda korrigeringsfaktorn 1,14 vid beräkning av summabeloppet av överskottet i kalkyl 1. Detta har skett i tabellerna.

Kalkylerna har genomförts på den storlek och ålderssammansättning på invandrabefolkningen som fanns i slutet av 1970. Vår jämförelsepunkt — SCB (1972a) — avsåg slutet av året. För ålderssammansättningen — och därmed för per capita beloppen — är det betydelselöst om man räknar på total- och invandrabefolkning i slutet eller början av året. Även vid nyinvandring under året hinner inte ålderssammansättningen i respektive grupp påverkas på något för oss väsentligt sätt. Däremot ökade invandrabefolkningen storleksmässigt en del under året. Enligt våra kalkyler från cirka 583 000 i början av året till cirka 642 000 i slutet av året. Medelfolkmängden av detta blir cirka 613 000. Summabeloppen för invandrabefolkningen i tabellerna har erhållits genom att multiplicera per capita beloppen med medelfolkmängden.

Trots de varierande kalkylförutsättningarna får vi i samtliga fall en inkomstöverföring från invandrabefolkningen till svenskbefolkningen. Uttryckt i 1976 års penningvärde var inkomstöverföringen 310 — 1 430 miljoner kr enligt tabell 7.16 och 1 330 — 2 460 miljoner kr enligt tabell 7.17.¹³⁾ Beloppens storlek är således ganska beroende av hur vi fördelar utgifterna för försvar samt allmän och utrikes förvaltning. Man finner också att kalkyl 2 tenderar att ge ett något högre belopp än kalkyl 1. Skillnaden beror på mindre olikheter i ålderssammansättning mellan de båda invandrapopulationerna.

Mellan 1976 och 1982 steg den allmänna prisnivån med cirka 80 procent. Uttryckt i 1982 års penningvärde ligger inkomstöverföringen i intervallet 560 - 4 480 miljoner kr.

Tabell 7.16. Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1970. S k övriga utgifter fördelas med samma per capita belopp mellan invandrar- och svenskbefolkning.

	Totalbefolkning	Svenskbefolkning		Kalkyl 1 Invandrabefolkning		Kalkyl 2 Invandrabefolkning	
		Minst skillnad	Störst skillnad	Minst skillnad	Störst skillnad	Minst skillnad	Störst skillnad
Offentliga inkomster i kr per capita	7 810	7 790	7 730	7 950	8 630	8 080	8 770
Offentliga utgifter i kr per capita	<u>7 810</u>	<u>7 820</u>	<u>7 850</u>	<u>7 650</u>	<u>7 390</u>	<u>7 580</u>	<u>7 330</u>
Skillnad i kr per capita	0	-30	-120	+300	+1 240	+ 500	+1 440
Total skillnad i miljoner kr	0	- 190	- 880	+ 190	+ 770	+ 310	+ 880
Skillnad i kr per capita 1976 års penningvärde	0	- 60	- 190	+ 490	+2 010	+ 810	+2 330
Total skillnad i miljoner kr 1976 års penningvärde	0	- 310	-1 430	+ 310	+1 250	+ 500	+1 430

Tabell 7.17. Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1970. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning antages inte påverkas av invandrabefolkningens närvaro.

	Totalbefolkning	Svenskbefolkning		Kalkyl 1 Invandrabefolkning		Kalkyl 2 Invandrabefolkning	
		Minst skillnad	Störst skillnad	Minst skillnad	Störst skillnad	Minst skillnad	Störst skillnad
Offentliga inkomster i kr per capita	7 810	7 790	7 730	7 950	8 630	8 080	8 770
Offentliga utgifter i kr per capita	<u>7 810</u>	<u>7 900</u>	<u>7 930</u>	<u>6 610</u>	<u>6 350</u>	<u>6 540</u>	<u>6 290</u>
Skillnad i kr per capita	0	- 110	- 200	+1 340	+2 280	+1 540	+2 480
Total skillnad i miljoner kr	0	- 820	-1 520	+ 820	+1 410	+ 950	+1 520
Skillnad i kr per capita 1976 års penningvärde	0	- 200	- 320	+2 170	+3 710	+2 500	+4 020
Total skillnad i miljoner kr 1976 års penningvärde	0	-1 330	-2 460	+1 330	+2 280	+1 540	+2 460

Sannolikt är det högsta beloppet en överskattning. Det förefaller inte troligt att utgifterna för försvar samt allmän och inrikes förvaltning inte *all*s skulle påverkas av invandrabefolkningens närvaro. Men som vi nämnt tidigare är det möjligt att dessa utgifter ökar mindre än proportionellt mot en befolkningsökning vilket skulle innebära att det lägsta beloppet är en underskattning. Med tanke på att det dessutom är invandrabefolkningen i kalkyl 2 som är den mest relevanta förefaller det inte troligt att inkomstöverföringen skulle underskrida 1 miljard kr i 1982 års penningvärde.

Beräkningarna kan endast ge underlag för det allmänna omdömet att inkomstöverföringen per år till svenskbefolkningen — uttryckt i 1982 års penningvärde — sannolikt uppgick till mellan 1 - 3 miljarder kr omkring 1970. Man kan också uttrycka det så att det svenska 3-personhushållet fick en disponibel inkomst per år som blev 400 - 1 200 kr högre genom denna effekt.

Men detta är endast *en* inkomsteffekt som har uppkommit genom invandrabefolkningen. Det finns också inkomsteffekter som kan ha uppkommit genom att invandringen eventuellt påverkat den ekonomiska tillväxten. I vilken riktning vet vi inte. Vi kan med ledning av det erhållna resultatet således inte med säkerhet säga att svenskbefolkningen inkomstmässigt vunnit på invandringen. Men vi har ändå pekat på *en* viktig omständighet för att så kan ha varit fallet. För att kunna säga något mer bestämt måste vi också veta hur invandringen påverkat den ekonomiska tillväxten.

Det är också viktigt att sätta in de kalkylerade beloppen i ett totalsammanhang. Sett ur svenskbefolkningens synpunkt är beloppen blygsamma. Det är inte mer än vad den fortlöpande ekonomiska tillväxten under 1960-talet gav i höjd disponibel inkomst för hushållen från ett år till ett annat. Bortsett från invandringens osäkra effekter på den ekonomiska tillväxten skulle man också kunna uttrycka det så att de disponibla inkomster svenskbefolkningen erhöll ett år med invandrabefolkningen skulle man ändå (minst) nå året efter utan invandrabefolkningen.¹⁴⁾

7.3. Inkomstillskott omkring 1976

I detta avsnitt göres för 1976 motsvarande kalkyl som för 1970. Eftersom tillvägagångssättet är detsamma för 1970 presenterar vi här endast ett sammandrag av resultaten. Själva kalkylarbetet finns återgivet i appendix.

Resultaten sammanfattas i tabell 7.18 och 7.19. Precis som för 1970 anger vi en största och en minsta skillnad för invandrabefolkningen.

Tabell 7.18. Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1976. S k övriga utgifter fördelas med samma per capita belopp på invandrar- respektive svenskbefolkning.

	Totalbefolkning	Svenskbefolkning		Invandrarbefolkning	
		Minst skillnad	Störst skillnad	Minst skillnad	Störst skillnad
Offentliga inkomster i kr per capita	19 270	19 280	19 270	19 120	19 260
Offentliga utgifter i kr per capita	<u>19 270</u>	<u>19 290</u>	<u>19 360</u>	<u>19 050</u>	<u>18 430</u>
Skillnad i kr per capita	0	-10	-90	+ 70	+830
Total skillnad i miljoner kr	0	-60	+ 610	+ 60	+610

Tabell 7.19. Per capita belopp i kr och summabelopp i miljoner kr för inkomstöverföring genom offentlig sektor 1976. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning antages inte påverkas av invandrarbefolkningens närvaro.

	Totalbefolkning	Svenskbefolkning		Invandrarbefolkning	
		Minst skillnad	Störst skillnad	Minst skillnad	Störst skillnad
Offentliga inkomster i kr per capita	19 270	19 280	19 270	19 120	19 260
Offentliga utgifter i kr per capita	<u>19 270</u>	<u>19 520</u>	<u>19 590</u>	<u>16 680</u>	<u>16 060</u>
Skillnad i kr per capita	0	-240	-320	+ 2 440	+ 3 190
Total skillnad i miljoner kr	0	-1 790	-2 340	+ 1 790	+ 2 340

Jämför vi med resultatet för 1970 förefaller det totalt överförda beloppet ha minskat något. Uttryckt i 1976 års penningvärde var beloppsintervallet då 310 - 2 460 miljoner kr medan det 1976 var 60 - 2 340 miljoner kr.

Inkomststillskottet för svenskbefolkningen genom invandrabefolkningens närvaro ligger i intervallet 110 - 1 000 miljoner kr i 1982 års penningvärde om samtliga skövriga utgifter fördelas med samma per capita belopp mellan de båda befolkningsgrupperna. Antages utgifterna för försvar samt allmän och utrikes förvaltning inte påverkas av invandrabefolkningens närvaro blir inkomststillskottet för svenskbefolkningen 3 260 - 4 260 miljoner kr.

Ett »genomsnitt» av den lägsta och den högsta gränsen slutar på cirka 2 miljarder kr i 1982 års penningvärde. Den lägsta gränsen ligger klart under den lägsta gränsen 1970. Speciellt är detta fallet när man jämför med kalkyl 2 vilken är den mest relevanta jämförelsen. Till detta kommer att det inte kan uteslutas att de fruktsamhetstal som antagits gälla för invandrarkvinnorna under 70-talet kan ha varit något för låga. Antalet i invandrabefolkningen som finns i de lägre åldersklasserna kan således vara något större 1976. Detta skulle något reducera beloppen. Den nedre gränsen kan ligga omkring noll. Eftersom den ovan redovisade högsta gränsen troligen är en överskattning gör vi en gissning på cirka 1 miljard 1976, dvs i närheten av den nedre beloppsgränsen för 1970.

Att det absoluta beloppet inte har minskat mer från 1970 beror delvis på att invandrabefolkningen vuxit mellan de båda åren. Minskningen framträder starkare när den uttryckes per capita för invandrabefolkningen. Speciellt är detta fallet när skövriga utgifter fördelas med samma per capita belopp på invandrar- och svenskbefolkning. Per capita beloppet för invandrabefolkningen är då mindre än hälften 1976 gentemot 1970.

7.4. Diskussion av vissa utgifter

Vid beräkningarna har en del utgifter fördelats med samma per capita belopp på svensk- respektive invandrarbefolkning. Motiveringen för en sådan fördelning är att en väsentlig del av dessa utgifter är kollektiva som kommer samtliga medborgare till godo. Även vissa andra utgifter har fördelats med samma per capita belopp. Ibland är det endast frågan om betydelselösa småbelopp. I andra fall har fördelningen tillgripits därför att det varit svårt att hitta någon annan fördelningsform. Låt oss avsluta med en kortfattad diskussion om den använda fördelningsnormen eventuellt kan ha någon betydelse för våra allmänna slutsatser.

I flera avseenden innebär sannolikt den använda metoden att vi räknat med för höga utgifter för invandrarna. Låt oss se på några exempel.

I invandrarbefolkningen ingår smågrupper som man kan ifrågasätta om de borde räknas dit. Det gäller utländska adoptivbarn och gäststuderande (i den mån de sistnämnda kyrkobokförts i landet). Men det är svårt att på ett invändningsfritt sätt rensa från dessa. För adoptivbarn skulle vi behöva ha upplysningar om ålders- och könssammansättning vid inflyttningstidpunkten alltsedan 1944. Om vi hade tagit bort dessa grupper är tendensen att överskotten blivit något större. Adoptivbarn och gäststuderande är koncentrerade till åldrar och aktiviteter där man tar i anspråk offentliga utgifter samtidigt som de inte alls eller endast i mycket liten utsträckning genom förvärvsarbete bidrar till skatteunderlaget.

Några säkra uppgifter om hur stora de båda grupperna var 1970 finns mig veterligt inte. Men de kan antagas vara så små att de är betydelselösa för kalkylen. Under 70-talet har en viss förändring skett. Antalet utländska adoptioner har ökat. Dessutom kyrkobokföres sannolikt utländska gäststuderande i större utsträckning än tidigare. Grupperna kan därför antagas ha något större betydelse 1976.

Vi kan endast göra en överslagsräkning. Antalet utländska adoptivbarn som befinner sig i Sverige uppskattas i dagsläget till cirka 20 000.¹⁵⁾ Frånräknas nytillskottet efter 1976 skulle man detta år få 11 000 - 12 000.¹⁶⁾

Antag 10 000 av dessa var i åldern 0 - 15 år. Offentliga utgifter per person i denna åldersklass var cirka 11 000 kr. Vi får $10\,000 \cdot 11\,000 \text{ kr} = 110 \text{ miljoner}$. Om man räknar bort de utländska adoptivbarnen från invandrarbefolkningen skulle inkomstöverföringen till svenskbefolkningen öka med 150 - 200 miljoner kr i 1982 års penningvärde. Den nedre gränsen i kalkylen för 1976 skulle därmed lyftas med detta belopp. Ytterligare någon höjning blir det om gäststuderande räknas bort.

En ganska stor post är utgifterna för drift av gatu- och vägnätet. Dessa utgifter har

ett starkt samband med bebyggelsestrukturen. Villabebyggelse är i detta avseende mycket dyrare än höghusbebyggelse. Gatukostnadsutredningen, SOU 1977:65, beräknade att de skattefinansierade utgifterna för drift av gatu- och vägväsendet år 1976 uppgick till cirka 705 kr per villa (friliggande småhus) mot 335 per lägenhet i ett tvåvåningshus eller 310 per lägenhet i ett hus med 3 - 5 våningar och ännu lägre i högre hus. Eftersom invandrarna i betydligt mindre utsträckning än den övriga befolkningen bor i villa eller småhus kan man räkna med att de skattefinansierade per capita utgifterna för drift av gatu- och vägnätet är klart lägre för invandrarna än för svenskbefolkningen. Ekberg (1980a) fann att även vid en försiktig uppskattning var dessa kostnader 15 - 20 procent lägre per capita för invandrarna än för svenskbefolkningen.

Ett annat område där invandrarna troligen är utgiftsmässigt underrepresenterade är inom olika tjänster för kultur, sport och fritid. I en undersökning, Winander (1975), påpekas att dessa verksamheter »i övervägande utsträckning utnyttjas av personer i god social ställning ofta med markerat hög utbildning och höga inkomster samt boende i småhus».¹⁷⁾ Sett utifrån dessa indikatorer borde man här förvänta sig en underrepresentation av invandrare. Till detta kommer att det offentliga utbudet av kultur och fritidstjänster i stor utsträckning är anpassat efter »svenska» behov, vilket ytterligare kan hålla tillbaka invandrarnas utnyttjande av dessa tjänster. Behovet av utbyggnad av sådana verksamheter genom invandrabefolkningens närvaro skulle i så fall vara relativt litet. Troligen sker en väsentlig del av invandrarnas kultur och fritidsaktiviteter inom ramen för invandrarföreningarnas verksamhet. Men utgifter för dessa har vi redan tagit med.

Invandrarna har också bosatt sig i områden som under 1950 och 60-talet var ekonomiskt expansiva. En väsentlig del av de offentliga subventionerna till företagssektorn går till ekonomiskt svaga områden där invandrarna funnits i liten utsträckning.

Även det kommunala skatteutjämningsbidraget kan antagas verka i samma riktning. Detta är ju i allt väsentligt en subvention från tätortsområden till glesbygdsområden. Eftersom invandrarna i relativt liten utsträckning finns i glesbygdsområden kommer svenskbefolkningen per person att få större andel av detta bidrag.

Dessutom ingår i de s k övriga utgifterna mindre pensionsbelopp. Det är frågan om pensioner från stat och kommun. Dessa utgör mindre än 10 procent av summan av ATP och folkpension. Men att de fördelats med samma per capita belopp innebär för stor utgift för invandrabefolkningen. Om de fördelats enligt samma norm som ATP och folkpension skulle det överförda beloppet till svenskbefolkningen öka med cirka 150 miljoner kr 1970 och med cirka 220 miljoner kr 1976 i 1982 års penningvärde. Inklusive den gjorda korrigeringen för adoptivbarn skulle den nedre gränsen för överfört belopp 1976 nu ligga på cirka 500 miljoner kr.¹⁸⁾

Det kan naturligtvis också finnas områden där vi räknat för lågt för invandrarna. Möjligen kan så vara fallet för utgifterna för rätts- och polisväsen. Invandrarna är i mer brottsaktiva åldrar, vilket vi tagit hänsyn till vid fördelningen av utgifterna för kriminalvård. Om vi tänker oss att utgifterna för det övriga rätts- och polisväsendet fördelats på samma sätt skulle dessa utgifter vara cirka 30 procent högre för invandrarbefolkningen 1970 än vad vi räknat med. 1976 skulle utgiften vara högre ändå.

En annan diskussionspunkt är hur bostadspolitiska subventioner är fördelade mellan de båda befolkningsgrupperna. Komplexiteten i det bostadspolitiska regelsystemet gör naturligtvis att det är mycket svårt att säga något bestämt på denna punkt. Vi har inte heller någon exakt kunskap om hur invandrarna var fördelade över bostadsbeståndet. Allmänt kan dock sägas att Wadensjö (1972) fann att de utländska medborgarna fanns i relativt stor utsträckning i nya och gamla bostäder. Underrepresentation fanns således i det medelgamla beståndet. Vad detta betyder för anspråkstagandet av bostadssubventioner vet vi inte. Men även om det skulle vara så att invandrarna per familj (lägenhet) får större del av dessa subventioner behöver så inte vara fallet per individ på grund av invandrarnas större trångboddhet.¹⁹⁾

Ytterligare en fråga är i vad mån det finns stordriftsfördelar i offentlig tjänsteproduktion. Större befolkningstäthet skulle ge lägre per capita kostnader. Är så fallet skulle kostnaderna öka mindre än proportionellt gentemot den befolkningsökning som blir en följd av invandring. Är så fallet skulle de överförda beloppen vara (något) större än vad vi räknat med. Det finns en hel del forskningsresultat som tyder på att sådana stordriftsfördelar finns, se exempelvis SOU 1974:3. Det finns dock senare undersökningar där tendensen snarare är den motsatta, se SOU 1980:6. Möjligen är de olika undersökningens resultat uttryck för att det har skett en faktisk förändring över tiden. Fram till början av 70-talet fanns kanske stordriftsfördelar fortfarande att hämta i offentlig tjänsteproduktion men att dessa efterhand har försvunnit. Skulle detta vara riktigt kan det överförda beloppet för åtminstone 1970 vara något större.

Det är naturligtvis mycket svårt att uppskatta betydelsen av dessa över- respektive underrepresentationer. Men låt oss som ett räkneexempel betrakta den offentliga konsumtionen av rätts- och polisväsen samt kultur och rekreation. Enligt nationalräkenskaperna uppgick den förstnämnda till cirka 4 500 miljoner kr och den sistnämnda till cirka 4 800 miljoner kr 1976. Räknar vi 30 procent högre för invandrarna än vad vi hittills gjort för den förstnämnda utgiften så höjer detta beloppet för invandrarna med cirka 100 miljoner kr. Räknar vi å andra sidan 30 procent lägre på konsumtion av kultur och rekreation sänker detta utgifterna för invandrarna med nästan lika mycket. Dessa båda poster skulle ungefär ta ut varandra.

Betraktar vi sedan de sannolikt lägre utgifterna för invandrarna för gatu- och vägvä-

sendet, subventioner till näringslivet, vissa pensioner m m tenderar detta att förstärka de framräknade överskotten för invandrarna. Vi har troligen en viss marginal i de erhållna beloppen. Även om det skulle finnas något, av oss ej identifierat, område där invandrarna är rier representerade än vad vi räknat med torde detta inte ha någon väsentlig betydelse.²⁰⁾

I stort torde de bedömningar om överförda belopp från invandrar- till svenskbe-folkning som vi gjorde för 1970 och 1976 stå sig. Möjligen är de verkligt överförda beloppen något större. Men gissningsvis är de ändå inte större än vad ett års ekono-misk tillväxt under 1960-talet gav i höjda disponibla inkomster. För att komma upp enbart till den reala höjning av hushållens disponibla inkomst som inträffade mellan 1969 och 1970 skulle det högre kalkylbeloppet för 1970 ungefär behöva fördubb-las.

7.5. Ytterligare synpunkter

Som nämnts har vi inte beaktat att invandrarernas bidrag till ATP-överskotten 1970 och 1976 kan antagas vara relativt stora. Fördelar vi samtliga skatter och socialför-säkringsavgifter på de båda befolkningsgrupperna kommer avståndet i per capita be-lopp att bli större än vad vi tidigare erhållit. En sammanställning finns i tabell 7.20 och 7.21.

Tabell 7.20. Beräknade samtliga skatter och socialförsäkringsavgifter
i kr per capita 1970.

Total- befolk- ning	Svensk- befolkning	Kalkyl 1 Invandrarbefolkning		Kalkyl 2 Invandrarbefolkning	
		Lågalterna- tiv	Högalter- nativ	Lågalterna- tiv	Högalter- nativ
8 470	8 360-8 130	8 710(8790)	9 360(9450)	8 850(8930)	9 520(9610)

Tabell 7.21. Beräknade samtliga skatter och socialförsäkringsavgifter
i kr per capita 1976.

Totalbefolkning	Svenskbefolkning	Invandrarbefolkning	
		Lågalternativ	Högalternativ
20 110	2 080 – 20 100	20 240	20 380

För att samma totalbelopp på den offentliga sektorns inkomst- som utgiftssida skall fördelas måste vi också fördela det kollektiva sparande som ATP-överskottet utgör. Låt oss fördela detta med samma per capita belopp på respektive befolkningsgrupp. Inkomstöverföringen till svenskbefolkningen blir nu större än vad som framkom i avsnitt 7.2 och 7.3. Uttryckt i respektive års penningvärde ökar inkomstöverföringen med 70 - 110 miljoner kr för 1970 och med 200 miljoner kr för 1976. Uttryckt i 1982 års penningvärde blir det 200 - 300 miljoner kr för 1970 och drygt 300 miljoner kr för 1976.

Låt oss lämna den offentliga sektorn och ställa frågan i vad mån svenskbefolkningens konsumtionsutrymme kan påverkas av invandrarnas remitteringar. Det är sannolikt att sådana i huvudsak förekommer hos utländska medborgare.

Effekter på ursprungsbefolkningen av remitteringar kan uppkomma genom att, vid en given betalningsbalansrestriktion, man måste avstå från konsumtion för att exporten skall öka något eller importen minska något. I vilken utsträckning detta blir fallet är beroende av om remitteringarna återverkar på invandrarnas egen konsumtion eller reducerar deras sparande i Sverige. Desto mer remitteringarna återverkar på invandrarnas egen konsumtion desto mindre påverkas svenskbefolkningens konsumtion vid den givna betalningsbalansrestriktionen.

Enligt Hamberg (1979) uppgick de utländska medborgarnas remittering för år 1970 till 61 miljoner kr. Även om vi gör det extrema antagandet att hela detta belopp motsvaras av en konsumtionsreduktion för svenskbefolkningen är detta ändå inte särskilt mycket. Även om vi reducerar det för detta år, genom offentlig sektor framräknade inkomstillskottet för svenskbefolkningen får vi ändå att invandrabefolkningen gav ett klart inkomstillskott till svenskbefolkningen.

Bär invandrarna själva helt eller delvis konsumtionsminskningen på grund av remitteringarna blir betydelsen mindre för svenskbefolkningens konsumtionsstandard.

År 1976 var remitteringarna, enligt Hamberg, 198 miljoner kr. Även om vi reducerar med detta belopp de för 1976 framräknade inkomstöverföringarna, genom offentlig sektor, till svenskbefolkningen har detta i allmänhet inte någon större betydelse. I fallet med »minsta skillnad» i tabell 7.18 kan vi dock få ett mindre negativt belopp. Men troligen är detta inte särskilt realistiskt. Vi har i detta fall sannolikt, för invandrarna, räknat för högt på den offentliga sektorns utgiftssida och för lågt på dess inkomstsida. Dessutom har vi antagit att hela remitteringsbeloppet påverkar svenskbefolkningens konsumtion.

Ytterligare en fråga är om arbetskraftskostnaden per sysselsatt invandrare svarar mot värdet av dess marginalprodukt. Ligger ersättningen (arbetskraftskostnaden) under marginalprodukten tillfaller mellanskillnaden ursprungsbefolkningen. Skulle ersättningen ligga över marginalprodukten tages mellanskillnaden av ursprungsbefolkningen. Finns det anledning att anta att här finns inkomsteffekter för svenskbe- folkningen som ligger utanför de som erhållits genom offentlig sektor?

Man skulle kunna tänka sig att i en förhandlingsekonomi kan ersättningen till in- vandrarna ligga under dess marginalprodukt. Invandrarna skulle möjligen ha svårare att göra sig gällande i en sådan ekonomi. Å andra sidan bestäms ofta löner kol- lektivt och gemensamt för både invandrare och svenskar. I en undersökning fann också Wadensjö (1975) att för samma arbete fick invandrare och svenskar samma ersättning.

Man kan dock tänka sig att för nyanlända invandrare finns det ett inlärningskede på arbetsplatsen — som kanske är mer omfattande än för en nyutträdande svensk — under vilket produktiviteten är lägre än senare även om samma lön utgår hela tiden. Å andra sidan är de årligen nyanlända invandrarna endast en liten del av den redan förekommande invandrarbefolkningen. Merparten av den förvärvsarbetande invand- rarbefolkning som befann sig i Sverige 1970 och 1976 hade varit här i många år. En del var till och med födda i Sverige. Det förefaller vara ett rimligt antagande att dessa inte på något speciellt sätt skulle avvika från ursprungsbefolkningen när det gäller relationen faktorersättning och marginalprodukt.

Från allmän jämviktssynpunkt finns det knappast någon anledning att anta att för- hållandet mellan marginalprodukt och ersättning långsiktigt skulle vara annorlunda för en invandrare än för en svensk. Skulle det finnas en tendens att ersättningen i förhållande till marginalprodukten ligger för högt för invandrarna kan företagen väl- ja svensk arbetskraft i stället. En anpassning sker genom ökad arbetslöshet bland in- vandrarna tills förhållandet mellan ersättning och marginalprodukt åter blir den- samma för de sysselsatta i respektive befolkningsgrupp. De med relativt sett lägst produktivitet hamnar först i denna arbetslöshet. Skulle å andra sidan ersättningen i förhållande till marginalprodukten ligga för lågt för invandrarna erhålles en anpass- ning genom ökad efterfrågan (minskad arbetslöshet) på dessa.

Man kan förmoda att lagen om svenskundervisning på betald arbetstid haft den förstnämnda effekten. Ersättningen i förhållande till marginalprodukt blir för hög med åtföljande större arbetslöshet än annars.²¹⁾

Om en ökad arbetslöshet bland invandrarna innebär att dessa i större utsträckning än annars hamnar i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder blir detta i så fall något

som beaktas vid beräkning av inkomsteffekterna för svenskbefolkningen genom offentlig sektor.

Sett ur svenskbefolkningens synpunkt är det kanske mer intressant att betrakta förhållandet mellan ersättning och *genomsnitt*sprodukt för invandrarna. Detta beroende på att invandring också leder till uppkomsten av ett producentöverskott, se diskussion i kapitel 1 och 10. Även om marginalprodukten för invandrare skulle vara lägre än ersättningen så kan ändå genomsnittsprodukten vara högre än ersättningen och därmed ge ett inkomstillskott för svenskbefolkningen.

7.6. Allmänt om förloppet under efterkrigstiden

För två utvalda år fann vi inkomstöverföringar genom offentlig sektor från invandrarbefolkningen till svenskbefolkningen. Den huvudsakliga förklaringen var invandrarbefolkningens annorlunda ålderssammansättning med stor andel i förvärvsarbetande ålder och liten andel åldringar. Kan vi av detta eventuellt säga något om hur det har varit under andra år?

Vi borde kunna säga något allmänt om riktningen genom att helt enkelt jämföra ålderssammansättningen mellan invandrar- och svenskbefolkningen vid olika tidpunkter. Av tabell 7.2 framgick att invandrarbefolkningen under *hela* efterkrigstiden haft liten andel åldringar och stor andel i förvärvsarbetande åldrar.

Dessutom tyder allt på att arbetsmarknadsläget för invandrarna var bra under 1950- och 60-talen, se kapitel 3. Detta tillsammans med deras gynnsamma ålderssammansättning talar för att inkomstöverföringar pågått till svenskbefolkningen sedan lång tid.

Utan upprepade årsvisa kalkyler vet vi inte exakt hur mycket det kan ha varit frågan om. Resultatet beror ju också på den offentliga sektorns utgifts- och inkomststruktur. Sannolikt har förloppet varit följande: Under början av efterkrigstiden var inkomstöverföringarna obetydliga. Beroende på den offentliga sektorns — i jämförelse med senare — relativt ringa omfattning och att invandrarbefolkningen då var liten. Under de följande årtiondena fick vi en kontinuerlig ökning av den offentliga sektorns omfattning samtidigt som dess struktur började ändras. Utgifterna för sjukvård och socialförsäkringar kom efterhand att utgöra en allt större *andel* av de offentliga utgifterna.²²⁾ Detta är ju utgifter som i stor utsträckning tillfaller den äldre delen av befolkningen. Detta tillsammans med att invandrarbefolkningen växte och ett gott arbetsmarknadsläge för denna gjorde att inkomstöverföringarna ökade och kulminerade sannolikt omkring 1970 dvs i slutet av 60-talets stora arbetskraftsinvandring. Men även då var beloppen sett ur svenskbefolkningens synpunkt relativt blygsamma.

Om invandrarbefolkningens närvaro inte påverkat sysselsättnings(inkomst)läget för svenskbefolkningen som grupp så utgör de överförda beloppen inkomstillskott genom offentlig sektor till svenskbefolkningen. Vi vet naturligtvis inget bestämt om en sådan påverkan funnits. Men några allmänna synpunkter kan ändå ges.

Efterkrigstidens svenska ekonomi har i stort varit en full sysselsättningsekonomi fram till mitten av 70-talet. I en sådan ekonomi finns det knappast någon anledning förmoda att den faktiska invandringen inneburit att de totala sysselsättningsmöjligheterna för den ursprungliga svenskbefolkningen som grupp skulle ha blivit sämre. Man kan göra iakttagelsen att samtidigt med en stark invandring så har vi haft en fortgående höjning av andelen sysselsatta i svenskbefolkningen. Dessutom finner vi att andelen sysselsatta i svenskbefolkningen ofta är högst i de regioner där andelen invandrare är hög. Invandrarna har således i stor utsträckning kommit till ekonomiskt expansiva områden där man gått in på lediga platser med åtföljande samtidig tillväxt av både produktion, genom invandrarnas arbetsinsats, och i efterfrågan, genom invandrarnas inkomster. Man bör nog kunna ha hypotesen att utan efterkrigstidens invandring så hade produktion och priser på olika marknader anpassats så att den *totala* sysselsättningsvolymen för den ursprungliga svenskbefolkningen blivit ungefär densamma som den faktiska. *Strukturen* på sysselsättningsvolymen — och därmed fördelning av sysselsättning och löner *inom* svenskbefolkningen — kan däremot ha blivit något annorlunda vilket hänger samman med att invandring kan ge upphov till utbuds- och efterfrågeeffekter på olika delarbetsmarknader, se kapitel 8.

Det är således sannolikt att de inkomstöverföringar till svenskbefolkningen som förekom genom offentlig sektor fram till 1975 - 76 också har representerat inkomstillskott till svenskbefolkningen. Detta blir då också fallet med de belopp som vi räknat fram för 1970 och 1976. Som nämnts tidigare ger våra kalkyler ändå inte något heltäckande svar på frågan om svenskbefolkningen fått högre inkomster genom invandring. Kalkylerna visar dock på en viktig omständighet för detta.

Ett för offentlig sektor *kameralt* framräknat överskott för invandrarbefolkningen i en icke full sysselsättningsekonomi erbjuder däremot tolkningsproblem. Antag det i en kalkyl av den typ som genomfördes i avsnitt 7.2 och 7.3 fortfarande i dagsläget skulle finnas ett överskott för invandrarbefolkningen. I vad mån uttrycker detta ett inkomstillskott för den ursprungliga befolkningen? Frågan är hur sysselsättnings(inkomst)läget hade sett ut för den ursprungliga befolkningen utan invandrarbefolkningens närvaro.

I en stagnerande ekonomi med på kort sikt tämligen given totalefterfrågan kan naturligtvis ett *ny* tillskott av arbetskraft — exempelvis genom *ny* invandring — ge upphov till en substitutionseffekt gentemot den redan befintliga arbetskraften som grupp. Här finns flera möjligheter. En är att nyinvandrare inte alls kan (genom bris-

tande kvalifikationer) konkurrera med den inhemska arbetskraften. I så fall sker ingen substitution. Den (något) ökade arbetslösheten som blir följden av nyinvandringen träffar de nyinvandrade själva. Däremot får den redan i landet boende befolkningen klara deras försörjning genom skatte- och transfereringssystemet. En annan möjlighet är att nyinvandrarna enbart konkurrerar med tidigare invandrade personer. I så fall fördelas den ökade arbetslösheten mellan dessa båda grupper. En tredje möjlighet är att nyinvandrare också konkurrerar med den genuint inhemska befolkningen. Om, och i vilken utsträckning, något eller några av dessa fall varit för handen sedan slutet av 70-talet vet vi inget om.

Men det är tvivelaktigt om motsvarande resonemang kan överföras på hela invandrarbefolkningen. Denna är ett resultat av invandring som pågått under flera årtionden och under merparten av denna tid till en expansiv full sysselsättningsekonomi. Om vi inte haft någon invandring under det långa expansiva skedet skulle då svenskbefolkningen i dagsläget haft en lägre arbetslöshetsgrad än den faktiska? Att påstå att så skulle vara fallet är detsamma som att hävda att befolkningens storlek är en bestämningsfaktor för arbetslöshetsgraden. Något stöd för detta finns inte.

Dessutom finns ytterligare en synpunkt. Det är inte otänkbart att invandrarbefolkningen under de senaste årens lågkonjunkturer haft en buffertfunktion. Genom att invandrarna ofta har rekryterats till tillverkningsarbete kan detta ha bidragit till att ge svenskbefolkningen en något annan yrkesstruktur än annars. Invandrarna kan ha underlättat industrins expansion samtidigt som en sådan expansion bildat underlag för tillväxten av andra näringsgrenar (exempelvis offentlig sektor) inom vilka svenskbefolkningen fått sysselsättning. Invandrarna befinner sig således i stor utsträckning inom yrken som under 70-talet inneburit stora arbetslöshetsrisker. På invandrarna kan därmed också ha fallit en relativt stor del av anpassningsbördan i en föränderlig ekonomi. Utan invandrarna hade kanske en större andel svenskar befunnit sig i sådana yrken med åtföljande större arbetslöshet bland dessa. Buffertfunktionen är också en sorts omfördelning till svenskbefolkningen.

Å andra sidan är det tänkbart att utan efterkrigstidens invandring hade kapitalintensiteten i tillverkningsindustrin blivit större än annars. En given produktion hade då åstadkommit med ett mindre antal sysselsatta än annars. Svenskbefolkningen hade i så fall ändå kunnat komma över på andra näringsgrenar. Totalt sett kan vi endast uttrycka en allmän osäkerhet om det nuvarande läget.

Låt oss för ett ögonblick bortse från dessa tolkningsproblem och ställa frågan. Om vi för omkring 1980 hade genomfört samma typ av kalkyl som för 1970 och 1976 vart skulle denna peka? Någon sådan kalkyl har inte genomförts men några allmän-

na synpunkter kan ändå ges. Vi har fått en ytterligare ökad andel utländska medborgare i arbetsmarknadspolitiska insatser sedan 1976. Även de invandrarspecifika insatserna har ökat sedan dess. Till detta kommer ytterligare någon minskning i de utländska medborgarnas relativa förvärvsintensiteter. Å andra sidan har tunga offentliga utgifter som pensioner ökat snabbt. Dessa har i huvudsak tillfallit svenskbefolkningen. Gissningsvis befinner vi oss vid 80-talets ingång i närheten av en balanspunkt med en sannolik tendens att det fortfarande pågår någon inkomstöverföring från invandrarbefolkning till svenskbefolkning. Eftersom vi har stora underskott i den offentliga sektorn blir tolkningen av inkomstöverföringen att upplåningen per person i invandrarbefolkningen är (varit) något mindre än per person i svenskbefolkningen.

7.7. Förändring under 70-talet

De gjorda kalkylerna tyder på att inkomstöverföringarna till svenskbefolkningen genom den offentliga sektorn har minskat under 70-talet, både totalt och per invandrare. Möjligen har denna minskning gått något långsammare än vad man kanske skulle förvänta sig med hänsyn till förändringar i invandrarernas relativa position på arbetsmarknaden, i invandringens karaktär, ökade utgifter för speciella invandrarinsatser m m. Det har hela tiden funnits en motverkande kraft i att den svenska befolkningen blivit äldre och att de offentliga utgifterna per åldring har ökat.

Vi kan konstatera att förändringar i invandrar- och svenskbefolkningens ålderssammansättning *inte* kan ha givit upphov till de mindre inkomstöverföringarna. Våra kalkyler visar att ökningen av *andelen* åldringar har varit mycket liten i invandrarbefolkningen under 70-talet. Sett från *enbart* skillnader i ålderssammansättning borde inkomstöverföringarna till svenskbefolkningen snarare ha ökat något under 70-talet.

När detta nu inte blivit fallet blir frågan: Vilka är de nytillkommande omständigheterna? De mest väsentliga torde kunna sammanfattas i följande punkter:

- a) Invandringens ändrade karaktär. Vi har nu mindre av arbetskraftsinvandring än tidigare. Arbetsutbudet kan förväntas vara mindre än hos de tidigare arbetskraftsinvandrarerna.
- b) Sysselsättningsproblem inom tillverkningsindustrin, vilket sannolikt drabbat invandrarna speciellt hårt. Invandrarna har ju relativt sett en stor andel förvävsarbetande inom denna sektor.
- c) Höjningen av de *svenska* kvinnornas förvävsintensiteter. Av betydelse för de här diskuterade inkomstöverföringarna är respektive befolkningsgrupps *andel*

av skatteunderlaget. En höjning av de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter ökar svenskbefolkningens andel av skatteunderlaget och reducerar då automatiskt invandrarbefolkningens andel.

- d) Utgifter för invandrarspecifika insatser, som svenskundervisning, hemspråkundervisning m m.

Den diskussion som tidigare förts tyder dessutom på en ökning av de sociala problemen (exempelvis kriminalitet) bland de utländska medborgarna, vilket ställer krav på samhällsinsatser.

Av de uppställda punkterna (a - b) har med all sannolikhet de sk invandrarspecifika insatserna haft minst betydelse. År 1970 uppgick dessa till cirka 2 procent av alla offentliga utgifter som detta år kan beräknas hänföras till invandrarbefolkningen. År 1976 var motsvarande andel cirka 3 procent och 1980 troligen fortfarande mindre än 4 procent. Däremot är dessa insatser troligen ojämnt fördelade mellan olika invandrargrupper. Visserligen har de invandrarspecifika insatserna ökat kraftigt i absoluta tal men andelen är fortfarande liten. Betydligt mer väsentligt för de offentliga utgifterna är naturligtvis invandrarnas deltagande i de stora socialförsäkringssystemen, sjukvård och allmän utbildning.

De invandrarspecifika insatserna kan naturligtvis ändå på ett annat plan vara betydelsefulla. De kan ge avkastning i framtiden genom att underlätta anpassningen i Sverige.

Av stor betydelse har varit ändringen i invandrarnas relativa position på arbetsmarknaden. Denna förändring uttryckes i de nämnda punkterna a - c. Att försöka rangordna dessa är tämligen meningslöst. De är ofta inbördes oberoende. Exempelvis kan en förändring på efterfrågesidan (pkt b) påverka arbetsutbudet (pkt a). Ger ett sökande efter arbete inte resultat kan effekten bli att man ger upp och inte ställer sig till arbetsmarknadens förfogande. En svag arbetsmarknad kan naturligtvis också bidra till större sociala problem liksom att kraven på invandrarspecifika insatser kan öka för att förbättra invandrarnas position på arbetsmarknaden.

Som framgick av föregående avsnitt är det mycket svårt att veta hur det i dagsläget med dess icke full sysselsättning hade sett ut på arbetsmarknaden för svenskbefolkningen om invandrarna inte funnits i landet eller om vi inte hade haft någon nyinvandring sedan början av 70-talet.

7.8. Framskrivning av invandrabefolkningen

På lång sikt är naturligtvis förändringar i ålderssammansättningen i både invandrar- och svenskbefolkning av väsentlig betydelse för riktning och storlek på eventuella inkomstöverföringar. Under de närmaste årtiondena kan vi vänta en ganska kraftig ökning i det *absoluta antalet åldringar* i invandrabefolkningen. Många bland de tidigt anlända invandrarna kommer att nå pensionsåldern. Men även utan fortsatt invandring kommer också antalet personer i de lägre ålderklasserna i invandrabefolkningen att öka. Detta gör att ökningen av *andelen* åldringar i invandrabefolkningen kommer att bli mer måttlig.

Ett försök till framräkning av den sedan 1944 uppbyggda invandrabefolkningen fram till år 2000 visar också detta. Framräkningen är gjord dels under antagandet av en fortsatt nettoinvandring på 10 000 personer per år från och med 1981 och dels utan fortsatt nettoinvandring. Den årliga in- och utvandringen antages vara 35 000 respektive 25 000. I fallet utan fortsatt nettoinvandring antages den årliga in- och utvandringen vara respektive 25 000 personer. Uppgifter om ålderssammansättning i in- och utvandringsögonblicket är hämtade från SCB (1975). Därifrån har vi också tagit åldersspecifika fruktsamhetstal och dödstal för invandrabefolkningen. Man kan naturligtvis alltid diskutera detaljer i en sådan framräkning men det väsentliga är att tillväxten av *andelen* åldringar ändå inte blir större än att invandrabefolkningen fortfarande vid sekelskiftet har klart lägre andel än totalbefolkningen. Det enda som skulle kunna rubba detta är en kraftig återutvandring, omfattande yngre och medelålders personer.

En överslagsräkning som vi låtit göra visar att även om det skulle bli en nettoutvandring på 5 000 personer per år från 1985 till år 2000 så är fortfarande andelen åldringar i invandrabefolkningen år 2000 mindre än i totalbefolkningen.²³⁾ Ålderssammansättningen på utvandarna har då antagits motsvara den som vi hittills varit vana vid, dvs i huvudsak bestå av yngre och medelålders personer med barn, se SCB (1975).

Möjligen kan förloppet bli ett annat. Det kan inte uteslutas att en del av 60-talets invandrare i samband med inträdet i pensionsåldern väljer att återutvandra. I så fall kan vi få en anhopad återutvandring under slutet av 1990-talet. Detta skulle i så fall innebära att andelen åldringar i invandrabefolkningen blir något mindre än vad vi räknat i tabell 7.22 och 7.23.²⁴⁾ Naturligtvis kan inte någon av beräkningarna uppfattas som prognoser. Det är knappast möjligt att med någon rimlig grad av säkerhet säga något om den framtida in- och utvandringen.

Fram till år 1990 har fortsatt invandring eller ej mycket liten betydelse för invandrabefolkningens ålderssammansättning. Även om andelen åldringar i invandrabefolk-

folkningen fortsätter att öka under 1990-talet så är andelen fortfarande år 2000 klart mindre än i svenskbefolkningen. Detta oberoende av fortsatt invandring eller ej. Speciellt stor är skillnaden i andelen mycket gamla (75 - w år). I invandrarbefolkningen är denna andel, år 2000, cirka 3 procent i fallet med fortsatt nettoinvandring mot cirka 3,5 procent i fallet utan någon fortsatt nettoinvandring. I totalbefolkningen är motsvarande andel knappt 8 procent, dvs mer än dubbelt så stor andel som i invandrarbefolkningen. Eftersom kravet på sjuk- och åldringsvård är stort i denna åldersklass så blir skillnaden ekonomiskt betydelsefull.

Man torde således kunna säga att förändringar i invandrarbefolkningens ålderssammansättning inte är av någon avgörande betydelse för riktningen i den offentliga sektorns inkomstfördelning mellan invandrar- och svenskbefolkning den här sidan år 2000. Bedömt *enbart* utifrån ålderssammansättningen så kan invandrarbefolkningen mycket väl fortsätta att, under flera årtionden framåt, transferera över köpkraft och offentlig konsumtion till svenskbefolkningen. Men sett ur svenskbefolkningens synpunkt kan det knappast bli frågan om några stora belopp.²⁴⁾

Nu kan dock *andra* omständigheter göra att inkomstöverföringarna upphör under 80-talet. Så kan bli fallet om vi får en fortsatt utbredning av de tendenser som kunde iakttas under 70-talet. Grova överrepresentationer, med hänsyn till ålderssammansättning, inom olika sociala områden, (arbetsmarknadspolitiska insatser, sjukpenning, sjukvård, socialhjälp, kriminalvård m m), en allmänt svag industrikonjunktur, samt en fortsatt invandring av grupper som inte direkt är efterfrågade på den svenska arbetsmarknaden kan efterhand innebära ett sådant upphörande. Vi vet naturligtvis inte heller vilken omfattning de invandrarspecifika insatserna kommer att få. Men betydelsen, för frågan om eventuella inkomstöverföringar, av den dagsaktuella omfattningen på dessa insatser torde ändå vara måttlig i jämförelse med betydelsen av invandrarnas ställning på arbetsmarknaden.

Å andra sidan är det fullt möjligt att tänka sig att inkomstöverföringarna till svenskbefolkningen kan fortsätta de närmaste åren. Så torde bli fallet om invandrarna kan hålla sin *nuvarande* position vad avser inkomster och sysselsättning och att deras olika överrepresentationer inte blir större än för närvarande samt att den nuvarande omfattningen på de invandrarspecifika insatserna inte ökar.

Vi kan förvänta oss kraftiga öknings i pensionsutgifterna, vilka (under det närmaste årtiondet) i huvudsak kommer att tillfalla svenskbefolkningen. Skulle vi mot 80-talets slut uppleva en ny industriell expansionsfas är det tänkbart att inkomstöverföringarna till svenskbefolkningen åter kan börja öka.

Att i ett ännu längre perspektiv (efter år 2000) spekulera över eventuella inkomstöverföringar är naturligtvis vanskligt. Men några synpunkter kan ändå ges. I fallet

utan fortsatt nettoinvandring från nuläget, så kommer invandrabefolkningen år 2000 att åldras ganska snabbt och alltmer närma sig total(svensk)befolkningens åldersammansättning.²⁶⁾ Exakt vad som händer är naturligtvis beroende av de åldersspecifika födelse- och dödstalen. Men om dessa blir desamma i invandrar- som i svenskbefolkning blir resultatet att åldersammansättningen efterhand blir densamma i de båda befolkningsgrupperna. Invandrabefolkningen blir således inte äldre än svenskbefolkningen men får då långsiktigt inte heller någon föryngrande effekt på totalbefolkningen. Blir de åldersspecifika dödsriskerna desamma men de åldersspecifika fruktsamhetstalen högre i invandrar- än i svenskbefolkning kommer invandrabefolkningen även långsiktigt att vara något yngre än svenskbefolkningen.

Även vid fortsatt nettoinvandring närmar sig invandrabefolkningens åldersammansättning svenskbefolkningens, men förloppet är långsammare. Inte i något av invandringsalternativen skulle invandrabefolkningen bli äldre än svenskbefolkningen. Från *åldersammansättningssynpunkt* skulle man således inte behöva förvänta sig att riktningen i inkomstöverföringarna genom offentlig sektor skulle börja vända, dvs gå från svenskbefolkningen till invandrabefolkningen.

Eventuell framtida ändring i riktning av inkomstöverföring kan dock uppkomma av många andra skäl. Vi har ovan pekat på möjliga sådana. En viktig faktor är invandrarnas långsiktiga ställning på arbetsmarknaden. I det perspektivet blir det av speciellt intresse att få kunskap om den yrkesmässiga rörligheten hos den andra och tredje generationen invandrare. I vilken utsträckning kommer det att finnas invandrargrupper som långsiktigt stannar kvar i yrken med låga löner och höga arbetslöshetsrisker?

Tabell 7.22. Ålderssammansättning i procent år 1990 för den sedan 1944 uppbyggda invandrabefolkningen.¹⁾

	Nettoinvandring per år + 10 000 från och med 1981	Nettoinvandring per år = 0 från och med 1981	Totalbefolkning
0 – 15 år	24	24	19
16 – 64 år	69	69	64
65 – w år	<u>7</u>	<u>7 (7,5)</u>	<u>17 (17,5)</u>
	100	100	100
Antal	1,07 milj	0,96 milj	8,42 milj

Tabell 7.23. Ålderssammansättning i procent år 2000 för den sedan 1944 uppbyggda invandrabefolkningen.¹⁾

	Nettoinvandring per år + 10 000 från och med 1981	Nettoinvandring per år = 0 från och med 1981	Totalbefolkning
0 – 15 år	23	21	20
16 – 64 år	68	68	64
65 – w år	<u>9 (9,5)</u>	<u>11</u>	<u>16</u>
	100	100	100
Antal	1,28 milj	1,03 milj	8,46 milj

- 1) Uppgifterna om totalbefolkningen är tagna från en av SCB's senaste befolkningsprognoser, se SCB (1978a). Denna prognos är grundad på ett antagande om en nettoinvandring per år på 10 000 personer från 1978. Åldersspecifika födelsetal är också något lägre. Detta har dock ingen betydelse för helhetsintrycket som tabellerna ger. Det finns således inte fullständig harmoni mellan vårt antagande om nettoinvandring per år på 10 000 personer från 1981 och SCB's prognoser om totalbefolkningens ålderssammansättning år 2000. Naturligtvis finns inte heller denna harmoni för antagandet om nettoinvandring per år = 0. Detta har dock ingen betydelse för den helhetsbild som framkommer. Om vi har nettoinvandring per år som är 10 000 eller 0 fram till år 2000 har ingen (endast obetydlig) effekt på totalbefolkningens ålderssammansättning. Att andelen över 65 år i totalbefolkningen inte är större år 2000 än i dagsläget beror på att under 1990-talet når 30-talets små barnkullar pensionsåldern. Effekten av detta är enbart tillfällig. Efter år 2000 sker en kraftig ökning av andelen äldre.

NOTER

- 1) In- och utvandring av personer tillhörande den ursprungliga svenskbefolkningen kan antas ha bestått av kategorier som affärsmän, specialister, forskare, pensionärer. Det finns knappast någon anledning anta att denna in- och utvandring skulle ha något speciellt samband med in- och utvandring av utländska medborgare. I enstaka fall kan naturligtvis ett samband finnas. Exempelvis att en svensk som vistas utomlands gifter sig med en utländsk medborgare och att de sedan flyttar till Sverige eller att en svensk gifter sig med en här bosatt utländsk medborgare och de sedan flyttar till den utländske medborgarens hemland. I totalsammanhanget kan detta ändå endast vara smågrupper.
- 2) Om nettoinvandringen varje år skall vara noll krävs att bruttoinvandringen och bruttoutvandringen redan första kalkylåret är noll. Detta betyder att samma personer som invandrar detta år också utvandrar under året. Detta blir fallet också under de följande åren, vilket naturligtvis är mycket restriktivt.
- 3) Dessutom fanns i Sverige ett antal flyktingar som inte var kyrkobokförda. Det totala antalet utländska medborgare som vistades i landet vid årsskiftet 1943/44 har uppskattats till cirka 60 000, se SCB (1972a). Många av dessa återutvandrade vid krigsslutet utan att ha blivit kyrkobokförda och kom därmed inte att registreras som varken in- eller utvandrare i befolkningsstatistiken. De som stannade kvar blev efter en tid kyrkobokförda och därmed registrerade som invandrare. Den registrerade invandringen under åren strax efter kriget kan antagas vara större än den faktiska.
- 4) I känslighetssyfte gjorde vi en framräkning där det antogs att de åldersspecifika dödstalen från 40 år och uppåt bland männen i invandrarbefolkningen är 40 procent högre än bland männen i ursprungsbefolkningen i samma åldersklass. I övriga åldersklasser samt för kvinnor var de åldersspecifika dödstalen desamma som i ursprungsbefolkningen. Effekten av de högre dödstalen blir tämligen liten vilken framgår av följande tabell. I tabellen visar 1 den invandrarbefolkning som erhålles om de åldersspecifika dödstalen är desamma som i ursprungsbefolkningen och 2 den invandrarbefolkning som erhålles vid de nämnda högre dödstalen för män. Vi visar läget den 31/12 1970. Siffrorna inom parentes visar andelen män i respektive åldersklass.

	1	2
Ålder	Antal	
0 - 15 år	176 799 (51,1)	176 799 (51,1)
16 - 24 år	115 045 (50,7)	115 045 (50,7)
25 - 34 år	129 937 (57,4)	129 937 (57,4)
35 - 44 år	105 249 (51,6)	105 194 (51,5)
45 - 54 år	65 538 (49,8)	65 127 (49,4)
55 - 64 år	29 507 (47,7)	28 875 (46,6)
65 - w år	20 047 (42,6)	18 535 (37,9)
0 - w år	642 122 (51,8)	639 512 (51,6)

För frågan om inkomstomfördelning mellan invandrar- och svenskbefolkning genom offentlig sektor är naturligtvis den uppkomna effekten alltför liten för att ha någon betydelse att tala om.

Att effekten inte blir större beror på att dödstalen ännu upp till 60-årsåldern är så låga att en 40-procentig ökning av dessa betyder ganska lite i absoluta tal. Hade det varit frågan om en höjning av dödstalen bland kvinnor och som dessutom gått längre ner i åldrarna kan effekten förväntas bli större. Antalet födda hade då också påverkats.

Det kan här nämnas att i samband med slutskrivningen av denna studie erhöles, genom en av SCB utförd specialbearbetning, uppgifter om årlig in- och utvandring av utländska medborgare fördelat på åldersklasser för perioden 1961 - 67. På några punkter är dock detta

material inte fullständigt. Använder vi för perioden 1961 — 67 dessa uppgifter får vi en invandrarbefolkning den 31/12 1970 på cirka 644 000 personer. Ålders- och könssammansättningen blir också praktiskt taget identisk med de tidigare erhållna 642 122. Det tycks således vara tämligen betydelselöst att vi fram till 1968 använde uppgifter om köns- och ålderssammansättning för den totala årliga in- och utvandringen.

- 5) Exempel på en studie som behandlar fördelningseffekter av skatter och offentliga utgifter är Franzén, Lövgren och Rosenberg (1976). En diskussion kring denna och andra liknande studier finns i Lindgren och Söderström (1979).
- 6) Det finns alltid svårigheter vid jämförelser av absoluta förvärvsintensiteter över tiden, men intrycket är att Wadensjö (1972) för år 1969 registrerade högre förvärvsintensiteter för finländska och jugoslaviska kvinnor än vad AKU gjorde i slutet av 70-talet.
- 7) Med tanke på de små skillnader som finns i indextal beroende på hur respektive invandrarbefolkning definierats användes både i kalkyl 1 och i kalkyl 2 1,14 respektive 1,23.
- 8) Vid fördelning av statlig inkomstskatt mellan invandrar- och svenskbefolkning har vi som underlag använt skatteskolor för 1970 i Jakobsson och Norman (1974). Dessa skatteskolor är beräknade på den sammanräknade inkomsten. Vi har därför använt respektive grupp-fördelning av sammanräknade inkomster. Vi känner fördelningen av dessa inkomster för totalbefolkningen 1970, se SCB (1972b). Invandrar- och totalbefolkningens fördelning av dessa inkomster känner vi från vårt inkomstmateriel. Invandrarbefolkningens *relativa fördelningsprofil* av sammanräknade inkomster gentemot totalbefolkningen antages vara densamma 1970. Med ledning härav beräknas invandrarbefolkningens andel av det statliga inkomstskattebeloppet.
- 9) Antalet utländska medborgare som var inskrivna vid landets fängelser var dock större än vad man med de angivna undersökningarna skulle förvänta. Men detta beror på att på fängelserna finns också utländska medborgare som ej är kyrkobokförda i landet.
- 10) Invandrapolitiska kommittén använder i sina beräkningar av de speciella insatserna för invandrarna samma metod, se SOU 1982:49.
- 11) Schablonmässigt har vi också fördelat de invandrarspecifika insatserna med samma totalbelopp i både kalkyl 1 och 2. Invandrarbefolkningen är något mindre i kalkyl 1 vilket skulle kunna motivera ett något mindre belopp för denna. Men problemets litenhet gör att vi låter schablonen stå kvar.
- 12) Skall kalkylen avse ett visst år bör man också ta hänsyn till den förändring i invandrarbefolkningen som sker genom in- och utvandring under året. En invandrar som kommer under året hinner endast få inkomster under en del av året vilket påverkar skatten. Om en in- och utvandrar »delar» på året borde nettoeffekten bli 0. Det intressanta blir då nettoin(ut)vandringen. Å andra sidan tar man också i anspråk offentliga utgifter endast för en del av året. Motsvarande gäller då en utvandrar. Nettoinvandringen år 1970 var 48 673 personer. Trots det relativt stora antalet är det ändå inte mer än 7,5 procent av invandrarbefolkningen på 640 000 personer. Eftersom nettoin(ut)vandring per år är liten i förhållande till den redan förekommande invandrarbefolkningen i landet samt att skatteintäkterna och de offentliga utgifterna påverkas i utjämnande riktning kan nettoin(ut)vandringen ett visst år ändå endast ha en marginell betydelse för beräkningarna.
- 13) Man kan notera att även om vi gjort det för invandrarbefolkningen orealistiskt pessimistiska antagandet att låta invandrarnas åldersspecifika inkomster, relativt svenskbefolkningen, svara mot 1978 års läge hade ändå med förutsättningar om utgifter i tabell 7.11 det hela gått ungefär jämnt ut för invandrarbefolkningen i kalkyl 2. I kalkyl 1 hade dock ett mindre underskott uppstått.
- 14) År 1970 uppgick hushållens disponibla inkomster till 94 539 miljoner kr, se Konjunkturinstitutet (1972). Per person i hela befolkningen blir detta cirka 11 800 kr. Detta kan också ungefär antagas gälla per person i svenskbefolkningen. Det belopp, räknat per person i svenskbefolkningen, som 1970 överfördes från invandrarbefolkningen var 30 - 200 kr. Det nedre beloppet utgör 2,5 promille av nämnda 11 800 kr. Det övre beloppet utgör 1,7 procent av 11 800 kr. Även i sistnämnda fall är således beloppet blygsamt.

Under 1950 och 60-talen var tillväxten i BNP i allmänhet 3 - 4 procent per år. Under 1-årsperioden 1969 - 70 ökade hushållens disponibla inkomster realt med 3,2 procent, se Konjunkturinstitutet (1971). Per person betyder detta från cirka 11 450 kr till cirka 11 800 kr, dvs en ökning med cirka 350 kr.

- 15)
- 16) Uppgifter från Statens Invandrarverk.

- 17) En sammanställning av olika undersökningar har Winander också gjort i en rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), se Budgetdepartementet (1982). Den allmänna bilden är här densamma.

- 18) Vissa numera invandratäta kommuner som exempelvis Botkyrka får dock kommunalt skatteutjämningsbidrag. Dessutom finns numera också inom Stockholms län ett särskilt skatteutjämningsbidrag till invandratäta kommuner. I totalsammanhanget är det dock frågan om småbelopp. Dessutom fanns inte det särskilda skatteutjämningsbidraget 1970.

Skälet till att vi i kalkylen inte fördelade dessa pensioner är att det finns en viss osäkerhet om hur mycket som skattefinansieras. För den helt dominerande delen kan detta dock antagas vara fallet. Osäkerheten finns på den kommunala sidan. Enligt uppgifter från kommunförbundet och kommunernas pensionsanstalt finns i en del kommuner (mindre) fonder vars avkastning kan användas till pensioner. Hur mycket finns det dock ingen samlad statistik på.

- 19) Det är mycket svårt att från budgetpropositionerna få en exakt uppfattning om den del av statens utgifter på bostadsområdet som år 1970 var rena subventioner (bidrag). (Statens utlåning motsvaras av en lika stor fordran och denna behandlas inte speciellt.) Även om vi 1970 hade paritetslån (skuldökningen på dessa är en fordran) fanns fortfarande en del kvardröjande räntesubventioner. I genomsnitt för budgetåren 1969/70 - 1970/71 uppgick dessa till 8,6 miljoner kr. Under posten bostadsförbättringsverksamhet fanns både lån och bidrag men inte klart uppdelat. Totalt utgjorde detta 105 miljoner kr. Skulle vi behandla allt som bidrag erhålles 113,6 miljoner kr. Även om vi fördelade detta med dubbelt så stort per capita belopp på invandrarna skulle detta endast öka den kalkylerade utgiften för dessa med cirka 9 miljoner kr. Ändå är detta förmodligen en överdrift. Bostadsförbättringslån utgår delvis till lägenheter/hus för pensionärer och handikappade vilka finns i åldersklasser där invandrarna ännu finns i liten utsträckning.

När vi kom fram till 1976 hade det införts ett system med räntesubventioner. I genomsnitt för budgetåren 1975/76 och 1976/77 uppgick dessa (inklusive ett mindre belopp för eftergift av räntelån) till 2 046 miljoner kr. Av budgetpropositionerna framgår att drygt 20 procent av detta tillföll småhus och knappt 80 procent flerfamiljshus. Räntesubventioner till flerfamiljshus kan antagas tillfalla hyresgästerna genom lägre hyror. Cirka 50 procent av befolkningen bor i villa/småhus. Enligt SCB (1977) var motsvarande andel för utländska medborgare 20 procent. För naturaliserade är andelen betydligt högre. Antag 30 procent av invandrarbefolkningen bodde i småhus. Räntesubventionen per capita i totalbefolkningen skulle bli 269 kr mot 326 kr i invandrarbefolkningen. I jämförelse med vår tidigare fördelningsnorm skulle detta öka utgiften för invandrarbefolkningen med cirka 65 miljoner kr i 1981 års penningvärde, dvs inte särskilt mycket. Det överförda beloppet skulle då reduceras i motsvarande grad. Men det hela motbalanseras kanske av invandrarnas större trångboddhet.

- 20) Utgifterna från exempelvis arbetsskadeförsäkringen har vi fördelat med samma per capita belopp på invandrar- och svenskbefolkning. Det finns ingen statistik som visar hur invandrarna är representerade här. Att invandrarna i större utsträckning än svenskarna finns i farliga arbetsmiljöer, se SCB (1977) kan förväntas ge högre per capita utgift för invandrarna. Å andra sidan är invandrarna yngre. Utgifter från arbetsskadeförsäkringen tillfaller i stor utsträckning äldre personer. Men hur detta förhåller sig totalt har dock liten betydelse. Utgifterna från arbetsskadeförsäkringen är små.

- 21) Lagen om svenskundervisning på betald arbetstid för vissa invandrare tillkom 1973. Studieförbundens utgifter för detta har vi redan beaktat. På den privata sidan har vi arbetsgivarnas kostnader. Arbetsgivarnas löne- och administrationskostnader för denna undervisning kan för 1976 uppskattas till 50 – 60 miljoner kr, se Ekberg (1980a) om den leder till att marginalprodukten underskrider lönekostnaden för dessa invandrare. Allt betalas dock inte av svenskar. Det finns också invandrare som är arbetsgivare. Beloppet är litet och hur det exakt fördelas är tämligen betydelselöst för inkomsttillskottet 1976 för svenskbefolkningen.
- 22) Av de offentliga utgifterna utgjorde sjukvård, socialvård och socialförsäkringar 26 procent 1946, 35 procent 1960 och 40 procent 1970. Uppgifterna är hämtade från Forsman (1980).
- 23) I detta fall blir andelen över 65 år i invandrarbefolkningen cirka 12 procent år 2000. Utvandringen antages vara 30 000 per år och invandringen 25 000 per år.
- 24) Vid en sådan återutvandring utgår visserligen ATP och i vissa fall folkpension till de som återutvandrar. Å andra sidan bortfaller utgifter för sjuk- och åldringsvård. Eftersom både pensioner och vård får betalas för de som stannar kvar blir nettot lägre offentliga utgifter vid en sådan återutvandring.
De hittillsvarande utbetalningarna av pensioner till i utlandet boende invandrare har varit helt obetydliga. Enligt uppgifter från riksförsäkringsverket uppgick utbetalningar av ATP och folkpension till i utlandet boende personer (både svenskar och återutflyttade invandrare) till 6,4 miljoner kr år 1970 och (beräknat) 201,5 miljoner kr år 1981. Ökningen kan synas ansemlig men beloppet får fortfarande betraktas som obetydligt (år 1981 endast cirka 3 promille av våra inhemska utgifter för ATP och folkpension). Vi vet inte heller hur beloppet fördelas mellan svenskar och återutvandrade invandrare.
- 25) I kalkylerna för 1970 och 1976 arbetade vi med olika antaganden beträffande hur försvar och central förvaltning påverkades av invandrarbefolkningen. Desto större denna blir desto mer realistiskt blir det med antagandet att dessa båda områden inte påverkas. Vi fann också för 1970 och 1976 att de överförda beloppen var relativt små sett ur svenskbefolkningens synpunkt om försvar och central förvaltning fördelades på samma sätt för invandrarbefolkningen som för svenskbefolkningen.
- 26) Omkring år 2020 - 2030 blir andelen äldre i detta invandringsalternativ ungefär densamma som i svenskbefolkningen.

8. INKOMSTEFFEKT GENOM OFFENTLIG SEKTOR. NYINVANDRING

I detta kapitel presenteras den framtidsinriktade kalkylen. Data över den offentliga sektorns utgifter för 1976 användes som underlag för beräkningarna. För beräkning av invandrarbefolkningens andel av skatteunderlaget behöver vi uppgifter om deras åldersspecifika inkomster. Sådana uppgifter finns i appendix.

8.1. Val av invandringsalternativ

För en jämförelseanalys är det nödvändigt att konstruera olika nivåer på invandringen. Med hjälp av modellen kommer vi under en 60-årsperiod att jämföra konsekvenserna av följande alternativ.

Jämförelsealternativ

I detta alternativ låter vi både in- och utvandring per år vara noll under hela den studerade perioden.

Invandringsalternativ

Invandringen per år antages under hela den studerade perioden vara fyra och en halv promille (4,5 o/oo) och utvandringen per år tre promille (3 o/oo) av befolkningen vid respektive års början. Vi tänker oss således att när invandring kommer igång erhålles också en efterföljande utvandring. Migrationens storlek blir beroende av befolkningsstorleken i landet. Under startåret blir nettoinvandringen cirka 12 300 personer. Den årliga nettoinvandringen kommer sedan att ligga i intervallet 12 000 - 14 000 personer. Vi får en långsam ökning genom att befolkningen ökar i invandringsalternativet.

Som jämförelse kan nämnas att nettoinvandringen per år i genomsnitt för perioden 1951 - 1980 var drygt 14 000 personer. Variationerna har dock varit stora mellan olika perioder.

Man får naturligtvis inte uppfatta invandringsalternativet som en prognos. Det är knappast möjligt att med någon rimlig grad av säkerhet säga något om den framtida in- och utvandringen. I varje fall inte för den långa tidsperiod som beräkningarna avser. Det finns dock mönster i den nuvarande in- och utvandringen som kan antagas bli bestående under de närmaste åren. Inte heller särskiljes in- och utvandring av svenska och utländska medborgare. In- och utvandring av utländska medborgare får dock antagas vara dominerande. I jämförelsealternativet skulle man kunna anta en viss in- och utvandring varje år (förslagsvis 20 000) men att nettoinvandringen varje år är noll. Eftersom in- och utvandringarna kan antagas ha något olika ålderssamman-

sättning erhålles en viss påverkan på totalbefolkningen i jämförelse med fallet att både in- och utvandringen är noll. Men denna påverkan är liten (vid rimliga nivåer på bruttoströmmarna) och får därmed knappast någon betydelse att tala om för frågan om inkomstöverföring genom offentlig sektor. En bättre renodling av de ekonomiska effekterna erhålles dock om jämförelsealternativet är noll i både in- och utvandring. Därför väljes detta.

En diskussion kring den framtida invandringens bestämningsfaktorer finns i Widgren (1981). Här betonas ganska mycket omständigheter utanför Sverige som väsentliga för den framtida invandringen. Dessutom föres en kritisk analys kring de hittillsvarande in- och utvandringsprognoserna.

Som tidigare framkommit finns det en osäkerhet om invandrarnas anspråktagande av vissa offentliga tjänster och transfereringar. Speciellt kan man förvänta att detta är fallet i inledningsskedet av ett invandringsförlopp. De uppgifter som kalkylerna för 1970 och 1976 var baserade på avsåg *genomsnittet* för en redan uppbyggd invandrarbefolkning. När vi nu följer ett förlopp över tiden skulle vi behöva uppgifter om hur olika årgångar av invandrare vid olika tidpunkter tar i anspråk den offentliga sektorn. Några sådana uppgifter finns inte.

I början av ett invandringsförlopp kan man förmoda att invandrarna blir kraftigt underrepresenterade inom pensionssystemet. De nuvarande reglerna, med kravet på viss vistelsetid i landet för att få pension, ger denna effekt.

Men samtidigt kan detta leda till överrepresentation inom andra sociala områden. Dessutom kan man för nyinvandrarna räkna med introduktionskostnader i form av invandrarspecifika insatser samt arbetsmarknadsutbildning och arbetsförmedling för att gå in på svensk arbetsmarknad. Hur stora dessa kostnader är kan förväntas bero på invandringens struktur.

Även om en väsentlig del av dessa kostnader kan antagas ligga på nyinvandrarna behöver detta inte vara fullständigt. Av de statistiska uppgifter som i dagsläget finns tillgängliga framgår att även gamla invandrargrupper finns väl representerade i invandrarspecifika insatser och arbetsmarknadsutbildning. Exempelvis är andelen finländare — vilka många invandrat sedan lång tid — i hemspråksundervisning och arbetsmarknadsutbildning ungefär densamma som deras andel av den totala invandrarpopulationen. Det finns också en hel del barn med italiensk bakgrund i hemspråksundervisning trots att en stor del av invandringen från Italien ägde rum redan i slutet på 40-talet och i början av 50-talet. Hemspråksundervisning — vilken är den utgiftsmässigt kanske största invandrarspecifika insatsen — för en invandrargrupp kan således kvarstå under lång tid.

Eftersom vi inte vet exakt hur vissa utgifter fördelar sig över tiden efter invandringsögonblicket blir det nödvändigt med grova schabloner. Vi tvingas till genomsnittsbereäkningar för hela invandrarbefolkningen. Bereäkningarna har sitt underlag i de kunskaper som finns från senare år.

Men detta gör också att det inte blir meningsfullt att presentera några kalkylresultat för inledningsskedet i invandringsförloppet. Efter ett antal år har det dock byggts upp en invandrarbefolkning samtidigt som den årliga ny(brutto)invandringen blir en allt mindre del av denna invandrarbefolkning. Felet av en genomsnittsbereäkning blir i ett sådant läge ganska begränsat. Det första kalkylresultatet presenteras tio år efter invandringsförloppets startpunkt.

Låt oss betrakta följande fall.

Fall 1. Flertalet offentliga tjänster och transfereringar antages invandrarbefolkningen ta i anspråk, med hänsyn till ålderssammansättning, på samma sätt som ursprungsbefolkningen. Med hänsyn till ålderssammansättning antages dock invandrarbefolkningen vara överrepresenterade med 60 procent inom sjukpenning, med 10 procent inom öppen och slutet sjukvård, med 75 procent inom arbetsmarknadsutbildning och åtgärder för svårplacerade samt arbetsförmedling, med 25 procent inom arbetslöshetsersättning och med 100 procent inom socialhjälp. Å andra sidan antages en motsvarande underrepresentation med 10 procent inom pensionssystemet och gymnasieskolan.¹⁾ Vidare antages invandrarna betala 10 procent lägre avgifter inom barnomsorg och 20 procent lägre avgifter för service till pensionärer och handikappade. Det förstnämnda beroende på deras lägre inkomster och det sistnämnda beroende på underrepresentation inom pensionssystemet samt lägre kapitalinkomster. Till detta kommer de invandrarspecifika insatserna vilka antages motsvara 1980 års nivå, men deflaterade till 1976 års penningvärde.

Fall 2. I detta fall väljes mindre överrepresentationer för invandrarna än i fall 1. Överrepresentation förekommer fortfarande inom sjukpenning med 60 procent. Men inom arbetsmarknadspolitiska insatser inskränker sig överrepresentationen till 25 procent inom arbetsmarknadsutbildning. Inom socialhjälp antages man vara överrepresenterade med 50 procent. Underrepresentation med 10 procent inom pensioner och gymnasieskola finns fortfarande. I övrigt samma förutsättningar som i fall 1.

I fall 1 antog vi en hel del överrepresentationer för invandrarna. Som nämnts tidigare tyder undersökningar från slutet av 70-talet på att det finns ytterligare områden med överrepresentation av utländska medborgare. Dessa är nykterhetsvård, kriminalvård och barnavårdande insatser som placeringar i fosterhem, ungdomsvårdsskolor m m.²⁾ I vad mån dessa överrepresentationer kan överföras till hela invandrarbe-

folkningen vet vi inte. Men låt oss i känslighetssyfte formulera ett alternativ med allmänt mycket kraftiga överrepresentationer för invandrarna samtidigt som vi reducerar deras underrepresentationer.

Fall 3. Med hänsyn till ålderssammansättning antages invandrabefolkningen vara överrepresenterade med 60 procent inom sjukpenning, med 40 procent inom öppen och sluten sjukvård, med 100 procent inom arbetsmarknadsutbildning, åtgärder för svårplacerade, arbetsförmedling, kriminalvård och barnavård samt med 50 procent inom arbetslöshetsersättning och nykterhetsvård. Vidare antages man vara representerade på samma sätt som svenskbefolkningen inom gymnasieskolan. Fortfarande antages dock en underrepresentation med 10 procent inom pensionssystemet. I övrigt samma förutsättningar som i fall 1.

Fall 1 - 3 är i väsentlig utsträckning formulerade mot bakgrund av de kunskaper som finns om den hittillsvarande invandringen. Låt oss också formulera ett fall där invandrabefolkningen antages ta i anspråk offentliga utgifter, med hänsyn till ålderssammansättning, på samma sätt som ursprungsbefolkningen. Ålderssammansättningseffekten kommer således att renodlas i detta fall. De invandrarspecifika insatserna står dock kvar.

Fall 4. Med hänsyn till ålderssammansättning antages invandrabefolkningen vara representerade i offentliga utgifter på samma sätt som ursprungsbefolkningen. De invandrarspecifika insatserna är dock desamma som i föregående fall.

Det kan antagas finnas ett samband mellan invandrarnas ställning på arbetsmarknaden och hur man tar i anspråk vissa av de i respektive fall angivna offentliga utgifterna; som de arbetsmarknads- och socialpolitiska insatserna. Vad man kanske tänker på är att låga förvärvsintensiteter och därmed låg skattekraft är förknippad med ett högt deltagande i arbetsmarknadspolitiska insatser. Det är dock inte någon enkel sak att kvantifiera dessa samband. Dessutom förefaller de variera för olika invandrargrupper. Det finns invandrargrupper som genom ett stort arbetsutbud både har hög andel sysselsatta och hög arbetslöshet samt i relativt stor utsträckning finns i arbetsmarknadspolitiska insatser.³⁾

Vi har genomgående antagit att invandrabefolkningens åldersspecifika inkomster och förvärvsintensiteter relativt svenskbefolkningen motsvarar läget i slutet av 70-talet.

Man kan naturligtvis inte säga vilket av fallen som är det för framtiden mest realistiska. Invandringens struktur och allmän ekonomisk utveckling är betydelsefulla. Vi ser de olika fallen enbart som räkneexempel.

8.2. Befolkningsutveckling

I SCB's befolkningsprognoser finns uppgifter om invandrarnas och utvandrarnas ålderssammansättning vid in- respektive utvandringstillfället. Som underlag för beräkningarna har vi använt uppgifterna i SCB (1975).⁴⁾ Även åldersspecifika dödstal och fruktsamhetstal är hämtade därifrån. De åldersspecifika fruktsamhetstalen följer den i SCB (1975) angivna prognosen för 1981 - 2000. Fruktsamhetstalen är något högre än de nuvarande, men innebär ändå att Sveriges befolkning efterhand kommer att minska utan invandring.⁵⁾

Som framkommit tidigare finns det en osäkerhet om invandrarkvinnornas fruktsamhetstal. Enligt SCB (1975) hade kvinnor med utländskt medborgarskap åldersspecifika fruktsamhetstal som var cirka 15 procent högre än för svenska kvinnor.⁶⁾ I befolkningsstatistiken finns också uppgifter om fruktsamhetstal för kvinnor med beteckningen utrikes födda med svenskt medborgarskap. Deras fruktsamhetstal ligger lägre än för kvinnor med utländskt medborgarskap och ganska nära kvinnorna i svenskbefolkningen.

Osäkerheten gör att vi arbetar med känslighetsberäkningar. I en första omgång antages att kvinnorna i invandrarbefolkningen har samma åldersspecifika fruktsamhetstal som i svenskbefolkningen. Detta kallar vi fall A. I en annan beräkning antages invandrarkvinnorna ha 15 procent högre fruktsamhetstal. Detta kallar vi fall B. I känslighetssyfte torde detta räcka.

Vi nöjer oss med att variera fruktsamhetstalen. De åldersspecifika dödstalen antages vara desamma för invandrar- och svenskbefolkning. Som framgått tidigare finns det dock tendenser till en viss överdödlighet bland utländska medborgare (främst män) från 40-årsåldern och uppåt. Om detta också gäller för naturaliserade vet vi inte och det är därför svårt att korrigera för detta.

Vad slutligen gäller in- och utvandrarnas könsmässiga fördelning har denna antagits svara mot den könssammansättning som in- och utvandarna hade i genomsnitt för perioden 1955 - 1974.

Som nämnts tidigare menas med invandrarbefolkningen skillnaden mellan den befolkning som vi i varje tidpunkt får enligt invandringsalternativet och jämförelsealternativet.

Vi gör endast en summarisk framställning av befolkningsutvecklingen. Mer detaljerade uppgifter om olika invandringsalternativs demografiska effekter finns i SCB's olika befolkningsprognoser. Man kan konstatera att en ständigt pågående invandring ger ett väsentligt befolkningstillskott. Efter 60 år uppgår detta — beroende på val av

fruktsamhetstal — till 1,23 - 1,35 miljoner personer.

Även om invandrarna ger ett väsentligt befolkningstillskott blir deras föryngringseffekt på totalbefolkningen i allt väsentligt ganska obetydlig. Detta framkommer också av SCB's olika befolkningsprognoser. Den invandrarbefolkning som bygges upp är visserligen under hela den studerade perioden yngre än den övriga befolkningen, men hinner inte få en tillräcklig storlek för att på något grundläggande sätt förändra totalbefolkningens ålderssammansättning. Dessutom ökar efterhand också andelen äldre i invandrarbefolkningen.

I vissa mindre åldersintervall har dock invandringen en viss effekt. Exempelvis i åldersklassen 20 - 40 år under de första årtiondena efter startåret. Detta beroende på att invandrarna vid invandringsogonblicket i stor utsträckning finns i denna åldersklass. En sammanställning finns i tabellerna 8.1 och 8.2.

Tabell 8.1. Befolkningens storlek i respektive alternativ.

Början av år	Jämförelsealternativ ¹⁾	Invandringsalternativ			
		Fall A		Fall B	
		Totalbefolkning	Därav: Invandrarbefolkning	Totalbefolkning	Därav: Invandrarbefolkning
5	8 279 993	8 330 939	50 946	8 331 199	51 206
15	8 317 154	8 526 007	208 853	8 531 357	214 203
25	8 284 188	8 683 620	399 432	8 699 102	414 914
35	8 213 229	8 826 830	613 601	8 858 458	645 229
45	8 113 119	8 967 788	854 669	9 026 084	912 965
60	7 810 992	9 044 204	1 233 212	9 161 345	1 350 353

Fall A: Samma åldersspecifika fruktsamhetstal i svensk- och invandrarbefolkning.

Fall B: 15 procent högre åldersspecifika fruktsamhetstal i invandrarbefolkningen än i svenskbefolkningen.

- 1) Befolkningen i vårt jämförelsealternativ blir något mindre än vad SCB (1975) får om nettoinvandringen är noll. Skillnaden beror på att SCB antager en årlig in- och utvandring med 30 000 personer medan den årliga in- och utvandringen i vårt jämförelsealternativ är noll. Även bruttoströmmarna påverkar genom sin olika ålderssammansättning befolkningen. Dessutom varierar SCB något de åldersspecifika fruktsamhetstalen över tiden medan de konstanthålles i våra beräkningar.

Tabell 8.2. Ålderssammansättning i procent

År 5

Åldersklass	Jämförelse- alternativ	Invandrarbefolkning		Totalbefolkning	
		Fall A	Fall B	Fall A	Fall B
0 – 19 år	27,0	40,8	41,2	27,1	27,1
20 – 64 år	56,9	57,9	57,6	56,9	56,9
65 – w år	16,1	1,3	1,3	16,0	16,0

År 20

Åldersklass	Jämförelse- alternativ	Invandrarbefolkning		Totalbefolkning	
		Fall A	Fall B	Fall A	Fall B
0 – 19 år	25,5	37,0	39,0	25,8	25,9
20 – 64 år	57,8	61,7	59,7	58,0	57,9
65 – w år	16,7	1,3	1,3	16,2	16,2

År 45

Åldersklass	Jämförelse- alternativ	Invandrarbefolkning		Totalbefolkning	
		Fall A	Fall B	Fall A	Fall B
0 – 19 år	24,3	31,8	34,5	25,0	25,3
20 – 64 år	57,1	65,2	62,7	57,8	57,6
65 – w år	18,6	3,0	2,8	17,2	17,1

År 60

Åldersklass	Jämförelse- alternativ	Invandrarbefolkning		Totalbefolkning	
		Fall A	Fall B	Fall A	Fall B
0 – 19 år	24,2	29,7	32,7	24,9	25,4
20 – 64 år	56,8	61,8	59,6	57,5	57,2
65 – w år	19,0	8,5	7,7	17,6	17,3

8.3. Utveckling av offentlig sektor

I detta avsnitt beskrivs utvecklingen av offentliga utgifter. Av utrymmesskäl nöjer vi oss med att visa totalutgifterna samt några större delutgifter. Förloppet presenteras dels under antagandet att utgifterna per person i olika åldersklasser konstanthålles och dels under antagandet att den förväntade ökningen i ATP-pensionerna inträffar. I sistnämnda fall kommer den samlade offentliga utgiften per person i främst de äldre åldersklasserna att öka.

8.3.1. Utan större ATP

Under beräkningarna konstanthålles utgiften per person i olika åldersklasser. De enligt denna förutsättning uppkomna förändringarna i offentliga utgifter blir ett resultat av förändringar i befolkningens storlek och ålderssammansättning. Förändring i offentliga utgifter per capita blir en konsekvens av enbart ändrad ålderssammansättning.

En hypotes som ibland framförts är att en av drivkrafterna bakom den offentliga sektorns expansion är förändringar i befolkningens ålderssammansättning. En diskussion kring detta finns i Forsman (1980). Den huvudsakliga tankegången är att en ökad andel åldringar kommer att ställa allt större krav på sjuk- och åldringsvård samt pensioner.

Man kan fråga sig *hur* pass betydelsefulla förändringarna i befolkningsstrukturen är.

I tabellerna 8.3 - 8.8 presenteras jämförelsealternativet och invandringsalternativet. Dessutom har vi jämfört med ett fall med lägre fruktsamhetstal än i jämförelsealternativet och ett fall med högre fruktsamhetstal.⁷⁾ I lågalternativet är de åldersspecifika fruktsamhetstalen 20 procent lägre och i högalternativet 15 procent högre än i jämförelsealternativet. Lågalternativet ligger nära SCB's lågalternativ och underskriver något dagens låga fruktsamhetstal. Högalternativet ligger något högre än SCB's högalternativ. I invandringsalternativet antages de åldersspecifika fruktsamhetstalen vara desamma som i jämförelsealternativet.

Framförallt efter sekelskiftet minskar befolkningen snabbt i lågalternativet. Som framkom av tabell 8.1 sker en viss minskning också i jämförelsealternativet.⁸⁾

I tabell 8.3 framgår de totala offentliga utgifterna per capita. Under startåret var de offentliga utgifterna 158 165 miljoner kr. Divideras detta med befolkningen erhålles 19 270 kr.

Som synes är förändringarna relativt små, oberoende av vilket alternativ som studeras. Störst blir förändringen i lågalternativet under slutet av beräkningsperioden, men även här är den relativt måttlig.

Mindre svängningar finns. Befolkningen är under 80-talet inne i en relativt snabb föråldringsprocess. Under 1990-talet kommer dock andelen över 65 år att gå ner tillfälligt. 1930-talets små barnkullar når då pensionsåldern (andelen mycket gamla fortsätter dock att öka). Dessutom är barnkullarna i skolåldern relativt små. Den sammantagna effekten blir att per capita utgiften tillfälligt blir mindre. Först efter sekelskiftet sker en bestående långsam ökning.

Effekten av invandring är också relativt obetydlig. Visserligen har invandrabefolkningen genom sin annorlunda ålderssammansättning ett relativt lågt per capita belopp men invandrabefolkningen hinner inte bli tillräckligt stor för att påverka huvudtendensen för totalbefolkningen.

Visserligen ökar utgifterna för sjuk- och åldersvård samt pensioner men dessa öningar blir ändå begränsade. Dessutom blir de offentliga utgifterna mindre på den nedre delen av ålderspyramiden (utbildning, barnomsorg, barnbidrag m m). I stor utsträckning är det således endast frågan om en omstrukturering av den offentliga sektorn. Dessutom finns det offentliga utgifter som kan antagas vara (tämligen) oberoende av befolkningens ålderssammansättning. Exempel på detta är kollektiva tjänster.

Möjligen kan per capita utgiften i låg- och jämförelsealternativet bli något större. I dessa alternativ erhålles efterhand en befolkningsminskning. För kollektiva utgifter som försvar, central förvaltning m m har använts ett fast per capita belopp. Men dessa utgifter varierar kanske inte proportionellt med befolkningens storlek utan ligger kanske kvar på en viss nivå.

Antag utgifterna för försvar, allmän och utrikes förvaltning stannar kvar på samma absoluta nivå som 1976. Per capita beloppen för några av åren visas inom parentes. I detta fall tilldelas inte invandrabefolkningen något av dessa utgifter. Det absoluta beloppet är ju detsamma oberoende av denna befolkning.

Effekterna blir nu visserligen något större men ändå inte uppseendeväckande. Även i lågalternativet blir per capita utgiften 2015 och 2035 endast 6 procent respektive 13 procent högre än i utgångsåret.⁹⁾ Skillnaden mellan låg- och högalternativet år 2035 är också cirka 13 procent. Efter 2035 kan förändringen möjligen bli större och lågalternativet kan därefter framstå som mer oroväckande. Tänkbart är också att man vid en fallande befolkning går miste om skalfördelar som är svåra att fånga in i vår kalkyl.

Finansieringen av de offentliga utgifterna sker i huvudsak av den förvärvsarbetsande delen av befolkningen. Fördelas utgifterna enbart på åldersklassen 20 – 64 år blir den procentuella förändringen ungefär lika stor.¹⁰⁾ Historiskt sett är detta en mycket liten ökning. Utgångsårets konsumtionsstandard för de förvärvsarbetsande skulle kunna hållas även med mycket små anspråk på den ekonomiska tillväxten.

Att befolkningsutvecklingen är relativt betydelselös för de offentliga utgifterna framgår också av en undersökning avseende Canada, se Denton och Spencer (1980).

Långsiktigt kan man knappast tänka sig en ständigt regressiv befolkningsutveckling. Om lågalternativet skiftar till högalternativet så kommer vi under en övergångsperiod att få både stor andel barn och ungdomar samt stor andel åldringar. Det blir en ökad belastning på de förvärvsarbetsande i detta övergångsskede.

Även i ett historiskt perspektiv har befolkningens ändrade ålderssammansättning varit av mycket liten betydelse för den offentliga utgiftsexpansionen. I stället är det den allmänna servicenivån och transfereringar per person i olika åldersklasser som har höjts.¹¹⁾

En väsentlig framtida expansion av de offentliga utgifterna kan således främst förväntas uppkomma genom den sistnämnda effekten. De förväntade ökningarna i pensionsutgifter per pensionär verkar på detta sätt. Även den planerade utbyggnaden av sjukvården ligger långt utöver vad som kan motiveras av förändringar i befolkningens ålderssammansättning, se nedan. Möjligen kan en åldrande befolkning få en *indirekt* effekt på de offentliga utgifterna. När gruppen blir större kan den bli en allt viktigare politisk påtryckargrupp. Om man efterhand ökar utgifterna per åldring kommer naturligtvis konsekvenserna av en åldrande befolkning att bli större än vad som visas i tabell 8.3.

När man diskuterar finansieringen av de offentliga utgifterna kommer man naturligtvis in på frågan om det finns något samband mellan ekonomisk tillväxt och befolkningsutveckling. Det får antagas vara lättare att klara finansieringen under ekonomisk tillväxt än utan sådan.

Sambandet mellan befolkningsutveckling och ekonomisk tillväxt har varit föremål för viss diskussion bland nationalekonomer. Men de empiriska kunskaperna på området får anses vara tämligen magra. Exempel på en sammanfattande diskussion av tänkbara ekonomiska effekter av befolkningsstagnationen i Europa finns i Maillot (1978).

I stort finns enbart hypoteser. Exempel på en sådan är att en genomsnittligt yngre befolkning lättare skulle acceptera strukturiomvandlingar som krävs för ekonomisk

tillväxt. En annan hypotes är att hastigheten i införandet av tekniska framsteg påverkas. Man tänker sig att tekniska framsteg är bundna till nyinvesteringar. Om befolkningsantalet stagnerar eller faller blir investeringsvolymen mindre än vid en ökande befolkning. En mer effektiv produktionsapparat skulle lättare introduceras i sistnämnda fall än i förstnämnda. Detta gäller naturligtvis också den offentliga tjänsteproduktionen. Att kvantifiera betydelsen av detta är dock mycket svårt.

Men om lågalternativet skulle innebära långsammare ekonomisk tillväxt — relativt de övriga alternativen — kan naturligtvis skillnaden mellan alternativen i disponibel inkomst per förvärvsarbetande bli ganska stor i slutet av beräkningsperioden även om skillnaden i samlad offentlig per capita utgift då fortfarande är liten. I så fall är det mer intressant att försöka klargöra sambandet mellan befolkningsutveckling och ekonomisk tillväxt och mindre intressant att studera effekterna på de offentliga utgifterna.

Låt oss se på några delområden. Vi betraktar sjukvård, åldringsvård, sjukförsäkring, pensioner samt utbildning.

I tabell 8.4 visas per capita utgiften för öppen och slutna sjukvård samt tandvård. Som synes är ökningen relativt liten men procentuellt något större än för samtliga offentliga utgifter. Fram till cirka år 2000 skulle ändrad ålderssammansättning endast betyda cirka 8 procent i kostnadsökning i jämförelsealternativet och cirka 11 procent i lågalternativet. För enbart den slutna sjukvården är dock ökningen större. Det är främst den sistnämnda som är ojämnt fördelad över åldersklasserna. Åldersprofilen för den öppna vården är betydligt jämnare.¹²⁾

Att förändringen inte blir större beror på att antalet i de allra högsta åldersklasserna endast utgör en liten del av den totala befolkningen. Även om vårdkostnaden per person i dessa åldersklasser är mycket hög betyder en ökning av denna lilla grupps andel ändå relativt lite för de totala vårdkostnaderna.

Resultatet visar god överensstämmelse med andra mer detaljerade undersökningar. Jönsson (1980) fann att för en befolkningsutveckling som ligger nära vårt jämförelsealternativ skulle den ändrade ålderssammansättningen ge en kostnadsökning på 8,9 procent fram till år 2000.

Eftersom befolkningens storlek faller i lågalternativet, är praktiskt taget konstant i jämförelsealternativet och ökar måttligt i invandringsalternativet och i högalternativet, skulle en volymmässig ökning av sjukvården på 8 - 10 procent fram till år 2000 räcka för att hålla oförändrad servicenivå. Detta motsvarar en årlig utbyggnad på 0,3 - 0,4 procent. Detta kan jämföras med den för närvarande planerade årliga utbyggnaden på 2,7 procent, se Jönsson (1980). Om detta realiseras ända fram till se-

kelskiftet blir den volymmässiga ökningen av sjukvårdsapparaten cirka 80 procent. Med andra ord en kraftig höjning av servicenivån.

Även efter år 2000 är förändringarna relativt måttliga.

Mer åldringskänsliga är kommunernas åldringsvård. Detta framgår av tabell 8.5. Orsaken är att denna verksamhet är betydligt snedare fördelad över åldersklasserna än sjukvården. Ålderdomshem, social hemhjälp, färdtjänst m m tages i anspråk nästan enbart av den allra äldsta delen av befolkningen.

I tabell 8.6 visas summan av ett antal utgifter som i stor utsträckning går till den äldre delen av befolkningen. Även här är förändringarna över tiden relativt små. Att invandrarna är yngre framträder tydligt. Till en början ökar per capita utgiften för att strax före år 2000 tillfälligt stabiliseras och i invandringsalternativet något gå tillbaka. Den tillfälligtvis mindre andelen över 65 år förklarar detta.

Invandrarnas annorlunda ålderssammansättning framträder också i tabell 8.7 där vi visar per capita beloppen för utbildning. Andelen barn och ungdomar minskar och per capita beloppen faller därför kontinuerligt för totalbefolkningen. För invandrarbefolkningen ökar först per capita beloppet för att sedan falla. Orsaken är att invandrarbefolkningen i början är mer koncentrerad till högfertila åldrar än senare.

Tabell 8.3. Offentliga utgifter per capita i kr. 1976 års penningvärde.

År	Lågt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring	Jämförelsealternativ. Ingen in- eller utvandring	Invandringsalternativ		Högt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring
			För totalbefolkning	För invandrarbefolkning ¹⁾	
1 (1976)	19 270	19 270	19 270	—	19 270
10 (1985)	19 590	19 550	19 520	18 270	19 540
20 (1995)	19 480	19 520	19 430	18 210	19 550
30 (2005)	19 540	19 460	19 350	18 410	19 400
40 (2015)	20 020(20 330)	19 730(19 740)	19 530(19 360)	18 520(16 360)	19 530(19 350)
50 (2025)	20 540	19 970	19 750	19 050	19 640
60 (2035)	20 980(21 730)	20 070(21 180)	19 850(19 650)	19 590(17 430)	19 540(19 280)

1) Invandrarna antages ta i anspråk offentliga utgifter enligt fall 1. Detta betyder att alla de sk invandrar-specifika insatserna är fördelade på invandrarbefolkningen. Per capita utgiften för dessa insatser håller sig på 7 – 800 kr dvs endast cirka 4 procent av invandrarbefolkningens totala per capita utgift. Även om de åldersspecifika fruktsamhetstalen för invandrarbefolkningen höjdes med 15 procent så har detta ingen nämnvärd betydelse för dess per capita belopp.

Anm. Fram till 1995 ökar per capita utgiften med 1 procent i lågalternativet, med 2 procent i jämförelsealternativet, med 1 procent i invandringsalternativet och med 1 procent i högalternativet. Respektive förändring fram till 2035 är 9 procent (13 procent), 4 procent (10 procent), 3 procent (2 procent) respektive 1 procent (0 procent).

Tabell 8.4. Utgifter per capita i kr för öppen och sluten sjukvård samt tandvård. 1976 års penningvärde.

År	Lågt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring	Jämförelsealternativ. Ingen in- eller utvandring	Invandringsalternativ		Högt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring
			För totalbefolkning	För invandrarbefolkning	
1 (1976)	2 400	2 400	2 400	—	2 400
10 (1985)	2 580	2 540	2 520	1 350	2 510
20 (1995)	2 670	2 590	2 540	1 400	2 530
30 (2005)	2 710	2 580	2 500	1 510	2 480
40 (2015)	2 810	2 600	2 510	1 630	2 460
50 (2025)	3 100	2 770	2 650	1 790	2 570
60 (2035)	3 180	2 770	2 640	2 040	2 510

Anm: Fram till 1995 ökar per capita utgiften med 11 procent i lågalternativet, med 8 procent i jämförelsealternativet och med 6 procent i högalternativet. Respektive förändringar fram till 2035 är 33 procent, 15 procent, 10 procent och 5 procent.

Tabell 8.5. Utgifter per capita i kr för service till pensionärer och handikappade (ålderdomshem, social hemtjänst, färdtjänst m m). 1976 års penningvärde.

År	Lågt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring	Jämförelsealternativ. Ingen in- eller utvandring	Invandringsalternativ		Högt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring
			För totalbefolkning	För invandrarbefolkning	
1 (1976)	500	500	500	—	500
10 (1985)	600	590	580	40	580
20 (1995)	670	640	620	50	620
30 (2005)	680	630	590	60	590
40 (2015)	690	610	560	80	550
50 (2025)	820	690	630	140	600
60 (2035)	920	720	650	230	610

Anm: Fram till 1995 ökar per capita utgiften med 34 procent i lågalternativet, med 28 procent i jämförelsealternativet, med 24 procent i invandringsalternativet och med 24 procent i högalternativet. Respektive förändringar fram till 2035 är 84 procent, 44 procent, 30 procent och 22 procent.

Tabell 8.6. Utgifter per capita i kr för öppen och sluten sjukvård, tandvård, sjukförsäkringar (inklusive sjukpenning), service till pensionärer och handikappade samt pensioner. 1976 års penningvärde.

År	Lågt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring	Jämförelsealternativ. Ingen in- eller utvandring	Invandringsalternativ		Högt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring
			För totalbefolkning	För invandrabefolkning	
1 (1976)	7 690	7 690	7 690	—	7 690
10 (1985)	8 230	8 070	8 000	3 860	7 950
20 (1995)	8 490	8 150	7 980	3 980	7 910
30 (2005)	8 680	8 150	7 880	4 360	7 780
40 (2015)	9 350	8 480	8 120	4 910	7 910
50 (2025)	10 020	8 780	8 370	5 720	8 010
60 (2035)	10 470	8 860	8 430	6 470	7 900

Anm: Fram till 1995 ökar per capita utgiften med 10 procent i lågalternativet, med 6 procent i jämförelsealternativet, med 4 procent i invandringsalternativet och med 3 procent i högalternativet. Respektive förändringar fram till 2035 är 36 procent, 15 procent, 10 procent och 3 procent.

Tabell 8.7. Utgifter per capita i kr för grundskola, gymnasium, musikskola, inklusive administration och skolsociala insatser. 1976 års penningvärde.

År	Lågt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring	Jämförelsealternativ. Ingen in- eller utvandring	Invandringsalternativ		Högt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring
			För totalbefolkning	För invandrabefolkning ¹⁾	
1 (1976)	1 820	1 820	1 820	—	1 820
10 (1985)	1 780	1 800	1 800	2 280	1 800
20 (1995)	1 460	1 700	1 730	2 510	1 860
30 (2005)	1 460	1 680	1 740	2 680	1 830
40 (2015)	1 370	1 650	1 720	2 420	1 840
50 (2025)	1 270	1 620	1 700	2 340	1 850
60 (2035)	1 290	1 620	1 720	2 260	1 840

1) De invandrarspecifika insatserna på skolområdet ingår i per capita utgiften för invandrarna. De uppgår i allmänhet till 300 — 400 kr.

Anm:

Fram till 1995 faller per capita beloppet med 25 procent i lågalternativet, med 7 procent i jämförelsealternativet, med 5 procent i invandringsalternativet och ökar med 2 procent i högalternativet. Respektive förändring fram till 2035 är 41 procent, 12 procent, 6 cent och ökning med 1 procent.

8.3.2. Med större ATP

Per capita beloppen i föregående avsnitt erhöles utan att ta hänsyn till den förväntade ökningen i pensionsutgifter per pensionär. Vilka förändringar skulle inträda om vi beaktade detta? Vi har använt riksförsäkringsverkets prognos över ATP-utgifterna, se avsnitt 8.4.2. Prognosen sträcker sig fram till år 2020. Vi låter våra beräkningar gå till år 40 (2015). I övrigt gäller samma förutsättningar som i föregående avsnitt. Detta betyder att vi inte tagit hänsyn till att ökade ATP-pensioner kan innebära lägre pensionstillskott och lägre bostadsbidrag till pensionärerna. Ett sådant beaktande skulle ge något lägre belopp.

I jämförelse med tabell 8.3 blir förändringen i början inte så stor. Första beräkningen göres därför år 20.

Av tabell 8.8 framgår att ökningen i per capita utgift nu blir betydligt större än tidigare. Även skillnaden gentemot invandrarbefolkningen blir större. Det är således beslutade reformer med större utgifter per person (per åldring) som kan förväntas vara den väsentliga orsaken till större offentliga utgifter i framtiden och inte så mycket förändringar i befolkningens ålderssammansättning. I varje fall inte inom överskådlig tid.

Att skillnader i ålderssammansättning har relativt liten betydelse kan man också se genom att jämföra respektive alternativ vid samma tidpunkt. Vid exempelvis år 40 är per capita utgiften i lågalternativet endast cirka 6 procent högre än i högalternativet. Skillnaden är dock större än i tabell 8.3 där den endast var 2,5 procent. Fördelas utgifterna enbart på de förvärvsarbetsande åldrarna blir även då skillnaden relativt liten. Ökar man också andra utgifter per åldring — som sjukvård — blir differensen större. Denna problematik — med dess konsekvenser för den förvärvsarbetsande delen av befolkningen — har tidigare behandlats av Åberg-Nordin (1977).

De olika befolkningsalternativen har mycket liten betydelse för summan av ATP-pensionerna under beräkningsperioden. *Antalet* äldre personer hinner inte påverkas. Vi har gjort en mindre schablonmässig korrigering för att antalet i lägre åldersklasser efterhand skiljer sig åt.¹³⁾ Denna är dock betydelselös för helhetsbilden. Utgångspunkten för korrigeringen har varit att totalbefolkningen som erhålles i invandringsalternativet följer riksförsäkringsverkets prognos.

Tabell 8.8. Offentliga utgifter per capita i kr. Förväntad ökning i ATP ingår.
1976 års penningvärde.

År	Lågt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring	Jämförelsealternativ. Ingen in- eller utvandring	Invandringsalternativ		Högt fruktsamhetstal. Ingen in- eller utvandring
			För totalbefolkning	För invandrabefolkning	
1(1976)	19 270	19 270	19 270	—	19 270
20(1995)	22 140	22 060	21 900	18 570	22 020
30(2005)	23 210	22 850	22 580	19 030	22 640
40(2015)	25 060(24 750)	24 190(24 180)	23 710(23 540)	19 550(17 390)	23 690(23 510)

Anm: Fram till år 1995 ökar per capita utgiften med 15 procent i lågalternativet, med 14 procent i jämförelsealternativet, med 14 procent i invandringsalternativet och med 14 procent i högalternativet. Respektive ökning fram till år 2015 är 30 procent (28 procent), 26 procent (25 procent), 23 procent (22 procent), 23 procent (22 procent).

8.4 Inkomsteffekt

8.4.1. Utan större ATP

En sammanställning av beräkningsresultaten finns i tabellerna 8.9 - 8.12. Här finns angivet två belopp i respektive fall. Det övre beloppet har erhållits efter fördelning av s k övriga offentliga utgifter med samma per capita belopp på svensk- respektive invandrarbefolkning. Respektive rads undre belopp har erhållits efter antagandet att utgifterna för försvar och central förvaltning inte påverkas av invandrarbefolkningens närvaro.

Resultaten varierar en hel del beroende på kalkylförutsättningar. Fördelas inte några utgifter för försvar och central förvaltning på invandrarbefolkningen erhålles genomgående överskott, dvs genom den offentliga sektorn överföres inkomster från invandrarbefolkningen till ursprungsbefolkningen. Fördelas däremot utgifter för försvar och central förvaltning också på invandrarbefolkningen blir utfallet mer blandat. Tämligen genomgående överskott erhålles då endast i fall 4. Under vissa perioder också i fall 2. I övrigt är beloppen negativa under långa perioder, dvs inkomstöverföringen går ifrån ursprungsbefolkningen till invandrarbefolkningen. De negativa värden som finns i slutet av beräkningsperioden kan antagas vara absolut sett något för stora. Vårt sätt att beräkna de invandrarspecifika insatserna ger troligen denna effekt.

Man finner också att fall B uppvisar något lägre positiva belopp och något högre negativa belopp än fall A. Förklaringen är att de högre fruktsamhetstalen i fall B gör att andelen barn och ungdom blir något större och andelen i förvärsarbetande åldrar något mindre än i fall A.

En analys av tidsförloppet visar att inkomstöverföringarna — räknat per person bland invandrarna — från invandrarna till ursprungsbefolkningen kulminerar efter 40 - 45 år från startåret. Andelen i förvärsarbetande åldrar i den vid denna tidpunkt uppbyggda invandrarbefolkning är då relativt stor. Dessutom finns ganska många av invandrarna i skattekraftiga »höginkomståldrar» (40 - 50 år). Samtidigt är fortfarande utgifterna per person bland invandrarna låga. Andelen över 65 år är fortfarande liten samtidigt som andelen barn och ungdom är mindre än vid startåret.

Sett från den ursprungliga befolkningens synpunkt är beloppen inte särskilt stora. En inkomstöverföring per år med exempelvis 2 000 miljoner kr till den ursprungliga befolkningen betyder endast cirka 250 kr per person i denna befolkning. Även i de fall underskott uppkommer blir dessa små fördelat per capita i ursprungsbefolkningen.

Som nämnts tidigare är de invandrarspecifika insatserna relativt små. De utgör inte mer än 3 - 5 procent av de totala offentliga utgifterna som kan föras på invandrarbefolkningen. Måttliga variationer i dessa insatser har mycket liten betydelse för kalkylresultatet.

Av väsentligt större betydelse är hur invandrarna är representerade i utgiftsmässigt tunga poster som sjukvård, socialvård och arbetsmarknadspolitiska insatser. Detta ser vi genom att jämföra fall 1 med fall 3 eller fall 3 med fall 4.

Resultaten är naturligtvis också beroende av invandrarbefolkningens förvärvsintensiteter — och därmed skattekraft —. Lägre förvärvsintensiteter än vad vi räknat med ökar naturligtvis möjligheten för negativa belopp. Högre förvärvsintensiteter verkar i den andra riktningen. Ökar vi invandrarbefolkningens åldersspecifika förvärvsintensiteter (åldersspecifika arbetsinkomster) med 10 procent ökar detta inkomstöverföringen till svenskbefolkningen (minskar inkomstöverföringen till invandrarbefolkningen) med cirka 900 miljoner kr år 30 och med cirka 1 400 miljoner kr år 40. Totalt sett är beloppen fortfarande inte särskilt stora sett ur ursprungsbefolkningens synpunkt.

Högre åldersspecifika förvärvsintensiteter för invandrarbefolkningen förefaller inte vara troligt att räkna med. Den nämnda höjningen med 10 procent innebär att de åldersspecifika förvärvsintensiteterna i invandrarbefolkningen blir något högre än i ursprungsbefolkningen.

Tabell 8.9. Skillnad i miljoner kr mellan skatter med socialförsäkringsavgifter och offentliga utgifter per år för invandrarbefolkningen i 1976 års penningvärde. 1) Siffrorna inom parentes anger resultatet efter fördelning av mervärdesskatten efter beräknat förädlingsvärde. Vid undre raden i respektive fall har utgifter för försvar och central förvaltning inte påverkats av invandrarbefolkningens närvaro.

Fall A

År	10	20	30	40	50	60
Fall 1	- 100 + 200	- 300 + 300	- 300(- 200) + 700(+ 800)	+ 400(+ 600) + 1 900(+ 2 100)	0(+ 200) + 2 100(+ 2 300)	- 800(- 600) + 1 800(+ 2 000)
Fall 2	- 100 + 200	- 200 + 400	0(+ 100) + 1 000(+ 1 100)	+ 700(+ 900) + 2 200(+ 2 400)	400(+ 600) + 2 500(+ 2 700)	- 200(0) + 2 400(+ 2 600)
Fall 3	- 200 + 100	- 500 + 100	- 600(- 500) + 400(+ 500)	- 200(0) + 1 300(+ 1 500)	- 900(- 700) + 1 200(+ 1 400)	- 2 000(- 1 800) + 600(+ 800)
Fall 4	0 + 300	+ 100 + 700	+ 400(+ 500) + 1 400(+ 1 500)	+ 1 300(+ 500) + 2 800(+ 3 000)	+ 1 200(+ 1 400) + 3 300(+ 3 500)	+ 700(+ 900) + 3 100(+ 3 300)

1) Positiva värden anger att motsvarande belopp överföres från invandrarbefolkningen till den övriga befolkningen. Negativa värden anger att motsvarande belopp överföres från den övriga befolkningen till invandrarbefolkningen.

Tabell 8.10. Beloppen i tabell 8.9 dividerat med invandrabefolkningen.
Per capita beloppen i kr.

År	10	20	30	40	50	60
Fall 1	- 800 + 1 600	- 1 000 + 1 000	- 600(- 200) + 1 400(+ 1 600)	+ 500(+ 800) + 2 600(+ 2 900)	0(+ 200) + 2 100(+ 2 300)	- 600(- 500) + 1 500(+ 1 600)
Fall 2	- 800 + 1 600	- 600 + 1 300	0(+ 200) + 2 000(+ 2 200)	+ 1 000(+ 1 200) + 3 000(+ 3 300)	+ 400(+ 600) + 2 500(+ 2 700)	- 200(0) + 2 000(+ 2 100)
Fall 3	- 1 600 + 800	- 1 600 + 300	- 1 200(- 1 000) + 800(+ 1 000)	- 300(0) + 1 800(+ 2 100)	- 900(- 700) + 1 200(+ 1 400)	- 1 600(- 1 500) + 500(+ 600)
Fall 4	0 + 2 400	+ 300 + 2 300	+ 800(+ 1 000) + 2 800(+ 3 000)	+ 1 800(+ 2 100) + 3 800(+ 4 100)	+ 1 200(+ 1 400) + 3 400(+ 3 600)	+ 600(+ 700) + 2 500(+ 2 700)

Tabell 8.11. Skillnad i miljoner kr mellan skatter med socialförsäkringsavgifter och offentliga utgifter per år för invandrarbefolkningen i 1976 års penningvärde. Siffrorna inom parentes anger resultatet efter fördelning av mervärdesskatten efter beräknat förädlingsvärde. Vid undre beloppet i respektive rad har utgifter för försvar och central förvaltning inte påverkats av invandrarbefolkningens närvaro.

Fall B

År	10	20	30	40	50	60
Fall 1	- 200 + 100	- 400 + 200	- 600(- 500) + 400(+ 500)	- 100(+ 100) + 1 400(+ 1 600)	- 1 300(- 1 100) + 700(+ 900)	- 1 700(- 1 500) + 900(+ 1 100)
Fall 2	- 100 + 200	- 300 + 300	- 400(- 300) + 600(+ 700)	+ 200(+ 400) + 1 700(+ 1 900)	- 600(- 400) + 1 500(+ 1 700)	- 1 100(- 900) + 1 500(+ 1 700)
Fall 3	- 300 0	- 700 - 100	- 1 000(- 900) 0(+ 100)	- 900(- 700) + 600(+ 800)	- 1 700(- 1 500) + 400(+ 600)	- 2 900(- 2 700) - 300(- 100)
Fall 4	0 + 300	- 100 + 500	0(+ 100) + 1 000(+ 1 100)	+ 800(+ 1 000) + 2 300(+ 2 500)	+ 500(+ 700) + 2 500(+ 2 700)	- 100(+ 100) + 2 500(+ 2 700)

Tabell 8.12. Beloppen i tabell 8.11 dividerat med invandrarbefolkningen.
Per capita beloppen i kr.

A r	10	20	30	40	50	60
Fall 1	- 1 600 + 800	- 1 300 + 600	- 1 100(- 1 000) + 800(+ 1 000)	- 100(- 100) + 1 800(+ 2 100)	- 1 200(- 1 000) + 700(+ 900)	- 1 300(- 1 100) + 700(+ 800)
Fall 2	- 800 + 1 600	- 1 000 + 1 000	- 800(- 600) + 1 100(+ 1 300)	+ 300(+ 500) + 2 200(+ 2 400)	- 600(- 400) + 1 400(+ 1 600)	- 800(- 700) + 1 100(+ 1 300)
Fall 3	- 2 400 0	- 2 200 - 300	- 1 900(- 1 700) + 0(+ 200)	- 1 200(- 900) + 800(+ 1 000)	- 1 600(- 1 400) + 400(+ 600)	- 2 100(- 2 000) - 200(- 100)
Fall 4	0 + 2 400	- 300 + 1 600	0(+ 200) + 1 900(+ 2 100)	+ 1 000(+ 1 300) + 3 000(+ 3 200)	+ 500(+ 700) + 2 400(+ 2 600)	- 100(+ 100) + 1 800(+ 2 000)

8.4.2. Med större ATP

De resultat som visades i tabell 8.9 - 8.12 har erhållits utan att vi beaktat den förväntade ökningen i pensionsutgifterna per pensionär. Riksförsäkringsverkets prognos över ATP-utgifterna framgår av nedanstående tabell. Prognosen är ursprungligen uttryckt i 1977 års priser, men vi har räknat om den till 1976 års priser. I allt väsentligt beror den förväntade utgiftsökningen på regelsystemet kring ATP och mycket lite på förändringar i befolkningens ålderssammansättning. Beloppen i tabellen är minimibelopp. Får vi en ökning av reallönerna kommer också ATP-utgifterna att bli större.

Tabell 8.13. Beräknade ATP-pensioner i miljoner kr
1976 års penningvärde. Oförändrade reallöner.

1976	6 915
1995	28 568
2005	35 575
2015	45 323

Källa: Riksförsäkringsverket. Skrivelse till Regeringen,
Socialdepartementet 1977-12-16.

Strax efter år 2000 beräknas AP-fonden vara slut. Vi har då ett rent fördelningssystem, dvs inbetalda avgifter motsvarar utbetalda ATP-avgifter samma år. Med beaktande av de högre pensionsutgifterna har vi gjort en kalkyl fram till år 2015, dvs 40 år efter startåret. För alla andra offentliga utgifter gäller samma förutsättningar som i avsnitt 8.4.1.

I jämförelse med kalkylresultaten i tabell 8.9 - 8.12 får vi de stora förändringarna först när ATP-systemet är tämligen »moget». Vi nöjer oss därför med att visa resultaten för år 30 och år 40.

Naturligtvis kan kalkylerna endast bli mycket ungefärliga. Det finns här flera svårigheter. En är att den befolkningsprognos som riksförsäkringsverket gjort inte exakt sammanfaller med vår. Överensstämmelsen är dock ganska god och någon betydelse att tala om för våra allmänna slutsatser har inte detta. Ett annat problem är att det är svårt att veta hur invandrabefolkningen är representerad i ATP-systemet vid de olika tidpunkterna. Någon särskild beräkning för denna befolkning har riksförsäk-

ringsverket inte gjort. Eftersom många invandrare har kort vistelsetid i landet kan man förvänta att de, i förhållande till sin ålderssammansättning, finns i ATP-systemet i mindre utsträckning än svenskbefolkningen. Vi har dock inget underlag för att kvantifiera detta. Schablonmässigt antages därför att invandrabefolkningens *andel* av summan av folkpension och ATP-utgifter är densamma som tidigare. Sannolikt innebär detta att vi överskattar ATP-utgifterna för invandrarna.

En del av de större ATP-pensionerna kommer att återvända till den offentliga sektorn som inkomstskatter. Dessutom kan pensionstillskotten och bostadsbidragen till pensionärerna förväntas bli mindre. Hur stor den samlade effekten av detta blir beror naturligtvis på de framtida skattesatserna samt regelsystemet för pensionstillskott och bostadsbidrag. Schablonmässigt har vi antagit att 65 procent av de *utökade* ATP-pensionerna återföres eller stannar i den offentliga sektorn. Härav antages 15 procent utgöras av reducerade bostadsbidrag, pensionstillskott och eventuellt höjda avgifter för vård, social hemhjälp m m samt 50 procent av inkomstskatt.

De större ATP-pensionerna finansieras med högre socialförsäkringsavgifter och det totala uttaget av skatter och socialförsäkringsavgifter ökar därmed. Men eftersom en del av de större ATP-pensionerna går tillbaka som inkomstskatter skulle, i jämförelse med kalkylen i avsnitt 8.4.1, behovet av inkomstskatter från den förvärvsarbete delen av befolkningen bli något mindre, alternativt att behovet av indirekta skatter blir något mindre vid balans i den offentliga sektorn. I kalkylen har vid respektive år 30 och år 40 summan av inkomstskatter antagits vara densamma som i avsnitt 8.4.1, vilket därmed resulterar i att den inkomstskatt som ligger på den förvärvsarbete delen av befolkningen blir något mindre.

En sammanfattning av kalkylresultaten finns i tabell 8.14 - 8.17. Som synes får vi i allmänhet positiva värden, dvs inkomstöverföring från invandrabefolkningen till svenskbefolkningen. Beloppen är också större än tidigare. Fortfarande är de något mindre i fall B än i fall A.

Beloppen varierar en hel del mellan de olika fallen. Störst blir de i fall 4 med ungefär 0,5 – 2 miljarder kr år 30 och 1,5 – 3 miljarder kr år 40. Sett ur svenskbefolkningens synpunkt är detta ändå endast måttligt stora belopp.

Tabell 8.14. Skillnad i miljoner kr mellan skatter med socialförsäkringsavgifter och offentliga utgifter per år för invandrabefolkningen i 1976 års penningvärde. Beräknad ökning i ATP-pensioner ingår. Siffrorna inom parentes anger resultatet efter fördelning av mervärdesskatten efter beräknat förädlingsvärde. Innebörden av den undre respektive övre raden i respektive fall framgår av tabell 8.11.

Fall A

Å r	30	40
Fall 1	+ 200(+ 400) +1 200(+ 1 400)	+1 100(+ 1 300) +2 600(+ 2 800)
Fall 2	+ 500(+ 700) +1 500(+ 1 700)	+1 400(+ 1 600) +2 900(+ 3 100)
Fall 3	— 200(0) + 800(+ 1 000)	+ 400(+ 700) +1 900(+ 2 100)
Fall 4	+ 800(+ 1 000) +1 800(+ 2 000)	+1 900(+ 2 200) +3 400(+ 3 700)

Tabell 8.15. Beloppen i tabell 8.14. dividerat med invandrarbefolkningen. Per capita beloppen i kr.

Å r	30	40
Fall 1	+ 400(+ 800) +2 300(+ 2 700)	+ 1 500(+ 1 800) + 3 600(+ 3 800)
Fall 2	+1 000(+ 1 400) +3 000(+ 3 400)	+ 1 900(+ 2 200) + 4 000(+ 4 200)
Fall 3	— 400(0) +1 600(+ 2 000)	+ 500(+ 1 000) + 2 600(+ 2 900)
Fall 4	+1 600(+ 1 000) +3 600(+ 4 000)	+ 2 600(+ 3 000) + 4 700(+ 5 100)

Tabell 8.16. Skillnad i miljoner kr mellan skatter med socialförsäkringsavgifter och offentliga utgifter per år för invandrabefolkningen i 1976 års penningvärde. Beräknad ökning i ATP-pensioner ingår. Siffrorna inom parentes anger resultatet efter fördelning av mervärdeskatten efter beräknat förädlingsvärde. Innebörden av den undre respektive övre raden i respektive fall framgår av tabell 8.11.

Fall B

År	30	40
Fall 1	- 200(0) + 800(+ 1 000)	+ 500(+ 800) +2 000(+ 2 300)
Fall 2	+ 100(+ 300) +1 100(+ 1 300)	+ 900(+ 1 100) +2 400(+ 2 600)
Fall 3	- 600(- 400) + 400(+ 600)	- 100(+ 100) +1 400(+ 1 600)
Fall 4	+ 400(+ 600) + 600(+ 800)	+1 400(+ 1 700) +2 900(+ 3 200)

Tabell 8.17. Beloppen i tabell 8.16. dividerat med invandrabefolkningen. Per capita beloppen i kr.

År	30	40
Fall 1	- 400(0) +1 500(+ 1 900)	+ 600(+ 1 000) +2 600(+ 3 000)
Fall 2	+ 200(+ 600) +2 100(+ 1 500)	+1 200(+ 1 400) +3 100(+ 3 400)
Fall 3	-1 100(- 800) + 800(+ 1 100)	- 100(+ 100) +1 800(+ 2 100)
Fall 4	+ 800(+ 1 100) +1 100(+ 1 500)	+1 800(+ 2 200) +3 700(+ 4 100)

NOTER

- 1) Inom barnomsorg antages dock invandrarbarnen i framtiden vara representerade på samma sätt som svenska barn. Detta grundas på att SIV (1982a) fann att det främst var i kommuner med tidig arbetskraftsinvandring som underrepresentation inom barnomsorg fanns. I kommuner som under senare år haft flyktinginvandring var skillnaderna gentemot svensk-befolkningen mindre.
- 2) Av antalet inskrivna vid landets allmänna nykterhetsvårdsanstalter har andelen utländska medborgare under senare år varit 10 - 12 procent, se SCB's socialvårdsstatistik. Flertalet är nordiska medborgare. En klar ökning har skett sedan slutet av 60-talet då andelen var 4 - 5 procent vilket då ungefär motsvarade de utländska medborgarnas befolkningsandel. Deras befolkningsandel är fortfarande cirka 5 procent. Enligt kriminalvårdsstatistiken är andelen utländska medborgare inom kriminalvården cirka 20 procent. Dock skiljer man i nykterhetsvårds- och kriminalvårdsstatistiken inte på kyrkobokförda och ej kyrkobokförda utländska medborgare. Till vår invandrarpopulation för vi endast kyrkobokförda personer och vi vet således inte några exakta andelstal för dessa. Man kan anta att en hel del av de utländska medborgare som finns inom svensk kriminalvård utgöres av ej kyrkobokförda utländska medborgare dömda i Sverige. Eventuellt finns också en hel del ej kyrkobokförda inom nykterhetsvården. Även om vi således ej känner några exakta andelstal för kyrkobokförda utländska medborgare så tyder ändå andra undersökningar på en klar överrepresentation bland dessa, med hänsyn till ålderssammansättning, se Sveri (1980) och SIV (1982b).
- 3) Exempel på detta är jugoslaviska medborgare. Vi har tidigare funnit mycket höga förvärvsintensiteter för dessa. Men vi har också funnit en stor andel med arbetslöshetshjälp. Av AMS-statistik framgår att en relativt stor andel av jugoslaviska medborgare deltagit i arbetsmarknadsutbildning. Budgetåret 1978/79 påbörjade 1 259 jugoslaviska medborgare i arbetsmarknadsutbildning. Antalet jugoslaviska medborgare enligt befolkningsstatistiken, i åldersklassen 16 - 64 år, var 71 101 den 31/12 1978. Räknat på dessa var andelen som påbörjade arbetsmarknadsutbildning 4,6 procent (3,0 procent om man räknar bort de som deltog i svenska för invandrare). Dessa 4,6 procent kan jämföras med 1,9 procent för totalbefolkningen. I någon mån kan skillnaden förklaras med de jugoslaviska medborgarnas annorlunda ålderssammansättning, men inte fullständigt. Med hänsyn till jugoslaviska medborgares ålders- och könssammansättning borde man förvänta sig en andel för dessa på 2,3 procent. Andelstalet (4,6 procent) är dock betydligt lägre än för samtliga utländska medborgare. För dessa var andelstalet 6,8 procent.
- 4) I denna prognos antages nettoinvandringen per år vara 10 000. Den årliga bruttoinvandringen antages vara 35 000 och den årliga bruttoutvandringen 25 000. Vi använder i vår kalkyl den ålderssammansättning på in- och utvandrarna som SCB (1975) använde vid nämnda nettoinvandring på 10 000.
- 5) De åldersspecifika fruktsamhetstalen ligger nära, men något över, SCB's medelalternativ. En sammanfattning av befolkningsutvecklingen vid olika nivåer på fruktsamhetstalen finns i SCB (1980a).

För den invandring som skett under senare år har ålderssammansättningen varit något annorlunda än i SCB (1975). Några stora förändringar är det dock inte frågan om. Koncentrationen till åldrarna 20 - 30 år har varit något mindre och andelen barn har varit något större.
- 6) En iakttagelse som kan nämnas är att enligt födelsestatistiken har kvinnor med utländskt medborgarskap i Sverige ofta högre fruktsamhetstal än kvinnor i motsvarande ålder i sina hemländer. En diskussion om detta finns i Carlsson och Hoem (1982). Exakt vad detta beror på är svårt att säga i dagsläget. Skillnaden skulle tyda på ett urval bland invandrarkvinnorna, exempelvis att det finns invandring som sker i samband med äktenskapsbildning.
- 7) Endast jämförelsealternativet ligger till grund för de i avsnitt 8.4 utförda beräkningarna över inkomstfördelning mellan invandrarbefolkning och ursprungsbefolkning.

- 8) År 2025 är befolkningen cirka 6,7 miljoner i lågalternativet, cirka 8,0 miljoner i jämförelsealternativet, cirka 9,0 miljoner i invandringsalternativet och knappt 9,2 miljoner i högalternativet. Vid denna tidpunkt blir andelen över 65 år i respektive alternativ; 22,5 procent, 19 procent, 17 procent och 16,5 procent.
- 9) Enligt tabell 6.1 var år 1976 pensionen per person i åldersklassen 75 - w år något lägre än per person 65 - 74 år. Om vi höjer pensionen för åldersklassen 75 - w år upp till den nivå som gäller för 65 - 74 år har detta ingen betydelse för helhetsintrycket. Per capita utgiften år 2035 höjes i jämförelse med tabell 8.3 till 21 180 kr (21 930 kr) i lågalternativet, till 20 230 kr (21 340 kr) i jämförelsealternativet, till 19 990 kr (19 730 kr) i invandringsalternativet och 19 680 kr (19 420 kr) i högalternativet. För invandrarbefolkningen får vi 19 630 kr (17 470 kr).
- 10) Antag de offentliga utgifterna fördelas på åldersklassen 20 - 64 år. Utgångsåret är dessa 33 470 kr. Konstanthålles utgifterna för försvar och central förvaltning är motsvarande utgift 38 100 kr år 2035 i lågalternativet, dvs en ökning med 14 procent.
- 11) Sedan 1950 har andelen över 65 år ökat från 10 till 16 procent. Vidare har andelen barn och ungdomar minskat. Antag vi har samma (skattefinansierade) utgifter per person i olika åldersklasser som 1976 och »räknar bakåt» till den befolkning vi hade 1950 och 1960. Vilken total per capita utgift hade vi då haft dessa år? Förloppet framgår av nedanstående tabell där vi också jämför med den faktiska per capita utgiften. Vid omräkning till 1976 års penningvärde har konsumentprisindex använts. Uppgifterna om faktiska totalutgifter för 1950 och 1960 är hämtade från Rodriguez (1981).

År	Vid 1976 års åldersspeci- fika per capi- ta utgifter	Faktisk 1976 års penning- värde
1950	18 000	3 700
1960	18 700	6 600
1976	19 300	19 300

Som synes är skillnaderna mycket stora mellan vad som erhålles med 1976 års åldersspecifika per capita utgifter och faktiskt belopp 1950 och 1960. »Effekten» av ändring i befolkningens ålderssammansättning från 1950 uttryckes i skillnaden mellan 19 300 kr och 18 000 kr, dvs en ökning på 7 procent. Detta kan jämföras med den faktiska ökningen på cirka 400 procent. Räknat från 1960 är ökningen knappt 200 procent. Beloppen är angivna brutto. Man bör komma ihåg att en väsentlig del av ökningen består av beskattningsbara transfereringar. Beräkningarna är schablonartade men helt klart förefaller vara att ändringar i befolkningens ålderssammansättning under efterkrigstiden har varit tämligen betydelsefulla för den offentliga utgiftsexpansionen.

- 12) Åberg-Nordin (1977) behandlar all sjukvård som slutet och får då en kraftigare effekt av förändringar i befolkningens ålderssammansättning. Men en relativt stor del av sjukvården är öppen.
- 13) Korrigeringen har skett på följande sätt: Vid de beräkningar som gjordes i avsnitt 8.3.1 erhöles mindre (obetydliga) skillnader mellan de olika befolkningsalternativen i summabeloppen av folkpension och ATP. Dessa skillnader i procent användes för att korrigera tillskottet av ATP. De nämnda skillnaderna utgör i allmänhet endast någon procent. En i och för sig riktigare metod hade varit att korrigera med ledning av reglerna för att få ATP. Detta skulle dock innebära ett oerhört merarbete som knappast motsvarar den bättre informationen.

9. EFFEKTER PÅ LÖNESTRUKTUR

9.1. Allmänt

Syftet med detta kapitel och kapitel 10 är att undersöka effekterna av invandring på faktorpriser. Effekterna uppkommer genom det större arbetsutbud som blir följden av invandring. Är det större arbetsutbudet koncentrerat till vissa yrken eller näringsgrenar kan man förvänta sig att den inhemska arbetskraften som finns inom dessa yrken och näringsgrenar får en lägre relativlön i jämförelse med att denna invandring inte hade ägt rum. Samtidigt kan kapitalägarna inom dessa sektorer förväntas vinna på invandring. Men dessutom kan korseffekter uppträda som höjer det relativa löneläget för annan inhemsk arbetskraft. Detta kan bli fallet inom yrken och näringsgrenar där invandrarna inte eller endast i liten utsträckning återfinnes som arbetskraft.

I detta kapitel koncentrerar vi oss på frågan om invandringens effekter på lönestrukturen medan vi i kapitel 10 studerar invandringens effekter på lön i förhållande till kapitalavkastning på aggregerad nivå. Något kommer vi då också att beröra frågan om invandring och ekonomisk tillväxt.

För att kunna säga något om effekterna på lönestruktur behöver vi ha empirisk kännedom om substitutions-, löne- och korselasticiteter för olika produktionsfaktorer. Inom ramen för en tre-faktor modell, med kapital samt två olika slags arbetskraft, kallad skolad och oskolad, gör vi i det följande ekonometriska skattningar av dessa elasticiteter. I grova drag torde uppdelningen skolad och oskolad arbetskraft någorlunda svara mot tjänstemän och specialister å den ena sidan och arbetare å den andra. Det är således frågan om mycket grova kategorier av arbetskraft. Studier på mer detaljerad nivå bör vara en framtida forskningsuppgift.

Det är naturligtvis förenat med åtskilliga svårigheter att göra skattningar av de nämnda elasticiteterna. Vårt datamaterial är också begränsat. Läsaren uppmanas därför att tolka beräkningarna med försiktighet. Jämförelser med andra studier visar dock på ganska god överensstämmelse och en viss uppfattning om storleksordningen på elasticiteterna bör vi kanske ändå kunna få.

9.2 Teoretisk analys

Den analys som göres i detta avsnitt följer i allt väsentligt Johnsson (1980).

Låt oss till en början betrakta en tänkt delarbetsmarknad till vilken invandrarna koncentrerar sitt arbetsutbud. Den totala sysselsättningen på denna delarbetsmark-

nad kan skrivas

$$(9:1) \quad L = L_D + L_i$$

där L_D = sysselsättning inhemsk arbetskraft

L_i = sysselsättning invandrad arbetskraft

Låt oss betrakta följande fråga:

I vilken utsträckning »tar» invandrarna jobben från den inhemska arbetskraften på denna delarbetsmarknad, dvs vilken effekt har en ökning av L_i på L_D ? Följande uttryck kan bildas

$$(9:2) \quad dL = dL_D + dL_i$$

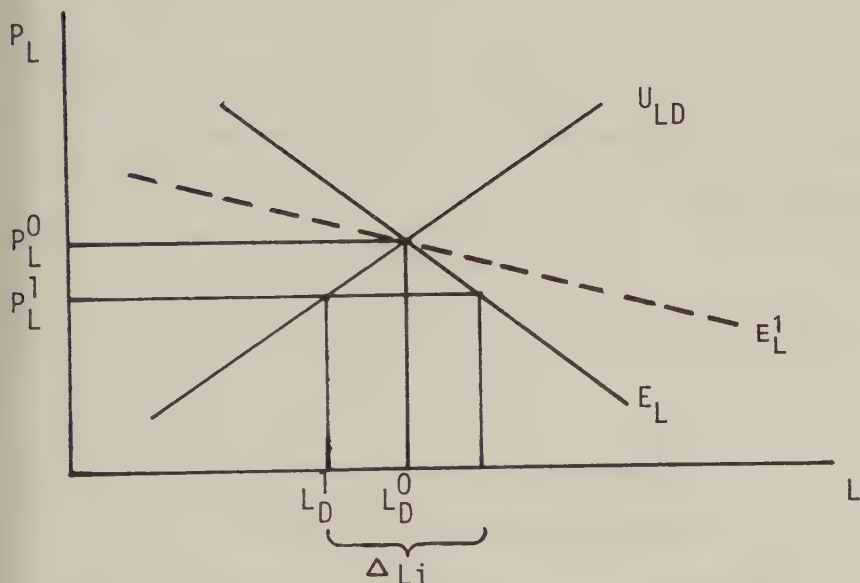
$$\text{Sätt } \theta = -\frac{dL_D}{dL_i}$$

Om $\theta = 1$, dvs $dL = 0$, föreligger fullständig undanträngning. Sysselsättningen för den inhemska arbetskraften reduceras med lika mycket som tillskottet i antalet sysselsatta invandrare.

Om $\theta = 0$, dvs $dL_D = 0$, föreligger ingen undanträngning alls. Sysselsättningen för den inhemska arbetskraften påverkas inte.

Undanträngningseffekten kan illustreras i följande diagram.

Diagram 9.1. Undanträngningseffekt av invandring på en delarbetsmarknad.

- P_L = lön per enhet arbetskraft
 E_L = efterfrågan på arbetskraft
 U_{LD} = utbud av inhemsk arbetskraft

Antag för enkelhetens skull att det inte finns några invandrare i landet från början, dvs $L = L_D^0$. Genom invandring ökar arbetsutbudet med ΔL_i vilket i sin tur reducerar lönen till P_L^1 och L_D till L_D^1 för den inhemska arbetskraften. Undanträngningseffekten blir $L_D^0 - L_D^1$. Om efterfrågekurvan i stället utgjorts av E_L^1 så hade reduktionen i lön och sysselsättning för inhemska arbetare blivit mindre. Reduktionen i sysselsättning hade också blivit mindre om utbudskurvan för inhemsk arbetskraft varit brantare.

Efterfrågekurvan kan skrivas

$$(9:3) E_L = g_L(P_L)$$

$$\text{där } \frac{d(\log E_L)}{d(\log P_L)} = e_L$$

är det absoluta värdet på löneelasticiteten för arbetskraftens efterfrågan.

Utbudskurvan kan skrivas

$$(9:4) U_{LD} = (P_L)$$

$$\text{där } \frac{d(\log U_{LD})}{d(\log P_L)} = \alpha_L$$

är det absoluta värdet på utbudselasticiteten för arbetskraften.

Om $L = L_D$ före invandring, kan undanträngningseffekten härledas till

$$(9:5) d_{LD} = \frac{\alpha_L}{e_L + \alpha_L} \cdot d_{Li}$$

och lönereduktionen till

$$(9:6) d(\log P_L) = \frac{1}{e_L + \alpha_L} \cdot \frac{d_{Li}}{L}$$

En kalkyl av undanträngningseffekten och löneeffekten kräver således värden på e_L och α_L . Men invandring till en delarbetsmarknad får också effekter på andra delarbetsmarknader. Kalkyl över korselasticiteter behöver därför också göras.

I beräkningarna koncentrerar vi oss på sysselsättnings- och löneeffekterna. I samband med dessa effekter uppkommer också mer komplicerade välfärdseffekter. Dessa är dock svåra att utföra kalkyler på.¹⁾

9.3. Translog kostnadsfunktion

Vid beräkning av substitutions- och löneelasticiteter kommer vi att använda en translog kostnadsfunktion. En presentation av denna, med tre produktionsfaktorer, göres i detta avsnitt.

Betrakta en två gånger deriverbar produktionsfunktion med konstant skalavkastning.

$$(9:7) \ Y = Y(X_1 \ X_2 \ X_3)$$

där Y = produktion

X_i = produktionsfaktorer $i = 1 \dots 3$

Till en sådan produktionsfunktion existerar en kostnadsfunktion, se Bernt, Kesselman och Williamsson (1975).

$$(9:8) \ C = C(Y \ P_1 \ P_2 \ P_3)$$

där C = kostnad

P_i = faktorpriser $i = 1 \dots 3$

Låt oss specificera denna kostnadsfunktion som translog kostnadsfunktion.

$$\begin{aligned} \log C = & \log \alpha_0 + \log y + \alpha_1 \cdot \log P_1 + \alpha_2 \cdot \log P_2 + \alpha_3 \cdot \log P_3 + \\ (9:9) \quad & + \frac{1}{2} \cdot \gamma_{11} \cdot (\log P_1)^2 + \gamma_{12} \cdot \log P_1 \cdot \log P_2 + \gamma_{13} \cdot \log P_1 \cdot \\ & \cdot \log P_3 + \frac{1}{2} \cdot \gamma_{22} \cdot (\log P_2)^2 + \gamma_{23} \cdot \log P_2 \cdot \log P_3 + \\ & + \frac{1}{2} \cdot \gamma_{33} \cdot (\log P_3)^2 \end{aligned}$$

Linjär homogenitet i priser innebär följande restriktioner.

$$\begin{aligned} \alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 &= 1 \\ \gamma_{11} + \gamma_{12} + \gamma_{13} &= 0 \\ (9:10) \quad \gamma_{12} + \gamma_{22} + \gamma_{23} &= 0 \\ \gamma_{13} + \gamma_{23} + \gamma_{33} &= 0 \end{aligned}$$

Det totala förädlingsvärdet fördelas mellan de tre produktionsfaktorerna enligt

$$(9:11) \quad P \cdot Y = P_1 \cdot X_1 + P_2 \cdot X_2 + P_3 \cdot X_3$$

Vid differentiering av kostnadsfunktionen med hänsyn till faktorpriser erhålles

$$\frac{\partial \log C}{\partial \log P_1} = \frac{\partial C}{\partial P_1} \cdot \frac{P_1}{C} = \alpha_1 + \gamma_{11} \cdot \log P_1 + \gamma_{12} \cdot \log P_2 + \gamma_{13} \cdot \log P_3$$

$$(9:12) \quad \frac{\partial \log C}{\partial \log P_2} = \frac{\partial C}{\partial P_2} \cdot \frac{P_2}{C} = \alpha_2 + \gamma_{12} \cdot \log P_1 + \gamma_{22} \cdot \log P_2 + \gamma_{23} \cdot \log P_3$$

$$\frac{\partial \log C}{\partial \log P_3} = \frac{\partial C}{\partial P_3} \cdot \frac{P_3}{C} = \alpha_3 + \gamma_{13} \cdot \log P_1 + \gamma_{23} \cdot \log P_2 + \gamma_{33} \cdot \log P_3$$

Användandet av Shepard's lemma

$$X_i = \frac{\partial C}{\partial P_i} \quad i = 1 \dots 3$$

vilket ger följande efterfrågefunktioner

$$(9:13) \quad \begin{aligned} M_1 &= \frac{P_1 \cdot X_1}{C} = \alpha_1 + \gamma_{11} \cdot \log P_1 + \gamma_{12} \cdot \log P_2 + \gamma_{13} \cdot \log P_3 \\ M_2 &= \frac{P_2 \cdot X_2}{C} = \alpha_2 + \gamma_{12} \cdot \log P_1 + \gamma_{22} \cdot \log P_2 + \gamma_{23} \cdot \log P_3 \\ M_3 &= \frac{P_3 \cdot X_3}{C} = \alpha_3 + \gamma_{13} \cdot \log P_1 + \gamma_{23} \cdot \log P_2 + \gamma_{33} \cdot \log P_3 \end{aligned}$$

där M_i = kostnadsandel för produktionsfaktor i $i = 1 \dots 3$

Berndt-Wood (1975) visade att med translog kostnadsfunktion kan den sk Allen partiella substitutionselasticiteten (AES) mellan produktionsfaktor i och j skrivas

$$(9:14) \quad \sigma'_{ij} = \frac{\gamma_{ij} + M_i \cdot M_j}{M_i \cdot M_j} \quad i, j = 1 \dots 3$$

$$i \neq j$$

och egensubstitutionselasticiteten

$$(9:15) \quad \sigma'_{ii} = \frac{\gamma_{ii} + M_i^2 - M_i}{M_i^2}$$

Allen (1938) visade att efterfrågans priselasticitet för en produktionsfaktor, vid given produktion, kan skrivas som

$$(9:16) \quad e_{ij/y} = M_j \cdot \sigma'_{ij} \quad i, j = 1 \dots 3$$

där

$$e_{ij/y} = \frac{\partial X_i}{\partial P_j} \cdot \frac{P_j}{X_i}$$

och egenpriselasticiteten

$$(9:17) \quad e_{ii/y} = M_i \cdot \sigma'_{ii} \quad i = 1 \dots 3$$

där

$$e_{ii/y} = \frac{\partial X_i}{\partial P_i} \cdot \frac{P_i}{X_i}$$

Men det finns också en skaleffekt. Ändras priset på en produktionsfaktor påverkar detta produktionskostnaden och därmed priset på den färdiga varan vilket i sin tur påverkar den efterfrågade mängden av varan. Allen (1938) visade att den totala efterfrågeelasticiteten för en produktionsfaktor utgöres av en substitutionseffekt och en skaleffekt.

$$(9:18) \quad e_{ij} = \frac{dX_i}{dP_j} \cdot \frac{P_j}{X_i} = M_j \cdot \sigma'_{ij} - M_j \cdot e_{y/p} \quad i, j = 1 \dots 3$$

där e_{yp} = absolut varupriselasticitet

$M_j \cdot \sigma_{ij}$ = substitutionseffekt

$M_j \cdot e_{yp}$ = skaleffekt

och egenpriselasticiteten

$$(9:19) \quad e_{ii} = \frac{dX_i}{dP_i} \cdot \frac{P_i}{X_i} = M_i \cdot \sigma_{ii} - M_i \cdot e_{yp}$$

9.4. Skattningar av efterfrågeelasticiteter

Vi betraktar tre produktionsfaktorer, arbetare, tjänstemän och kapital. Skattningarna är utförda för industrin (SNI 2 + 3) för perioden 1960 - 1972. Skälet till att vi fått begränsa oss till industrin är att den nedan nämnda kombinationen av olika statistikällor endast har kunnat genomföras för denna näringsgren. Ett problem som uppkommit inför beräkningarna är att det statistiska materialet ursprungligen inte är ordnat på ett sådant sätt att det passar våra frågeställningar. Vid en uppdelning av arbetskraften är det nödvändigt att löne- och antalsuppgifter för dessa uttryckes i samma enheter. I SCB's löne- och industristatistik är detta inte fallet. Arbetare uttryckes i vissa källor i personer och i vissa andra källor i timmar medan tjänstemän endast uttryckes i personer. Vidare uttryckes lönen för arbetare per timme och för tjänstemän per månad. Det är således nödvändigt att översätta data för de båda kategorierna till en gemensam enhet. En sådan översättning bör vara möjlig genom att kombinera uppgifter från SCB's lönestatistik, industristatistik och nationalräkenskapsstatistik. Uppgifter om företagens sociala kostnader för arbetare och tjänstemän har erhållits från Svenska Arbetsgivareföreningen. Vi har ansett det lämpligt att som gemensam enhet välja timmar framför personer. Att välja timmar har den fördelen att man kan ta hänsyn till eventuella förändringar i det genomsnittliga antalet utförda arbetstimmar per person i de båda kategorierna. Som kapitalpris har vi använt ett avkastningsmått. Detta är formulerat som den totala ersättningen till kapitalet dividerat med kapitalstocken. En närmare beskrivning av det statistiska underlaget finns i appendix.

Tillgången på programvara för att göra skattningar med hjälp av translog-funktionen är begränsad. Detta gör att vi inte har kunnat genomföra alla de ekonometriska tester som ibland förekommer vid studium av denna funktionsform.²⁾

I enlighet med (9:13) kan vi bilda följande efterfrågefunktioner

$$\begin{aligned}
 M_A &= \alpha_A + \gamma_{AA} \cdot \log P_A + \gamma_{AT} \cdot \log P_T + \gamma_{AK} \cdot \log P_K \\
 (9:20) \quad M_T &= \alpha_T + \gamma_{AT} \cdot \log P_A + \gamma_{TT} \cdot \log P_T + \gamma_{TK} \cdot \log P_K \\
 M_K &= \alpha_K + \gamma_{AK} \cdot \log P_A + \gamma_{TK} \cdot \log P_T + \gamma_{KK} \cdot \log P_K
 \end{aligned}$$

A = arbetare

T = tjänstemän

K = kapital

Med restriktionerna

$$\begin{aligned}
 \alpha_A + \alpha_T + \alpha_K &= 1 \\
 \gamma_{AA} + \gamma_{AT} + \gamma_{AK} &= 0 \\
 (9:21) \quad \gamma_{AT} + \gamma_{TT} + \gamma_{TK} &= 0 \\
 \gamma_{AK} + \gamma_{TK} + \gamma_{KK} &= 0
 \end{aligned}$$

Eftersom $M_A + M_T + M_K = 1$ är endast två av de tre härledda ekvationerna oberoende av varandra. Vi skattar parametrarna i två av ekvationerna med maximum likelihood metoden. Vilka ekvationer som blir föremål för skattning har ingen betydelse. Låt oss skatta M_A och M_K ekvationerna. De från dessa ekvationer erhållna parametervärdena har därefter insatts i M_T -ekvationen. Parametervärdena finns angivna i tabell 9.1.

R-värdet för M_A -ekvationen är så lågt som 0,05. För M_T och M_K -ekvationerna är R-värdet 0,98 respektive 0,69 vilket är mer tillfredsställande. Det låga R-värdet för M_A -ekvationen antyder avsaknad av signifikans, dvs $\gamma_{AA} \approx \gamma_{AT} \approx \gamma_{AK} \approx 0$. Utifrån detta skulle man vara benägen att dra slutsatsen att $\sigma_{AT} \approx \sigma_{AK} \approx 1$.

I tabell 9.1 är det dock endast γ_{AK} som har relativt lågt t-värde. Koefficienterna bestäms av hela systemet. Det finns under alla omständigheter en osäkerhet i skattningarna.

Med ledning av parametervärdena beräknas Allen partiella substitutionselasticiteter. För några olika år presenteras dessa i tabell 9.2.

Tabell 9.1. Enligt maximum-likelihood metoden beräknade parametervärden i efterfrågsfunktionerna (9:20) samt t-värden.^{1) 2)}

	Parametervärde	t-värde
α_A	0,454	
α_T	0,216	
α_K	0,330	
γ_{AA}	0,098	3,29
γ_{AT}	- 0,124	- 3,97
γ_{AK}	0,027	2,21
γ_{TT}	0,196	5,60
γ_{TK}	- 0,072	- 14,79
γ_{KK}	0,046	3,66

- 1) Samtliga t-värden signifikanta på minst 5 procent-nivån utom γ_{AK} . Tvåsidigt test.
- 2) Beteckna två efterföljande slumpvärden med e_t och $e_t - 1$. Seriekorrelationskoefficienten ρ i schemat $e_t = \rho \cdot e_t - 1$ är 0,33 för M_A -ekvationen, 0,23 för M_T -ekvationen och 0,30 för M_K -ekvationen. Värdena är relativt låga vilket tyder på att något allvarligt seriekorrelationsproblem ej skulle föreligga. Materialet är dock för litet för att det skall vara meningsfullt med någon formell testprövning. Det s k Durbin - Watson testet är inte tabellerat för mindre än 15 observationer.

Tabell 9.2. Allen partiella substitutionselasticiteter för olika år.

	1964	1968	1972
σ_{AK}	1,20	1,21	1,21
σ_{TK}	0,04	0,09	0,05
σ_{AT}	- 0,14	- 0,08	- 0,06

För beräkning av elasticiteter enligt (9:18) och (9:19) behöver vi också kunskap om varupriselasticiteten för industrin. Delander - Ekberg (1978) har beräknat denna till -0,51. Vi använder detta värde.

Tabell 9.3. Egenpriselasticitet enligt (9:19) för olika år.

	1964	1968	1972
e_{AA}	- 0,56	- 0,56	- 0,56
e_{TT}	- 0,07	- 0,13	- 0,12
e_{KK}	- 0,70	- 0,70	- 0,70

Tabell 9.4. Korselasticiteter enligt (9:18) för olika år.

	1964	1968	1972
e_{KA}	0,31	0,30	0,31
e_{KT}	- 0,12	- 0,11	- 0,12
e_{TA}	- 0,29	- 0,26	- 0,25
e_{AT}	- 0,16	- 0,16	- 0,15

Skattningarna tyder på att arbetare och kapital är substitut ($\sigma_{AK} > 0$) medan arbetare och tjänstemän är svaga komplement. Tjänstemän och kapital är svaga substitut. Men de absoluta värdena på σ_{TK} och σ_{AT} är så låga att det är svårt att säga något bestämt om komplementaritet eller substituerbarhet mellan tjänstemän och kapital eller mellan arbetare och tjänstemän. Denna osäkerhet förstärkes av det tidigare nämnda låga R-värdet i M_A -ekvationen.

Motsvarande beräkningar av Ekberg (1979) för andra tidsperioder och med andra metoder tenderar dock att ge liknande resultat. Samtliga beräkningar visade på (klara) substitut mellan arbetare och kapital medan arbetare och tjänstemän respektive tjänstemän och kapital ibland uppvisade svag komplementaritet och ibland svag substituerbarhet. Resultaten skulle således tyda på att σ_{TK} och σ_{AT} ligger nära noll medan σ_{AK} är klart positiv.

Delvis motsvaras uppdelningen tjänstemän och arbetare av skolad respektive oskolad arbetskraft. Resultatet antyder att ju mer skolad arbetskraften är desto mindre är utbytbarheten gentemot kapital. Vid tillräcklig skolning övergår detta förmodligen till komplementaritet. Om tjänstemannagruppen kunnat delas upp efter utbildningsgrad är det således sannolikt att högutbildade tjänstemän skulle uppvisa komplementaritet med kapital.

Egenpriselasticiteterna har de förväntade tecknen (negativa). Man kan notera att det absoluta värdet på löneelasticiteten för tjänstemän är betydligt lägre än för arbetare. Tjänstemännen skulle ha arbetsuppgifter som är mindre lönekänsliga än arbetarnas.

Skattningar av substitutions- och löneelasticiteter vid uppdelning av arbetskraften i olika kategorier är förhållandevis nya. Veterligt kom de första beräkningarna med hjälp av translog funktionen inte förrän under 70-talet. Ett försök till sammanfattning av de hittills gjorda insatserna finns i Grant och Hamermesh (1979).

Det finns en påfallande stor variation i de *numeriskt* erhållna värdena mellan de refererade undersökningarna. Variationerna är större än vad man fått i två-faktor modeller med kapital och aggregerat arbete. Delvis torde den större spridningen kunna förklaras med att olika undersökningar delar upp arbetskraften på olika sätt. Utbytbarheten mellan olika kategorier av arbetskraft är säkerligen olika. Men dessutom kan de rent ekonometriska skattningsproblemen antagas vara större i de relativt komplicerade tre eller flerfaktor modellerna. Låt oss se på de allmänna tendenserna.

En klar tendens som finns i Grant och Hamermesh' översikt är att arbetare och kapital är substitut. Dessutom tyder flertalet studier på en svag substitution mellan arbetare och tjänstemän. Denna är således väsentligt mindre än mellan arbetare och kapital. Någon skillnad föreligger här gentemot våra resultat. Tabell 9.2 antyder en

svag komplementaritet mellan de båda grupperna.

Beträffande tjänstemän och kapital har undersökningarna i flertalet fall givit en svag komplementaritet. I några fall redovisas dock en svag substitution. Som framgick var det sistnämnda också vårt resultat. Som nämnts tidigare kan resultaten vara något beroende av hur de olika löntagargrupperna avgränsas. Här kan ju finnas skillnader mellan olika länder.

De tendensersom den hittillsvarande forskningen funnit om oskolad respektive skolad arbetskrafts substitut eller komplementförhållande gentemot kapital kan således sammanfattas i följande punkter.

- 1) Oskolad arbetskraft är substitut till kapital.
- 2) Skolad arbetskraft är neutrala eller komplement till kapital.

Liknande tendenser framkommer i våra beräkningar.

9.5. Utbudselasticitet

Vid beräkning av undanträngningseffekten på en delarbetsmarknad är det nödvändigt att känna till värden på utbudselasticiteten. Det finns här endast ett fåtal beräkningar på svenska data. Exempel på detta är Axelsson, Jacobsson och Löfgren (1979). Deras skattningar antyder möjligheten av en bakåtböjd utbudskurva. För männen föreligger dock ej signifikans, vilket kan tyda på att utbudet är oelastiskt för dessa. Jacobsson (1981) fann utbudselasticiteter med avseende på lönen i intervallet 0,4 - 0,5 för kvinnor och 0,02 - 0,05 för män.

Holmlund (1979) fann ett svagt positivt samband (ej signifikant) mellan lön och arbetsutbud för män och ett svagt negativt samband (ej signifikant) för kvinnor.

Flera undersökningar i USA har funnit ett oelastiskt arbetsutbud. Johnsson (1980) nämner beräkningar av utbudselasticiteten i intervallet 0 - 0,2.³⁾

9.6. Sysselsättnings och löneeffekter

Om vi med några räkneexempel vill illustrera undanträngnings- och löneeffekten på olika delarbetsmarknader måste vi föra samman arbetsefterfrågans och arbetsutbudets löneelasticiteter. Samtidigt har vi här en svårighet. De nämnda utbudselasticiteterna avser hela ekonomin och är uppdelade efter kön. Efterfrågeelasticiteterna avser däremot en viss sektor (industrin) med uppdelning arbetare och tjänstemän.

Vi blir således tvingade till konstruktioner. De efterfrågeelasticiteter som vi funnit för arbetare och tjänstemän inom industrin låter vi (kanske oförsiktigt) gälla för arbetare och tjänstemän i hela ekonomin.⁴⁾ Osäkerheten om elasticiteterna för arbetskraftsefterfrågan respektive utbud gör att vi arbetar med ett brett intervall för dessa. På efterfrågesidan användes det skattade värdet på $e_{AA} = 0,56$ som medelvärde för arbetare och det skattade $e_{TT} = 0,12$ som medelvärde för tjänstemän.

Ytterligare en svårighet är att det inte är självklart var vi skall dra gränslinjen mellan arbetare och tjänstemän för ekonomin i dess helhet. En tänkbar möjlighet är att klassificera LO-medlemmar som arbetare och övriga som tjänstemän. LO har cirka 2,1 miljoner medlemmar. Men det kan finnas arbetare som är oorganiserade samtidigt som det också kan finnas LO-medlemmar som har arbetsuppgifter som liknar lägre tjänstemäns. Antag vi har 4,2 miljoner sysselsatta. Bland dessa finns också egna företagare vilka är svåra att klassificera i detta sammanhang. Gruppen är dock liten. Antag vi schablonmässigt klassificerar 2 miljoner som tjänstemän och därmed 2,2 miljoner som arbetare.

I tabell 9.5 och 9.7 visas undanträngningskoefficienten vid invandring av arbetare och tjänstemän. Dessutom visas löneeffekten om invandring ökar utbudet av arbetare (arbetstimmar) med 1 procent respektive då invandring ökar utbudet av tjänstemän (arbetstimmar) med 1 procent. Med den ovan angivna avgränsningen mellan arbetare och tjänstemän skulle detta uttryckt i personer innebära invandring av 22 000 arbetare respektive 20 000 tjänstemän. Skulle invandring öka utbudet av respektive grupp med 2 procent ändras lönen proportionellt därefter.

Av tabell 9.5 framgår att man måste göra ganska extrema antaganden för att θ skall bli större än 0,5. I medelfallet är $\theta = 0,26$, vilket betyder att en invandring av 22 000 arbetare kommer att reducera sysselsättningen för inhemska arbetare med 5 700 personer. Nettoökningen i sysselsättningen av arbetare skulle bli 16 300 personer. I medelfallet blir lönen 1,3 procent lägre än annars.

För tjänstemän är koefficienten för undanträngning betydligt större än för arbetare. Detta beror på det lägre absoluta värdet på tjänstemännens löneelasticitet. I medelfallet är $\theta = 0,63$. Detta betyder att en invandring av 20 000 tjänstemän skulle reducera sysselsättningen för inhemska tjänstemän med $0,63 \cdot 20\,000 \approx 12\,600$ personer. I medelfallet blir lönen 3,1 procent lägre än annars.

Undanträngning skulle också kunna ske genom att arbetsgivare — vid given lön — skiftar över sin efterfrågan från lågproduktiva grupper i den inhemska arbetskraften till invandrare.

Tabell 9.5. Koefficient (θ) för reduktion i sysselsättning för inhemska arbetare vid invandring av arbetare.

	α_{AA} 0	α_{AA} 0,20	α_{AA} 0,50
$e_{AA} \ 0,20$	0	0,50	0,71
$e_{AA} \ 0,56$	0	0,26	0,47
$e_{AA} \ 0,90$	0	0,18	0,36

Tabell 9.6. Lägre lön i procent för arbetare orsakad av invandring av arbetare, motsvarande 1 procent av antalet arbetare utan invandring.

	α_{AA} 0	α_{AA} 0,20	α_{AA} 0,50
$e_{AA} \ 0,20$	5,0	2,5	1,4
$e_{AA} \ 0,56$	1,8	1,3	0,9
$e_{AA} \ 0,90$	1,1	0,9	0,7

e_{AA} = löneelasticitet för arbetskraftsefterfrågan.

α_{AA} = löneelasticitet för arbetskraftsutbudet.

Tabell 9.7. Koefficient (θ) för reduktion i sysselsättning för inhemska tjänstemän vid invandring av tjänstemän.

	α_{TT}	α_{TT}	α_{TT}
	0	0,20	0,50
$e_{TT} 0,05$	0	0,80	0,91
$e_{TT} 0,12$	0	0,63	0,81
$e_{TT} 0,30$	0	0,40	0,63

Tabell 9.8. Lägre lön i procent för tjänstemän orsakad av invandring av tjänstemän motsvarande 1 procent av antalet tjänstemän utan invandring.

	α_{TT}	α_{TT}	α_{TT}
	0	0,20	0,50
$e_{TT} 0,05$	20,0	4,0	1,8
$e_{TT} 0,12$	8,3	3,1	1,6
$e_{TT} 0,30$	3,3	2,0	1,3

e_{TT} = löneelasticitet för arbetskraftsefterfrågan.

α_{TT} = löneelasticitet för arbetskraftsutbudet.

Den hittillsvarande diskussionen har varit partiell. Vi har inte beaktat de korseffekter som finns mellan olika delarbetsmarknader. Av tabell 9.4 framgår att e_{TA} och e_{AT} båda är negativa. Invandring till den ena delarbetsmarknaden — med åtföljande lägre lön än annars på denna — innebär att efterfrågan på arbetskraft på den andra delarbetsmarknaden ökar. Vid $e_{TA} = -0,25$ kommer den i tabell 9.6 beskrivna invandringen av arbetare att i medelfallet öka efterfrågan på inhemska tjänstemän med cirka 6 500 personer. Vid $e_{AT} = -0,15$ skulle — vid den i tabell 9.8 beskrivna invandringen av tjänstemän i medelfallet — efterfrågan öka på inhemska arbetare med cirka 10 200 personer. Invandring av arbetare skulle således gynna inhemska tjänstemän. Var vi exakt hamnar sysselsättnings- och lönemässigt beror också på utbudselasticiteten.

Löneläget för skolad arbetskraft är i genomsnitt högre än för oskolad arbetskraft. Detta betyder att invandring av skolad arbetskraft tenderar att reducera löneskillnaderna i samhället medan invandring av skolad arbetskraft tenderar att öka dessa.

De utförda beräkningarna ger således ett empiriskt stöd för den ibland framförda hypotesen att arbetarinvandringen kan ha verkat i bevarande riktning på lönestrukturen, se Wadensjö (1972). Även empiriska studier i Västtyskland pekar i samma riktning, se Bain och Pauge (1972).

Eftersom vi i Sverige, under senaste årtionden, haft en *faktisk* utjämning av löneskillnaderna⁵⁾ blir tolkningen närmast att invandringen verkat något bromsande på denna utveckling. Främst torde detta gälla 1960-talets invandring som i större utsträckning än tidigare invandring gick till låginkomstyrken, se Wadensjö (1972). Samtidigt kan dock de individer som förlorat på detta blivit kompenserade genom att den offentliga sektorn omfördelat inkomster från invandrar- till svenskbefolkning som grupper.

En annan slutsats som beräkningarna antyder är att »vinnarna» bland löntagarna av kanske främst 60-talets invandring står att söka inom tjänstemannaleden (utom vissa specialister). Här finns sannolikt grupper som fått höjda disponibla inkomster *både* genom inkomstomfördelning via offentlig sektor och via höjda relativlönerna.

Tabell 9.2 visade på en klar substitution mellan arbetare och kapital. En viss substitution fanns också mellan tjänstemän och kapital men denna var betydligt svagare. Detta har implikationer för kapitalintensiteten i produktionen. Invandring av arbetare tenderar således att ge en lägre kapitalintensitet än annars medan invandring av tjänstemän knappast skulle ha någon betydelse för detta. Även efter hänsynstagande till skaleffekten blir kapitalstocken mindre än vad den annars skulle ha varit ($e_{KA} > 0$ i tabell 9.4). Eftersom rationaliseringar och förbättringar av arbetsmiljön ofta sker i samband med nyinvesteringar skulle benägenheten till sådana bli mindre

vid invandring av arbetare än vid invandring av tjänstemän. Så behöver naturligtvis inte bli fallet vid invandring av alla kategorier arbetare. Även dessa består ju av vitt skilda grupper. Men resultaten tyder ändå på att invandring av oskoldad arbetskraft genom den nämnda substitutionseffekten kan verka konserverande på produktionsstruktur och arbetsmiljöer.

Invandring av oskoldad arbetskraft kan således innebära att riskfyllda arbeten, som kanske många i svenskbefolkningen inte vill ha, lättare kan besättas samtidigt som detta kan leda till att den dåliga arbetsmiljö som är förknippad med dessa arbeten kan kvarstå under längre tid än annars. Detta drabbar också svenskar som befinner sig i dessa arbetsmiljöer.

De räkneexempel som utförts antyder endast hur en grupp löne- och sysselsättningsmässigt påverkas *relativt* en annan grupp av invandrare. Effekter erhålles på *strukturen* på löner och sysselsättning. Däremot kan modellen inte säga något om vad som långsiktigt händer med den *totala* sysselsättningen samt med den genomsnittliga lönenivån i ekonomin. Modellen är alltför partiell för detta. De elasticiteter som finns i tabellerna avser förändring längs efterfråge- och utbudskurvor. Men genom invandrarnas inkomster och sparande påverkas totalefterfrågan och kapitalbildningen vilket åstadkommer skift i systemet.

Sett på mycket lång sikt kan effekterna på faktorpriser bli mindre eller helt suddas ut. En högre avkastning, än annars, på kapital genom invandring stimulerar nyinvesteringar vilket i sin tur verkar befrämjande på den ekonomiska tillväxten. Men samtidigt innebär en utbyggnad av kapitalstocken att kapitalavkastningen efterhand minskar, eventuellt ner till den nivå vi skulle ha haft utan invandring. Motsvarande diskussion kan föras för relativa löner. Om invandring initialt verkar i lönespridande riktning kan ju detta efterhand ge en något annan utbildningsprofil i befolkningen än annars. Det blir relativt sett mer lönande att söka sig ifrån yrken som kräver ingen eller liten utbildning och komma över på yrken som kräver utbildning. Utbudet av arbetskraft till den förstnämnda typen av yrken skulle då tendera att minska och utbudet av arbetskraft till den sistnämnda typen av yrken tendera att öka med en åtföljande reduktion av den initialt lönespridande tendensen. I vilken utsträckning detta blir fallet beror ju inte endast på hur den ursprungliga befolkningen ändrar sin utbildningsprofil utan också på hur utbildningsprofilen hos den andra (och tredje) generationen invandrare ser ut i jämförelse med den första generationens invandrare. Även rörlighetsmönstret för de som redan är inne på arbetsmarknaden kan påverkas. Kunskaper om den yrkesmässiga rörligheten hos bland annat den andra generationens invandrare relativt den första generationens invandrare behövs således för att bedöma de långsiktiga effekterna på lönestrukturen.

När det gäller frågan om den totala sysselsättningen får vi nöja oss med den allmän-

na diskussion som vi förde i kapitel 7. Vi hade där hypotesen att invandring till en expansiv full sysselsättningsekonomi inte påverkar den totala sysselsättningen för den inhemska befolkningen. Fram till cirka mitten på 70-talet kan Sverige betraktas som en full sysselsättningsekonomi.

Eftersom invandring kan ändra strukturen på sysselsättningen blir det intressant att kort diskutera om detta eventuellt kan ha verkat i oförmånlig riktning för grupper med speciella problem på den svenska arbetsmarknaden. Ett exempel på en sådan grupp är den äldre arbetskraften. Sedan mitten av 60-talet har man kunnat iakttaga att denna fått större svårigheter på arbetsmarknaden. Kan detta ha något samband med de efterfråge- och utbudseffekter på olika delarbetsmarknader som invandringen givit upphov till? Detta är ytterst osäkert. Men några mycket allmänna iakttagelser kan ändå göras.

En indikator på de större svårigheterna för den äldre arbetskraften är ökningen av andelen förtidspensionärer bland dessa. En sådan ökning tycks vara ett internationellt fenomen, se Berglind (1977). Av Berglinds studie går det dock knappast att utläsa något omedelbart samband som tyder på att länder med stor invandring skulle haft en större ökning av andelen förtidspensionärer än länder med liten invandring. Ökningen av andelen förtidspensionärer i Sverige tycks vara ungefär genomsnittlig för de undersökta länderna. Ett utvandringsland som Finland har både högre nivå och dessutom haft en betydligt kraftigare ökning av andelen förtidspensionärer än Sverige. Av andra länder kan nämnas att Norge, med liten invandring, haft ungefär samma utveckling som Sverige medan Västtyskland, med stor invandring, haft en mindre ökning av andelen förtidspensionärer än Sverige.

I en regressionsmodell försöker Berglind också förklara de regionala variationerna inom Sverige av andelen förtidspensionerade. Han fann att i regioner med stor andel utländska medborgare var andelen förtidspensionärer liten. Bakomliggande förklaring är sannolikt att invandrarna kommit till ekonomiskt expansiva områden. Man kunde således inte finna något stöd för ett konkurrensförhållande mellan äldre svensk arbetskraft och utländska medborgare. I varje fall inte så att det visade sig i förtidspensionering.

Även ungdomarnas arbetsmarknadssituation har sedan ett antal år tillbaka blivit allt svårare. Av Persson (1980) framgår att ungdomarnas arbetslöshetsgrad relativt övriga grupper trendmässigt har ökat sedan 60-talet. Kan detta ha något samband med invandringen? Något bestämt svar kan naturligtvis inte ges. Även här blir det endast frågan om allmänna synpunkter.

Precis som när det gäller den äldre arbetskraften är stigande svårigheter på arbetsmarknaden för ungdomar ett internationellt fenomen och finns i både in- och ut-

vandringsländer. Det torde vara svårt att påvisa att länder som haft stor invandring har högre ungdomsarbetslöshet än länder med liten invandring. Ser man på läget inom Sverige är det dessutom så att ungdomsarbetslösheten har varit *lägst* i regioner med stor invandring (storstadsområdena).

Även om det inte helt kan uteslutas att invandrarna kan ha inneburit ett visst konkurrensmoment på ungdomarnas arbetsmarknad så är de väsentliga orsakerna till den långsiktiga förändringen i ungdomarnas sysselsättningsläge att söka i andra omständigheter. Exempelvis kan man här peka på utvecklingen av interna arbetsmarknader, dvs att rörligheten på arbetsmarknaden i större utsträckning än tidigare sker inom företagen. Detta kan försvåra för ungdomarna att få det första arbetet. Vidare är gamla tiders ungdomsarbeten, typ lärlingsarbeten, numera nästan helt borta. Till detta kommer att de relativa ungdomslönerna ökat vilket kan förväntas minska företagens benägenhet att anställa ungdomar. En ekonometrisk studie, se Ekberg (1979), visar också att höjda ungdomslöner påskyndat bortrationalisering av ungdomsarbeten.⁶⁾

NOTER

- 1) Exempel på detta, se not 5.
- 2) Exempelvis har vi inte kunnat finna någon programvara för provning av konkavitet. När det gäller villkor 9:21, har vi inte gjort någon formell provning av detta. Men användning av minsta kvadratmetod på var och en av ekvationerna ger resultat i samma riktning som vi fått här, se Ekberg (1979).
- 3) Många studier av utbudselasticiteten är baserade på lön efter skatt. I den svenska ekonomin är skillnaden mycket stor mellan den lönekostnad som arbetsgivaren har för en arbetstagare och den nettoersättning som utgår till denne. Skillnaden utgöres av skatter och arbetsgivaravgifter samt löneberoende transfereringar och avgifter. Den totala marginaleffekten uppgår för närvarande till cirka 70 procent, se Hansson (1982). Den utbudskurva som ritats i diagram 9.1 visar sambandet mellan arbetsutbud och bruttokostnaden. Hade vi formulerat motsvarande samband med avseende på arbetstagarens nettoersättning hade utbudskurvan legat längre år höger och vid den ursprungliga jämvikten hade vi markerat nämnda skillnad mellan lönekostnad och nettoersättning.

För beräkning av undanträngningseffekten i andel sysselsatta eller timmar torde det inte spela någon större roll om vi formulerar utbudet netto eller brutto. Osäkerheten är ändå så pass stor beträffande värdet på utbudselasticiteten.

Däremot är den nämnda marginaleffekten av betydelse när vi skall beakta välfärdseffekterna i samband med invandring. Jag tackar Ingemar Hansson för detta påpekande. Antag vi genom invandring till en delarbetsmarknad får ett arbetskraftstillskott på 100 000 timmar. Antag detta leder till undanträngning (minskat arbetsutbud) av 30 000 timmar inhemsk arbetskraft. Nettotillskott av arbetskraft blir 70 000 timmar. Detta ger upphov till ett produktstillskott av varor och tjänster. Värdering av detta får ske efter lönekostnad. Men dessutom sker en ökad konsumtion av fritid i svenskbefolkningen genom det lägre arbetsutbudet i denna. Detta skall också värderas, vilket får ske utifrån nettoersättningen.

Invandring till en delarbetsmarknad kan samtidigt öka efterfrågan på svensk arbetskraft på en annan delarbetsmarknad. Den lönedrivande effekten av detta resulterar i ett *ökad* arbetsutbud av svensk arbetskraft. På denna delarbetsmarknad får vi minskad fritid i svenskbefolkningen. Det är således mycket svårt att uttala sig om den *totala* fritidseffekten i samband med invandring. Som nämnts tidigare är det tveksamt om efterkrigstidens invand-

ring påverkat den *totala* sysselsättningen för svenskbefolkningen.

- 4) Exempel på ett — av många — problem vid en sådan överföring är att andelar av inkomstsummor för arbetare och tjänstemän inte kan antagas vara desamma för industrin som för totalekonomin. Detta har betydelse för skaleffekten vid given priselasticitet.
- 5) För en översiktlig diskussion om detta, se Konjunkturrådet (1981).
- 6) Ekonometriska undersökningar i USA pekar på samma sak. Höjda ungdomslöner gör att företagen ersätter ungdomsarbetskraft med realkapital, se Grant och Hamermesh (1979).

10. INKOMSTFÖRDELNING MELLAN KAPITAL OCH ARBETE SAMT NÅGOT OM EKONOMISK TILLVÄXT.

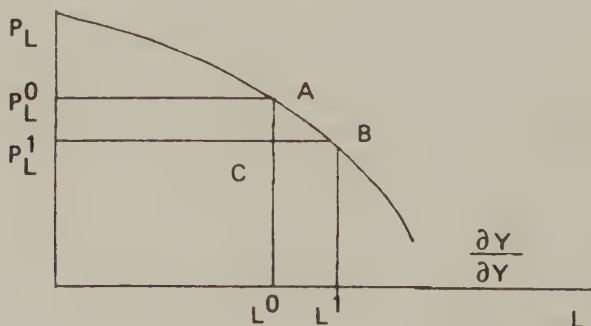
I detta kapitel studerar vi hur invandring påverkar kvoten mellan kapitalavkastning och lön på aggregerad nivå. I samband härmed kan invandring ge upphov till ett producentöverskott vilket vi också kommer att behandla. Dessutom beröres frågan hur invandring kan påverka den ekonomiska tillväxten.¹⁾

Frågan om eventuella samband mellan invandring och ekonomisk tillväxt har naturligtvis nära beröringspunkter med den mer övergripande frågan om hur sambanden ser ut mellan demografiska och ekonomiska storheter. Det skulle dock föra alltför långt att här gå in på den diskussionen.²⁾

10.1. Producentöverskott

Om vi genom invandring får en påverkan på lönen så kan detta ge ett inkomstillskott för ursprungsbefolkningen. Inkomstillskottet uppkommer genom att man tänker sig att invandrarna betalas enligt sin marginalprodukt men att genomsnittsprodukten per sysselsatt invandrare överstiger marginalprodukten. Vi får ett producentöverskott.³⁾ Detta framgår av diagram 10.1.

Diagram 10.1. Producentöverskott

P_L = lön
 L = arbetskraft

Antag vi från början har L_0 sysselsatta. Antag därefter invandring av ΔL personer som går in på arbetsmarknaden. Låt oss anta detta sker i en full sysselsättningsekonomi. Antalet sysselsatta blir nu $L_1 = L_0 + \Delta L$. Jämviktslönen blir nu P_L^1 i stället för P_L^0 .

Som framgick av diskussionen i inledningskapitlet är frågan om uppkomsten av ett producentöverskott beroende av om invandring har någon effekt på den ursprungliga befolkningens sysselsättning. Någon sådan effekt antages inte här.

Det produktionstillskott som blir en följd av invandringen utgöres av ytan $L_0 A B L_1$ varav invandrarna själva får ersättningen $P_L^1 \cdot \Delta L$. Resten, (ABC), tillfaller den ursprungliga befolkningen, dvs kapitalägarna i denna.

Kapitalägarna får också ökade inkomster genom att lönekostnaden blir lägre än annars för den inhemska arbetskraften. Men detta är en inkomstfördelningseffekt inom ursprungsbefolkningen.

Låt oss med hjälp av ett exempel försöka få en uppfattning om storleksordningen på detta inkomstillskott för ursprungsbefolkningen. Antag produktionssambanden i ekonomin kan beskrivas av en Cobb-Douglas produktionsfunktion.

$$(10:1) \quad Y = A \cdot K^\alpha \cdot L^{1-\alpha}$$

där

- Y = produktionsvärde
- L = arbete
- K = kapital
- α = fördelningsparameter
- A = konstant

Vid jämvikt är värdet av marginalprodukten för respektive produktionsfaktor lika med dess pris dvs

$$(10:2) \quad \frac{\partial Y}{\partial L} = P_L$$

$$\frac{\partial Y}{\partial K} = P_K$$

Efterfrågekurvan i diagram 10.1 utgöres av $\frac{\partial Y}{\partial L}$. Produktionstillskottet vid invandring av ΔL kan skrivas

$$(10:3) \quad \int_{L_0}^{L_1} \frac{\partial Y}{\partial L} dL$$

Efter att ΔL invandrare gått in på arbetsmarknaden har marginalprodukten fallit till

$$(10:4) \quad P_L = \frac{\partial Y}{\partial L_1}$$

De inkomster som tillfaller invandrarna blir

$$(10:5) \quad P_L \cdot \Delta L = \frac{\partial Y}{\partial L_1} \cdot \Delta L$$

Men

$$(10:6) \quad \frac{\partial Y}{\partial L_1} \cdot \Delta L < \int_{L_0}^{L_1} \frac{\partial Y}{\partial L} dL$$

Inkomsttillskottet för den inhemska befolkningen, dvs ytan ABC, kan skrivas

$$(10:7) \quad \int_{L_0}^{L_1} \frac{\partial Y}{\partial L} dL - \frac{\partial Y}{\partial L_1} \cdot \Delta L$$

Låt oss göra ett sifferexempel med hjälp av data för den svenska ekonomin för 1976. Enligt nationalräkenskaperna var BNP till faktorpris detta år 302,7 miljarder kr. Lönsummans andel var 0,71659 vilket vi låter vara värdet på $(1 - \alpha)$. Kapitalandelen (α) blir då 0,28341. Med hjälp av nationalräkenskaperna kan också beräknas att lönekostnaden per sysselsatt var 52 866 kr. Antalet sysselsatta var 4 103 500. Antag att vi genom invandring får ett tillskott av arbetskraft med 1 procent dvs 41 035 personer.⁴⁾ Den relativa lönen $\left(\frac{P_L}{P_K}\right)$ faller nu med 1 procent. En väsentlig

del av detta beror på att P_K stiger. Reduktionen i absolut lönenivå (P_L) blir mindre än i relativ lön. Förflyttning längs marginalproduktkurvan ger en ny jämviktslön på 52 717 kr. De inkomster som tillfaller invandrarna blir

$$52\,717 \text{ kr} \times 41\,035 = 2\,163 \text{ miljoner kr}$$

Värdet av det produktionstillskott som invandrarna ger upphov till (10:3) blir 2 166 miljoner kr. Inkomstillskottet (10:7) för ursprungsbefolkningen blir 3 miljoner kr dvs ett i sammanhanget litet belopp. Praktiskt taget hela produktionstillskottet tillfaller således invandrarna själva.

De inkomstillskott som på detta sätt tillfaller ursprungsbefolkningen är sannolikt mindre än de inkomstillskott som kan erhållas genom offentlig sektor. Detta kan man se av följande resonemang: Med invandring följer också invandring av icke förvärvsarbetande personer. Antag andelen förvärvsarbetande i invandrabefolkningen är 55 procent. Det totala antalet invandrare blir då 74 609 personer. Fördelas 3 miljoner kr på dessa blir per capita beloppet cirka 40 kr. Detta kan jämföras med att — enligt kalkyl i kapitel 7 — per capita beloppet för invandrabefolkningen för inkomstöverföring genom offentlig sektor år 1970 sannolikt låg på 1 000 — 3 000 kr i 1976 års penningvärde.

Genom att lönen blir lägre för inhemska löntagare inträffar också en omfördelning mellan inhemska löntagare och kapitalägare. Detta representeras av ytan $P_L^1 P_L^0 AC$. Det absoluta beloppet av denna yta blir

$$(52\,866 - 52\,717) \text{ kr} \cdot 4\,103\,500 = 611 \text{ miljoner kr.}$$

I absoluta tal är således denna omfördelning betydligt större än producentöverskottet. Det totala inkomstillskottet för inhemska kapitalägare blir $611 + 3 = 614$ miljoner kr.

Låter vi antalet invandrare vara större kommer dock producentöverskottet att öka mer än proportionellt.

Om tillskottet av arbetskraft genom invandrarna är 8 procent (vilket ungefär var fallet 1970 genom invandring sedan 1944) blir värdet av det totala produktionstillskottet 17 165 miljoner kr varav producentöverskottet blir ≈ 180 miljoner kr. Omfördelningen mellan inhemska löntagare och kapitalägare blir cirka 4 680 miljoner kr. Det totala inkomstillskottet för inhemska kapitalägare skulle bli $4\,680 + 180 = 4\,860$ miljoner kr. Det totala antalet invandrare, inklusive ej förvärvsarbetande, är nu cirka 600 000. Fördelas producentöverskottet på dessa får vi cirka 300 kr.

Visserligen är i sistnämnda fall beloppet större än tidigare men det är ändå mindre än de inkomstöverföringar som har skett genom offentlig sektor. Dessutom är sannolikt beloppet orealistiskt högt. Det förutsätter att invandrarna själva inte äger något kapital. En invandrabefolkning på 600 000 personer är ett resultat av invandring under flera årtionden. Efterhand som tiden går kan man förvänta att invandrarna själva börjar uppträda som kapitalägare samtidigt som efterfrågekurvan i dia-

gram 10.1 skiftar åt höger. Frågan är därför i vilken utsträckning man långsiktigt kan identifiera ett producentöverskott.

10.2. Långsiktiga effekter på faktorpriser samt ekonomisk tillväxt

10.2.1. Modell

Antag att produktionssambanden i ekonomin kan sammanfattas i en produktionsfunktion av Cobb-Douglas typ med konstant skalavkastning. Någon sektorsuppdelning göres inte. I denna produktionsfunktion är substitutionselasticiteten mellan kapital och arbete lika med 1. Ekonometriska skattningar av substitutionselasticiteten mellan enbart kapital och arbete tenderar att ge värden kring 1 eller något därunder. Se exempelvis Jungenfelt (1966), Bergström och Melander (1978) samt Delander och Ekberg (1978).

För att beskriva ett långsiktisförlopp kopplar vi produktionsfunktionen till den demografiska modell som presenterades i kapitel 6. Vi behöver då också uppgifter om förvärvsintensiteter, kapitalbildning och tekniska framsteg.

I invandringsalternativet har vi samma nettoinvandring per år som den i kapitel 8 förekommande framtidsinriktade kalkylen. Nettoinvandringen per år är således 12 000 – 14 000 personer.⁵⁾ När det gäller åldersspecifika förvärvsintensiteter antages dessa vara desamma för invandrar- och ursprungsbefolkning. Dessutom har vi lagt in en prognosticerad ökning av kvinnornas arbetskraftstal, se SCB (1976) och Ekberg (1977). Några eventuella förkortningar i arbetstiden per sysselsatt beaktas ej. Förvärvsintensiteterna har erhållits efter att reducera arbetskraftstalen med genomsnittliga arbetslöshetstal för perioden 1973 – 1975.

Vår ansats innebär således att befolkningsutvecklingen i respektive alternativ är given och att denna får betydelse för de ekonomiska storheterna. Naturligtvis kan återkopplingar finnas genom att ett ekonomiskt förlopp kan påverka befolkningsutvecklingen inklusive in- och utvandring. Till detta hör också frågan i vad mån den antagna höjningen i kvinnornas förvärvsintensiteter påverkar fruktsamhetstalen. Eventuella återkopplingar har vi inte kunnat beakta. Det finns visserligen teorier där befolkningsutvecklingen behandlas som endogen i det ekonomiska förloppet men de empiriskt-kvantitativa kunskaperna om alla samband är inte särskilt stora. Historiskt har dock arbetsmarknadsläget i Sverige varit väsentligt för invandringen hit.

Olika undersökningar har visat att förändringar i produktion inte ensamt kan förklaras av ändringar i insatsen av kapital och arbete. Skillnaden brukar hänföras till den så kallade teknik(rest)faktorn. Denna kan uppfattas som en produktivitetsfak-

tor som uppstår exempelvis genom strukturförändringar, ändrad ålderssammansättning på kapitalstocken och förbättrad utbildning av arbetskraften. Det är naturligtvis inte självklart hur restfaktorn skall representeras i vår produktionsfunktion. Vi nöjer oss med att låta restfaktorn representeras av s_k Hicks neutrala tekniska framsteg.

Teknik(rest)faktorns storlek kan antagas ha samband med kapitalbildningstakten. En del av de tekniska framstegen är bundna till nyinvesteringar. Snabb kapitalbildning skulle påskynda de tekniska framstegen. Restad (1976) arbetade med tre alternativ beträffande tillväxt i kapitalstock per år. Tillväxttalen var 2 procent, 3 procent och 4 procent. Beroende på valet av kapitalbildningstakt antog Restad att restfaktorn kommer att ligga i intervallet 1,8 – 2,5 procent. Om det i detta intervall finns en linjär relation mellan kapitalbildningstakt och teknikfaktorn kan vi skriva

$$H = 0,0095 + 0,35 \cdot \frac{dK}{dt} \cdot \frac{1}{K}$$

Det är naturligtvis mycket svårt att veta hur kapitalbildningen och därmed introduktion av tekniska framsteg i dess helhet i samhället påverkas av invandring. Invandring till en viss sektor kan där underlätta expansionen av framgångsrika företag vilket leder till nyinvesteringar. Å andra sidan kan invandring också verka återhållande på löneutvecklingen inom vissa branscher och därmed minska incitamenten för investeringar och rationaliseringar i produktionsapparaten. Till detta kommer hur investeringar i infrastruktur påverkas av invandring.

Vi tvingas därför till synnerligen förenklade antaganden på denna punkt. Vi antar att i både jämförelsealternativet och i invandringsalternativet utgör bruttoinvesteringarna – och sparandet – 22 procent av BNP varje år. Detta är ungefärligen den andel som gällt för den svenska ekonomin från 1950-talet fram till mitten på 70-talet. För närvarande är investeringskvoten lägre. Att sparkvoten är densamma i både jämförelsealternativet och invandringsalternativet betyder att både ursprungs- och invandrarbefolkningens sparkvot är 22 procent. Över tiden ändras befolkningens ålderssammansättning. Detta kan påverka den genomsnittliga sparkvoten genom att sparandet kan vara olika i olika åldersklasser. Detta har således inte beaktats.

En del av kapitalstocken utrangeras varje år. Åberg (1969) har beräknat kapitalets utrangeringstakt inom industrin för perioden 1947 – 64. Takten varierar något från bransch till bransch men ligger i allmänhet på 2 - 3 procent per år. Vi har valt 2,5

procent och låtit detta gälla för hela ekonomin.

Till den demografiska modell som finns i kapitel 6 lägger vi nu följande modell:

Produktionsfunktionen skrives

$$Y_t = A_t \cdot K_t^\alpha \cdot L_t^{1-\alpha}$$

där Y_t = bruttonationalprodukt år t

K_t = kapitalstock i början av år t

L_t = arbetskraft år t

α = fördelningsparameter

Vidare gäller

$$A_{t+1} = A_t (1 + H)$$

$$H = 0,0095 + 0,35 \cdot \frac{dK}{dt} \cdot \frac{1}{K}$$

där H = teknikfaktorn

Antalet sysselsatta män och kvinnor skrives

$$L_{Mt} = \sum_{j=16}^{74} P_{Mjt} \cdot N_{Mjt}$$

$$L_{KVt} = \sum_{j=16}^{74} P_{KVjt} \cdot N_{KVjt}$$

$$L_t = L_{Mt} + L_{KVt}$$

där L_{Mt} = antalet sysselsatta män år t

L_{KVt} = antalet sysselsatta kvinnor år t

L_t = totalantalet sysselsatta år t

P_{Mjt} = antalet sysselsatta år t för män i åldersklass j

$$\begin{aligned}
 P_{KVjt} &= \text{andel sysselsatta år } t \text{ för kvinnor i åldersklass } j \\
 N_{Mj} &= \text{antalet män i åldersklass } j \text{ i början av året} \\
 N_{KVj} &= \text{antalet kvinnor i åldersklass } j \text{ i början av året}
 \end{aligned}$$

Vidare har vi

$$\begin{aligned}
 Y_t &= C_t + BI_t \\
 C_t &= \beta \cdot Y_t \\
 S_t &= (1 - \beta) \cdot Y_t \\
 S_t &= BI_t \\
 \Delta K_t &= BI_t - 0,025 \cdot K_t
 \end{aligned}$$

där

$$\begin{aligned}
 C_t &= \text{konsumtion år } t \\
 BI_t &= \text{bruttoinvesteringar år } t \\
 S_t &= \text{sparande år } t \\
 \beta &= \text{konsumtionsbenägenhet} \\
 (1 - \beta) &= \text{sparbenägenhet} \\
 \Delta K_t &= \text{förändring i kapitalstock under år } t
 \end{aligned}$$

Under beräkningarna är $\beta = 0,78$, dvs $1 - \beta = 0,22$

I fallet med invandring gör vi också en separat beräkning av invandrarbefolkningens inkomster. Under det första året på arbetsmarknaden antages invandrarbefolkningen endast ha löneinkomster. I invandringsögonblicket antages invandrarna således inte ha något kapital. De kapitalinkomster som efterhand uppträder är ett resultat av sparande som sker efter ankomsten till Sverige.

Invandringen startar år 1 och invandrarna ingår i befolkningen och i arbetskraften från årsskiftet mellan år 1 och år 2. Inkomsten under år 2 för invandrarbefolkningen (IB) kan skrivas

$$Y_2^{IB} = P_{L2} \cdot L_2^{IB}$$

där P_{L2} = värdet av arbetets marginalprodukt år 2.

Sparandet för invandrarbefolkningen år 2 kan skrivas

$$S_2^{IB} = (1 - \beta) \cdot Y_2^{IB}$$

Det kapital som invandrarbefolkningen har i slutet av år 2 (början av år 3) blir

$$S_2^{IB} = K_3^{IB}$$

Inkomsten är 3 för invandrabefolkningen blir

$$Y_3^{IB} = P_{L3} \cdot L_3^{IB} + P_{K3} \cdot K_3^{IB}$$

där P_{K3} = värdet av kapitalets marginalprodukt år 3.

Av Y_3^{IB} sparas $(1 - \beta)$ under året. Invandrabefolkningens kapitalstock i slutet av år 3 (början av år 4) blir

$$K_4^{IB} = S_3^{IB} + (1 - 0,025) \cdot K_3^{IB}$$

Successiva framskrivningar sker enligt detta mönster.

I modellen finns inte explicit angivet någon offentlig sektor. En del av sparandet kan ske i kollektiva former för offentliga investeringar. Avkastningen av detta går inte till enskilda ägare. Detta har vi således inte beaktat.

Fördelningsparametern α sättes till 0,3 under beräkningarna. Detta betyder att arbetets andel av det totala produktionsresultatet är 70 procent och kapitalets andel 30 procent. Att den funktionella inkomstfördelningen hela tiden är densamma beror på den valda funktionsformen med substitutionselasticiteten = 1.

10.2.2. Resultat

Beräkningsresultaten sammanfattas i tabell 10.1. Här presenteras utveckling av andel förvärvsarbetande, per capita inkomst, relativlön och absolut lön. Beräkningarna redovisas för en 40-årsperiod. Invandringsalternativet avser fall A dvs de åldersspecifika fruktsamhetstalen och dödstal i invandrabefolkningen är desamma som i ursprungsbefolkningen. Någon skillnad av betydelse gentemot fall B i de nämnda ekonomiska storheterna får vi ändå inte.

Helhetsintrycket är att invandringen har mycket små effekter på de studerade storheterna. Det är endast frågan om svaga tendenser som dessutom framträder först lång tid efter startåret.

Av tabellen framgår andelen förvärvsarbetande i befolkningen. Andelen redovisas endast på en halv procent när. Som synes ökar till en början andelen förvärvsarbe-

tande i totalbefolkningen i både jämförelse- och invandringsalternativet. Detta beror på att en förväntad höjning i kvinnornas åldersspecifika förvärvsintensiteter är inlagd i modellen. Efterhand minskar åter andelen förvärvsarbetande. Förändrad ålderssammansättning med större andel äldre är förklaringen.

Under större delen av beräkningsperioden är andelen förvärvsarbetande i invandrarbefolkningen cirka 60 procent. Även om invandrarbefolkningen genom sin ålderssammansättning har klart större andel förvärvsarbetande än ursprungsbefolkningen så blir effekten på andelen förvärvsarbetande i totalbefolkningen tämligen obetydlig. Efter 30 år är effekten endast cirka en halv procentenhet. Efter 40 år är påverkan något större men fortfarande mindre än en procentenhet. Invandrarbefolkningen är helt enkelt för liten för att få några större effekter.

Man kan således knappast förvänta sig att framtida invandring — med rimliga nivåer på denna — får någon väsentlig betydelse för andelen förvärvsarbetande i totalbefolkningen. Större effekter kan erhållas genom en höjning av kvinnornas förvärvsintensiteter.

När det gäller per capita inkomsten stiger denna med ungefär 3 procent per år. Detta kan kanske förefalla något högt med bakgrund av de senaste årens låga tillväxttal. Men detta är inte det väsentliga. Det intressanta är att jämföra med eller utan invandring. Som synes blir det någon synbar effekt av invandring först 30 — 40 år efter startåret. Det finns här en svag tendens till att i invandringsfallet skulle per capita inkomsten för både total- och ursprungsbefolkning bli något högre än i fallet utan invandring. Förklaringen till detta är att i invandringsfallet med stigande befolkning introduceras de tekniska framstegen något snabbare genom den något större kapitalbildningen.

Teoretiskt är det möjligt med en kombination där invandring ger något lägre per capita inkomst för *total*/befolkningen samtidigt som per capita inkomsten för ursprungsbefolkningen inte påverkas eller blir något högre genom invandring. Detta kan bli fallet om invandrarnas per capita inkomst är låg exempelvis beroende på låga löner eller låga andra inkomster. Man kan naturligtvis också tänka sig att per capita inkomsten för invandrarna blir högre än i ursprungsbefolkningen. Detta om exempelvis invandrarna består av nästan enbart förvärvsarbetande personer. Per capita inkomsten för totalbefolkningen kan då bli något högre utan att per capita inkomsten för ursprungsbefolkningen påverkas.

När det gäller invandrarnas egen per capita inkomst är denna till en början låg. Detta trots att invandrarna i större utsträckning än svenskbefolkningen är koncentrerade till förvärvsarbetande åldrar. Förklaringen är att invandrarbefolkningens kapitalinkomster i inledningsskedet är mycket små. Genom sparande ökar dessa efterhand

men kapitalstocken per person i invandrarbefolkningen når ändå under beräkningsperioden inte upp till kapitalstocken per person i ursprungsbefolkningen. Efter 30 år är kapitalstocken per person i invandrarbefolkningen ungefär hälften mot kapitalstocken per person i ursprungsbefolkningen. Det kan ju här ha sitt intresse att jämföra med att vi för invandrarbefolkningen i kapitel 3 (utländska medborgare plus utrikes födda med svenskt medborgarskap plus naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige) fann att taxeringsvärdet för villa och småhus per person i åldersklassen 16 — w år var ungefär hälften mot taxeringsvärdet per person 16 — w år i svenskbe-folkningen. Vi får ungefär hälften om fördelningen sker på åldersklassen 0 — w år. Naturligtvis haltar jämförelsen något. Som nämndes ovan kan en del av sparandet ske kollektivt.

Efterhand närmar sig invandrarbefolkningens per capita inkomst ursprungsbefolkningens och efter 40 år är den till och med något högre. Förklaringen är stigande kapitalinkomster samt att invandrarbefolkningen fortfarande har relativt stor andel i förvärsarbetande åldrar.

Det relativt stora arbetsutbud som vid beräkningsperiodens slut finns hos invandrarbefolkningen gör att relativlönen ($\frac{P_L}{P_K}$) då blir något lägre än utan invandring.

Fortfarande får dock effekten betraktas som liten. Vidare ligger effekten på kapitalavkastningen (P_K) som blir något högre. (För övrigt P_K är mycket konstant över beräkningsperioden.) Skulle kapitalavkastningen genom invandring gå över den internationella nivån kan investeringarna antagas öka tills kapitalavkastningen åter går ner till denna nivå. Investeringsnivån skulle således kunna bli något högre i invandringsalternativet. Effekten på den absoluta lönen (P_L) blir så liten att den knappast är synbar förrän i slutet av beräkningsperioden. Tendensen är att invandringens svaga tillväxteffekt då ger något högre absolut lön.

Återigen är förklaringen till de relativt små effekterna densamma som tidigare. Invandrarbefolkningen hinner inte bli särskilt stor under befolkningsperioden. Invandrarbefolkningen är efter 25 år ändå inte mer än cirka 5 procent av totalbefolkningen och efter 45 år drygt 10 procent. Dess andel av den förvärsarbetande befolkningen är då cirka 6 procent respektive cirka 12 procent. Det är svårt att se genom vilka mekanismer en så förhållandevis liten befolkning skulle kunna åstadkomma några stora ekonomiska förändringar för den stora ursprungsbefolkningen på den aggregerade nivå som vi här diskuterar. Visserligen fortsätter invandrarbefolkningen även efter beräkningsperioden att öka men den börjar också åldras och dess ålderssammansättning konvergerar efterhand mot ursprungsbefolkningens. Framräkning för ytterligare några årtionden ger inte någon avgörande förändring i den allmänna bild som vi redan fått.

Beräkningar, se Ekberg (1977), med något högre åldersspecifika förvärvsintensiteter för invandrarna, eller annat antagande beträffande substitutionselasticiteten mellan kapital och arbete (CES-funktion med substitutionselasticiteten 0,6) eller med andra antaganden beträffande kapitalbildningen ger samma helhetsintryck; effekterna blir fortfarande små.⁶⁾

I modellen har vi betraktat arbetskraften som homogen. Åldersspecifika löne(productivtets)skillnader har inte beaktats. Skillnader i ålderssammansättning mellan invandrar- och ursprungsbefolkning skulle ge lägre per capita inkomst för invandrarbefolkningen i främst början av beräkningsperioden. Förändringen gentemot tabell 10.1 skulle dock bli relativt liten bland annat beroende på att kvinnornas inkomster varierar ganska lite över åldersklasserna. Antages de åldersspecifika arbetsinkomsterna vara desamma i invandrar- och i svenskbefolkningen blir per capita inkomsten i invandrarbefolkningen år 5 cirka 0,85 i stället för 0,98 i tabellen. Efterhand som tiden går kommer en större andel av invandrarbefolkningen upp i »höginkomståldrar» och efter cirka 25 år effekten av skillnader i ålderssammansättning borta. Den per capita inkomst som visas i tabellen för invandrarbefolkningen år 30 är således ungefär densamma som vi hade haft om vi hade beaktat skillnader i ålderssammansättning. Om vi beaktar skillnader i ålderssammansättning år 40 skulle per capita inkomsten för invandrarbefolkningen snarare vara något högre än vad tabellen visar.

Per capita inkomsten för invandrarbefolkningen kan också bli något lägre om dess åldersspecifika inkomster är lägre än i ursprungsbefolkningen. Antag de åldersspecifika arbetsinkomsterna för invandrarbefolkningen *relativt* ursprungsbefolkningen motsvarar de som i appendix finns för det vägda genomsnittet för utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap relativt totalbefolkningen där. Beaktas både detta och skillnader i ålderssammansättning blir per capita inkomsten för invandrarbefolkningen cirka 0,80 år 5 och cirka 2,20 år 30. År 40 kommer vi att ligga mycket nära det värde som finns i tabellen.

En något lägre per capita inkomst för invandrarbefolkningen skulle ge något lägre bidrag till sparandet och därmed till realkapitalbildningen. Effekten av detta kan dock förväntas vara mycket liten. Invandrarbefolkningen utgör ju i beräkningsperiodens början endast en mycket liten andel av totalbefolkningen. Den helhetsbild som tabell 10.1 ger ändras knappast.

De begränsade effekterna på aggregerad nivå har paralleller med de resultat vi tidigare fann beträffande inkomstöverföring genom offentlig sektor. Även om vi under efterkrigstiden har haft sådana inkomstöverföringar till svenskbefolkningen och kanske också i framtiden får sådana så tyder ändå de beräkningar som gjordes i kapitel 7 och 8 på att det ur svenskbefolkningens synpunkt ändå har varit, och kan förväntas bli, frågan om relativt begränsade belopp.

Tabell 10.1. Utveckling av per capita inkomst, relativlön, lönenivå och andel förvärvsarbetande.

År	Per capita inkomst $\frac{Y}{N}$				Relativlön = $\frac{P_L}{P_K}$		Arbetets marginal-produkt = lön = P_L		Andel förvärvsarbetande i procent av befolkningen 0 - w år	
	Jämförelsealternativ	Invandringalternativ			Jämförelsealternativ	Invandringalternativ	Jämförelsealternativ	Invandringalternativ	Jämförelsealternativ	Invandringalternativ
		Totalbefolkning	Upprungs-befolkning	Invandrar-befolkning						
1	1,00	1,00	1,00	—	1,00	—	1,00	—	49,0	49,0
5	1,14	1,14	1,14	0,98	1,10	1,09	1,11	1,11	50,5	50,5
10	1,37	1,37	1,37	1,21	1,22	1,20	1,27	1,27	53,0	53,0
20	1,89	1,89	1,90	1,70	1,63	1,59	1,71	1,70	54,5	54,5
30	2,59	2,60	2,60	2,34	2,23	2,15	2,31	2,30	55,0	55,5
40	3,42	3,47	3,46	3,56	3,12	3,00	3,12	3,14	54,0	54,5

NOTER

- 1) Förutom de referenser, som nämndes i inledningskapitlet, om migration och ekonomisk tillväxt, kan nämnas Brinley (1973) som studerar ekonomiska konsekvenser av 1800-talets och det tidigare 1900-talets migration mellan Europa och USA.

Exempel på en annan studie är Mishan och Needleman (1967). Med hjälp av CES-produktionsfunktion simulerades effekter på per capita inkomst och inkomstfördelning mellan kapital och arbete till Storbritannien vid storskalig invandring dit. Tendensen blev något lägre per capita inkomst samt inkomstomfördelning till kapitalets förmån.

- 2) En översiktlig framställning kring frågan om ekonomi, befolkningsutveckling och migration finns exempelvis i Dahlberg och Holmlund (1974).
- 3) För en diskussion kring producentöverskottet, se exempelvis Chiswick (1980).
- 4) Att tillskottet formuleras i procent beror på att detta underlättar beräkningarna.
- 5) De kalkyler som presenteras i detta avsnitt finns också publicerade i Ekberg (1977). Även här har data hämtats ifrån SCB (1975). Jämförelsealternativet var också noll i årlig nettoinvandring men formulerades något annorlunda än i kapitel 8. I kapitel 8 var både den årliga bruttoinvandringen och bruttoutvandringen noll. I Ekberg (1977) var i jämförelsealternativet både den årliga bruttoinvandringen och den årliga bruttoutvandringen 3 promille av befolkningen vid årets början. Detta motsvarar årliga bruttoströmmar på cirka 25 000 personer. Eftersom in- och utvandrarerna inte har exakt samma ålderssammansättning får vi en mindre effekt på totalbefolkningen.

Ålderssammansättningen på in- och utvandrarerna är i invandringsalternativet densamma i både studien från 1977 och i kapitel 8. I jämförelsealternativet i beräkningarna från 1977 finns en mindre avvikelse i ålderssammansättning på in- och utvandrarerna gentemot invandringsalternativet. Dessutom är promilletalen för in- och utvandring under startåret baserade på den totalbefolkning som fanns 1975 medan de i kapitel 8 är baserade på den totalbefolkning som fanns 1976. Startårets befolkning bestämmer något den befolkning som följer senare. Men effekten av detta är obetydlig. När promilletalen beräknas på denna befolkning blir nettoinvandringen per år endast några tiotal — ibland något hundratal — personer mindre än i kapitel 8.

De sammantagna effekterna av dessa omständigheter är små; åtminstone betraktat utifrån våra syften. Invandrarbefolkningen definieras fortfarande i varje tidpunkt som skillnaden mellan befolkningen i invandringsalternativet och i jämförelsealternativet. Invandrarbefolkningen blir något mindre än i kapitel 8. Det är frågan om några procent mindre. Skillnaden i ålderssammansättning är obetydlig. Att ålderssammansättningen i allt väsentligt är densamma framgår av följande: Låt oss betrakta åldersklasserna 0 — 19 år, 20 — 64 år och 65 — w år. År 30 blir andelarna i respektive åldersklasser 35 procent, 62 procent och 2 procent enligt Ekberg (1977) och 35 procent, 62 procent och 2 procent för invandrarbefolkningen i kapitel 8. År 40 blir motsvarande andelar 32 procent, 64 procent och 3 procent respektive 32 procent, 65 procent och 2 procent. Andelen i förvärsarbetande åldrar är således praktiskt taget identiska. Att göra exakt omräkning av modellen för den invandrarbefolkning som finns i kapitel 8 skulle innebära ett stort merarbete utan att ge någon ytterligare information. Förloppen torde ändå bli praktiskt taget desamma med de som redan finns i tabell 10.1. Om man i efterhand vid de observationstidpunkter som finns i tabellen¹⁰ korregerar proportionellt med hänsyn till den något större invandrarbefolkning som finns i kapitel 8 så ändrar detta inte något siffervärde.

- 6) Beträffande kapitalbildningen antogs att kapitalstocken per capita var densamma i både jämförelse- och invandringsalternativet. Kapitalstocken anpassades således omedelbart till den större befolkning som erhålles i invandringsalternativet.

11. NÅGRA SAMMANFATTANDE SYNPKUNKTER

Låt oss kort sammanfatta invandringens inkomsteffekter med hänsyn till effekter på inkomstfördelningen inom ursprungsbefolkningen och med hänsyn till effekter på den genomsnittliga inkomstnivån för ursprungsbefolkningen som kollektiv.

När det gäller invandringens effekter på inkomstfördelningen inom ursprungsbefolkningen sker dessa genom påverkan på olika faktorpriser. Fördelningseffekter kan också uppkomma genom påverkan på relativa varupriser. En allmän bedömning är att påverkan i större utsträckning sker på lönerelationerna mellan olika grupper, genom ojämn fördelning av invandrarna på olika yrken, och i mindre utsträckning mellan kapitalavkastning och lön på aggregerad nivå. Som framgick av tabell 10.1 behöver inte heller den *genomsnittliga* lönenivån påverkas speciellt av invandring.

Beträffande invandringens effekter på ursprungsbefolkningen som kollektiv måste vi sammantaget beakta effekter på ekonomisk tillväxt, inkomsteffekter genom offentlig sektor samt producentöverskottet.

För att belysa effekterna i sistnämnda fall använder vi några sifferuppgifter. Som nämndes i kapitel 10 uppgick BNP till faktorpris till 302,7 miljarder kr år 1976. Fördelat på hela befolkningen blir detta 36 870 kr. Med ledning av förloppet i tabell 10.1 kan vi ange per capita inkomsten för ursprungsbefolkningen med respektive utan invandring. En sammanställning finns i tabell 11.1

Tabell 11.1. Per capita inkomst i kr för ursprungsbefolkningen med respektive utan invandring. 1976 års penningvärde.

År	1	10	20	30	40
Invandringsalternativ	36 870	50 620	69 950	96 000	127 560
Jämförelsealternativ	36 870	50 510	69 680	95 490	126 100
Skillnad	0	110	270	510	1 460
Skillnad totalbelopp i miljarder kr	0	0,9	2,2	4,2	11,8

Som synes blir per capita inkomsten några hundra kr högre för ursprungsbefolkningen efter några årtionden i invandringsalternativet. Totalt motsvarar detta några miljarder kr. När vi kommit fram till år 40 är dock effekten något större.

Skulle sambandet mellan tekniska framsteg och kapitalbildning vara svagare än vad vi har antagit blir effekten på ursprungsbefolkningens per capita inkomst mindre. Skulle sambandet vara starkare blir effekten större. Skulle invandring leda till att gamla anläggningar får längre överlevnadstid än annars och att strukturomvandlingen och införandet av tekniska framsteg i genomsnitt i samhällsekonomin fördröjes blir den långsiktiga inkomsteffekten (svagt) negativ för ursprungsbefolkningen.

Låt oss jämföra med de belopp som i kapitel 8 räknades fram för inkomstöverföring genom offentlig sektor. Beloppen varierade en hel del beroende på kalkylförutsättningarna. I fallet med att utlovade ATP-pensioner infrias kunde de uppgå till några miljarder kr per år till ursprungsbefolkningen vid år 30 respektive år 40. I fall A uppgick det högsta beloppet till 2 miljarder kr och det lägsta beloppet till — 0,2 miljarder kr år 30. År 40 var högsta och lägsta belopp 3,7 miljarder kr respektive 0,4 miljarder kr. Tar vi genomsnittet av högsta respektive lägsta belopp erhålles 0,9 miljarder kr och 2,1 miljarder kr. Räknat per capita i ursprungsbefolkningen blir detta cirka 110 kr respektive cirka 250 kr. Inkomsteffekten genom ekonomisk tillväxt skulle således vara större än inkomsteffekten genom offentlig sektor.

Den sammantagna inkomsthöjningen per capita för ursprungsbefolkningen genom invandringens effekt på den ekonomiska tillväxten samt inkomstöverföring genom offentlig sektor blir då i 1976 års penningvärde.

År 30: $510 \text{ kr} + 110 \text{ kr} = 620 \text{ kr}$

År 40: $1\,460 \text{ kr} + 250 \text{ kr} = 1\,710 \text{ kr}$

I huvudsak kan påverkan på genomsnittsinkomsten för ursprungsbefolkningen antagas härröra från dessa båda effekter. Som vi fann i föregående avsnitt är inkomsteffekten från producentöverskottet mycket liten. Dessutom är frågan i vad mån något sådant kan identifieras långsiktigt.

Om invandring skulle ha en positiv effekt på den ekonomiska tillväxten och vi får inkomstomfördelning genom offentlig sektor från invandrarbefolkning till ursprungsbefolkning finns, i jämförelse med fallet utan invandring, ett utrymme för kompensation till de grupper som eventuellt förlorar genom påverkan på lönerelationer.

Om vi har ekonomisk tillväxt bildar detta också underlag för tillväxt av den offent-

liga sektorn. Detta beaktades inte i kapitel 8 mer än i så måtto att en förväntad ökning i ATP-pensionerna ingick i ett alternativ. Om den offentliga sektorn blir större kan omfördelningen genom denna i absoluta tal bli större än vad vi räknat med. Mycket beror dock på vilken struktur en utbyggd offentlig sektor får. Men även om vi fördubblade inkomstöverföringen genom offentlig sektor har detta endast marginell betydelse för de redovisade beloppen. I stället för 620 kr och 1 710 kr skulle vi då få 730 kr och 1 830 kr.

Å andra sidan fanns det också kalkylalternativ i kapitel 8 där inkomsteffekten genom offentlig sektor kunde bli negativ. I så fall blir de sammanlagda beloppen något lägre.

Som jämförelse kan nämnas att en årlig tillväxt på 3 procent ger en årlig höjning i per capita inkomsten för ursprungsbefolkningen på 2 860 kr vid år 30 och 3 780 kr år 40. Den inkomsthöjning som ursprungsbefolkningen skulle få som konsekvens av invandring är således klart mindre än den inkomsthöjning som ändå skulle inträffa genom ett års ekonomisk tillväxt.

Oberoende av om vi får en sådan tillväxt eller ej i framtiden är det sammantagna intrycket att invandringens inkomsteffekt för ursprungsbefolkningen blir begränsad. Merparten av det produktionstillskott som invandrarna ger upphov till stannar hos invandrarna själva.¹⁾

Våra beräkningar kan naturligtvis endast peka på tendenser. Främst torde det vara svårt att veta i vilken utsträckning de modellberäkningar som finns i kapitel 10 kan översättas till en faktisk ekonomi. Det är naturligtvis knappast möjligt att utifrån en sådan modellberäkning säga något om effekter på ekonomisk tillväxt av efterkrigstidens invandring. Exempelvis vilka långsiktiga reaktionsmönster erhålles i en ekonomi om invandring kan lösa upp trånga sektorer och/eller gynna expansionen av framgångsrika företag i vissa branscher samtidigt som invandring kan skapa nya trånga sektorer och/eller konservera produktionsstrukturen i andra branscher? Fältet ligger öppet för forskningsinsatser.

NOT

1) Skillnaden i inkomstsumma mellan invandringsalternativet och jämförelsealternativet är cirka 50 miljarder kr år 30. Detta representerar för detta år värdet av det produktionstillskott som är en följd av invandringsalternativet. Av detta skulle — enligt de gjorda kalkylerna — cirka 5 miljarder kr tillfalla ursprungsbefolkningen genom effekt på ekonomisk tillväxt och omfördelning genom offentlig sektor. Resten — cirka 45 miljarder kr — stannar hos invandrarna själva, dvs cirka 90 procent av produktionstillskottet.

År 40 är motsvarande skillnad i inkomstsumma drygt 100 miljarder kr. Av detta skulle ungefär 14 miljarder kr tillfalla ursprungsbefolkningen. Dvs 85 — 90 procent av produktionstillskottet tillfaller invandrarna själva.

Appendix 1. OMFATTNING PÅ OFFENTLIG SEKTOR 1976

I den framtidsinriktade studien använder vi under startåret den offentliga sektor, som fanns under 1976. Omfattningen på denna var 158 165 miljoner kr vilket framgår av tabell A.1.1.

I enlighet med nationalräkenskaperna ingår den allmänna arbetsgivaravgiften i de indirekta skatterna. När vi gjorde en *faktisk* kalkyl för 1976 lät vi den allmänna arbetsgivaravgiften inkluderas i de övriga sociala avgifterna. Skälet till detta var att beräkningsunderlaget för den allmänna arbetsgivaravgiften var (ungefär) detsamma som för andra sociala avgifter. Den allmänna arbetsgivaravgiften avskaffades dock redan 1978. Vi har därför inte tagit med denna bland socialförsäkringsavgifterna.

Under beräkningsperioden antages den relativa storleksordningen mellan summan av indirekta skatter och olika direkta skatter vara densamma. Relationerna är de som fanns 1976. För detta har vi fått göra antagandet att borttagandet av den allmänna arbetsgivaravgiften motsvaras av en mindre förändring av de indirekta skatterna så att relationerna kan bibehållas.

Mindre ändringar i socialförsäkringsavgifternas andel av den totala offentliga sektorn sker över beräkningsperioden. Detta beror på befolkningens ändrade ålderssammansättning. I det ena beräkningsalternativet då ATP-pensionerna antages följa den av riksförsäkringsverket gjorda prognosen blir dock ökningen av socialförsäkringsavgifternas andel ganska påtaglig. ATP-utgifterna finansieras enbart med sociala avgifter. Andel av folkpensions- och sjukförsäkringsutgifterna som 1976 svarade mot sociala avgifter var 50 procent respektive 85 procent. Resten av dessa finansieras med vanliga skatter. Under beräkningsperioden bibehålles dessa andelar. Övriga socialförsäkringsavgifters andel av lönesumman antages vara densamma som 1976. Vid beräkningarna antages den offentliga sektorn hela tiden vara balanserad. Över tiden förändras de offentliga utgifterna med ändringar i befolkningens storlek och ålderssammansättning. Den totala omfattningen på skatter och socialförsäkringsavgifter anpassas efter detta så att balans uppnås.

Tabell A.1.1. Skatter och socialförsäkringsavgifter 1976 i miljoner kr.

I:	Direkta skatter till staten	38 721
	Varav:	
	Kupongskatt, utskiftningskatt, skogsvårdsavgift, bevillningskatt, lotterivinstskatt, stämpelskatt	878
	Arvs- och gåvoskatt	391
	Skatt på juridiska personer och förmögenhetsskatt	3 244
II:	Direkta skatter till kommun och landsting	39 130
	Varav:	
	Skatt på juridiska personer	2 905
III:	Indirekta skatter	49 224
IV:	Socialförsäkringsavgifter ¹⁾	31 090
		158 165
	Per capita i kronor	19 270

Källa: SCB Nationalräkenskaper SMN 1980:8, SMN 1981:2.5.
 Regeringsproposition nr 100 1979/80
 Bilaga 2 Finansplanen.

1) I ATP-avgiften har vi endast med så mycket som motsvarar de under året utgående ATP-pensionerna.

Appendix 2. OFFENTLIGA UTGIFTER FÖRDELADE PÅ ÅLDERSKLASSER

I tabell 6.1 presenterades ett antal offentliga utgifter uppdelade på åldersklasser. I detta appendix presenteras den mer detaljerade uppdelning som har bildat underlag för kalkylerna.

I den framtidsinriktade kalkylen låter vi de större speciella insatserna för invandrar-
na motsvara 1979/80 års ambitionsnivå men deflaterade till 1976 års prisnivå. Av
störst betydelse är utgifterna för hemspråksundervisning plus stödundervisning i
svenska. Det är främst dessa som har ökat. Andra utgifter har i fast penningvärde
ändrats ganska lite sedan 1976 eller om de har förändrats så är de fortfarande små.
Studieförbundens svenskutbildning för vuxna invandrare minskade till och med nå-
got. En sammanställning finns i tabell A.2.1.

Tabell A.2.1. Speciella utgifter för invandrare. Miljoner kr.

Speciella utgifter för invandrare

Hemspråksträning i förskola	16,9
Hemspråksundervisning plus stödundervisning i svenska ¹⁾	260,0
Studieförbundens svenskutbildning för vuxna invandrare ²⁾	63,1
Alfabetiseringsundervisning	16,4
Överförandet och omhändertagandet av flyk- tingar, Statens invandrarverk, information, översättningsservice, invandrantidningar, invandrarorganisationer, invandrarbyrå, tolk- service m m ³⁾	157,0
	513,4

1) Motsvarar nivån 1979/80 men omräknat till 1976 års penningvärde.

2) Motsvarar nivån 1979/80 men omräknat till 1976 års penningvärde.

3) Under m m ingår tillståndsärenden på AMS tolkutbildning, UHÄ:s svenskutbildning för in-
vandrare, hemspråksutbildning i studiecirkel, forskning och utvärdering samt viss (mindre)
speciell verksamhet inom central förvaltning som kan hänföras till invandrare. Beloppet för
Statens Invandrarverk avser endast hälften av dess utgifter. Hälften av utgifterna för Statens
Invandrarverk antages ha funnits även utan invandring. En del av dess verksamhet är att
upprätthålla gränskontrollen.

De väsentliga källorna vid framtagning av uppgifter har varit kommunernas finanser, socialvårdsstatistiken, nationalräkenskaperna, budgetförslag och studiestatistiken. För samma utgiftsområden är beloppen något högre enligt kommunernas driftbudget än enligt nationalräkenskaperna. En förklaring kan vara att beräkningsmetodiken av utgifterna inte är exakt densamma i de båda fallen. Andra förklaringar är att i den kommunala driftbudgeten återfinns också mindre transfereringar som kan hänföras till respektive verksamhet. Vid beräkning av inkomstfördelningseffekter bör dessa komma med. Inom exempelvis åldringsvården inkluderas i kommunernas driftbudget bidrag till pensionärsföreningar. Dessa är inte medtagna i den offentliga konsumtionen av åldringsvård enligt nationalräkenskaperna. En annan skillnad är att i kommunernas driftbudget ingår också ränteutgifter på nedlagt kapital. Några stora skillnader mellan de två källorna är det dock inte frågan om. Båda domineras av lönekostnader. Dessutom ingår reparationer och kapitalförslitning.

Av nämnda skäl har vi så långt möjligt använt den kommunala finansstatistiken för de områden som kommunerna ansvarar för.

För flertalet av de offentliga utgifterna finns inga direktuppgifter om belopp per åldersklass. Men det finns i allmänhet statistiska uppgifter om antalet personer i olika åldersklasser som tar i anspråk en viss offentlig utgift. Med ledning av sådana antalsuppgifter har fördelning av respektive totalutgift på åldersklasser kunnat göras.

Vissa utgifter finansieras till en mindre del med hjälp av avgifter ifrån de som använder sig av tjänsten ifråga. Eftersom vi endast är intresserade av skattefinansierade utgifter skall avgifterna räknas bort. Av någon betydelse är detta främst inom barnomsorg och service till pensionärer och handikappade. Av de undersökningar som kommunförbundet låtit göra framgår att avgifternas andel av driftutgifterna legat på cirka 10 procent inom barnomsorgen och på cirka 20 procent för service till pensionärer och handikappade under 70-talet, se Kommunförbundet (1982). När det gäller service till pensionärer och handikappade dominerar ålderdomshemmen kostnadsmässigt. Här har avgifterna legat på 22 – 23 procent. Samtidigt är avgifterna lägre inom annan service som social hemhjälp (cirka 6 procent) och färdtjänst (cirka 11 procent). Tillsammans får vi ett genomsnitt på cirka 20 procent. Obetydliga avgifter finns också inom kommunal musikskola och skolmåltider (avgifter erlagda av lärare). Enligt samma undersökningar har de här legat på cirka 8 procent. Även detta har vi tagit hänsyn till.

Inom socialhjälp och bidragsförskott betalas varje år en mindre del tillbaka från hjälptagarna. För att få den skattefinansierade delen frånräknas från utgående socialhjälp och bidragsförskott återbetalade belopp. En obetydlig del – mindre än 1 procent – av folkpensionerna finansierades 1976 med fondavkastning. Denna har också fråndragits. Även för sjukförsäkringen finns en fondavkastning på cirka 1

procent av de utgående sjukförsäkringsbeloppen. Det är dock svårt att utläsa hur avkastningen exakt är fördelad på de olika försäkringsförmånerna. Någon korrigering har inte gjorts här. Detta är naturligtvis betydelselöst för helheten.

I studiestödsstatistiken finns vissa uppgifter om hur studiestöden fördelas på åldersklasser. I andra fall saknas sådana uppgifter och då har vi antagit att studiebidragen till respektive utbildningsform fördelas efter hur utbildningen ifråga fördelas på åldersklasser. Vi beaktar endast studiebidragen och bortser från den återbetalningspliktiga delen.

I vissa fall finns redan tillgängliga belopp för olika åldersklasser som kan utnyttjas. Exempel på detta är sjuk- och tandvårdskostnaderna där per capita beloppen i olika åldersklasser har beräknats med ledning av Jönsson (1980). Hans undersökningar omfattar visserligen inte enbart den offentliga sjuk- och tandvårdskonsumtionen, men uppgifterna kan väl användas för att bilda fördelningsnormer för de offentliga utgifterna på området. Härvid fördelas också vissa transfereringar. Försäkringskassans ersättning till hushållen för sjukbesök har fördelats efter konsumtionen av öppen sjukvård. Försäkringskassans ersättning till apoteken för läkemedelskonsumtion har fördelats med ledning av Jönssons uppgifter om läkemedelskonsumtion i olika åldersklasser. Ersättningen till hushåll för tandvårdsbesök har fördelats efter tandvårdskonsumtionen. Sjukpenningersättning per åldersklass har dock beräknats med ledning av SCB's försäkringsstatistik.

Beträffande pensionsbeloppen (folkpension plus ATP) per åldersklass har dessa beräknats utifrån tillgängliga uppgifter i kapitel 4 som avsåg pensioner från 16 år och uppåt. Vi har sedan räknat bakåt till 1976 och fördelat de totalutgifter som detta år fanns för folkpension och ATP på samma sätt som sambearbetningen visade för 1978. Den »störande» effekten från tjänstepensionen — som finns med i sambearbetningen från 1978 — vid en sådan omräkning torde vara mycket liten. Tjänstepensionerna är mycket små i förhållande till folkpensioner och ATP. Även om ATP-beloppen förändrats en del mellan 1976 och 1978 så torde ändå förfaringsättet ge oss en ganska god approximation över hur folkpensioner och ATP fördelades på åldersklasser år 1976. Vid beräkning av pensionsbeloppen för åldersklassen under 16 år använder vi uppgifter från allmän försäkring 1976.

Vid fördelningen av de invandrarspecifika insatserna uppstår frågan på vilken invandrarbefolkning fördelningen skall ske. Dessa utgifter är säkerligen mycket ojämnt fördelade över invandrarbefolkningen. Vissa utgifter tillfaller i stor utsträckning enbart nyinvandrare medan andra utgifter omfattar även gamla invandrargrupper. Det sistnämnda gäller exempelvis hemspråksundervisningen som är den kanske största enskilda insatsen.

Eftersom kalkylresultatet presenteras först när vi hunnit få en någorlunda uppbyggd invandrarbefolkning nöjer vi oss med genomsnittsberäkningar för denna. I ett sådant läge är nyinvandringen per år relativt liten i förhållande till den redan existerande invandrarbefolkningen. Det fel som uppkommer genom osäkerheten om de invandrarspecifika insatsernas exakta fördelning över tiden får då mindre betydelse för kalkylresultatet.

Vid beräkning av per capita belopp behöver de nuvarande invandrarspecifika insatserna fördelas på någon invandrarbefolkning. Här uppstår frågan till vilken population riktar sig exempelvis hemspråksundervisningen. Sannolikt är den potentiella populationen ganska stor även om inte alla barn med annat hemspråk än svenska deltagar i denna undervisning.

Schablonmässigt har vi vid framräkningen av per capita beloppen låtit invandrarbefolkningen omfatta utländska medborgare plus naturaliserade sedan 1968. Dessa utgjorde cirka 580 000 personer den 31/12 1978. Möjligen är populationen varifrån barn med annat hemspråk än svenska rekryteras större. Skulle så vara fallet ger vår beräkningsmetod ett alltför högt per capita belopp för hemspråksundervisningen. Å andra sidan finns det en osäkerhet om kanske främst kommunernas utgifter på invandrarområdet vilket kan göra det motiverat att räkna något högt. Merparten av kommunernas stora invandrarspecifika utgifter kan dock förväntas täckas av statsbidrag. Dessa framgår av budgetpropositioner. Hur mycket som inte täckes med statsbidrag finns det inga statistiska uppgifter om.¹⁾ Den stora posten utgöres av utgifter för hemspråksundervisning och stödundervisning i svenska. Kostnaderna för detta ska i princip täckas med statsbidrag. Statens utgifter för denna verksamhet uppgick budgetåret 1979/80 till 297 miljoner kr. I 1976 års penningvärde motsvarar detta ca 208 miljoner kr. Troligtvis finns också extra utgifter ute i kommunerna. Utgifter som inte särredovisas. Vi har därför lagt på 25 procent vilket ger 260 miljoner kr i 1976 års penningvärde.

De framräknade per capita beloppen är i tabell A2.2. — A.2.25. angivna på kronan när. Detta får naturligtvis inte uppfattas så att det är reellt möjligt att med en sådan exakthet erhålla de sanna per capita beloppen. De räknetekniskt erhållna per capita beloppen har dock ingått i modellen och vi låter därför dessa stå kvar i tabellerna.

De »örörliga» offentliga utgifterna är 99 364 miljoner kr. Detta är något högre än i den faktiska kalkylen för 1976, se appendix 5. Detta beror på att vi i den framtidsinriktade kalkylen har räknat med något högre utgifter för de invandrarspecifika insatserna än vad som faktiskt fanns 1976. Övriga skattefinansierade utgifter blir 58 801 miljoner kr. Fördelas dessa på totalbefolkningen erhålles 7 160 kr vilket därmed är ett något lägre belopp än i den faktiska kalkylen för 1976. I den ena av de framtidsinriktade kalkylerna konstanthålles detta per capita belopp både för in-

vandrar- och svenskbefolkningen. I den andra kalkylen fördelas inte utgifterna för försvar samt allmän och utrikes förvaltning på invandrarbefolkningen.

I kapitel 7 gjordes en faktisk kalkyl avseende 1970. Detta år hade vi inte ett lika gott material för fördelning av motsvarande offentliga utgifter på åldersklasser. I stället har vi fått fördela utgifterna mellan invandrar- och svenskbefolkningen detta år med ledning av respektive befolkningsgrupps ålderssammansättning 1970 och med kännedom om hur per capita beloppen såg ut i olika åldersklasser 1976. På detta sätt kunde *andelstal* erhållas för hur invandrarbefolkningen tog i anspråk olika offentliga utgifter. Dessa olika *andelstal* multiplicerades med respektive offentliga utgifts totalbelopp år 1970. På så sätt erhöles hur mycket av olika offentliga utgifter som föll på invandrarbefolkningen detta år. I de fall över- eller underrepresentationer var aktuella kunde vi ta hänsyn härtill.

Man kan också säga att metoden är likvärdig med att per capita beloppen från 1976 överföres på 1970 års befolkning och sedan reduceras proportionellt i olika åldersklasser tills 1970 års faktiska totalbelopp erhålles. Fördelning på invandrarbefolkning sker sedan efter dess ålderssammansättning 1970. Vi har således fått anta samma åldersprofil på per capita beloppen 1970 som 1976. Detta torde vara en relativt god approximation. De båda åren ligger nära varandra vilket bör göra att per capita profilerna stämmer väl överens. Även regelsystemet för vilka åldersklasser som vanligtvis tar i anspråk offentliga utgifter som barnomsorg, grundskola, gymnasieskola, ålderspension (ändrat dock till 65 år den 1/7 1976) m m var detsamma. Vi har dock tagit hänsyn till att relationen mellan ålderspension och icke ålderspensioner ändrats något mellan 1970 och 1976. För de *andelstal* som räknas fram för invandrarbefolkningen kan den använda metoden inte ha någon avgörande betydelse. *Andelstalen* är ju i flertalet fall baserade på per capita belopp i tämligen breda åldersklasser.

Tabell A.2.2. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för offentlig, sluten och öppen sjukvård samt tandvård.

Åldersklass	Per capita belopp
0 — 4 år	1 290
5 — 14 år	800
15 — 24 år	1 069
25 — 34 år	1 162
35 — 44 år	1 524
45 — 54 år	1 943
55 — 64 år	2 626
65 — 74 år	4 681
75 — år	12 547

Tabell A.2.3. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för försäkringskassans ersättning till hushåll för besök hos privatpraktiserande tandläkare och till folktandvården från försäkringskassan.

Åldersklass	Per capita belopp
17 – 24 år	143
25 – 34 år	124
35 – 44 år	230
45 – 54 år	216
55 – 64 år	161
65 – 74 år	135
75 – år	113

Tabell A.2.4. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för läkemedelskonsumtion. Motsvarande ersättning från försäkringskassan till apoteken.

Åldersklass	Per capita belopp
0 – 14 år	31
15 – 24 år	96
25 – 34 år	120
35 – 44 år	120
45 – 54 år	214
55 – 64 år	266
65 – 74 år	401
75 – år	450

Tabell A.2.5. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för försäkringskassans ersättning i kr för besök hos privat och offentligt anställda läkare.

Åldersklass	Per capita belopp
0 – 14 år	106
15 – 24 år	145
25 – 34 år	141
35 – 44 år	196
45 – 54 år	184
55 – 64 år	183
65 – 74 år	230
75 – år	242

Tabell A.2.6. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser avseende ett antal sociala utgifter.

I: Bidragsförskott

Åldersklass	Per capita belopp
0 — 17 år	225

II: Fosterhemsplaceringar m m

Åldersklass	Per capita belopp
0 — 15 år	313

III: Barnomsorg (daghem, familjedaghem, dritidshem, hemhjälp till barnfamiljerna)

Åldersklass	Per capita belopp
0 — 9 år	3 339

IV: Fritidsverksamhet för barn och ungdom

Åldersklass	Per capita belopp
10 — 19 år	131

V: Barnbidrag

Åldersklass	Per capita belopp
0 — 15 år	1 800

VI: Bostadsbidrag

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 64 år	347

VII: Föräldrapenning

	Åldersklass	Per capita belopp
Nyfödda:	0 — 1 år	14 082
Övrigt:	0 — 9 år	100

Tabell A.2.7. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för kommunernas service till pensionärer och handikappade (ålderdomshem, färdtjänst m m)

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 19 år	2
20 — 29 år	12
30 — 39 år	22
40 — 49 år	28
50 — 59 år	57
60 — 69 år	460
70 — 79 år	2 320
80 — år	9 880

Tabell A.2.8. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för sjukpenning-ersättning.

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 19 år	508
20 — 29 år	1 511
30 — 39 år	1 696
40 — 49 år	1 974
50 — 59 år	2 410
60 — 64 år	2 544
64 — år	344

Tabell A.2.9. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för arbetsmarknads-politiska insatser.

	Åldersklass	Per capita belopp
1. AMS-utbildning ²⁾	16 — 19 år	297
	20 — 24 år	655
	25 — 34 år	396
	35 — 44 år	287
	45 — 54 år	155
	55 — 64 år	49
2. Arbetsförmedling, arbetslöshetsersättning, stödåtgärder för svår- placerade och arbetarskydd ³⁾		
	16 — 64 år	275

Tabell A.2.10. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för folkpension, ATP och delpension.

Åldersklass	Folkpension och ATP	
	Per capita belopp ⁴⁾	
0 — 4 år	95	
5 — 9 år	155	båda könen
10 — 15 år	314	
	Män	Kvinnor
16 — 24 år	182	207
25 — 34 år	146	223
35 — 44 år	317	586
45 — 54 år	817	1 754
55 — 59 år	2 330	3 268
60 — 64 år	7 204	7 360
65 — 75 år	17 446	13 527
75 — år	12 619	13 888

Delpension

Åldersklass	Per capita belopp
60 — 65 år	123

Tabell A.2.11. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för nykterhetsvård.

Åldersklass	Per capita belopp
21 — 24 år	17
25 — 34 år	66
35 — 44 år	149
45 — 54 år	154
55 — 64 år	86
65 — år	23

Tabell A.2.12. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för kriminalvård.

Åldersklass	Per capita belopp
15 – 20 år	92
21 – 24 år	347
25 – 29 år	259
30 – 34 år	171
35 – 39 år	121
40 – 49 år	78
50 – år	15

Tabell A.2.13. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för socialhjälp.

Åldersklass	Per capita belopp
0 – 15 år	84
16 – 29 år	116
30 – 39 år	109
40 – 49 år	81
50 – 59 år	47
60 – 66 år	34
67 – år	27

Tabell A.2.14. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för viss utbildning.

	Åldersklass	Per capita belopp
1. Grundskola	7 – 15 år	7 376
2. Musikskola	7 – 20 år	141
3. Skoladministration lokaler, skolsociala insatser m m	7 – 15 år	2 779
	16 – 20 år	1 797

Tabell A.2.15. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för statsbidrag till studiecirklar och studieförbund och vissa andra vuxenutbildningsinsatser.⁵⁾

Åldersklass	Per capita belopp
16 – 24 år	63
25 – 44 år	98
45 – 64 år	76
65 – 74 år	47

Tabell A.2.16. Utgift i kr per capita för studiebidrag (studiehjälp, förlängt barnbidrag).

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 19 år	911

Tabell A.2.17. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för kommunal vuxenutbildning.

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 17 år	5
18 — 24 år	89
25 — 34 år	89
35 — 44 år	80
45 — 54 år	39
55 — 64 år	18

Tabell A.2.18. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för gymnasieskolan.

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 19 år	4 787
20 — 24 år	364
25 — 29 år	78
30 — 50 år	32

Tabell A.2.19. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för universitet och högskolor.

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 18 år	14
19 år	777
20 — 24 år	1 709
25 — 29 år	977
30 — 34 år	558
35 — 39 år	318
40 — 50 år	232

Tabell A.2.20. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för studiebidrag (högskolestudier plus viss gymnasieutbildning).

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 18 år	2
19 år	88
20 år	273
21 — 25 år	177
26 — 30 år	50
31 — 35 år	27
36 — 40 år	15
41 — 50 år	7

Tabell A.2.21. Utgifter i kr per capita för studiebidrag avseende vuxenstudiestödet.

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 17 år	1
18 — 24 år	23
25 — 34 år	23
35 — 44 år	21
45 — 54 år	10
55 — 64 år	5

Tabell A.2.22. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för folkhögskolor.

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 17 år	11
18 — 19 år	130
20 — 24 år	94
25 — 29 år	29
30 — 34 år	18
35 — 39 år	14
40 — 44 år	10
45 — 64 år	5

Tabell A.2.23. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för lantbruksskola plus lantbruksskola, skogsbruksskola och centrala yrkesskolor.

Åldersklass	Per capita belopp
16 – 17 år	129
18 – 19 år	145
20 – 24 år	113
25 – 29 år	40
30 – 34 år	17
35 – 39 år	13
40 – 49 år	10

Tabell A.2.24. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för vårdskolor.

Åldersklass	Per capita belopp
19 år	340
20 – 24 år	387
25 – 29 år	127
30 – 34 år	58
35 – 39 år	52
40 – 44 år	15
45 – 54 år	5

Tabell A.2.25. Utgifter i kr per capita i olika åldersklasser för speciella utgifter för invandrare. Per capita beloppen är beräknade på utländska medborgare plus naturaliserade efter 1968.

I: Studieförbundens utbildning i svenska för invandrare.⁶⁾

Åldersklass	Per capita belopp
16 — 24 år	118
25 — 44 år	181
45 — 64 år	140
65 — 74 år	87

II: Hemspråksträning i förskolan.

Åldersklass	Per capita belopp
0 — 6 år	208

III: Hemspråksundervisning plus stödundervisning i svenska.

Åldersklass	Per capita belopp
7 — 16 år	2 420

IV: Alfabetiseringsundervisning.

Åldersklass	Per capita belopp
20 — w år	45

V: Andra speciella utgifter som invandrarbyrå, tolkservice, tolkutbildning, bidrag till invandrarföreningar, hälften av Statens Invandrarverk, tillståndsärenden m m inom AMS och särskilda insatser inom centrala verk.

Åldersklass	Per capita belopp
0 — w år	147

Utgifter för överförandet och omhändertagandet av flyktingar antages årligen vara ett fast belopp. Under beräkningsperioden antages detta motsvara beloppet som fanns i genomsnitt för budgetåret 1975/76 och 1976/77. Beloppet var 72 miljoner kr.

NOTER

- 1) Att det finns invandrarspecifika utgifter i kommunerna som inte täckes av statsbidrag framgår av en stickprovundersökning, se SIV (1982a).
- 2) Här ingår samtliga utgifter för AMS-utbildningen, dvs inte endast utbildningskostnaden utan också utbildningsbidrag.
- 3) Det finns svårigheter att fördela vissa AMS-insatser. En hel del av utgifterna för stödåtgärder för svårplacerade utgör offentlig produktion som de svårplacerade själva står för. Dessa kan delvis ses som offentligt anställda. När vi fördelar dessa utgifter på invandrar- respektive svenskbefolkning bör vi begränsa oss till den del som kan anses motsvara en subventionering, utbildning eller vård för rehabilitering. Det är inte givet hur en sådan avgränsning skall göras. Men vi har tagit med utgifterna för arbetsprövning/arbetsträning och utbildning av svårplacerade, halvskyddad sysselsättning samt 25 procent av utgifterna för arkivarbete och skyddad sysselsättning. 25 procent antages motsvara subventionsinslaget i de sist nämnda verksamheterna. Övriga utgifter fördelas som kollektiv offentlig produktion, dvs med samma per capita belopp på invandrar- respektive svenskbefolkning. Även de som deltar i beredskapsarbeten kan ses som offentligt anställda och de åstadkommer som sådana offentlig — troligen mest kollektiv — produktion. Fördelning med samma per capita belopp på invandrar- respektive svenskbefolkning kan därför vara motiverat. Av kapitel 3 framgick dessutom att invandrarnas (utländska medborgarnas) deltagande i beredskapsarbete ungefär motsvarade deras befolkningsandel.

Det är svårt att åldersklassuppdelat beloppen inom 16 — 64 år. Schablonmässigt har vi därför räknat med samma per capita belopp för hela åldersklassen. Gissningsvis finns skillnader inom åldersklassen. Ungdomar kan antagas vara frekventa vid arbetsförmedlingarna medan många av stödåtgärderna för svårplacerade går till den äldre arbetskraften.

- 4) Barnpension ingår också i de två lägsta åren i åldersklassen 16 — 24 år. Att kvinnorna i de flesta åldersklasser har ett högre per capita belopp än män beror på änkepension och hustutillägg.
- 5) Beloppen domineras av statsbidrag till studiecirklar och studieförbund.
I beloppen ingår ej statsbidrag till kommunal vuxenutbildning, till folkhögskolor och till undervisning i svenska för invandrare. Utgifterna för dessa verksamheter redovisas separat.
- 6) Ålderssammansättningen på deltagarna har antagits vara densamma som samtliga deltagare i studieförbundens utbildning.

Appendix 3. INKOMSTER I OLIKA ÅLDERSKLASSER

I tabell A.3.1. – A.3.8. finns uppgifter om inkomster i olika åldersklasser. I den framtidsinriktade kalkylen har vi antagit att de åldersspecifika medelinkomsterna för invandrarbefolkningen motsvarar det vägda medelvärdet av inkomsterna för utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap. Under beräkningarna erhålles inkomstsummor för invandrar- och totalbefolkning. Invandrarbefolkningens *andel* av respektive inkomstsummor för totalbefolkningen kan därmed beräknas varje år. De i tabellerna förekommande åldersspecifika medelinkomsterna för totalbefolkningen antages motsvara läget under startåret för denna befolkning. Eftersom vi då inte har någon invandrarbefolkning blir detta också de åldersspecifika inkomsterna för ursprungsbefolkningen (jämförelsealternativet). Efterhand som invandrarbefolkningen växer får detta en något sänkande effekt på de åldersspecifika inkomsterna för totalbefolkningen. Detta beroende på att männen i invandrarbefolkningen har något lägre inkomster än i ursprungsbefolkningen. Vi har tagit hänsyn till detta. Effekten är dock mycket liten. Invandrarkvinnorna har väl så höga inkomster som kvinnorna i ursprungsbefolkningen vilket verkar i den andra riktningen. Vidare hinner inte invandrarbefolkningen under beräkningsperioden bli tillräckligt stor för att få någon väsentlig betydelse i detta avseende.

Den statliga inkomstskatten är progressiv. Hur stor del av denna som fördelas på invandrarna är beroende av hur deras inkomstfördelning ser ut i olika åldersklasser relativt totalbefolkningen. Vi har endast tillgång till de kommunalt beskattningsbara inkomsterna men fördelningen av dessa kan approximativt anses motsvara fördelningen av de statligt beskattningsbara inkomsterna.

Vid de i kapitel 7 förekommande kalkylerna för 1970 och 1976 har som underlag för beräkning av invandrarnas relativa inkomster använts de i tabellerna förekommande inkomstuppgifterna men korrigerade för invandrarnas högre relativa förvärsintensiteter dessa år. Främst gäller detta för 1970.

Men före korrigering har några små ändringar gjorts. Detta beror på att storleksordningen mellan utländska medborgare och den övriga delen av invandrarbefolkningen var något annorlunda 1970 än mellan utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap 1978.¹⁾ Bland annat beror detta på att bland de sistnämnda finns en mindre grupp som invandrat före 1944. Om vi för den övriga invandrarbefolkningen antager de åldersspecifika inkomster som gäller för utrikes födda med svenskt medborgarskap påverkas något de vägda medelvärdena. Effekten av detta är dock helt obetydlig vilket framgår av tabellerna. Vid den senare vägningen antages samtliga utländska medborgare som fanns i landet 1970 ha invandrat sedan 1944. Åren 1976 och 1978 ligger så nära varandra att den lilla förändringen i vägningstal mellan dessa år får ännu mindre betydelse och vi kan bortse från denna.

Tabell A.3.1. Medelvärdet av arbetsinkomst i 1 000-tal kr 1978. Medelvärdet är beräknat på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även på dem som inte har någon arbetsinkomst. Kyrkobokförda den 31/12 1978. Män.

Ålder	1 Utländska med- borgare	2 Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3 Vägt medelvärde av 1 och 2	4 Totalbefolkning	5 Vägt efter andel utländska medborgare 1970
16 – 19 år	14,7	17,6	15,5	15,0	16,2
20 – 24 år	33,9	37,1	34,7	37,0	34,6
25 – 34 år	46,4	54,4	48,3	56,5	48,0
35 – 49 år	55,0	66,6	60,1	67,7	60,0
50 – 59 år	51,0	64,3	59,7	62,6	58,8
60 – 64 år	34,6	47,8	44,3	44,7	42,9
65 – w år	4,9	7,7	7,1	5,0	6,9

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.2. Medelvärdet av arbetsinkomst i 1 000-tal kr 1978. Medelvärdet är beräknat på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även på dem som inte har någon arbetsinkomst. Kyrkobokförda den 31/12 1978. Kvinnor.

Alder	1 Utländska medborgare	2 Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3 Vägt medelvärde av 1 och 2	4 Totalbefolkning	5 Vägt efter andel utländska medborgare 1970
16 – 19 år	13,8	13,5	13,7	12,9	13,7
20 – 24 år	28,7	30,9	29,1	31,7	29,0
25 – 34 år	31,9	33,7	32,4	32,0	32,4
35 – 49 år	34,7	37,6	36,3	34,8	36,3
50 – 59 år	27,8	31,6	30,7	29,2	30,3
60 – 64 år	16,1	19,1	18,5	16,2	18,1
65 – w år	1,6	2,1	2,0	1,4	1,9

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.3. Medelvärdet av sammanräknad inkomst i 1 000-tal kr 1978. Medelvärdet är beräknat på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även på dem som inte har någon inkomst. Kyrkobokförda den 31/12 1978. Män.

Ålder	1 Utländska medborgare	2 Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3 Vägt medelvärde av 1 och 2	4 Totalbefolkning	5 Vägt efter andel utländska medborgare 1970
16 – 19 år	15,4	18,5	16,3	16,0	17,0
20 – 24 år	34,9	38,4	35,8	38,2	35,6
25 – 34 år	47,5	56,0	49,5	58,1	49,2
35 – 49 år	56,8	69,0	62,2	70,2	62,1
50 – 59 år	55,7	70,0	65,1	68,3	64,1
60 – 64 år	45,1	61,9	57,5	60,4	55,6
65 – w år	21,0	40,5	36,6	35,9	34,9

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.4. Medelvärde av sammanräknad inkomst i 1 000-tal kr 1978. Medelvärdet är beräknat på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även på dem som inte har någon inkomst. Kyrkobokförda den 31/12 1978. Kvinnor.

Ålder	1 Utländska medborgare	2 Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3 Vägt medelvärde av 1 och 2	4 Totalbefolkning	5 Vägt efter andel utländska medborgare 1970
16 – 19 år	14,5	14,6	14,5	13,9	14,5
20 – 24 år	29,5	32,0	30,0	32,9	29,8
25 – 34 år	33,0	35,1	33,5	33,5	33,6
35 – 49 år	36,5	40,2	38,6	37,1	38,6
50 – 59 år	32,1	37,7	36,4	34,6	35,7
60 – 64 år	24,4	32,6	31,0	28,9	29,7
65 – w år	12,8	23,5	21,7	22,0	20,3

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.5. Medelvärdet av kommunalt beskattningsbar inkomst i 1 000-tal kr 1978. Medelvärdet är beräknat på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även på dem som inte har någon inkomst. Kyrkobokförda den 31/12 1978. Män.

Ålder	1 Utländska med- borgare	2 Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3 Vägt medelvärde av 1 och 2	4 Totalbefolkning	5 Vägt efter andel utländska medborgare 1970
16 – 19 år	12,0	14,3	12,6	12,1	13,2
20 – 24 år	29,9	32,6	30,6	32,7	30,4
25 – 34 år	40,1	45,4	41,3	47,8	41,2
35 – 49 år	47,3	56,1	51,2	58,2	51,1
50 – 59 år	47,4	59,6	55,4	59,2	54,6
60 – 64 år	37,8	53,0	49,0	52,5	47,3
65 – w år	13,7	30,5	27,2	26,6	25,7

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.6. Medelvärdet av kommunalt beskattningsbar inkomst i 1 000-tal kr 1978. Medelvärdet är beräknat på samtliga individer i respektive åldersklass, dvs även på dem som inte har någon inkomst. Kyrkobokförda den 31/12 1978. Kvinnor.

Alder	1 Utländska medborgare	2 Utrikes födda med svenskt medborgarskap	3 Vägt medelvärde av 1 och 2	4 Totalbefolkning	5 Vägt efter andel utländska medborgare 1970
16 – 19 år	11,0	10,9	11,0	10,2	11,0
20 – 24 år	24,4	26,6	24,8	27,6	24,7
25 – 34 år	26,9	28,2	27,2	27,2	27,2
35 – 49 år	30,1	33,2	31,8	30,6	31,9
50 – 59 år	26,4	31,3	30,1	29,1	29,6
60 – 64 år	18,1	25,0	23,7	21,9	22,6
65 – w år	4,9	12,1	10,9	10,8	9,9

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.7. Fördelning i procent av utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap efter kommunalt beskattningsbar inkomst i olika åldersklasser 1978. Den kyrkobokförda befolkningen den 31/12 1978. Män.¹⁾

Inkomst- klass Alder	0	0,1-19,9 tkr	20,0-39,9 tkr	40,0-59,9 tkr	60,0-79,9 tkr	80,0-99,9 tkr	100,0-119,9 tkr	120,0-159,9 tkr	160,0 tkr —
16—19 år	33,9	39,0	18,7	8,1	0,3	0	0	0	0
20—24 år	9,6	23,2	28,7	34,2	4,2	0,2	0	0	0
25—34 år	7,3	12,7	21,5	42,3	12,8	2,0	0,7	0,5	0,2
35—49 år	5,5	7,8	16,2	41,6	18,9	5,3	2,1	1,6	1,1
50—59 år	3,8	8,6	13,9	41,2	19,1	6,1	2,8	2,4	2,1
60—64 år	3,9	13,6	21,2	36,5	13,4	4,7	2,7	2,1	1,7
65—w år	12,1	42,5	22,3	11,7	5,3	2,7	1,4	1,3	0,9

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

1) På grund av avkortningar blir i vissa fall summan av raderna i tabell A.3.7 — A.3.10, inte exakt 100,0 procent.

Tabell A.3.8. Fördelning i procent av utländska medborgare och utrikes födda med svenskt medborgarskap efter kommunalt beskattningsbar inkomst i olika åldersklasser 1978. Den kyrkobokförda befolkningen den 31/12 1978. Kvinnor.

Inkomst- klass	0	0,1-19,9 tkr	20,0-39,9 tkr	40,0-59,9 tkr	60,0-79,9 tkr	80,0-99,9 tkr	100,0-119,9 tkr	120,0-159,9 tkr	160,0 tkr —
Ålder									
16-19 år	34,6	41,6	20,2	3,3	0,2	0,1	0	0	0
20-24 år	12,7	27,4	37,0	21,7	0,9	0,1	0	0	0
25-34 år	15,8	21,9	32,9	25,9	2,9	0,4	0,2	0,1	0
35-49 år	12,7	17,5	32,0	30,6	5,6	0,9	0,2	0,3	0,1
50-59 år	15,5	21,7	26,9	27,6	6,2	1,3	0,4	0,2	0,2
60-64 år	17,8	36,5	20,1	18,5	5,2	1,1	0,5	0,3	0,2
65-w år	25,0	56,5	11,6	4,3	1,5	0,5	0,3	0,1	0,1

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.9. Fördelning i procent av totalbefolkningen efter kommunalt beskattningsbar inkomst i olika åldersklasser 1978. Den kyrkobokförda befolkningen den 31/12 1978. Män.

Inkomst- klass Ålder	0	0,1-19,9 tkr	20,0-39,9 tkr	40,0-59,9 tkr	60,0-79,9 tkr	80,0-99,9 tkr	100,0-119,9 tkr	120,0-159,9 tkr	160,0 tkr —
16-19 år	30,5	43,5	19,9	5,9	0,2	0	0	0	0
20-24 år	5,3	22,5	30,1	37,3	4,5	0,2	0	0	0
25-34 år	3,0	8,2	18,2	47,6	17,7	3,5	1,0	0,6	0,2
35-49 år	2,3	6,3	12,6	38,9	24,1	8,6	3,5	2,4	1,3
50-59 år	1,5	8,0	12,2	37,9	23,8	8,4	3,6	2,7	1,7
60-64 år	1,2	11,6	19,7	37,4	17,6	6,1	2,7	2,1	1,4
65-w år	7,4	42,7	28,3	12,3	4,8	2,2	1,0	0,8	0,5

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Tabell A.3.10. Fördelning i procent av totalbefolkning efter kommunalt beskattningsbar inkomst i olika åldersklasser 1978. Den kyrkobokförda befolkningen den 31/12 1978. Kvinnor.

Inkomst- klass Ålder	0	0,1-19,9 tkr	20,0-39,9 tkr	40,0-59,9 tkr	60,0-79,9 tkr	80,0-99,9 tkr	100,0-119,9 tkr	120,0-159,9 tkr	160,0 tkr —
16-19 år	34,1	44,0	19,1	2,7	0,1	0	0	0	0
20-24 år	8,4	25,1	37,2	28,6	0,6	0	0	0	0
25-34 år	16,0	23,2	30,7	25,4	3,9	0,5	0,2	0,1	0
35-49 år	12,9	20,7	32,7	24,7	7,0	1,3	0,3	0,2	0,1
50-59 år	16,5	22,7	28,2	23,2	7,2	1,6	0,4	0,2	0,1
60-64 år	18,7	38,3	20,6	15,7	4,9	1,2	0,3	0,2	0,1
65-w år	18,8	62,9	12,1	4,4	1,1	0,3	0,1	0,1	0,1

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Appendix 4. INVANDRARNAS INKOMSTER 1975 OCH 1978

I kalkylen för 1976 har vi tagit hänsyn till att mycket tyder på att invandrarnas relativa åldersspecifika inkomster då var något högre än 1978. I huvudsak torde detta förklaras med förändring i deras relativa sysselsättningssituation.

Låt oss jämföra arbetsinkomst och sammanräknad inkomst per person mellan 1975 och 1978. Några inkomstuppgifter för 1976 har vi inte, men de kan antagas ligga nära vad som gällde för 1975. Jämförelsen sker i tabell A.4.1. Observera att arbetsinkomst avser åldern 16 — 64 och sammanräknad inkomst 16 — w år.

Tabell A.4.1. Arbetsinkomst och sammanräknad inkomst per person 1975 och 1978.

	1 Utländska medborgare	2 Utrikes föd- da med svenskt med- borgarskap	3 Vägt genom- snitt av 1 + 2	4 Totalbe- folkning	$\frac{3}{4}$
Arbetsin- komst i kr per person i åldern 16 — 64 år					
1975	28 888	33 105	30 592	30 571	1,001
1978	38 239	44 445	40 901	41 839	0,978
Sammanräk- nad inkomst i kr per per- son i åldern 16 — w år					
1975	29 143	32 869	30 781	29 914	1,029
1978	39 200	45 600	42 172	41 907	1,006

Källa: Specialuttag från FOB 1975.

Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret för 1978.

Som synes har invandrarnas (1 + 2) relativa arbetsinkomst per person i åldern 16 — 64 år fallit med 2,4 procent mellan 1975 och 1978. Nergången i sammanräknad in-

komst är 2,3 procent. Detta kan rimligen inte förklaras av förändringar i ålderssammansättning. De båda åren ligger för nära varandra. En stor del av förändringen ligger på de utländska medborgarna för vilka kvoten i arbetsinkomst minskat från 0,945 till 0,914. Det kan naturligtvis inte helt uteslutas att något av denna förändring kan bero på att de personer som hänföres till inkomstklassen 0 kr är något olika i de båda fallen. I FOB 1975 hänföres en person till denna inkomstklass om han/hon hade en taxerad inkomst på mindre än 4 500 kr medan i materialet från 1978 är gränsen 100 kr. För invandrarnas relativa inkomst torde detta dock vara av mindre betydelse. Av mer väsentlig betydelse är sannolikt att 1975 var ett högkonjunkturår och 1978 ett lågkonjunkturår. Invandrarna finns i relativt stor utsträckning i den konjunktürkänsliga tillverkningsindustrin. Till detta kan komma nyinvandring av grupper som inte omedelbart kommer ut på arbetsmarknaden samt ökad sysselsättning bland svenska kvinnor.

Även andra uppgifter pekar i samma riktning. Från 1977 finns sysselsättningsuppgifter om utländska medborgare i AKU. En analys visar att andelen sysselsatta i åldern 16 – 64 år bland utländska medborgare minskade något (cirka 1 procent) relativt totalbefolkningen mellan 1977 och 1978. Minskningen ligger i stor utsträckning på heltidsarbetande.

I beräkningarna för 1976 höjer vi försiktigtvis invandrarnas relativa åldersspecifika inkomster från 1978 med 2 procent.

Appendix 5. INKOMSTTILLSKOTT GENOM OFFENTLIG SEKTOR 1976

A 5.1. Andel av skatter

Av tabell A.1.1. framgick skatter och socialförsäkringsavgifter för 1976 för totalbefolkningen. Beräknade skatter och socialförsäkringsavgifter för invandrabefolkningen framgår av tabell A.5.1. Härvid har vi tagit hänsyn till att de relativa åldersspecifika inkomsterna för invandrabefolkningen var något högre 1976 än 1978. Som synes är skattebeloppet per capita för invandrabefolkningen ungefär i nivå med eller något under i jämförelse med totalbefolkningen. Här har således skett en klar förändring sedan 1970. Då var per capita beloppet cirka 10 procent högre för invandrabefolkningen än i totalbefolkningen.

Invandrarnas andel av skatter och utgifter beräknas först för den invandrabefolkning som fanns i början av år 1976. De framräknade per capita beloppen överföres sedan till medelfolkmängden under året.

Tabell A.5.1. Invandrabefolkningens beräknade bidrag i miljoner kr till skatter och socialförsäkringsavgifter 1976. Beloppet inom parentes har erhållits efter fördelning av mervärdeskatt efter beräknad andel av förädlingsvärde.

Direkta skatter

Varav:	Statlig inkomstskatt för fysiska personer	2 726
	Kommunal inkomstskatt för fysiska personer	3 159
	Övriga skatter	312
Indirekta skatter		3 828 (3 930)
Socialförsäkringsavgifter + allmän arbetsgivaravgift		<u>3 661</u>
		13 686 (13 788)
Per capita i kr		19 120 (19 260)

Skattebeloppet per person i svenskbefolkningen kan beräknas till 19 270 kr när skattebeloppet per person i invandrabefolkningen är 19 260 kr. Skattebeloppet per person i svenskbefolkningen blir 19 280 kr när skattebeloppet per person i invandrabefolkningen är 19 120 kr.

A.5.2. Andel av utgifter

Utgifternas fördelning på invandrar- och totalbefolkning framgår av tabell A.5.2. Som framgått tidigare pekar mycket på att utländska medborgare, relativt svenskbefolkningen, var mer representerade inom arbetsmarknadspolitiska insatser, kriminalvård och nykterhetsvård i slutet av 70-talet i jämförelse med slutet av 60-talet. Men de utländska medborgarna utgör endast en del av invandrarbefolkningen. Frågan är i vilken utsträckning dessa överrepresentationer för utländska medborgare kan översättas till invandrarbefolkningen i dess helhet.

Av kapitel 3 framgick att arbetsmarknadssituationen för de naturaliserade är bättre än för utländska medborgare. Dessutom finns knappast någon naturaliserad i AMS svenskutbildning. Även i övrigt är förmodligen de naturaliserade mer »inne» i det svenska samhället och har sin anpassningsprocess bakom sig. För hela invandrarbefolkningen kan endast grova schabloner göras. Vi antager att dessa är överrepresenterade med 75 procent inom arbetsmarknadsutbildning, arbetsförmedling, stödåtgärder för svårplacerade, kriminalvård och nykterhetsvård. Detta motsvarar överrepresentationer med cirka 30 procent för den del av invandrarbefolkningen som inte är utländska medborgare vid en överrepresentation bland utländska medborgare med 100 procent. Beträffande arbetslöshetsersättning visade vårt inkomstmateriel för 1978 att andelen med arbetslöshetsersättning i åldersklassen 16 — 64 år var 6,5 procent för utländska medborgare + utrikes födda med svenskt medborgarskap + naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige. För totalbefolkningen var andelen 5,4 procent. Andelen var således cirka 20 procent högre för nämnda invandrargrupp än i totalbefolkningen.

Inom sjukpenningssystemet antages invandrarbefolkningen vara överrepresenterade med 60 procent med hänsyn till ålderssammansättning. Inom parentes anges en överrepresentation med 40 procent inom sjukvård.

Enligt SIV (1982b) finns iakttagelser som tyder på att utländska barn är överrepresenterade inom barnavårdande insatser (fosterhem, barn- och ungdomsvårdsskolor m m). Även Ekberg (1980) fann detta för Växjö kommun. I så fall skulle också här ha skett en förändring under 70-talet. Invandrarutredningen, SOU 1974:59, undersökte detta i ett antal kommuner i början av 70-talet och fann då inte någon speciell överrepresentation av utländska barn. Däremot vet vi inget på denna punkt om övriga invandrarbarn. Med det tunna underlaget som grund är det naturligtvis vanskligt att uttala sig om storleken på denna eventuella förändring. Schablonmässigt antages dock en överrepresentation med 50 procent för invandrarbarn i barnavårdande insatser 1976.

Enligt socialvårdsstatistiken uppgick den utbetalda socialhjälpn för 1976 till 673

miljoner kr varav 146 miljoner kr gick till utländska medborgare. Efter beaktande av viss administration uppgår beloppen till 738 miljoner kr och (uppskattat) 160 miljoner kr. Fördelas respektive belopp på totalbefolkningen och på kyrkobokförda utländska medborgare erhålles 90 kr respektive 390 kr.

Det sistnämnda per capita beloppet är en överskattning eftersom en del av socialhjälpens går till icke kyrkobokförda utländska medborgare. Precis som för 1970 vet vi inte hur mycket.¹⁾ Med tanke på den försämrade arbetsmarknadssituationen för utländska medborgare och att folkpensionssystemet fortfarande inte är heltäckande för dessa antages per capita beloppet för kyrkobokförda utländska medborgare vara 2,5 gånger så högt som för totalbefolkningen, dvs 225 kr. Detta motsvarar totalt 93 miljoner kr för utländska medborgare. Den övriga invandrarbefolkningen antages ta i anspråk socialhjälp enligt samma mönster som totalbefolkningen.

Inom barnomsorg, gymnasieutbildning och pensioner antages underrepresentation med 10 procent med hänsyn till ålderssammansättning. Underrepresentationen inom gymnasieutbildning antages således vara något mindre än 1970. För den del av barnomsorg samt service till pensionärer och handikappade som finansieras med avgifter antages dessa vara 10 procent lägre inom barnomsorg och 20 procent lägre inom service till pensionärer och handikappade för invandrarna än för den övriga befolkningen. Att vi antagit en förändring för barnomsorgen sedan 1970 beror på att skillnad i arbetstid (och inkomster) mellan invandrarkvinnor och svenska kvinnor numera troligen är mindre. Dessutom kan flyktingar under utbildning få del av barnomsorg. För dessa kan avgifterna antagas vara låga. Invandrarnas ändrade relativa position på arbetsmarknaden gör att vi antar att deras bostadsbidrag är 10 procent högre än för den övriga befolkningen. Ekberg (1980) fann för Växjö kommun något högre bostadsbidrag för utländska medborgare än för övriga.

Som framgår av tabel A.5.2 är det summerade per capita beloppet för invandrarbefolkningen något lägre än i totalbefolkningen. Detta trots de antagna överrepresentationerna för invandrarbefolkningen.

Per capita beloppet för övriga offentliga utgifter för totalbefolkningen beräknas nu som

$$\frac{158\,165 \text{ miljoner kr} - 99\,221 \text{ miljoner kr}}{8\,208\,442} = 7\,180 \text{ kr}$$

Det finns här en mindre avvikelse gentemot per capita beloppet för övriga offentliga utgifter i sammanfattningstabell 6.1. I denna tabell fick vi 7 200 kr vilket beror på att utgifter för överförandet och omhändertagandet av flyktingar, Statens Invanderverk, information, översättningsservice, invandartidningar, invandrarorganisationer, invandrarbyrå, tolkservice m m fördes till övriga utgifter.

Tabell A.5.2. Vissa offentliga utgifter år 1976.

	Belopp miljoner kr totalbe- folkning	Belopp miljoner kr invandrar- befolkning
1: Socialvård, sjukvård och social- försäkringar		
Barn och ungdomsvård		
a) bidragsförskott	454	47
b) fosterhemsplaceringar mm	564	89
Barnomsorg	3 743	372
Fritidsverksamhet för barn och ungdom	145	15
Socialhjälp	738	120
Nykterhetsvård	493	79
Service till pensionärer och handikappade	4 149	89
Bostadsbidrag (utom till pen- sionärer)	1 791	195
Barnbidrag	3 233	342
Föräldrapenning	1 564	189
Kriminalvård	662	128
Folkpension (med bostads- bidrag) samt ATP	18 619 6 915	731
Delpension	70	
Sluten och öppen sjukvård	19 715	1 110
Försäkringskassans ersättning till apoteken för läkemedels- konsumtion		(1 554)
	1 416	89
Försäkringskassans ersättning till folktandvård samt till hus- håll för besök hos privatprak- tiserande tandläkare	1 027	87
Försäkringskassans ersättning till hushåll för besök hos läkare	1 353	109
Sjukpenningersättning	9 829	1 380
II: Utbildning och arbetsmarknad		
Grundskola	8 411	850
Gymnasieskola	2 379	234
Kommunal vuxenskola	313	34
Musikskola m m	220	23

Skoladministration, lokaler, skolmåltider, skolskjutsar m m	3 862	407
Universitet och högskola ¹⁾	2 399	278
Folkhögskola	136	15
Lantbruksskola, lanthushålls- skola, skogsbruksskola, centrala yrkesskolor	174	20
Vårdskolor	410	47
Statsbidrag till studiecirklar, studieförbund och vissa andra vuxenutbildningsinsatser	464	43
AMS-utbildning	1 472	285
Arbetsförmedling, stödåtgärder för svårplacerade, arbetslöshets- hjälp	1 326	187
Arbetarskydd	99	9
Studiehjälp, förlängt barnbidrag	392	42
Studiebidrag, universitet och och högskola	205	24
Studiebidrag för vuxenstudier	81	9
III: Speciella utgifter för invandrare		
Hemspråksträning i förskolan	8	8
Hemspråksundervisning plus stödundervisning i svenska	95	95
Studieförbundens svensk- utbildning för vuxna invandrare	94	94
Alfabetiseringsundervisning	16	16
Överförandet och omhänder- tagande av flyktingar, statens invandrarverk, information, översättningsservice, invandrar- tidningar, invandrarorganisa- tioner, invandrarbyrå, tolkservice m m	182	157
	99 218	8 050 (8 494)
Summa per capita i kr	12 088	11 248 (11 869)

Källa: SCB Nationalräkenskaper SMN 1978:8.4. Appendix
Kommunernas finanser 1976, Socialvärden 1976,
CNS studiestödsstatistik 1965/66 – 1977/78.
Budgetpropositioner.

Tilldelas invandrar- och svenskbefolkning samma per capita belopp kan beräkningarna sammanfattas i tabell A.5.3.

Tabell A.5.3. Totalt per capita belopp i kr för offentliga utgifter för 1976.

	Totalbefolkning	Svenskbefolkning	Invandrarbefolkning
Utgifter enligt tabell A.5.2.	12 090	12 180 (12 110)	11 250 (11 870)
Övriga utgifter	7 180	7 180	7 180
	19 270	19 360 (19 290)	18 430 (19 050)

Enligt nationalräkenskaperna var de offentliga konsumtionsutgifterna för allmän och utrikes förvaltning samt försvar 17 763 miljoner kr. I tabell A.5.4. göres en resultatsammanfattning i det fall att invandrarbefolkningens närvaro inte påverkar dessa utgifter.

Tabell A.5.4. Totalt per capita belopp i kr för offentliga utgifter 1976. Utgifter för försvar samt allmän och utrikes förvaltning fördelas inte på invandrarbefolkningen.

	Totalbefolkning	Svenskbefolkning	Invandrarbefolkning
Utgifter enligt tabell A.5.2.	12 090	12 180 (12 110)	11 250 (11 870)
Övriga utgifter	7 180	7 410	4 810
	19 270	19 590 (19 520)	16 060 (16 680)

Som synes är skattebeloppet per capita i invandrarbefolkningen högre än dess per capita belopp för offentliga utgifter. Inkomstöverföring skulle således ske till svenskbefolkningen.

I tabell A.5.5. delar vi upp beloppen för invandrarbefolkningen i åldersberoende, representativitetsberoende och numerärt beroende. Liksom för 1970 räknar vi de invandrarspecifika insatserna till de numerärt beroende.

Tabell A.5.5. Offentliga utgifter för invandrabefolkningen.

	Miljoner kr	Per capita
Äldersberoende	6 885	9 620
Representativ- tetsberoende	800 – 1 245	1 120 – 1 740
Numerärt beroende	3 810 – 5 500	5 320 – 7 680
	11 495 – 13 630	16 060 – 19 050

Intervallet för de representativitetsberoende utgifterna uppkommer på grund av osäkerheten om invandrarnas representation i sjukvården.

Representationseffekten är nu större än 1970. Då utgjorde den 3 – 5 procent av de utgifter som kunde hänföras till invandrabefolkningen. År 1976 hade denna andel stigit till 7 – 9 procent.

A.5.3. Överskott

Som synes är skattebeloppet per capita i invandrabefolkningen högre än dess per capita belopp för offentliga utgifter. Inkomstöverföring skulle således ske till svenskbefolkningen. Vid ingången av år 1976 var invandrabefolkningen 715 690 personer och vid årets slut 746 981 personer. Medelantalet blir 731 336 personer. Beräknas inkomstöverföringen på detta antal erhålles

Minsta skillnad

$(19\,120 - 19\,050) \text{ kr} \cdot 731\,336 \approx 60 \text{ miljoner kr}$

Största skillnad

$(19\,260 - 16\,060) \text{ kr} \cdot 731\,336 \approx 2\,340 \text{ miljoner kr}$

NOT

- 1) Enligt socialvårdsstatistiken uppgick statens bidrag till kommunernas socialhjälp till 97,4 miljoner kr år 1976. Sannolikt bestod detta till stor del av hjälp till flyktingar och ej kyrkobokförda utländska medborgare.

Appendix 6. STATISTISKA UPPGIFTER OM ARBETARE, TJÄNSTEMÄN OCH KAPITAL

I detta appendix presenteras uppgifter om arbetare, tjänstemän och kapital som har legat till underlag för de ekonometriska beräkningarna i kapitel 9.

Vid en uppdelning av arbetskraften är det nödvändigt att pris- och antalsuppgifter för dessa uttrycks i samma enheter. I SCB's löne- och industristatistik är detta inte fallet. Arbetare uttrycks i vissa källor i personer och i andra källor i timmar medan tjänstemän endast uttrycks i antal personer. Vidare uttrycks lönen för arbetare per timme och för tjänstemän per månad. Det är således nödvändigt att översätta data för de två kategorierna till en gemensam enhet. En sådan översättning bör vara möjlig genom att kombinera uppgifter från SCB's lönestatistik, industristatistik och nationalräkenskapsstatistik. Vi har ansett det vara lämpligt att som gemensam enhet välja timmar framför personer. Att välja timmar har den fördelen att man kan ta hänsyn till eventuella förändringar i det genomsnittliga antalet utförda arbetstimmar per person i de båda kategorierna.

I SCB's industristatistik finns årsvisa uppgifter om medelantalet anställda arbetare och tjänstemän. Dessutom redovisas antalet utförda arbetstimmar per arbetare och år. Motsvarande uppgift för tjänstemän saknas dock. Vänder vi oss däremot till nationalräkenskapsstatistiken så finns där årsvisa uppgifter om både det totala antalet arbetstimmar utförda av anställda och det genomsnittliga antalet anställda. Det borde nu vara möjligt att approximativt beräkna det totala antalet utförda arbetstimmar per år för tjänstemän enligt följande formel

$$(A6:1) \quad D = B - \frac{A}{A+T} \cdot C \cdot K_A$$

- där
- D = totala antalet utförda arbetstimmar per år för tjänstemän
 - B = totala antalet utförda arbetstimmar per år för anställda enligt nationalräkenskaperna
 - C = totala antalet genomsnittligt anställda enligt nationalräkenskaperna
 - A = antal arbetare per år enligt industristatistiken
 - T = antal tjänstemän per år enligt industristatistiken
 - K_A = antal utförda arbetstimmar per arbetare och år enligt industristatistiken

Antalet utförda arbetstimmar per tjänstemän och år kan då skrivas som

$$(A6:2) \quad K_T = \frac{D}{\frac{T}{A+T} \cdot C}$$

där K_T = antal utförda arbetstimmar per tjänsteman och år.

Innan vi går vidare kan det finnas anledning att något kommentera de olika statistikkällor som har kommit till användning. Nationalräkenskapsstatistiken är i princip heltäckande men så är inte fallet med industristatistiken. Exempelvis är medelantalet anställda inom egentlig industri cirka 10 procent lägre enligt industristatistiken än i nationalräkenskapsstatistiken. Förklaringen till detta är att industristatistiken inte omfattar arbetsställen med mindre än fem anställda. En uppfattning om dessa skillnader i antalet anställda kan vi få genom att studera tabell A.6.1.

Tabell A.6.1. Medelantal anställda i 100-tal för några år inom egentlig industri (SNI 2 + 3) enligt industristatistiken respektive nationalräkenskapsstatistiken.

År	Enligt industri- statistiken	Enligt national- räkenskaps- statistiken
1970	9 216	10 225
71	9 044	10 007
72	8 905	9 835
73	9 060	9 972
74	9 292	10 201
75	9 403	10 270

Eftersom uppgifter om antalet arbetare respektive tjänstemän finns i industristatistiken men inte i nationalräkenskapsstatistiken har den framräknade andelen arbetare $\frac{A}{A+T}$ respektive andelen tjänstemän $\frac{T}{A+T}$ också antagits gälla för den totala populationen. Detta kan antagas vara en god approximation eftersom industristatistiken ändå är nästan heltäckande.¹⁾

Nästa moment är att bestämma arbetskraftskostnaden per timme för arbetare respektive tjänstemän. För en sådan bestämning beräknas först lönen per timme och därefter lägger vi på de övriga arbetskraftskostnaderna per timme. I industristatistiken finns beräknat lönesumman för arbetare och tjänstemän. Genom att vi ur samma statistikkälla har uppgifter om antalet arbetare och tjänstemän är det möjligt att beräkna den genomsnittliga årslönen för respektive kategori. Från uttrycken (A 6 : 1) och (A 6 : 2) känner vi också det genomsnittliga antalet arbetade timmar per år (K_T respektive K_A). Lönen per timme erhålles genom att årslönen divideras med antalet arbetade timmar per år.

Uppgifter om övriga arbetskraftskostnader per timme har erhållits från SAF. Det kan här nämnas att SCB från 1967 har beräknat den totala arbetskraftskostnaden per timme för arbetare. Det visar sig att den av oss framräknade serien visar mycket god överensstämmelse med SCB's. Som underlag för den ekonometriska skattningen har vi som priset per arbetstimme för arbetare använt SCB's serie för perioden 1967 — 1972 och vår egen serie för perioden 1960 — 66. En sammanfattning av total arbetskraftskostnad per timme finns i tabell A.6.2. Genom den dubbla kunskapen om de båda gruppernas genomsnittliga arbetskraftskostnad per timme och antalet arbetstimmar kan vi beräkna deras andelar av förädlingsvärdet.²⁾ Uppgifter om detta finns i tabell A.6.4 där också kapitalets andel av förädlingsvärdet framgår.

Hur priset på kapital skall beräknas är långtifrån självklart. Detta är något som ofta diskuteras i den ekonomiska litteraturen. Exempel på detta är Berndt, Kesselman, Williamsson (1975) och Bergström, Melander (1978).

De sistnämnda beräknar ett pris på kapital (rentalprice) som priset för en ny kapitalenhet (investering) multiplicerat med en avkastningsfaktor. Avkastningsfaktorn beräknas sedan med hjälp av marknadsräntan efter hänsynstagande till vinstbeskattning; avskrivningsregler och frisläppande av investeringsfonder.

Ibland förekommer också att priset på kapital helt enkelt beräknas som förädlingsvärdet som går till kapitalet dividerat med kapitalstocken. Man får då den genomsnittliga avkastningen per kapitalenhet. Detta är en metod som exempelvis Kravis (1959) använder sig av när han beräknar utvecklingen av relativa faktorpriser i USA's ekonomi. Metoden är således densamma som när man beräknar lönen per timme genom att dividera lönesumman med antalet arbetstimmar.

Vi har beräknat kapitalpriset som förädlingsvärdet som går till kapitalet, dividerat med kapitalstocken. Kapitalstocken uttrycktes i 1968 års priser. Metoden kan naturligtvis diskuteras men med tanke på det preliminära och tentativa i skattningarna så nöjer vi oss med detta. Index för utvecklingen av det nominella kapitalpriset finns i tabell A.6.2. Som synes förändras kapitalpriset relativt måttligt. Eftersom vi har inflation blir tendensen realt något fallande. Även Bergström, Melander (1978) fick relativt små förändringar i kapitalpriset. Sak samma fick Berndt, Kesselman, Williamsson (1975) för USA.

För skattningarna behöver vi endast uppgifter om *relativa* faktorpriser. För den *allmänna* trenden i utvecklingen av de relativa faktorpriserna torde valet av metod för att beräkna kapitalpriset vara av mindre betydelse. Denna trend bestäms i huvudsak av de stora ändringarna i arbetskraftskostnad.

Beräkningarna avser s k långsiktiga löne- och substitutionselasticiteter. Detta betyder att vi i varje tidpunkt antages vara i jämvikt. Antagandet innebär att faktorintensiteterna omedelbart hinner anpassa sig till förändringar i relativa faktorpriser, vilket naturligtvis är diskutabelt. Exempelvis varierar kapitalpriset en hel del omkring 1970. Dynamiska kortsiktsmodeller finns dock ännu så länge endast för två-faktor fallet.

MA och MK ekvationerna i (9:20) skattas efter hänsynstagande till (9:21).

$$M_A = \alpha_A + \gamma_{AA} \cdot [\log P_A - \log P_T] + \gamma_{AK} \cdot [\log P_K - \log P_T]$$

(A6:3)

$$M_K = \alpha_K + \gamma_{AK} \cdot [\log P_A - \log P_T] + \gamma_{KK} \cdot [\log P_K - \log P_T]$$

Med ledning av (9:21) kan sedan övriga parametrar beräknas.

Tabell A.6.2. Nominella faktorpriser för egentlig industri (SNI 2 + 3).

År	Arbetare		Tjänstemän		Kapital
	Kronor	Index	Kronor	Index	Index
1960	5,97	100,0	11,01	100,0	100,0
61	6,49	108,7	11,97	108,7	97,2
62	7,11	119,1	13,31	120,9	95,3
63	7,77	130,2	14,49	131,6	87,3
64	8,53	142,9	15,95	144,9	98,8
65	9,46	158,5	17,52	159,1	106,6
66	10,39	174,0	19,03	172,8	99,3
67	11,30	189,3	20,60	187,1	97,8
68	12,13	203,2	22,23	201,9	103,3
69	13,58	227,5	24,12	219,1	112,7
70	15,30	256,3	26,38	239,6	136,2
71	17,09	286,3	28,74	261,0	114,2
72	19,00	318,3	31,28	284,1	116,3

Källa: Nationalräkenskaper. Egna beräkningar.

För arbetare för åren 1967 – 72 har använts SCB's arbetskraftskostnad per timme.

Tabell A.6.3. Beräknat antal utförda arbetstimmar (miljoner) för arbetare och tjänstemän inom egentlig industri (SNI 2+ 3).

År	Arbetare	Tjänstemän
1960	1 545,5	400,8
61	1 560,6	424,0
62	1 548,2	438,3
63	1 522,9	443,5
64	1 534,6	440,7
65	1 525,2	446,0
66	1 493,6	454,2
67	1 408,8	446,0
68	1 344,1	442,3
69	1 338,8	450,6
70	1 352,5	463,1
71	1 291,5	461,3
72	1 226,2	449,3

Källa: Egna beräkningar utifrån industri- och nationalräkenskapsstatistiken.

Tabell A.6.4. Andel av förädlingsvärdet inom egentlig industri (SNI 2+ 3) som faller på arbetare, tjänstemän respektive kapital.

År	Arbetare	Tjänstemän	Kapital
1960	0,44347	0,21208	0,34445
61	0,44981	0,22539	0,32480
62	0,45145	0,23928	0,30927
63	0,46176	0,25075	0,28749
64	0,44537	0,24405	0,31058
65	0,44366	0,24029	0,31605
66	0,45315	0,25236	0,29449
67	0,44983	0,25962	0,29055
68	0,43167	0,26795	0,30038
69	0,43122	0,25780	0,31098
70	0,41729	0,24635	0,33636
71	0,44060	0,26466	0,29474
72	0,44548	0,26521	0,28931

Källa: Nationalräkenskapsstatistiken samt egna beräkningar.

Tabell A.6.5. Relativa faktorpriser mellan arbetare och tjänstemän ($\frac{PA}{P_T}$) samt mellan kapital och tjänstemän ($\frac{PK}{P_T}$) inom egentlig industri (SNI 2+3).

År	$\frac{PA}{P_T}$	$\frac{PK}{P_T}$
	Index	Index
1960	100,0	100,0
61	100,0	89,4
62	98,5	78,8
63	98,9	66,3
64	98,6	68,2
65	99,6	67,0
66	100,7	57,5
67	101,2	52,3
68	100,6	51,2
69	103,8	51,4
70	107,0	56,8
71	109,7	43,8
72	112,0	40,9

Källa: Tabell A.6.2.

NOTER

- 1) Vid sidan om produktion av arbetare och tjänstemän enligt industristatistiken utföres produktion som hemarbete och som bortlämnade lönearbeten. Andelen av produktionen som faller på dessa är dock tämligen försumbar i sammanhanget. Om vi låter denna grupp fördelas mellan arbetare och tjänstemän på samma sätt som ovan blir rimligen det eventuella felet försumbart.
- 2) Från nationalräkenskapsstatistiken känner vi hur stor andel av förädlingsvärdet som faller på hela produktionsfaktorn arbete. Vi kan då först beräkna hur mycket av denna andel som faller på arbetare respektive tjänstemän. Sedan beräknas de två gruppernas andelar av hela förädlingsvärdet.

Den del av förädlingsvärdet som tillfaller produktionsfaktorn arbete och som är ett resultat av egna företagares arbetsinsatser fördelas därmed också. Man kan också säga att egna företagare (deras arbetsinsats) är fördelade mellan arbetare och tjänstemän på samma sätt som mellan anställda arbetare och tjänstemän.

Appendix 7. ANTALSUPPGIFTER OM OLIKA INVANDRARGRUPPER

I tabell 7.1 framgår antalet individer i olika invandrargrupper som omfattades av sambearbetningen mellan inkomst- och befolkningsregistret för 1978. I tabell 7.2 finns uppgifter för olika kommuner. Sambearbetningen omfattade individer 16 år och däröver. Endast denna åldersklass framgår av tabellerna.

Det kan också nämnas att av vårt material framgår att andelen gifta är mycket olika mellan olika grupper även efter att vi beaktat skillnader i ålderssammansättning. Om vi exempelvis betraktar åldersklassen 35 — 49 år så är i totalbefolkningen 73 procent av männen och 77 procent av kvinnorna gifta. För samtliga utländska medborgare är andelarna 67 procent respektive 75 procent. För samtliga naturaliserade sedan 1968 är andelarna 76 procent respektive 74 procent och för samtliga utrikes födda med svenskt medborgarskap 76 procent respektive 75 procent.

Låg andel gifta finns bland män med finskt medborgarskap. Andelen är här 60 procent. Relativt låg andel finns också bland kvinnor med finskt medborgarskap. Andelen bland dessa är 69 procent. Naturaliserade finländare ligger dock nära vad som gäller för totalbefolkningen.

Hög andel gifta har personer med jugoslaviskt och grekiskt medborgarskap. Andelarna för både män och kvinnor ligger på 80 — 90 procent. Naturaliserade greker och jugoslaver har dock andelar som ligger ganska nära vad som gäller för totalbefolkningen. Undantag dock för grekiska kvinnor. Av i Grekland födda kvinnor med svenskt medborgarskap var 90 procent gifta i åldersklassen 35 — 49 år.

Vid ett ytligt betraktande går det inte att se något bestämt samband mellan andelen förvärvsarbetande kvinnor i olika grupper och andelen gifta. Vi har höga förvärvsintensiteter bland kvinnor med finskt medborgarskap och bland kvinnor med jugoslaviskt och grekiskt medborgarskap. Samtidigt finns stora skillnader i andelen gifta.

Tabell 7.1. Antal individer 16 år och däröver den 31/12 1978.

	Antal ≥ 16 år	Andel män i procent
I: Utländska medborgare	295 011	52,0
Därav medborgarskapsland		
Finland	131 466	48,2
Jugoslavien	27 604	50,9
Grekland	12 437	58,3
Tyskland	10 275	57,5
Italien	3 763	70,8
Chile	3 490	52,5
Tjeckoslovakien	931	43,3
II: Naturaliserade 1968 —	115 791	50,8
Därav födda i		
Finland	48 090	44,4
Jugoslavien	5 480	65,0
Grekland	1 221	71,3
Tyskland	6 732	49,1
Italien	1 456	68,9
Chile	98	54,1
Tjeckoslovakien	3 038	55,9
III: Utrikes födda med svenskt medborgarskap	255 821	43,9
Därav födda i		
Finland	95 075	38,9
Jugoslavien	6 480	64,6
Grekland	1 389	69,3
Tyskland	27 943	39,0
Italien	2 530	64,0

Tabell 7.2. Antal individer 16 år och däröver den 31/12 1978.

	Utländska medborgare	Naturaliserade 1968 —		Utrikes födda med svenskt medborgarskap	1 Invandrarbe- folkning 1)	2 Totalbefolk- ning	1 i procent av 2
		Samtliga	Därav födda i Sverige				
Riket	295 011	115 791	18 640	255 821	569 472	6 602 501	8,8
Botkyrka	9 752	2 405	311	3 807	13 870	51 831	26,8
Danderyd	956	277	40	1 172	2 168	21 385	10,1
Södertälje	8 098	2 632	380	4 211	12 689	58 757	21,6
Nacka	4 642	1 730	261	3 363	8 266	42 179	19,6
Göteborg	28 817	9 109	1 382	18 115	48 314	357 831	13,5
Malmö	13 347	5 577	651	11 338	25 336	196 978	12,9
Finspång	1 122	567	66	932	2 120	19 088	11,1
Gislaved	1 722	346	64	695	2 481	21 151	11,7
Karlskoga	1 501	741	115	1 354	2 970	29 442	10,1

1) Invandrarbefolkning: Utländska medborgare ♦ utrikes födda med svenskt medborgarskap ♦ naturaliserade sedan 1968 och födda i Sverige.

SUMMARY

The purpose with this study is to investigate the effects of immigration on the Swedish indigenous population's income conditions. We concentrate on the immigration's long term effects.

The question of immigration's economic effects cannot be treated without also considering the immigrant's own income and employment conditions. A description of these factors is an important part of this study.

The major immigration to Sweden took place after 1944. At the end of 1981 there were around 414 000 foreign citizens residing in Sweden. The number of naturalized immigrants (immigrants who had received Swedish citizenship) was around 400 000.

Immigrants on the Labour Market

The post war immigration to Sweden has primarily been a labour force immigration. More than half of the total immigration has come from the Nordic countries. Of this group, the Finns are a clear majority. However, in recent years, this immigration pattern has changed. We now have more refugees as well as relatives to earlier immigrants.

The labour force immigration to Sweden has, in part, consisted of well educated specialists (doctors, technicians, etc) and, in part, of workers for the industrial and service sectors. The latter type of labour force immigration has clearly been the largest. This is reflected in that the occupational distribution of the foreign citizens in Sweden is clearly different from that of the native Swedish citizens. The foreign citizens are, to much greater degree than the native Swedish citizens, employed in manufacturing and service branches. The naturalized immigrants have, however, an occupational distribution which is closer to that of the native Swedish citizens.

Immigrants are a very heterogeneous group in regard to income and employment. There are great variations in the immigrants' labour market position between the different regions in Sweden.

Among the blue-collar immigrants, who for the most part come from Finland and Southern Europe, the man has, on the average, a lower income than the native Swede.

On the other hand, immigrant women from these countries have a higher average annual income than Swedish women. This is primarily because of the longer work-

ing hours of the immigrant women.

But there are also immigrant groups where the man has a very high income. Examples of this are naturalized immigrants from Germany and Czechoslovakia. These men have, on the average, higher incomes than Swedish men.

Employment intensity varies greatly between the different immigrant groups. Immigrants from Yugoslavia (both naturalized immigrants and those who still have Yugoslavian citizenship) as well as naturalized immigrants from Czechoslovakia and Finland have a high employment intensity in regard to age and sex. The average for both sexes of these immigrant groups is more employment intensive in reference to age than for the native Swedish population. That labour force immigrants have a high employment intensity is something which has been pointed out in other studies. But it is also clear that this is primarily true for immigrant refugees (from Czechoslovakia).

However, many refugee groups which came to Sweden during the '70s have a low employment intensity. What this indicates exactly is hard to identify. Perhaps it is because of the depressed labour market. This is probably a contributing factor in that recent refugees have met a much more difficult labour market than that faced by refugees in the '50s and '60s.

Even the degree of unemployment varies between the different immigrant groups. There is a relatively high degree of unemployment for Finnish citizens as well as for immigrants from Greece and Yugoslavia. Among Yugoslavian immigrants there is both a high employment intensity and a high degree of unemployment. The labour supply is great in this group. Immigrants from Germany (especially naturalized Germans) as well as naturalized immigrants from Czechoslovakia have a low degree of unemployment. The probable explanation is, that to a great extent, they are employed in professions where there is little unemployment. During the 1960s the employment intensity of the immigrants compared with the Swedish population was higher than during the 1970s. In the '70s there was primarily a reduction of employment intensity on the part of the foreign citizens. At the end of the 1970s, the employment intensity, in regard to sex and age, for the entire group of foreign citizens was lower than that of the Swedish population. The changing character of the immigration as well as the increased employment intensity of Swedish women contributed to this. For the entire group of naturalized immigrants, the employment intensity, in regard to sex and age, is somewhat higher than for the Swedish population.

Income Effects through the Public Sector

With the help of a demographic model, we have calculated the population increase as a consequence of the net immigration since 1944. We have called this population increase the immigrant population. In 1970 the immigrant population was around 640 000 persons. At the end of the '70s it was more than 800 000 persons.

The immigrant population has a different age composition from the Swedish population. Within the immigrant population the percentage of older persons is less than within the Swedish population and the percentage of persons of working age is greater. In Sweden as well as in other Western European countries, a large part of the public sector's activities are concentrated on equalizing the opportunities for people between the active and passive ages. One can hypothesize that the difference in age composition between the two population groups means that the public sector redistributes income *from* the immigrant population *to* the Swedish population.

But it is not only a question of differences in age composition. It is also partially a question of »over» or »under representation» in regard to age composition. In certain areas of the public transfer of payments and public consumption, immigrants are overrepresented in regard to age composition — examples of this are sickness benefits and certain labour market programmes. There are also areas in which they are underrepresented, for example, within secondary education.

The figures show that the differences in age group composition are the dominating factor. During the greater part of the postwar period, the public sector has redistributed income from immigrants to the Swedish population. This reached an approximate culmination around 1970. It is difficult to give an exact figure, but probably it was in the area of SEK 1 — 3 billion per year — at 1982 prices — which was transferred from the immigrants to the Swedish population around 1970. Approximately half of this amount came from Finnish immigrants. For the Swedish three person household this meant an increase in disposable income of SEK 400 — 1 200 per year. Viewed from the perspective of the Swedish population, it is only a question of a relatively small amount. It is not even the equivalent of what one year's economic growth in the 1960s gave in increased disposable income for the Swedish household. The immigrant population is too small to have any greater effect on the collective income of the Swedish population. The immigrant population in 1970 was still not more than 8 % of the total population.

During the 1970s the income transfers were reduced and were, in the middle of the '70s, probably around SEK one billion at 1982 prices. Up to and including the middle of the 1970s, Sweden had an economy with full employment and the amounts cited can be interpreted as additional income for the Swedish population.

At the beginning of the 1980s, the redistribution of incomes through the public sector has leveled off, and we are now probably very close to a balanced situation. The decreasing immigrant employment compared to that of the Swedish population is one of the most important reasons.

We have also made some estimates regarding the future. If we have an annual net immigration of 12 – 14 000 persons, the immigrant population which we will have in 30 – 40 years can provide an annual additional income to the Swedish population, with an economy with full employment, of some billion Swedish crowns through the public sector. Much, however, will be dependent on the future economic development as well as the future scope and structure of the public sector.

Economic Growth

Economic growth can be influenced by the immigration but to what extent is still a hypothetical question. One example of how immigrants positively can influence economic growth is through their great mobility in the labour market. They can quickly go in and make easier the expansion of successful companies. It means an increasing of the Swedish population's disposable income beyond that which takes place in the redistribution of income in the public sector.

On the other hand, the immigrants' concentration in low paying industries often has meant that those branches have survived longer than they should have and that a transfer of resources to more expansive branches has been obstructed. There is a tendency here towards more economic stagnation.

Our studies indicate that the immigrants' effects on economic growth can be relatively limited. Economic growth is primarily determined by other factors. There are, however, certain important reservations which we must point out. We still know very little about how the economy reacts to immigration.

Relative Factor Prices

Through immigration, the distribution of income *within* the Swedish population can also be influenced. This can occur through the effects on relative factor *prices*. Immigration can influence the wage structure as well as increase profits in relation to the average wage level.

Immigrants coming in the 1960s were, to a great extent, engaged in low income occupations. Our figures indicate that in occupations with many immigrants, the

wage development for Swedes was probably somewhat slower than in other occupations. On the other hand, these Swedes can have been compensated through the redistribution of income through the public sector. The immigration has probably also increased the demand for Swedish white-collar workers. The equalization of wages between different groups which has taken place in Sweden can have taken place somewhat more slowly due to the immigration. The effect of immigration on the relationship between profit and the average wage level is probably small in the long run.

REFERENSER

- Allen, R (1938) *Mathematical Analysis for Economists*. Macmillan. London.
- AMS (1978) *Vårt ansvar för invandrarna*. Stockholm.
- AMS (1979) *De erkända arbetslöshetskassornas verksamhet och det kontanta arbetsmarknadsstödet år 1978*. Solna.
- Andersson, L och Andersson, R (1978) *Sysselsättningsuppgifter för utländska medborgare enligt folk- och bostadsräkningen 1975*. Stencil. Örebro.
- Arbetsmarknadsdepartementet (1980) *Lägesrapport från arbetsgruppen för frågor rörande assyriernas/syrianernas situation i Sverige*. DSA 1980:7.
- Arbetsmarknadsdepartementet (1981) *Invandrarkvinnor och jämställdhet*. DSA 1981:2.
- Axelsson, R, Jacobsson, R och Löfgren, K G (1979) *On the Determinants of Labour Supply in Sweden*. Nationalekonomiska institutionen, Umeå Universitet.
- Bain, T och Pauge, A (1972) *Foreign Workers and The Intra-industry Wage Structure in West Germany*. Kyklos. Vol XXV, No 4.
- Berglind, H (1977) *Förtidspensionering eller arbete*. Ingår i *SOU 1977:88*. Stockholm.
- Bergström, V och Melander, H (1978) *Production Functions and Factor Demand Functions in Post War Swedish Industry*. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala Universitet.

Berndt, E R, Kesselman, J R och
Williamsson, S H (1979)

*Tax Credits for Employment Rather
than Investment.* Diskussion paper.
University of Wisconsin.

Berndt, E R och Wood, O (1975)

*Technology, Prices and The Derived
Demand for Energy.* The Review of
Economics and Statistics.
Vol 75, No 3.

Brinley, T (1973)

Migration and Economic Growth.
University Press. Cambridge.

Budgetdepartementet (1982)

Offentliga tjänster på fritids-
idrotts- och kulturområden.
DSB 1982:10.

Carlsson, G och Hoem, B (1982)

Behov av statistik om invandrare.
Diskussionsunderlag från statistik-
utredningen 1972:8. Stockholm.

Carlsson, T och Taghavi, S (1973)

*Sjukfrånvaro. En studie av
svenskars och utlänningars
sjukfrånvaro.* Sociologiska
institutionen, Stockholms
Universitet.

Chiswick, B R (1980)

*An Analysis of the Economic
Progress and Impact of
Immigrants.* Department of
Economics and Survey Research
Laboratory. University of Illinois.
Chicago.

CNS (1979)

*Studiestödsstatistik 1965/66 –
1977/78.* Sundsvall.

Dahlberg, Å och Holmlund, B (1974)

Några samhällsekonomiska aspekter
på befolkningsutveckling och migra-
tion. Ingår i *Forskare om befolknings-
frågor.* Red Hägerstrand, T och
Karlqvist, A. Stockholm.

- Dahlberg, Å (1976) *Geografisk rörlighet sociala och ekonomiska effekter. Rapport till Expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor. (EFA). Umeå Universitet.*
- Delander, L och Ekberg, J (1978) *En ekonometrisk studie av efterfrågan på arbetskraft — en förundersökning. Rapport till Expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor. (EFA). Högskolan i Växjö.*
- Delander, L och Read, A (1979) *Effekter av lagen om allmän platsanmälan. Ekonomi och arbetsmarknad. Nr 7. Högskolan i Växjö.*
- Denton, F T och Spencer, B G (1974) *Some Aspects of Economic Adjustments Through Migration Flows. The Economic Journal. Vol 84, December.*
- Denton, F T och Spencer, B G (1980) *Population Change and Public Expenditure. Paper for presentation at Population Conference. Helsingfors.*
- Ekberg, J (1975) *Variationer i immigrationen till Sverige. En ekonometrisk studie för perioden 1962 — 73. Växjö Migration Studies. Nr 1. Högskolan i Växjö.*
- Ekberg, J (1977) *Långsiktseffekter av immigration. Växjö Migration Studies. Nr 6. Högskolan i Växjö.*

- Ekberg, J (1978) Intermigration i Sverige — orsaker och effekter. *Växjö Migration Studies*. Nr 10. Högskolan i Växjö.
- Ekberg, J (1979) *Sysselsättningseffekter av lönesubventioner*. Rapport till Expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor (EFA). Högskolan i Växjö.
- Ekberg, J (1980a) *Inkomstomfördelning mellan invandrare och svenskar via offentlig sektor*. Högskolan i Växjö.
- Ekberg, J (1980b) Betalar invandrarna för vad de får av offentliga tjänster. *Ekonomisk debatt*. Årg 8, Nr 6.
- Ekberg, J (1981) *Förvärvsintensiteter, inkomster och skattekraft för invandrare i några svenska kommuner*. Rapport till Statens invandrarverk. Högskolan i Växjö.
- Ekberg, J (1982) Inkomst- och sysselsättningsuppgifter om invandrare. Stencil. Högskolan i Växjö.
- Forskningsrådsnämnden (1979) *Forskning efterlyses. Ett 100-tal enkätsvar om angelägna forskningsområden*. Rapport Nr 15 — F. Stockholm.
- Franzén, T, Lövgren, K och Rosenberg, J (1979) *Skatters och offentliga utgifters effekter på inkomstfördelningen*. Stockholm.

- Forsman, A (1980) En teori om staten och de offentliga utgifterna. *Studies in Economic History*. Nr 22. Uppsala
- Gellerstedt, L och Kristiansson, K-E (1979) *Kvalitén i AKU-data*. Utredningsinstitutet SCB. Stockholm.
- Greenwood, M J (1973) Urban Economic Growth and Migration. Their Interaction. *Environment and Planning*. Vol 5. January.
- Greenwood, M J (1975) A Simultaneous-Equations Model of Urban Growth and Migration. *Journal of the American Statistical Association*. Vol 70. December.
- Griffin, J M och Gregory, P R (1976) An Intercountry Translog Model of Energy Substitution Responses. *The American Economic Review*. Vol 66, December.
- Grant, G och Hamermesh, D (1979) Econometric Studies for Labour — Labour Substitution and their Implications for Policy. *The Journal of Human Resources*. Vol 14, No 4.
- Hamberg, E (1979) *Utländska medborgares remitteringar från Sverige under 1970-talet*. EIFO-rapport. Nr 7. Stockholm.
- Hansson, I (1983) Skattereformen och de totala marginaleffekterna. *Ekonomisk debatt*. Arg 11, Nr 1.
- Hedström, P (1980) *Förtidspension — välfärd eller ofärd?* Institutet för social forskning. Stockholm.

- Holmlund, B (1979) Perspektiv på arbetskraftsutbudets utveckling. Ingår i: *Utrikeshandel, inflation och arbetsmarknad*. IUI. Stockholm.
- Jacobsson, R (1981) *Results from Estimations of »First-Generation» Labour Supply Models*. Nationalekonomiska institutionen, Umeå Universitet.
- Jakobsson, U och Norman, G (1974) *Inkomstbeskattning i den ekonomiska politiken*. IUI. Almqvist och Wiksell. Uppsala.
- Johnsson, G E (1980) The Labour Market Effects of Immigration. *Industrial and Labour Relations Review*. Vol 33, No 3.
- Jonung, C (1982) *Reports to OECD on the Integration of the Migrant Women into the Labor Market*. Report No 3. Commission for Immigration Research. Stockholm.
- Jungenfelt, K G (1966) *Löneandelen och den ekonomiska utvecklingen*. IUI. Almqvist och Wiksell. Uppsala.
- Järnek, M (1971) *Studier i hushållens inkomstförhållanden 1925 – 1964*. Lund.
- Jönsson, B (1980) *Den ändrade åldersfördelningens effekter på sjukvårdskostnadernas utveckling*. Meddelande 1980:3. Institutet för hälso- och sjukvårds ekonomi. Lund.
- Kindleberger, C P (1967) *Europes' Post-War Growth. The Role of Labour Supply*. Harvard University Press. Cambridge Mass.

- Kommunförbundet (1982) *Avgiftsfinansiering av kommunal verksamhet*. Stockholm.
- Konjunkturinstitutet (1971) *Konjunkturläget*. Januari 1971.
- Konjunkturinstitutet (1972) *Konjunkturläget*. Januari 1972.
- Konjunkturrådet (1981) *Fördelning, stabilitet, tillväxt*. SNS. Stockholm.
- Kravis, I B (1959) Relative Income Shares in Fact and Theory. *The American Economic Review*. Vol XLIX, December.
- Kruse, A och Ståhlberg, A (1977) *Effekter av ATP — en samhälls-ekonomisk studie*. Lund economic studies. Nr 13. Lund.
- Leiniö, T (1979) *Finska invandrare i Sverige 1974*. Institutet för social forskning. Stockholm.
- Leiniö, T (1980) *Städarnas arbetssituation*. Arbetslivscentrum 1980:12. Stockholm.
- Lindegård, B (1971) *Invandrarnas sjukvårdsmönster*. *Socialmedicinsk tidskrift*. Årg 48, Nr 7.
- Lindgren, B och Söderström, L (1979) *Den offentliga budgetpolitikens betydelse för inkomstfördelningen*. Meddelanden 1979:56. National-ekonomiska institutionen, Lund.
- Maillot, D (1978) Economic Growth. Ingår i: *Population Decline in Europe*. Council of Europe. Butler and Tanner. London.

- Myrdal, G (1969) *Ekonomisk teori och underutvecklade regioner*. Tiden. Stockholm.
- Mishan, E J och Needleman, L (1967) Immigration: Some Long Term Economic Consequences. Part A. *Economic Internazionale*. Vol XXI, No 2.
- Niklasson, H (1982) *Evalueringar av arbetsmarknadspolitiska åtgärder i de nordiska länderna*. Rapport till Nordiska ministerrådet. Projekt 160.21 – 2.16. Stockholm.
- Nyberg, P (1980) *Immigration, ekonomisk tillväxt och stabilitet. En teoretisk undersökning kring emigrationens orsaker och effekter på medellång sikt*. Helsingfors.
- Ohlsson, R (1971) *Studier i efterkrigsimmigrationen till Sverige*. Ekonomisk historiska institutionen, Lund.
- Ohlsson, R (1975) *Invandrarna på arbetsmarknaden*. Ekonomisk historiska föreningen. Lund. Vol XVI.
- Okun, B (1968) Interstate Population Migration and State Income Inequality. A Simulations Equation Approach. *Economic Development and Cultural Change*. Vol 16. January.
- Persson-Tanimura, I (1980) *Studier kring arbetsmarknad och information*. Lund economic studies. Nr 19. Lund
- Persson, T (1983) Budgetunderskott på 100 miljoner – något att oroa sig för? *Ekonomisk debatt*. Arg 11, Nr 1.

- Reinans, S (1974) Possible Demographic Trends in Immigrant Groups. Ingår i: *Proceedings of the Nordic Seminar on Long-Term Effects of Migration*. Täljöviken, May 27-29 1974. Red Widgren, J. Stockholm.
- Reinans, S (1979a) Invandringen och befolkningsutvecklingen. Ingår i: Svensk invandrapolitik inför 1980-talet. DSA 1979:6.
- Reinans, S (1979b) *Den utomnordiska invandringen 1977*. EIFO rapport. Nr 8. Stockholm.
- Reinans, S (1982) *Utlänningar på arbetsmarknaden*. EIFO. Stockholm.
- Restad, T (1976) *Modeller för samhällsekonomisk perspektivplanering*. Stockholm.
- Rodriguez, E (1981) *Den svenska skattehistorien*. Liber. Stockholm.
- SCB (1972a) Den utrikes omflyttningen sedan 1944 och dess betydelse för Sveriges befolkningsutveckling. *Information i prognosfrågor*. 1972:14.
- SCB (1972b) *Inkomst och förmögenhet 1970*.
- SCB (1975) Sveriges befolkningsutveckling. *Information i prognosfrågor*. 1975:6.
- SCB (1976) Arbetskraftsresurserna 1965 – 2000. *Information i prognosfrågor*. 1976:1.
- SCB (1977) Invandrarnas levnadsförhållanden 1975. *Levnadsförhållanden*. Nr 9.

- SCB (1978a) Befolkningsprognos för riket 1978 – 2000 – med utblick mot 2025. *Information i prognosfrågor*. 1978: 5.
- SCB (1978b) *Kommunernas finanser 1976*.
- SCB (1978c) *Utbildningsstatistisk årsbok 1978*.
- SCB (1980a) Befolkning år 2000. Prognos för Sverige 1980 – 2000 – med utblick mot 2025. *Information i prognosfrågor*. 1980:6.
- SCB (1980b) *Den allmänna försäkringen 1978*.
- SCB (1980c) Statistikpaketen. 1978 års inkomster.
- SCB (1980d) Invandrarungdomen och gymnasieskolan. *SMU*. 1980:27.
- SCB (1981) Data om invandrare. *Levnadsförhållanden*. Nr 26.
- Schmid, G C (1971) Foreign Workers and Labour Market Flexibility. *Journal of common Market Studies*. Vol 9, No 3.
- SIV (1982a) *Invandring och kommunal ekonomi*. Norrköping.
- SIV (1982b) *Kriminalitet bland invandrare*. Norrköping.
- Sjögren, C G (1979) Angående personer som är äldre än 65 år och ej uppbär allmän pension. Stencil. PM 1979-01-29. Riksförsäkringsverket. Stockholm.
- Socialstyrelsen (1981) *Sjukfrånvaron i Sverige*. Rapport 1981:6. Stockholm.

- SOU 1967:18 *Invandringen.*
- SOU 1974:3 *Produktionskostnader och regionala produktionssystem.*
- SOU 1974:69 *Invandrarutredningen del 3. Invandrarna och minoriteterna.*
- SOU 1977:65 *Kommunernas gatuhållning.*
- SOU 1977:91 *Översyn av skattesystemet.*
- SOU 1978:45 *Allmän arbetslöshetsförsäkring.*
- SOU 1981:1 *Hälsorisker. Hälso- och sjukvård inför 90-talet.*
- SOU 1980:6 *Offentlig verksamhet och regional välfärd.*
- SOU 1982:46 *Invandringspolitiken.*
- Ståhlberg, A-C (1982) *Ålderspension i ATP. Stencil. Institutet för social forskning. Stockholm.*
- Sveri, B (1980) *Utlänningars brottslighet: En jämförelse mellan om grövre brott övertygade personer 1967 och 1977. Kriminalvetenskapliga institutet. Stockholms Universitet.*
- Säll, H (1968) *Våra utlänningar är mer sjuka än vi själva visar statistik i RFV. Tidskrift för allmän försäkring. Årg 61, Nr 12.*
- SÖ (1981) *Elever med annat hemspråk än svenska som gick ut grundskolan 1979. PI 1981:1. Stockholm.*

- United Nations (1982) *Demographic Yearbook 1980*. United Nations. New York.
- Wadensjö, E (1972) *Immigration och samhällsekonomi*. Lund.
- Wadensjö, E (1975) Renumeration of Migrant Workers in Sweden. *International Labour Review*. Vol 112, July.
- Wadensjö, E (1977) Återutvandring. Stencil. Lund.
- Wadensjö, E (1981) De arbetshandikappades arbetsmarknad och inkomstförhållanden. Stencil. Nationalekonomiska institutionen. Lund.
- Wadensjö, E (1982) Arbetsmarknad, invandring och ekonomi. Ingår i: *Invandringen och framtiden*. Red Hamberg, E och Hammar, T. Liber. Stockholm.
- Widgren, J (1980) *Svensk invandrapolitik*. Liber. Lund.
- Widgren, J (1981) Invandrapolitik och långsiktplanering. Ingår i: *Invandringen och framtiden*. Red Hamberg, E och Hammar, T. Liber. Stockholm.
- Winander, B (1975) Den offentliga sektorn och jämlikheten. Ingår i: *Offentlig sektor i tillväxt*. SNS Uddevalla.
- Vogel, J (1978) Invandrare har sämre hälsa än svenskarna. *Invandrare och minoriteter*. Årg 5, Nr 6.
- Åberg, J och Nordin, A (1977) *Befolkning och ekonomi*. Trygg-Hansa. Stockholm.

Åberg, Y (1969)

Produktion och produktivitet i Sverige 1861 – 1965. IUI, Almqvist och Wiksell. Uppsala.

ÖVRIGT

AMS-statistik

Nr 4B 1979, nr 2B 1980 och nr 3B 1981.

Kungl Majt:s proposition

Nr 1 1971. Bilagor 10-11 och 12-23.

Nationalräkenskaper

SM N 1975:98, Appendix 2.
SM N 1975:98, Appendix 4.
SM N 1975:98, Appendix 5.
SM N 1978:8.4, Appendix 1.
SM N 1980:8.
SM N 1981:2.5.
SM N 1981:2.5, Appendix 3.
SM N 1981:2.5, Appendix 5.

Regeringens proposition

Nr 100 1976/77. Bilagor 10-12 och 13-16.

Regeringens proposition

Nr 100 1979/80. Bilaga 2. Finansplanen.

Riksförsäkringsverket

Skrivelse till regeringen, socialdepartementet 1977-12-16.

SAF

Företagens sociala kostnader. Olika år.

SCB

Folkräkningen 1950.

SCB

Folkräkningen 1960.

SCB	<i>Folk- och bostadsräkningen 1975.</i>
SCB	<i>Statistisk årsbok. Olika årgångar.</i>
SCB	<i>Arbetskraftsundersökningar. Råtabeller. Olika årgångar.</i>
SCB	<i>Folkmängd. Olika årgångar.</i>
SCB	<i>Befolkningsförändringar. Olika årgångar.</i>
SCB	<i>Industri. Olika årgångar.</i>
SCB	<i>Löner. Olika årgångar.</i>

ISBN 91-7636-010-5
ISSN 0281-1588